

91-3

L 165

ALFRĒDS DZILUMS

TORNAS
GRĀVRAČI

8. D.M.

Essenē

22-12-49.

**ZIEMEL
BLAZMA**

B

L $\frac{91-3}{165}$

dubl. L
810p

ALFRĒDS DZILUMS

TORNAS
GRĀVRAČI

ROMĀNS

ZIEMEĻBLĀZMA

Jānis Abučs

1 9 4 9

KT

Vāku zīmējis Atis Grunde

VIENAS VĀLSTIS
BIBLIOTĒKA

91-

~~19076~~

0304087895

Wullenwever-Druckverlag DG 145. 2000. 10. 49. A 082a

Vācu armija atkāpās. Kaņavīri nožēlojami plūda atpakaļ uz rietumiem kā izsīkusi straume.

Kaujas jau dunēja ap Rīgu. Dienām un naktīm Latvijas debesis dūca divu ieaidnieku lidmašīnas, šosejas un lielceļus izara svešu tanku kāpurvažas. Sudrabainie Daugavas ūdeņi jau vēla lejup cilvēku liķus.

Latvijas zeme elsoja kauju dunā kā mirējs zem svešu zirgu pakaviem.

Vienīgi kaņavīru mītnēs pie Ķīsezera nenorima cerības. Iesaukšanas pavēlei sekodami, te pulcējās latviešu vīri no izpostītās Vidzemes, sabradātās Zemgales un apdraudētās Rīgas.

Piesmēķētajās telpās uz netīrās grīdas, starp somām un mugursaiņiem zvilnēja iesauktie un gaidīja tālākās pavēles. Vēl tērpušies privātās drēbēs, viņi pētīja kaimiņu sejas, kas šajās baismīgajās dienās šķita viena otrai tuvas un pazīstamas. Tikai zem acu skropstām visiem slēpās negulēto nakšu smagums.

Aizdurvē, blakus noputējušai ceļa somai, atpūtās Vilis Zvaigzne, gaišs, atsaucīgs Vidzemes puisis, ar pelnainiem matiem un kalsnu seju. Turpat blakus, ne stāvus ne gulus, nespēja rīmties Mārtiņš Skara. Viņš neslēpa, ka strādājis Rīgas redakcijās, ka dažkārt jau apmeklējis fronti, lai rakstītu pārliecinošus ziņojumus.

„Neatvietojamais —?” no loga atrāvās Gvido, frontes teātra aktieris, visgaņākais puisis ar šauru, kaulainu seju, kas ik brīdi mainīja izskatu.

„Un tu — ?” žurnālists bargi nokliedza, it kā viņa priekšā locītos izstīdžējis redakcijas zēns. „Varu derēt, ka šajā telpā nav neviena atvietojamā! Tie jau sen guļ Volchovas dūņās!”

Gvido žokļi savilkās kā zirgam nāves stundā. Platie zobi spīdēja aiz kustīgajām lūpām izaicinot un tik valdonīgi, ka šajā ziņā viņš tiešām pierādījās neatvietojamais. Trokšņainajā telpā atskanēja skaļi smieklī, nogurums pagaisa, šķita, gaņais

aktieris izsmēja pašu bargo Likteni, kas šajās dienās notiesāja moku pilnā nāvē Latvijas zemi.

Durvīs parādījās slaida auguma kaprālis ar frontes putekļos novazātām zīmotnēm. Neviens nezināja viņa īsto vārdu, bet viens pēc tā arī nejautāja, bet nākošo kaņavīru lūpas aplidoja zinātājs čuksts: Baigais Žanis.

„Izbeigt pampšanu! Tūlīt nāks vecais un sadalīs grupās!” Kaprālis atsita papīra lapu un izkļiedza jauniesaukto vārdus.

„Cinis —?”

„Es!”

„Mieturis —?”

„Es!”

„Irsts —?”

„Jā, jā —”

„Netaisi pekstiņus! Kā kaņavīram jāatbild?”

Vainīgais īgni savilka pieri. „Nezinu, neesmu dienējis.”

„Nepabaidies! Iztaisīsim kanaku uz goda!”

Kaprālis turpināja dārdināt telpu, un vīri stājās viens aiz otra, veikli sasitot papēžus.

Durvīs parādījās virsleitnants Ziemeļis. Tikko atsaukts no frontes, viņš šaubīgi vēroja iesauktos, ātri iegaumēdams svešos vārdus. Tā būs viņa rota, dažu nedēļu laikā apmācāma, lai vestu kaujās — tik daudz viņš no priekšniecības uzzināja. Protams, ja līdz tam laikam Vidzeme vēl noturēsies . . .

Kad vīri bija sargupēti, viņš īsi un lietišķīgi paskaidroja jauniesaukto uzdevumus.

„Jūs šodien ietērps un nosūtīs uz Bolderāju apmācībās. Taču visi esat jau dienējuši, tādēļ ierindas mācības grūtību neradīs. Tomēr modernā kaņā jāprot apieties ar jauniem ieročiem un aizsardzības paņēmieniem. Mēs cīnīsimies atsevišķās latviešu vienībās, bet, tā kā fronte jau skārusi mūsu zemi, mums plecu pie pleca jāturas kopā ar varonīgo vācu armiju...”

Cietajos kaņavīra vaibstos vairs nevarēja saskatīt sajūsmu. Dziļās rievās pierē runāja drūmāku, nopietnāku valodu, nekā parastās frazes.

Tikko virsleitnants beidza, pār vīru galvām sašķobījās kalsenā Gvido seja.

„Virsleitnanta kungs, atļausit ņemt vāgu?”

„Kādēļ?”

„Māte mani ar burkāniem vien barojusi, pleci izstīdzējuši kā laksti, nepsēs ar vāciešiem kopā!”

Telpā atskanēja smieklī. Arī virsleitnanta lūpas noraustījās, tomēr viņš ātri apvaldīja smaidu. „Izbeigt! Uz noliktavu!”

Baigais Žanis dārdoši atkārtoja pavēli, un raibā ļaužu drūzma čalodama plūda lejup.

Vecās mantu noliktavas visi pazina. Brīvvalsts laikā, kara dienesta gados, puīši tām bieži staigāja gaŗām, ejot uz šautuvēm, tāpat neskaitāmas dienas un nakts stundas te bija aizvadītas modrā sardzē. Toreiz te atradās neapjauzamas bagātības, bet tagad ēkas stāvēja tukšas. Tikai dažos stūros bija savīstas nolietotas vācu armijas drēbes un nonesāti apavi.

Nākošie kaŗavīri izklīda plašajā noliktavu telpā. Grupās tos laida pie mantu kaudzēm, pašiem ļāva izmeklēt kājām derīgus apavus un augumiem piemērotus formas tērpus. Diemžēl, ne visiem tas izdevās. Jo vairāk laikoja, jo komiskāki jaunie kaŗavīri nostājās virsleitnanta priekšā.

Vilis Zvaigzne, pārmainījis savus gaišos vidzemnieka svārkus pret netīro vācu armijas tērpu, izskatījās gluži nožēlojams. Arī Mārtiņš Skara, kas privātajā dzīvē bija mainījis neskaitāmus uzvalkus, tagad pārsteigts raudzījās nodriskātajās piedurknēs. Tāpat Eduards Cīnis, jauns advokāts, apgabaltiesas ierēdnis, šaubīgi cilāja kājas, neticēdams, ka atlauztais zābaka papēdis izturēs ierindas soli. Un Henrijs Irsts, kas visus brīvos vakarus bija pavadījis bāros un dejas zālēs, īgnā sašutumā mētāja apģērba gabalus, nespēdams nevienu piemērot saviem izlutinātajiem locekļiem. Pat druknais zemnieks un meža strādnieks Andrejs Mieturis, kas nekad mūžā nebija lepojies ar jaunām drēbēm, tagad paraustīja plecus un prātoja — kur gan palikušas ādu un vilnas nodevas, kuŗas latviešu zemnieki jau trīs gadus veda uz savākšanas vietām?

Vīri pamazām ietērpās. Taču arvien tuvāk zagās nāve un briesmas, vai nav vienalga kādā izskatā tām stāties pretī?

Vienīgi garais aktieris vēl locījās ap mantu kaudzi.

„Nu, Gvido, kas ir?” rotas komandieris puīša vārdu jau bija ievērojis.

„Virsleitnanta kungs, atļausit sist pēdu?”

„Kas atkal?”

„Lielvācijās bikses par šaurām!”

„Izbeigt! Nevieni uz galveno mītni par miesas sargu jūs neaicinās!”

Vīri pulcējās ierindā, tērpušies nožēlojamās vācu armijas atliekās. Visi izskatījās noskranduši un netīri, tikai pirmajā grupā kā balts virbulis ieplivinājās Alberts Gvido ar gaišo vasaras uzvalku.

Tajā pašā dienā virsleitnanta Ziemeļa jaunformētā rota soļoja cauri Rīgai uz Bolderājas tvaikoņa piestātni. Jaunie dzimtenes sargi, nepiemērotos apavos, nedroši un juceklīgi klaudzināja cietos Brīvības ielas akmeņus. Tikpat nedrošas un šaubu pilnas pukstēja vīru sirdis, raugoties Likteņa pamestās pilsētas namu logos, kur ilgi viņus pavadīja ar skatiem drūmu nojautu apēnotas latviešu sejas.

Platā iela nepārtraukti pludināja cauri Vidzemes bēgļu straumi. Nedzīvājās namu sienās bezpalīdzīgi atbalsojās lopu māvieni un nogurušu bērnu raudas. Posta upe neizsīka dienām un naktīm, tā plūda pāri Daugavas tiltiem, tecēja cauri Āgenskalnam un, sazarodamās pa Slokas, Jūrmalas un Kalnciema ielām, vēlās arvien tālāk uz Kurzemes pusi, kur vēl neblāzmoja kaŗa ugunsgrēki un zemnieki mierīgi krāva šķūņos bagātās vasaras ražu.

Citādi pilsēta izskatījās baigi tukša. Ļaudis slēpās namos, bez vajadzības nerādījās ielās. Pie Brīvības pieminekļa sapieŗi lauzā bulvāŗa asfaltu, nostiprinādāmi dziļi zemē resnus pāļus tanku aizsprostam. Tikai Latvijas svētais tēls vēl nešaubīgi cēla pret debesīm trīs zeltainas zvaigznes, simbolizējot valsts nemirstību.

Kad sarkanā rieta saule jau sēdās aiz cementfabrikas jumtiem, tvaikonītis atstāja Rīgas krastu. Rāmi skalojās Daugavas ūdeņi, vakara krēslā aizslidēja gaŗām Ekspostosta, Kundziņsala, Vecmīlgrāvis. Virs Spilves pļāvām, sēŗoties un ceŗoties, vācu lidmašīnas mirkšķināja zaļas un sarkanas uguņū acis. Pār Latvijas galvaspilsētu pmazām nolaidās tumsa kā melna, draudīga milŗa plauksta.

Ap pusnakti vienība ieradās Bolderājas pamatskolā. Daŗas dienas iepriekŗš te bija novietojies bataljona štabs un pārējās rotas pulkveŗa Klijāna vadībā. Jaunie kaŗavīri pieminēja bataljona komandieri ar bijību un cieŗu. Dievs zina, vai tādēļ, ka pirms gada, neklausīdams vācu vadības pavēlēm, viņŗ tika

arestēts, vai arī tādēļ, ka pulkveža brammanīgā gaita, dārdošā balss un dusmīgā seja solīja to pašu sodu arī citiem.

Ziemeļa rotas vīri neredzēja bataljona komandieri ne vakarā, ne nākošā rītā. Jauniesauktos strauji kaslēdza kaŗavīru disciplīna. Noteiktās stundās atskanēja deŗūrinstruktorā pavēles — celties, posties, stāties! Plašajā Bolderājas apmācības laukumā ik dienas noŗēlojami tērtie kaŗavīri klīda un pulcējās vaļējās ierindās mācībās līdz pat tumši zilajai jūŗai. Turp un mājās nākot, pilsētiņas ielās skanēja latvieŗu dziesmas, bet Zemgales un Vidzemes novados dunēja ienaidnieku artilērijas grāvienī.

Naktīs bieŗi kauca trauksmju sirēnas. Neŗēlīgās gaudas uzrāva noguruŗos kaŗavīrus no gultām un sadzina pagraba gaitēnos. Daŗreiz gaisā mīnas satricināja ēkas pamatus, bet citreiz melnajā tumsā iestrēga baigs, satraucējs klusums. Starp kaŗavīru grupām mainījās nāves nopietnība ar piespiestu humoru.

Gadījās, ka šādos sastinguma brīŗos pagraba aizdurtvē sāka ķerkstēt neskaīdri ŗņācieni, pieņēmoties arvien skaļumā, it kā trula patafona adata plēstu nodiluŗu skaņu plati. Tieŗām, pēc daŗiem apgriezieniem no ŗņācieniem izdalījās ķerkstoŗa dziesma par jauno Eiropu, par jauno pasauli un divdesmitā gadu simtēna tautu verdzinātājiem. Kaŗavīri satraukti ausījās. Kā pagrabā radās patafons ar tik kariķējoŗu skaņu plati? Ŗķiet, tā griezusies un dilusi jau simtām reiŗu, jo vietām adata nosprakŗķēja un daŗas vārdū zilbes saraustīti atkārtojās: „Mēs jaunu pasauli — pasauli — pasauli —“

Pēkŗņi tajā pašā stūrī atskanēja smieklī: „Gvido! Tas gairais, kam pleci nepasē un bikses par ŗaurām!“

Tieŗām, komiķis prata tik veikli atdarināt daŗādas skaņas, ka, likās, mēles vietā viņam aiz zobiem sprakŗķēja patafona adata. Ik brīdi no viņa izliektajām lūpām plūda cits tonis. Kad smieklī norima, arī plate beīdza aŗlot, dobji nogaudodama, it kā neuzvilktā atspere to apstādinātu pusceļā.

Pagraba gaitēnī rēca smieklī, baīgā sajūta izgaisa, melnā tumsa kļuva gaistoŗa un viegla.

Kauju trokŗņi jau dunēja Rīgas pievārtē. Tie tuvojās galvas pilsētai kā niknu, neatvairāmu suņu rējieni. Iecava un Baldone bija krituŗas, Sarkanarmijas tanki jau grabēja pie Doles, Katlakalna, Salaspils. Arī Vidzemes pusē artilērijas

grāvieni drebināja debesis un zemi. Ap Rīgu sažņaudzās nežēlīga dzelzs un uguns cilpa.

Dzimtenes sargi, turēdamies ierindas kopsolī, vēl plēsa cauros apavus Bolderājas apmācības laukumā. Par jaunajiem ieročiem vēl nekā nedzirdēja, instruktoru rokās nokļuva tikai pāris šauteņu un vecas konstrukcijas rokas granātas. . . .

Tomēr vācu vadībai bija savi plāni. Kādā septembra rītā pulkvedis Kliņšs pavēlēja nostādīt bataljonu skolas sporta laukumā. Brīdi vēlāk parādījās pats komandieris, liels, plecīgs vīrs ar cietu seju, rūdītu piejūras vējos un frontes ugunīs.

„Kaŗavīri!” pēc formālās sasveicināšanās viņš uzrunāja bataljonu. „Mēs esam pulcējušies, lai aizstāvētu savu zemi. Latviešu tauta arvien bijusi lepna uz saviem kaŗavīriem, viņi nekad nav pametuši cīņas lauku, bet stingri stāvējuši savās vietās, līdz atgriezušies mājās kā uzvarētāji, vai arī guldīti brāļu kapu smiltīs. Bet šobrīd vēsturiskie notikumi mūs pārbauda vissmagāk. Mūsu dzimtenes lielāko daļu jau okupējis ienaidnieks, kaut mūsu vienības līdz pēdējam aizstāvēja Latgali, Aivieksti, Vidzemes vidieni. Kaŗavīri, jūs vēl esat neapmācīti un neapbruņoti, tādēļ esmu saņēmis no vācu kaŗa vadības pavēli jūs pārvietot tālāk no frontes, lai modernajos apmācības laukumos pie jauniem ieročiem varētu sagatavoties jaunam triecienam un galīgi atbrīvot Latvijas zemi. Ticiet, mēs ne mirkli tur nepaliksīm ilgāk, cik nepieciešams apmācībām, mēs atgriezīsimies atkal pie saviem cīņu biedriem ar karstām sirdīm un ticību Dievam!”

Kaŗavīru ierinda sastinga neparastā klusumā. Tikai Ziemeļa rotā nošūpojās garais, pelēkās drēbēs tērpies vīrs.

„Vai ir kāds jautājums?” pulkvedis stingri noprasīja, pagriezis seju pret Gvido.

„Atļausit teikt, pulkveža kungs? — Mana vasaras klozīte garo ceļu neizturēs!”

„Tas nav jautājums. — Vācu kaŗa vadība solījusi visus labi ietērt un izsniegt jaunus apavus. Bez tam, es ieteicu pavēli ņemt nopietni. Katra patvarīga rīcība izraisīs nepatīkamus pārpratumus. Jums tiek dotas dažas stundas laika sagatavoties — vakarā mēs pārvietosimies uz kuģa Bolderājas ostā.”

Kaŗavīri uzmanīgi vēroja pulkveža seju, censdamies tajā saskatīt vairāk nekā oficiālās frazes un vācu virspavēlniecības

pavēles. Paldies Dievam, zem rūdītās kaņavīra maskas varēja jaust sirsniņus latvieša vaibstus un paļāvību Dievam.

Atgriezoties mītnēs, kaņavīri klusēdami izklīda. Šķita, lielajās skolas klasēs pēkšņi pietrūka gaisa, vīri pievērsās platajiem logiem, kur tālē rēgojās Daugavas ūdeņi. Aiz tiem tumšā rudens spīdumā zilgmēja meži, mirdzēja sīkām birstalām apauguši pakalni un koši ēku jumti. Starp rudo zaļumu visstaltāk pacēlās baltais Ziemeļblāzmas nams. Kur vien acis pagriezās, visur māja pretīm sveicienus laimīgās Latvijas patstāvības gadi ar jauniem ceļiem, tiltiem un izdaiļotām sētām.

Tikai latvieši vairs nedrīkstēja savā zemē brīvi kustēties, visus ceļu krustojumus apsargāja svešas valsts policija ar ieročiem un pēdu dzinējiem suņiem. Ceļi bija slēgti, upju krasti novēroti, vienīgi plašā, zilganā Baltijas jūra šalca baismīgu aicinājumu: bēdziet no savas zemes! Pametiet savas mājas, mantu un simtiem gadu artos laukus, jo sasistās Eiropas iekārotāja pēdās tuvojas asiņainās pasaules revolūcijas priekšpulki!

„Veči, ar cik c rakstās bads?” pēkšņi garais Gvido pārtrauca baismīgo klusumu.

Kaņavīri atrāvās no logiem, noskurinājās kā pēc murgaina sapņa.

„Ja mūs izsēdinās Lielvācijā, tad rakstīsim vismaz ar trīs...” atsaucās žurnālists Skara, šo dīvaino kaņavīru gara stāvokļa skālu jau pazīdams.

Pat Vilis Zvaigzne novērsa valgās acis no Vidzemes apvārksņa, drūmi ieskatīdamies jauno biedru sejās. Šķiet, zem viņa skropstām pavīdēja pēdējais Latvijas saullēkts.

„Mīlie radiņi!” viņš bērnišķīgi iesaucās, neskopodamies ar skumjo, mūžīgā Dāvātāja smaidu.

Tomēr, saņņodams mantas, viņš nespēja atraut domas no tādās Vidzemes sētas, kur pirms nedēļas viņš vēl palīdzēja tēvam iesēt rudzus, un mātei samala jauno maizi. Vēl klaipa gals smaržoja viņa somā, piesūcies Latvijas saules staru siltuma un gādīgās latviešu mātes mīlestības. Tāpat viņas maigums vēl glabājās siltajā kaklautā un dūraiņu cimdos, tos cilādams viņš vēl atdeva mātei savas pēdējās labās dzimtenes domas. Atmiņās viņš vēl ieskatījās viņas asarainajās acīs, kad viņa atvadoties, plecos sagumusi, stāvēja pie mēmās ābeles durvju priekšā. Koka nolīkušie, augļu pārpilnie zari skāra vi-

ņas sirmos matus, tumšās atvasaras lapas aizsedza viņas krunķaino pieri. Divi mūži tur stāvēja blakus, salikuši zem lielās auglības nastas, kas šajā sētā krājās neskaitāmus gadus. Ik rudenus tur pildījās klētis ar izlasītiem graudiem, kūpinātie cūkas viduči kāri smaržoja visu vasaru, un saimnieces roku noglabātās medus kāres slēpa zem biežā salmu jumta visas vasaras sauli un ziedu saldumu. Miers un pieticība valdīja vecajā Vidzemes sētā līdz tai dienai, kad austrumu un rietumu ieroču kalēji pārpludināja baltos Latvijas lielceļus. Tad sākās trūkums, posts un nāve vergu noietnēs.

Arī Andrejs Mieturis, kārtodams līdzī papemtas lietas, cīnījās ar sevi — vai slepeni neatstāt rotu, lai nakts tumsā izzagtos cauri fronteī un paliktu biežajos Daugmales brikšņos. Tomēr kāda liktenīga vara šīs domas noslāpēja. Grūtā iekšķīgā aizsmakumā viņš vēl sarunājās ar bērniem, ar sievu, kas cerēdami un asaras slaucīdami palika aiz Daugavas. Slēpdamies no biedru acīm, viņš noglabāja tuvu pie sirds dažas ģīmetnes, arī kādu mazu nieku — zelta krustiņu, ko atvadīšanās rītā sieva noņēma no savas sirds.

Turpretī Skara ne brīdi nevilcinājās. Nevienu domu viņš vairs neveltīja atmiņām, viņš nežēlīgi pārgrieza to saiti, kas viņu izaudzināja ar Latvijas druvu un gara maizi. Viņš tikai pārcilāja mugursomas saturu, šaubīdamies, vai visas steigā papemtas lietas viņam noderēs tālajā ceļā? Kādēļ šajās posta dienās apgrūtināt muguru ar lieku nastu? Vienīgi jauno uzvalku viņš negribēja pamest ceļa malā . . .

Citādi rīkojās mūžam neapmierinātais Irsts. Kārtodams neskaitāmas tūbas un kosmetisko piederumu kārbas, viņš sevi lādējās un šņāca: „Ech! Nu jāskrien, nu jāķer ogles! Bet vakar vēl cilvēkiem jālauza kājas kāpu smiltīs!” — Tiešām, lieta bija nopietna. Irstam vēl vajadzētu aiziet uz Bolderājas veikalīem, kas zina, vai Vācijā okupācijas nauda derēs, bet vai te kāds drikst cilvēciski domāt un rīkoties? Lūk, Baigais Žanis jau lūr pie durvju stenderes, pats saīdzis un noskaities, neviena pieklājīga vārda nezinādams.

„Veicīgāk, veicīgāk! Pampt varēsīt uz kuģa!”

Puiši neiedrošinājās bravurīgajam kaprālīm runāt pretī, tikai Gvido novilka caur mūžam smejošiem zobīem: „Iekš viena miera, vecīt, iekš viena miera!”

Isī pirms pusnakts kaŗavīri aizsoļoja uz Bolderājas ostu.

Pie krasta gulēja liels preču tvaikonis ar retām, noslēpumainām ugunīm kā melns milzu zārks. Tumsā nemierīgi elsa jūra, pie kuģa sāniem plaikšķēja platās ūdens plaukstas. Arī debesis mācās, sijājās vēsas rudens lāses kā pēdējās atvadu asaras.

Beidzot, ilgi lietū mirkušī, kaņavīri uzkāpa uz kuģa klāja. Tepat vīriem arī jāpaliek, jo iekšelpās pusdzīvi smaka frontes kaņavīri. Ostmalā slīdēja sarkanā krusta mašīnas ar nosegtām ugunīm, piegādājot arvien jaunus ievainoto transportus.

Ziemeļa rota iekārtojās netālu no mašīntelpas starp kastēm un brezenta segām. Visapkārt gaudoja slapja tumsa, aukstums un caurvējš ātri stindzināja locekļus. Šķiet, laiks kļuva vēl neciešamāks, kad vīru vidū iemeimuroja mūžīgais īgonis Irsts. Viņš nedrīkstēja ne atsēsties, ne piedurties svešajiem priekšmetiem, jo visur lipa apšaubāms mitrums.

„Eh!”

„Nemin otram uz kājām!” Mieturis nikni rūca.

„Vai tādā draņķī būs jāpārļaiž visa nakts?”

„Nepabaidies!” Baigais Žanis nokliedza tumsā. „Vēl trīs tādas, kamēr tevi ielūgs Dancigas viesnīcā!”

„Trīs dienas — ? Tad jau otrā galā izkraus liķus!”

„Kur tu kāp, nelieti? Vai neredzi, ka te dzīvs cilvēks apakšā?” tumsā nikni nošņāca vēl viena balss.

Irsts, galīgi izputējies, saļima uz mugursomas. „Nenāktu vismaz no gaisa. Izmērcēs līdz kaulam.”

„Ar cik c tagad raksta bads?”

„Eh!” Irsts stenēdams ieģrūda aktiera vēderā ceļus.

„Gulī mierīgi un nezaimo Dieva laiciņu!” Gvido turpināja. „Mitrumiņš gan nāk no debesīm, bet jūra vēl pilna siltuma, līdz rītam tu izšmorēsies kā kotlete cepeškrāsnī. Toreiz, kad es piedzimu, tad bija balta ziema, lielceļi saltumā sarāvās īsi un šauri, putni lielā aukstumā pakārās gaisā, un suņi sastinga pie sētas ar paceltām kājām!”

Visapkārt nošalca smieklī, bet Gvido nopietni melsa tālāk, pats nozudis tumsā.

„Kad es tonakt nelaikā izkritu stārķim no knābja, sniegpuutenis mani divreiz apsita ap priedi. Es biju tā noreibis, ka ne vārda nevarēju parunāt, bet dziedāju, dziedāju vien. Beidzot saskrēja ļaudis, sāka mani kutināt, kamēr nokritu no koka, sašķīdu un pielipu zemei. Tēvs un māte mani nokasīja ar

mazo nazīti, bet vectēvs savāca uz sniega lāpstas un aiznesa mājās."

"Tas gan lej dzīvu čugunu!" kaut kur protestēja drūma balss.

"Nemaisies starpā, Anton! Lai lej, paliks siltāk!" Mieturis apsauca blakus sēdētāju.

"Taisnība, Anton! Tūlīt saslimu ar zilajām mandelēm. Māte nesa no pagalma sniegu un lika man ap deniņiem kā mīkstu vati. Ap vēderu aptina rīvēta gaisa kompreses, iekšā deva dzert sausu tvaiku. Beidzot mani aplēja ar aukstu ūdeni un uzcēla uz karstas plīts. Tikai pēc trīs dienām atjēdzos. Vispirms ieraudzīju piekrautus galdus, jo tēvs ar māti lielā priekā rīkoja dzīres. Vecīši, kas par maltītēm! Pildītas zivis, gan stāvus, gan gulus, gaļa — dzīva un nedzīva, kauli — malti un šķelti, putni — zagti un perēti, cūkas — tīras un netīras! Ēda, dzēra nedēļu no vietas, tādēļ vienai cūkai apnika uz galda sēdēt, tā nolēca no izpušķotā šķīvja un aizskrēja uz kūti. — Ilgi pīkstēju maziņš kā gana stabulīte, bet, izaudzis lielāks, sāku dziedāt, tā, ka visi malkas zāģeri pameta darbus un klausījās Tikko sāku spert pirmos soļus, tūlīt iepinos skuķa brunčos. Lāga meitene, apkrita ap kaklu kā ādas pātaga. Vēlāk izrādījās laba sieva, bagāta arī, tikai naktīs stipri krāca. Un kur tad pūrs! Piecpadsmīt ragu lopu vien — pieci sveši, pieci lienēti, pieci pašai nepiederoši. Bet sieva! Pats tikumības kalngals! Dzīva būtu aizgājusi uz debesīm, bet Jāņu rītā nākot no balles, ielūza āliņģī. Samira trīs dienas, trīs naktis, bet nāve kā nenāca, tā nenāca. Beidzot tā atskrēja elsdama, atvēza izkapti kā eņģeļā spārnu, bet par vēlu — sieva jau bija nomirusi. No bēdām man uzpampa mati, es saplēsu savu UK karti un aizskrēju uz fronti, lai varonīgi steigtos sievas pēdās. Tur mani izšāva no lielgabala stobra, bet kanaki bija nepareizi notēmējuši, tagad es guļu tumsā uzdūries uz Henrija Irsta ceļgaliem! — Anton, ar cik c raksta bads?"

"Bezdievis —" tumsā noņurdēja gausa balss. "Dzirdētu sādžas mācītājs, trīs dienas nepieceltos no jumpravas kājām. — Ļauj gulēt!"

Smiekli pārspēja jūras vējus. Gvido muldēšana aizdzina īgnumu un drūmo noskaņu. Pat Irsts vairs nestenēja, bet nurdēja kā ērcīgs kucēns, kad to glāsta saimnieka roka.

Tomēr vējš auroja visu nakti. Vienmuļi plīkšķēja lietus,

kaut kur tumsā vācu valodā skanēja lāsti. Mitrums sūcās caur drēbju vilēm, nakts likās murgaina un gaŗa. Līdz pat rīta gaismai tuvumā murrāja krievu lidmašīna.

Citu rītu vējš iegriezās ziemeļos. Pēc saules lēkta ātri izklīda migla, biezie lietūs mākoņi nogula uz visām pusēm. Zeltītajā debess spogulī jūra atmirdzēja koši dzeltenā gaismā. Kaŗavīri izlīda no netīrajām kuŗa telpām un cieši pielīpa ar acīm tālei, kur pāri rudajiem meŗiem vēl māja sveicienus Rīgas torņi.

Kuŗa mašīnas sāka darboties, lielais tvaikonis drebēdams attālinājās no krasta.

Latviešu sejās parādījās dīvains stingums. Vīru acis kļuva mitras, lūpas pašas vērās tautas lūgšanai. Sākumā himna skanēja nedroši, vienreizīga pārdzīvojuma aizņņaugta, bet tad cēlās arvien varenāka, atsedzot galvas pat sveŗajiem vācu kaŗavīriem.

Saule vēl ilgi vizuļoja Rīgas jūŗas liŗa spogulī, vilinot latviešu kaŗavīru skatus uz pamestās dzimtenes krastu. Visapkārt galvas pilsētai dunēja kaŗa dieva soļi. Tie dārdēja arvien tuvāk, arvien neatlaidīgāk, pametot izārdītajās pēdās kūpoŗas drupas. Tālē vēl bija jauŗamas dūmakainās meŗu svītras, tad nozuda arī tās, visapkārt plētās zaļģans udens plaŗšms. Vienīgi kaijas, it kā aizlauztiem spāŗniem, neglīti ķērķdamas, pavadīja kuŗi tālajā ceļā.

Latviešu bataljona vīri pamazām iejuka pārējos kuŗa pasaŗieros. Viegļāk ievainotie, visu nakti slāpdami gaisa, uzturējās uz klāja, drūmām nojautām sejās, vēl bezcerīgi raudzījās uz to pusi, kur palika frontes elle. Viņi nēŗāja tās pašas asinīm un zemēm notrieptās drēbes. Daŗz izskatījās pāri pusmūŗam, cits vēl gluŗi jauns, varbūt pirmo reizi piedalījies cīņās, pametis biedrus sveŗas zemes kauju laukos. Tagad viņi atgriezās mājās visie vienādi veci. Un, klausoties vaidos, kas reizēm izlauzās no tumŗajām kuŗa lūķām, arī latviešu sejas kļuva tik pat drūmas un bezcerīģas. Taŗu ar ņo kuŗi viņi atpakaļ vairs nebauks . . .

Pie Raģa ciema vēlreiz parādījās Kurzemes krasts. Tad arī tas attālinājās. Pievakarē vēl pavīdēja sēķļainais Kolkas raģ ar vientuļo bāku. Tvaikonis tai apmeta slaidu loku un, maŗīnām pilnā gaitā strādāģot, ieŗūpojās nemierīģās Dzintarjūŗas klēpī.

Krēslā pieņēmas vējš; viņi valstīja kuģi slaidiem vēzieniem. Šķita, līdz ar rāmo Rīgas jūras līci latvieši pameta saulaino miera zemi, paļaudamies Likteņa grūdienam, kas tos ierāva posta un nemiera ūdeņos. Visiem šajā brīdī bija skaidrs, ka platā nedienu straume būs jāizbrien līdz galam, kaut pasaules sāpju un asiņu miglā tai vēl neredzēja ne vienu, ne otru krastu.

Naktī atkal vējš neganti plosīja brezentus, virs kuģa klāja plīkšķēja lietus. Virsleitnanta Ziemeļa vīri, viens pie otra jau pieraduši, cieši saspiedušies zem caurā brezenta jumta, igni gaidīja, kad nemierīgās jūras. gaudošana viņus ievilinās miegā.

Paldies Dievam, viņu vidū atradās humora pārbagātais Gvido. Viņš pārtrauca vīru domas, kad tie grūtsirdīgi kavējās atmiņās pie ģimenēm, prātotājiem viņš neļāva meklēt lielvalstu politikas jēgu, arī sapņotājus viņš atmodināja no melno murgu snaudas. Pat nelaipnie īgoņi iesmējās pret savu gribu.

„Vecīši!“ viņš sāka atkal pūst melu stabuli. „No jūras nav jābīstas. Nekas ļaunāks nevar notikt kā man toreiz, kad es izspruku no „Esplanādes“ viesmīļa ķetnām. Trakā skrējienā es metos pāri Bastejkalnam, Ziepniekkalnam, prom pa Vidzemes šoseju taisni Rīgas jūras līcī iekšā. Saulei lecot viņi sakūla vētru viesulī, es apmetu kūleni un ievēlos uz galvas tintes zivju barā. Gan aplējos gluži zils, bet, izķepurojies laukā, es rūpīgi noberzos ar sālīto jūras ūdeni, un naski soļoju atpakaļ uz Rīgas pusi. Līdzdams caur koraļļu krūmiem, nejauši saskrējās ar zobenzivi. Tā izrāva savu spožo ieroci un ar negantu cirtieņu pāršķēla manu mēteli. Tikko izrāvos no nezvēra nagiem, iekūleņoju nāru buduārā. Tās mani sagaidīja ar maigām, vijīgām astēm un priekā drebošām sirdīm. Es skaidri redzēju, jo nāras nēsā sirdis maisīšos uz krūtīm. Kas zinā, vai es nebūtu pie viņām palicis uz mūžīgiem laikiem, bet man pietrūka gaisa. Es pametu astainās jaunavas grūtsirdības mokās un ātri metos uz Daugavas ieteku. Bet, kad izbāzu galvu no ūdens, es sāku neganti šķaudīt, jo atrados pie lielā Centrāltirgus kanālizācijas cauruma. — Anton, ar cik c šovakar raksta bads?“

„Ar vienu!“ vientiesīgā puisa vietā atsaucās Skara. Tas nozīmēja, ka vīri pie nejēdzīgā stāvokļa bija pieraduši. Vētra vēl gan auroja, visapkārt draudēja melna jūra, bet kaut kur vēl spīdēja arī saule. Tā noteikti atgriezīsies, atkal gaiši mirdzēs pār mierīgo ūdens plašumu.

Otras dienas rīts atausa aiz Liepājas, svešos ūdeņos. Vētra

pieņēmās niknumā, jūra šūpojās un vaidēja kā nāves agonijā nokritis zvērs. Brīžiem vilņi kāpa stāvus augšup kā Vidzemes kalnu pauguri, brīžiem tie noplaka dziļi lejā, raudami līdz cilvēku iekšas. Vīri kļuva bāli, gāzelēdamies staigāja pa nedrošo pamatu, bieži steidzīgi pieplaka pie kuģa treliņiem un vaidēdami baroja zivis . . .

Netālu sekoja pārējo tvaikoņu grupa. Kuģi šūpojās un gāzelējās, nemierīgā jūra tos draudēja vai aprīt, bet tajā pašā laikā arī sargāja no krievu lidmašīnām. Biezie mākoņi peldēja virs pašiem vilņu galiem, kuģu karavāna tika aprakta necaurredzamā miglā.

Trešās diens rītā debesis atkal noskaidrojās, virs svešā jūras klājuma izritinājās saule. Pēc pāris stundām jau parādījās Dancigas torņi un gleznainā Copotas kūrvieta. Kuģis tām aizpeldēja garām, ap pusdienas laiku lēni tuvodamies Gdiņas ostai. Latviešu acis pārsteigtas raudzījās modernajās celtnēs, kas no tālienes šķita kā bērnu rotaļu klucīši, pielipuši kalnu pauguriem, garā puslokā ieslēdzot ostu.

Izkāpjot krastā, zem vīru kājām vēl ilgi šūpojās svešā zeme, neviens vairs neprata noturēties ierindas solī. Arī murgursomas pēc nogurdinošā brauciena likās smagākas.

Pēc dušas pirts un nevajadzīgās atutošanās, kaņavīri devās uz staciju, lai sāktu tālo ceļojumu — uz kuņieni, to nezināja pat bataljona komandieris.

Vilciens joņoja uz dienvidiem. Apkārtnē mainījās nabadzīgi, pauguraini lauki, slišķņainas lejas un zemzarainu, kroplu priedīšu meži. Ēkas izskatījās nožēlojamas, pamestas, reti redzēja zirgus, vienīgi dažas panīkušas govīs ganījās aploku iežogos.

„Bads —” Mieturis sprieda kā lietpratīgs lauksaimnieks.

„Kādus baltmaizes kalnus tu koridorā gribi redzēt?” Skara vīpsnāja, atcerēdamies šī kara iemeslus. „Taču gaiteni domāti caurstaigāšanai, nevis maizes klētij.”

„Bads —” Mieturis drūmi atkātoja.

„Ar cik c —?” un pietika paraudzīties Gvido žokļos, lai visi smietos, kā celušies no omulīga pusdienas galda. Taču vīru murgursomās vēl glabājās dzimtenes speķis.

Pievakarē vilciens apstājās. Stacijā bija noliegts atstāt vagonus, bet vīri pamanīja pie noliktavas ēkām jaunu puisī ar sarkanbaltsarkano vairodziņu uz rokas.

„Tu — ! Nāc šurp, ja esi letiņš!” puīši kļiedza un svilpa. Kareivis pagrieza seju. Izdzirdis mātes valodu, viņš no meta cigaretes galu un kāpa pāri sliežu ceļiem.

Pēkšņi viņam sabira visapkārt neskaitāmi jautājumi.

„Ko tu te dari?”

„Ražoju,” jaunais puisis vienaldzīgi atteica.

„No kādas daļas?”

„No piecpadsmitās.”

„Kur divīzija atrodas?”

„Tepat Sofienvaldē.”

„Kā iet?”

„Nekas, dragā!”

„Paēduši esat?”

„Paikas gan par maz, trīs dienu devu piesit pirmā vakarā. Kam vēl turas kāda manta ko uzsist gaisā, tas dzīvo uz goda.”

„Apmāca ar?”

„Kā sanāk. Dažreiz nober šlagu — cak, cak — augšā, zemē, augšā, zemē! Bet citreiz nopampstam teltī, kamēr kauli atsūt.”

„Un jaunie ieroči —?”

Puisis paraustīja plecus. „Es nezinu. Jau otru nedēļu ražoju pie malkas. — No kurienes jūs?”

„No Bolderājas. Mēs braucam uz apmācības laukumiem, lai iepazītos ar jauniem ieročiem.”

Puika vēlreiz paraustīja plecus. „Es gan nezinu, vecīši, kur tādi ir.”

Vilciens sāka kustēties. Jaunais latviešu kareivis palika starp sliedēm mazliet pārsteigts un apmulsis, sarkanbaltsarkanais vairodzinš vēl ilgi mirdzēja rudens saulē.

Satumstot vakaram, vilciens apstājās galā. Debesis bija atkal piemirkušas ar sīku, raženu lietu. Kaņavīri palika preču vagonos uz cietās grīdas, pārļaiddami murgainu nakti.

Arī gaisma atausa miglaina un drēgna. Svešās zemes debesis sagaidīja latviešus ar vēsām asarām. Virsšeržanti deva rīkojumus posties gājienam. Bataljons brida pa izmirkušu lauku ceļu, kas aizvījās gar iegarena ezera stūri uz kalnainu meža pauguru.

Vienības iegriezās priēžu un egļu jaunaudzē, kur spīdēja neskaitāmas teltis un skanēja latviešu valoda.

„Dragā vēsil!” bezdarbībā slaistīdamies puīši sagaidīja jaunuos atnācējus smiedamies.

Izejot cauri telšu pilsētai, bataljons apstājās. Starp sīkām priedītēm tika sadalīti laukumiņi, kur rotām apmesties. Drīz piegādāšot teltis, tad varēšot iekārtoties.

„Nu ta moin!” Irsts pirmais iestēnējās.

Vēl arvien lija. No kokiem pilēja rupjas lāses, tās iesūcās drēbēs un apavos, pat kaŗavīru sirdīs iespiedās drēgnais svešuma gaiss.

„Ar cik c šorīt raksta bads?”

„Ar trīs! Ar seši! Ar astoņi!” puīši atsaucās no visām malām, nolasīdami katrs savu garastāvokļa skālu.

„Ar piecpadsmi!” Irsts nostenēja pēdējais.

Īgnās balsis apstiprinot, vēja pūsma noskurināja koku zarus, aiz kaŗavīru apkaklēm aizlija auksta duša.

Bet vējš arī solīja skaidras debesis. Pēcpusdienā, kad kaŗavīri bija iekārtojušies teltīs, mākoņi tiešām sāka dalīties, drīz atspīdēja atkal zeltainā rudens saule. Viskošāk tā spoguļojās mežezera ūdenī, kas starp pauguriem bija iegulis ieplakā tik neuzkrītošs un rāms kā zilgani pelēks krāsu plankums mākslinieka gleznā.

Zvaigžņu Vilis pirmais nokāpa līdz ūdens malai, sajūsmā izstiepa rokas virs meldru cera. „Mīļie radiņi! Kas par dzidrumiņū! Jāgādā tikai makšķeres, te būs skaista dzīve!” Un puīša acīs dzīvi iemirdzējās svešuma saule.

Nākošās dienas tiešām pieturējās saulainas un siltas, ezera ūdenī spoguļojās debesis ar retām, baltām mākoņu strēlēm. Tikai vīru prāti bija neskaidri. Vai zem klajas debess būs jāpaliek līdz ziemei, vai te sāksies mācības ar jauniem ieročiem?

Nē. Kad bataljons bija iekārtojies, teltis atkal vajadzēja nojaukt un posties tālākam ceļam. Rotas tika papildinātas ar jauniem kaŗavīriem, kas dažkārt bija nākuši no frontes, izbrižuši austrumu dubļu un asiņu elles. Vecie kauju vilki apvainojušies raustīja lūpas — kādēļ viņiem atņēma ieročus un atdzina starp jauniesauktiem? Te kaut kas nebija kārtībā!

Tomēr vīriem vajadzēja atkal stāties ierindā. Jaunāko gada gājumu puīši palika mežā, un pavadīja bataljona rotas ar parasto kaŗavīru žargonu: „Dragā mazā kaija, dragā briesmīg' tāl'!”

Stacijā, gaidot vilcienu, pienāca vakars. Pār latviešu galvām satumsa zvaigžņu piebārstītas debesis, kas viesā lejup svešu, vienaldzīgu saltumu. Klusēdami kaņavīri sildījās paši savās domās, kas atkal nemanot bija aizklīdušas tālajā dzimtenē.

Bet drīz vien vilciens viņus rāva uz dienvidaustrumiem, arvien tālāk no mazā zemes gabaliņa pie Baltijas jūras. Vienmuļā riteņu klauzēšana aizvilināja nogurušo vīru acis, viņi atjēdzās tikai otrā rītā, kad atskanēja komanda izkāpt un stāties gājienam.

Rīts bija sveigs un dzestrs. Aiz mazās lauku stacijas bataljons iegriezās pa smilšainu ceļu priedainē. Sākās gauss, vienmuļš gājiens. Tikai pusdienā vīri ieraudzīja izcirtumu, kur pavīdēja apaļas saplākšņu teltis.

Vienības apstājās svešajā nometnē. Ne dzīvību te nemanīja, ne sveigu pēdu. Pāri telšu jumtiem pacēlās Lāču kalns, aiz tā sākās atkal mežs, visapkārt sīkas jaunaudzēs, smilgas un virši, virši. Veltī kaņavīru acis meklēja apmācības laukumu.

„Vecīši, ar cik c raksta bads?”

„Ar trīsdesmit!” nedzīvi iesmiedamies puīši atsaucās pretī.

LĀČU KALNĀ

Kur gan viņi ievesti? Vai tiešām būs jāiekārtojas šajās netīrajās teltīs? Un ko viņi te darīs?

„Ko tas resnais vācietis lej?“ puīši noskaitušies prasīja rotas komandierim, jaukdami ierindas kārtību. — Jābūvē nocietinājumi? Jārok grāvji? Te, Polijas mežos, pie Vislas?

Tiesa, vienība gan lepni saucās — Latviešu ieroču SS grenadieru divīzijas pirmā būvpulka otrs bataljons. Bet, brīnums, neviens pret šo nosaukumu nejuta cieņu, vīri raudzījās viens otra acīs kā nokaunējušies, viņi nedzirdēja vairs virsseržanta rīkojumus. Pat virsnieku un instruktoru balsis skanēja kā aizsmakušas.

— Iekārtoties? Kam to? — visi saīguši nometa mugursomas. — Mēs nevergosim pie smilšu lāpstas, kad pašu zeme iet bojā! Lai sūta mūs tūlīt atpakaļ! Kur bataljona komandieris? Vai viņš bija bez galvas? — Ak vēl nav ieradies? Varbūt viņš jau sameties draugos ar dzeltenajiem fazāniem! Varbūt viņš pārdevis savu dvēseli un atmānījis latviešu kaņavīrus uz Polijas mežiem, lai tiem dzimtenes atbrīvošanas brīdī svešumā sasiētu rokas!

„Trubā esam, vecīši!“ arī Baigais Žanis savilka iegareno seju krunkās. „Es esmu izkāvijs no Volchovas līdz Aiviekstei, palicis pēdējais grāvjos, un tagad viņi mani atdzen uz Polijas mežiem badu mirt! Man ir tāda cemme, ka gribas ņemt tikai vagu!“

„A, nu tu esi gudrāks par rotas komandieri! Bet Bolderājā tu pirmais kļiedi — veicīgāk, veicīgāk!“ beidzot arī danču meistars Irsts iedrošinājās izrādīt pret kaprāli savu rūgtumu.

„Vai es zināju, ka visa tā lieta saies tādā dēlī?“

Gvido brīdī noklausījās biedru nemierā, nogrozīja gaišās uzvalka piedurknes, kuņas tagad bija novazātas gluži tumšas, un savilka vājo seju greizā smīnā. „Kaņa kalps paliek kaņa kalps, vienalga, pie Daugavas vai Vislas. Vecīši, te ir kāds āķis! Latviešiem ir platas buļļu pieres, tur daudz spītības un

viltības slēpjas. Vai jums var dot uguni rokās? Izsvilinās acis vēl devējiem. Tādēļ parādiet savu uzticību vadonim pie lāpstas.”

Nāca rotas komandieris. Arī viņš bija saīdzis, viņš teica īsi un strupi: „Mēģiniet iekārtoties, puisi! Mūsu rotai nozīmētas trīs teltis tepat ceļa malā. Ejiet uz krūmiem, nesiet skujas un viršus, lai būtu kur vakarā uzlikt galvu! Rītā redzēsīm, ko tālāk sākt.”

Tikuši vajā no ierindas grožiem, vīri sāka apskatīties, kas darāms, lai neaizietu gluži postā.

Teltis bija būvētas pēc somu parauga, apaļas, ar krāsni vidū. Vienā telpā varēja iekārtoties vesels vads. Pagaidām virsleitnantā Ziemeļa vīri atrada teltis tikai sagruvušas ķieģeļu čupas un grīdu vietā netirus gružus. Arī logu stikli bija izdauzīti, citādi teltis likās jaunas un ērtas.

Puīši izklīda priedīšu audzē, stiepa skuju klēpjus, viršu un sakaltušu zāļu nastas. Tomēr katru soli viņi spēra ar īgnumu, šajā nožēlojamā sestdienā viņi visi jutās tikpat neapmierināti kā mūžīgais īgonis Irsts.

Pat krietnu skuju te nevarēja atrast. Jaunaudzēs nikuļoja kroplas priedeles ar admirušiem zariem. Virši gan ziedēja, bet krāsa likās nedzīva, noplukusi, ne te bites sanēja, ne mežā dzenis kala. Tikai rudens saule karsēja svelmaināk nekā dzimtenes silos, un kroplo priežu stumbeni tecināja lipīgus sveķus. Pēcpusdiēna bija rāma un silta, vieglie dienvidu vēji nepārtraukti nesa kaņavīru domas atpakaļ uz ziemeļiem. Kas gan šobrīd notiek pie Daugavas, kamēr viņi kā klaidoņi meklē, kur svešā zemē nolikt galvu?

Nometnē nesen bija mitinājušies poļu meža strādnieki. Apaļu kārtiņu nojumē vēl gulēja iemūrēti ēdienu katli, tāpat savā vietā vēl stāvēja ūdens sūknis. Tota organizācijas vīri atveda maizi, kartupeļus, kolrābjus, arī segas, lāpstas un cirvjus.

Būvbataljona darba diena sākās sešos rītā. Pēc plānās armijas kafijas vajadzēja stāties ierindā, ņemt lāpstas plecos un soļot uz mežu. Tālajā frontes aizmugurē vācu kara vadība bija paredzējusi izbūvēt tanku aizsprostu grāvjus un dzeloņu stiepuļu žogus.

Darbus rīkoja resns, tukls vācietis, kam mazā galva šķita ieaugusi plecos, acis šaudījās uz visām pusēm bez kakla grozīšanas, it kā viņa skaustā būtu iemetušies augoņi. Katru rītu

viņš atbrauca ar divriteni, tievie spieķi tikko izturēja viņa svaru. Viņš runāja ļoti neskaidri, vārdus mutē veldams, tādēļ ātri izpelnījās palamu — Burbulis.

Pirmajās dienās latviešu vīri paveica pieckārtīgas normas. Burbulis raustīja plecus, viņš nesaprata, ko ar šiem ziemeļu darbu lauzējiem iesākt. Ja tā turpināsies, tad mēneša laikā darbi būs nobeigti, un, Dievs zina, kur tad viņu aizcels, varbūt tuvāk fronteī . . .

Bet uztura devas tādēļ nepalielinājās. Pie Latvijas maizes raduši, darba vīri ar smīnu noskatījās sīkajā sviesta pikucī un plānajā siera šķēlītē, ko ik dienas viņiem izsniedza uz rokas. Tikai kolrābju viru pusdienās varēja strēbt cik patīk, tomēr bez gaļas un taukiem tā nevienam negaršoja. Pieviltu sirdīs auga rūgtums, virsniekiem grūti nācās uzturēt disciplīnu.

„Kas tur kustas ierindā?” kārtodams rotu gājienam, virsseržants dažkārt nepacietīgi sauca. „Atkal Gvido!”

„Atļausit teikt, virsseržanta kungs?”

„Kas ir?”

„Nevar nostāvēt, kolrābji dīgst vēderā!”

„Neizrunāties! Jums nav kaņavīra stājas! — Lāpstas plecos ņemt! Kreiso plecu uz priekšu, soļos — marš! Viens, divi, viens, divi!” Un rota aizlīgoja uz meža pusi.

Tomēr sarunāšanās nerima arī ierindā.

— Pekstiņi! Vai grāvracis nevar nest lāpstu uz kuŗa pleca tīk? Vai tas nav negods latviešu leģionam, ja tik spēcīgiem puisiem un rūdītiem frontes vīriem jānīkst Polijas mežos pie nožēlojamas lāpstas? Pat strādāt ar to viņi nedrīkst, viņiem jāvelk stundas garumā, lai vācu aizmugureš balamutes varētu ilgāk gozēties drošībā!

Bet drīz vien puisi nomierinājās. Viņi iemācījās arī strādāt tāpat kā poļi un austrumu tautu gūstekņi. Pirms uzlika kāju uz lāpstas atmalas, viņi rūpīgi izcilāja rīku sauļā, sak, vai tā labāk gulēs delnās, vai tā? Jeb paņemt cirvi un nocirst priedes zaru, kas tepat virs galvas nekaunīgi duŗas acīs? Tāds nieka zars var ievērojami traucēt darbu. Bet vispirms jāzina, vai cirvja zobi pietiekami asi, vai vērts šo svarīgo darbu sākt? Tādēļ divi puisi ilgi tos pētī, uzmanīgi vilkdami pār asmeni pirkstus un viens otrām jautādami — kodīs, vai nekodīs? Beidzot, kad vienprātīgi nolemts, ka ar trulo cirvi zaru tomēr nodauzīs, cirtēji pēkšņi to nosviež zemā. **Kam** stiepties pēc

nieka zara, ja var nozāgēt visu koku? Protams, arī zāģis ir neass, vaidēdams tas ilgi beržas mīkstajā koksnē, līdz priežu kārtiņa atdalās no celma un zarus purinādama nokrīt sūnās.

Troksni padzirduši, pie notikuma vietas salasās grupa vīru. Daži izskaita celmā gadu kārtas, citi izpētī skujas, vai tās izskatās tādas pašas kā Latvijā? Pēc stundas koks noteikti ir noskabīts, zari samesti čupā. Pēc tam grupa salasa bomjus, pabāž tos zem tievās priedes, un desmit vīri piepūstiem vaigiem to iznes uz ceļa.

Tomēr pulkstenis rāda tikai trešo stundu pēc pusdienas, vēl kaut kas jāpaveic, līdz atskanēs komanda — pulcēties! Lūk, Burbulis norādījis, pirms žogu pīšanas ienaidnieka pusē jānolīdzina ciņi! Tas tiešām ir svarīgs darbs, citādi patšautenes vīriem zemes pauguri traucēs saskatīt uzbrucēju. Tādēļ puisi ņem atkal lāpstas rokās un pa četri varonīgi stājas pie sūnu ciņa. — Kuŗš nu pirmais durs? Lai sāk Baigais Žanis, viņš tuvciņā prot ar durkli dragāt.

„Nepabaidies!” vecais fronteniķis atvēzē un neskaitāmas reizes nikni cērt vienā vietā, kaut cinis jau sen atlecis no zemes. Tā viņš kapāja ar patšauteni ienaidnieka rindas, bez mēra šķieda vācu municiju. Varbūt tādēļ viņu atsūtīja badu mirt Polijas mežos. — Pagaidiet, pasaules bendes, kad viņš tiks pie ieroča, viņš kapās atkal pa labi un kreisi! Nežēlos ne brūnos, ne sarkanos velnus, kas jau kuŗo gadu bradā viņa tēva sējumus. Bet ko lai viņš dara ar šo nožēlojamo lāpstu? Viņš var tikai sirdīgi kapāt nevainīgu sūnu cini.

Dažreiz, urdot zemi, izlien baltas sēnes galva un izbijusies skatās grāvračiem acīs, sak, kō jūs mani traucējiet?

Bet izsalkušie latvieŗi nepazīst žēlastības. Daugmales meŗinieks rūpīgi izceļ sēni no sūnām un kāri meklē vēl. Rudens dienas ir mitras un siltas, sēnes aug gan baltām, gan sarkanām cepurēm. Sveŗais vīrs tās godbijīgi salasa, lai aiznestu uz nometnes telti.

Tikai tauku vēl vajadzētu — Mieturis domā. Sēne bez aizdara latvietim nav ēdama. Tādēļ, cītīgi sēņodams, viņš dažkārt iekļīst dziļi meŗā; viņš atrod pat baravikas un saldās rudmīses. Turklāt viņa vēŗīgās acis saskata arī citus sīkumus — uz meŗa takas redzami pazīstamu nagu nospiedumi. Tie izsalkuŗo meŗinieku satrauc un iepriecina.

Atgriezies pie grupas, Mieturis pamāŗ puisiem ar roku, savēlk visas galvas ap sevi cieŗi apkārt un noslēpumaini pa-

čukst vienu vārdu: „Pēdas —“ Vairāk viņš pagaidām nesaka, viņš zina, ka tādās reizēs der rīkoties vienam, sevišķi svešā, ienaida pilnā zemē. Viņš tikai aiziet pie Irsta, kas cilā stiepu-les un pinas pie žoga, it kā pats iekritis asās cilpās. Mieturis brīdi noskatās, kā nelaimīgais danču meistars skrāpē savas del-nas un noslēpumaini saka: „Padod man kādu galu!”

Tornas grāvracis

„Nem visu čupu, velns lai parauj, ech!” Viņš izskatās atkal pārāk nožēlojams un nevarīgs, dziļā sašutumā viņš pasviež biedram stiepu-les galu. Kad Mieturis jau pagriezies uz iešanu, viņš, lūpas atkāris, bezcerīgi prasa: „Ko tu ar to tērauda luņķi darīsi?”

„Pēdas — “ Mieturis tāpat noslēpumaini atbild un pazūd priedišu jaunaudzē, nogrozīdams plato augumu.

Kad viņš atgriežas, dzirdama arī gaidītā pulcēšanās komanda. Vīri stājas ierindā un, lāpstas sacēlušī pār pleciem, varonīgi soļo mājup. Viena darba diena godam aizvadīta.

Strādāšana kļuva arvien gausāka. Neviens nepievērsa domas darbam, visi kavējās atmiņās, dzimtenē aizvadītos gados, vai īsināja laiku, mācīdamies viens no otra kaņavīru valodu.

Saulainos rītos, kad spoži stari vizēdami krīt starp priedišu stumbriem, Vilis Zvaigzne ilgi tajos sildās, domādams par mājām ar tādu ticību, it kā saule paceltos virs birzs kalna galā, un cauri gatves ošiem iespīdētu tieši viņa sirdī. Sirds arvien atmirdz puīša acīs, tā staro arī šajās pelēkajās dienās svešajos Polijas mežos. Un katram, kas tādās reizēs ieskatās gaišā vidzemnieka acīs, tiek daļa Latvijas saules siltuma. Pat Baigais Žanis, sirdīgi kapādams ciņus, sakaunas no savas drūmās pieres un apskaidrodamies saka: „Trubā gan esam, veči, bet kad nāks mūsu laiks, tad nostrādāsim uz goda!”

Advokāts Cinis, locīdamies Baigajam Žanīm blakus, ierasti smīn. Zem viņa nopietnās maskas reizēm pavīd vieglprātīgs humors, tādēļ nožēlojamo kaņa kalpa lomu viņš nes ar lielu pašapziņu. Kādreiz brīvvalsts gados viņš rakstīja satiriskus dzejoļus un kā Oto Cigorīņš publicējās humoristiskos žurnālos. Traģiskie tautas un ģimenes pārdzīvojumi šo dzirksti gan apdzēsa, bet šobrīd, tālajos Polijas mežos, viņa niķi atkal atdzīvojās. Kad viņš beidzot paveķ baltos zobus, puīši atliec muguru un elpu aizturējuši klausās:

No rīta ieturējis paiku,
Un labi novērojis laiku,
Krišs Tovers rāmi rindā stājas,
Kā klājas arī līdzinājas.

Pēc stundas viņš jau grāvi rok,
Bet poļu smiltis lēni plok.
„Man mazliet jāiet,” Krišs tad saka,
Un pazūd krūmos, kur ved taka.

Tur divi grenadierī sūnas nēsā,
Ar pirkstiem urbjas zemē vēsā
„Ak, veči, beidziet nu šo joku! —
Vai nevajaga trešo roku? . . .”

Trīs draugi ātri saprotas,
Un „zoles” cīņai sapošas.
Kad Krišs jau nospēlējies tīrs,
Skan sauciens skarbs: „Was macht Ihr hier?”
Tad bailēs sastingst Kriša skats,
Jo krūmos tupstas Burbuls pats.

Žurnālists Skara advokāta rīmi tūlīt ieraksta kabatas grāmatīnā un nekavējoties apskrien visu rotu. Drīz viņš rīmei atrod arī melodiju, viņš dzied pietupdamies uz viena ceļa, lokanos pirkstus strinkšķinādams pār zāga muguru. Dziesma patīk pat rotas komandierim, tikai lai sargās no Burbuļa, viņš draudzīgi ieteic.

„Uz goda, virsleitnanta kungs!”

Tiešām, Skaru nevar bez darba notvērt. Viņš visur ir klāt, viņš mūžīgi kustas un skrien. Te viņa rokās pazib lāpsta, te cirvis, vai zāģis; viņš noliecas pie celma, pie sūnu cīņa, vai stiepuļu rituļa. Viņš vienmēr kaut ko dara, kaut viņa pēdās viss paliek kā bijis. Darbs — ? Hā! Tādēļ Lielvācijas vadonis viņam goda zīmi nepiešķirs, viņš atklāti smejas.

Bet visistāk jaunās Eiropas cēlājus prot novērot kāds drukns puisis, nopietns un mazrunīgs. Tikai acis viņš reizēm piemiedz, lai skats neizplūstu tukšā gaisā. Viņš vienmēr nēsā klāt papīru un zīmuli, izdevīgos brīžos viņš žigli uzmetas uz celma, un dažos, ātros vilcienos uzzīmē Burbuli pie sašķiebtā divriteņa. Brīnums, uz papīra dzeltenais formas vīrs izskatās tikpat dzīvs, kā tas, kas komandē latviešu grāvračus! Resns, ļumīgs, ar mazu galvu un nopietnu seju.

Tāpat veiklais karikaturists ātri uztver garo aktieri ar sadriskātajām biksēm, Baigo Žani ar lāpstu pār plecu, veiklo slaistu Skaru, Vidzemes puisī Zvaigzni ar sapņainām acīm un mūžam sīgušo Irstu, iepinušos stiepuļu režģī. Viņš ir vienkāršs fabrikas strādnieks, Hugo Hauks, kas bez skolas un padoma prot ieraudzīt dabā visraksturīgākās līnijas. Tikai, kad vīri sāk pulcēties apkārt, karikaturists kaunīgi pasmaida un iebāž papīru kabatā.

Tā latviešu vīri aizvadīja neražīgas dienas, ne savai tautai laba darīdami, ne Vācijai, ne Eiropai. Nodilušās drēbes

plīsa un šķīda visās vīlēs, locekļus sedza nožēlojamas skrandas.

Gvido vēl arvien staigāja savā gaišajā vasaras uzvalkā, izdalīdamies no grāvraču pulka kā balts zvirbulis, ar katru dienu spītīgāk savilkdams savus žokļus. Tomēr viņa humors nezuda, tas auga arvien dzelīgāks, dažkārt aizraudams smieklos visu rotu.

„Anton, nesteni! kādu rītu nemierīgais aktieris atkal pārtrauc ierindā miera stāvokli.

„Grūti. Pēdu spiež!” uzrunātais miegains norūc. „Gadījušies abi labās kājas zābaki . . .”

„Pieteicieties pie virsseržanta, lai viņš jundā uzaicina atsaukties tādu grenadierus, kam no dzimšanas gadījušās abas labās kājas, bet izdots normāls pāris zābaku. Tad jūs ērti varēsīt samainīties.”

„Tā būs jādara,” Antonam gausi piekrīt, nepārdomādams biedra padomu.

Runājot Gvido ir aizmirsis savu garo augumu, kas jau bīstami tālu izliecies no ierindas.

„Kas tur sarunājas!” virsseržants noskaities kliez. „Atkal Gvido!”

„Atļausit teikt, virsseržanta kungs?” komiķis neapmulst.

„Kas ir?”

„Klozītes dibens izgāzies! Vējš pūš kā būrās un dzen atpakaļ uz telti!”

„Velnš lai jūs parauj ar visām biksēm!”

„Saprotu, virsseržanta kungs!”

„Ko jūs saprotat?”

„Lai velns parauj Lielvācijas grenadierus!”

„Neizrunāties! Ierinda nav skatuve! Jūs graužat kaņavīru disciplīnu!”

„Nebūt nē, virsseržanta kungs! Es esmu puika uz goda, tikai bikses ierindai godu nedara!”

„Pazūdiēt telpās!” virsseržants nikni uzbļauj.

„Klausos!” un, žokļus šķobīdam, Gvido aizsoļo uz telti. Pārējie rotas vīri ņem atkal lāpstas plecos un aizšūpojas ierindas solī pa ierasto meža ceļu, lai izbūvētu Eiropas iekarotājiem jaunu aizsardzības līniju . . .

Vāji tērpto kaņavīru saradās arvien vairāk. Katru rītu no ierindas izkrita noskrandušie puiši, kaunīgi pievienodamies aktiera grupai.

Bet virsseržants viņiem neļāva gulēt uz viršiem, lai apraudātu pagātņi un zilētu nākotni. Taču meža nometne bija pamesta nekārtībā, visas malas gaidīja darbīgas rokas. Latvieši nebija raduši dzīvot svešas smakas pievazātās aizgaldās. Tādēļ neietērpto pulks ik dienas locījās ar lāpstām un cirvjiem nometnes robežās, līdzinot celiņus un savedot kārtībā atkritumu tvertnes. Tāpat viņi ielika bataljona štaba telti grīdu un izbūvēja tai starpsienas. Un beidzot Ziemeļa rotas neietērptie saveda kārtībā arī savas mītnes. Kamēr citi plēsa mežā no Latvijas līdzī paņemtos cimodus, noskrandušie biedri uzposa savu vadu teltis. Viņi ielika no apaļām priežu kārtiņām grīdas, samūrēja krāsnis un beidzot piesita pie durvīm plāksnes ar telšu nosaukumiem: Pušelnieki un Suselnieki.

Kad meža strādnieki pārnāca vakaros mājās, Gvido viņus sagaidīja ar jautri sašķiebtiem žokļiem un lielīgu valodu. Iekurinājis vēl svaigi mūrēto pavardu, viņš brīvi atļaidās savā gulvietā un uzlika uz neredzamā patafona nodilušo skaņu plati: „Mēs jaunu pasau — pasau — pasau — li sev celsim!”

Grāvrači atdzīvojās. Ātri sasila drēgnajā gaisā sastindzinātie locekļi un svešumā pamirusās sirdis. Tikai Antons slīdēja komiķim gaļām ar dusmās piepūstiem vaigiem. Jeb viņš tos bija atkal piedzinis ar maizi? Tuklais puisis ēda nepārtraukti, vienalga, kas gadījās pie rokas. Ja maizes deva bija notiesāta, viņš vilka no kabatas zaļus kartupeļus, ko, virtuvē strādādams, bija pievācis. Pat cietie kolrābji viņa vēderam nespēja kaitēt. Viss viņam gāja labumā, viņš izskatījās apaļš un pašapmierināts, it kā savā mūžā cilvēcīgas barības nebūtu būdājis.

Antona gulvieta bija gadījusies blakus aktierim. Viņi satika gluži labi, tikai dažreiz viņiem iznāca zinātniskas sarunas par slāpekli un metāna gāzi . . .

„Kam tu šovakar tik piepūties?” Gvido apjautājās. „Vai vēl arvien zābaks berž tavu dārgo miesu?”

Nē, Antons negribēja par to runāt, kaut apavi tiešām vēl spieda viņa lielos pirkstus.

„Vai virsseržants tev nepalīdzēja atrast grenadierus ar abām labajām kājām?”

„Muļķis! Virsseržants mani par to nozīmēja ārpus kārtas kartupeļus mizot . . .”

„Tu esi slikts grenadieris, Anton! Īstam kanakam jāatrod

viss, kaut firera ūsas atkritumu bedrē. Ja virsseržants vēlāk prasa, kur ņēmi, tad saki, ka uztaisīji!"

Antons, nikni blenzdams, palīda zem segas. Kaņavīri gulēja puslokā cieši viens otram blakus. Galvgalī gulvietas iznāca platākas, turpretī kājas dažreiz sakrustojās viena pār otru.

„Bet manas gan nepievāc, Anton! Ambulancē es jau esmu pārmainījis galvu, un tagad tu vēl taisies nacionālizēt manas pleznas!"

Antons zaģšus iebāza mutē maizes gabalu, lai nebūtu velti jātērē vārdi.

Komiķa otrā pusē atstiepās Henrijs Irsts. Grūti stenēdams viņš grozījās uz cietajiem viršiem, nevarēdams pietiekoši labi novietot savus mīkstos sānus. Tieši virs Irsta galvas, pie plānaiem saplākšņa griestiem, kondensējās ūdens tvaiki. Kāda gausa pile, brīdi staipījusi, izšķīda virs danču meistara pieres.

„Ech!" Irsts noskurinājās, it kā izlēcis no diķa. „Ūdens pil mutē!"

„Vai tu gribēji, lai šņabis tek?" Gvido pagrieza savus smejošos zobus uz otru pusi.

„Lūdzu neuztrauc mani! Es jau tā mocos ar bezmiegu!"

„Bezmiegs — ?" komiķis žigli atsaucās. „Es tev došu padomu, vecīt! Lūk, tā: gulēt ejot izstiep kreiso kāju un sāc griezt mazo pirkstiņu četrdesmit trīs reizes uz vienu pusi, divpadsmit reizes uz otru pusi. No kopsummas atskaiti visus kāju pirkstus, izņemot abus ikšķus. Tiem griezienu skaits jāsamazina uz pusi un kāja mazliet jāpievelk. Tajā pašā laikā jāatguļas uz muguras un no deviņdesmittrīs jāatskaita līdz vienam. Pats nemanīsi, kad jau stāvēsi elles soģa priekšā ar noņemtū cepurī."

Irsts žigli pagrieza smējējam muguru. Tomēr jautrība nerima līdz vēlai stundai. Kaut teltī plīvoja tikai sveču krēsla, pāri četrdesmit gulētājiem staroja humors un labsajūta kā no dzimtenes līdzī paņemta gaisma.

Dažu vakaru Gvido arī aplusa. Viņš bija smalkjūtīgs puisis — varbūt Vilis Zvaigzne gribēja pasapņot par mājām, tikties krēslas stundās ar savu māti.

Bet gaišais vidzemnieks bija rīta putns. Viņš agri gāja gulēt un cēlās rīta stundās, kad biedri vēl elpoja dziļā miegā. Viņš iekurināja uguni un, gaišajām liesmām draudzīgi sniegdams plaukstas, aizgāja atpakaļ uz mājām, kur olnicas oši liec

varenos zarus un tālos laukos vizmo viegla mēness gaisma. Viņš iet pa seno ceļu, rīta krēslā viņš pārnāk mājās. Pirmā salna mirdz pagalma maurā, un ābelei smagāk noliecas augļu pārpilnie zari. Dālijas ir nosalušas, tās vajadzētu aprasināt ar vēsu ūdeni, bet viņš nemeklē lejkannu un neiet uz pļavas aciņu, kas turpat zem lielās ievas dus tēva liktos grodos. Viņam negribas aizkart mirstošo skaistumu. Lai raisās ziedu lapas, tās mirdzošā salnas rīta daļa!

Viņš brīdi apstājas zem pagalma bērza un ļauj vēsajām lapu bārkstīm pieskarties pierei. Sudrabainā gaismā atviz tālie lauki, pie kājām spīd sarkana apses lapa. Viņš paceļ to un sajūsmā čukst: Dāvātāj laipnais, cik devīgs tu esi šajā gada laikā! Tu klāj visas takas sudrabā un purpurā, tu aicini visus Vidzemes sapņotājus kļūt laimīgiem. Rudens ir klāt. Drīz vētra šalks pār Uriekstes silu, celsies lietus padebeši un ilgi lāso pelēkās rūtīs. Tad cilvēks iznāks kailā dārzā un jutīs to laipno varu, kas slēpjas medus saldaajā ābolā, kas zeltains dus starp tumšām, trūdodos irstošām lapām un gaida savu laiku. Nē, nezūd nekas, viss plūst tikai jaunos iesākumos.

Jau saules gaisma iedegas avotainajā lejā. Viņš skaidri dzird rasas lāses ritam no kokiem. Tikai brīdi viņš redz tās pamirdzam saulē, un pateicības pilna kļūst viņa sirds. Dāvātāj laipnais, cik labs tu esi, ja ļauj mums kaut brīdi pamirdzēt kā rasas lāsei rīta skaistumā!

Šodien sāksies rudzu pļauja. Labība atdos vasaras saules spožumu un spēku, kas sakrāta vārpās, lai tad mātes lauztā riecienā smaržotu saldāk par ziedu putekšņu pārsegtu lauku.

Tad atvežas durvis. Māte iznāk darba drēbēs, viņa brīdi apstājas pie nosalušajām dālijām un saka: agri aizgājāt šoruden . . .

Pēkšņi sapņotājs atmostas. Vai viņu kāds sauca, aicināja? Nē, tikai Mārtiņš Skara ir piecēlies gulvietā sēdus un dzīvām acīm seko biedra kustībām. Arī Vilis pamana, ka viņa klēpī spīd balta lapa un zīmulis skrien tai pāri, atstādams dzimtenes sapņa pēdas.

„Vili, vai tie bija tavi dzejoļi, kas pēdējos gados parādījās laikrakstos?” Skara pēkšņi prasa.

Zvaigzne nosarkst, it kā viņa vaigiem būtu pielēkušas uguns liesmas.

„Tās bija izjustas rindas, tikai pārāk vārgas. Es visu laiku

domāju, ka rakstītāja ir meitene. Neņem ļaunā, tu esi piedzimis pārāk nežēlīgā laikā, lai pastāvētu."

Tad viņi vairs nerunā. Mārtiņš Skara atkal atlaižas cietajā viršu gultā, tūlīt iekrīt pēdējā rīta snaudā, bet Zvaigzņu Vilis vēl ilgi sēž pie kaistošās krāsns, burzīdams pirkstos aprakstīto lapu. Šaurajos logos spīd zila gaisma. Svešums pēkšņi aizver sapņotāja dvēseli. Viņš varētu raudāt aiz kauna. Skaistuma izjūtā un cilvēku mīlestībā viņš bija aizmirsis verdzībai pamestās tautas. Kas gan tagad notiek viņa mīļajā Vidzemē? Vai māte vēl mājās cep jauno rudzu maizi, vai durvju priekšā ābele vēl liec savus zarus pār viņas sirmo galvu? Vai uzkalnā aiz ošu gatves nekūp tikai pelni un drupas — Dievs, tu gan zini, kam jānotiek, ja saviem līdziniekiem esi devis neaprobežotu varu! . . . Un Vilis Zvaigzne ceļas, lai postos meža darbos, dzimtenes saules gaismu no acīm vēl neizdzēsdam.

Turpretī Andrējs Mieturis raudzījās uz neizprotamām lietām savādāk. „Dievu nav vērts lūgt," viņš kādu vakaru teica, kad biedri bija iegrīmuši mistiskās pārrunās. „Likteni negrozīsi, viss jau ir nolikts iepriekš neskaitāmus mūžus. Kas piedzimis ar grēku, to lūgšanas vairs neglābs. — Neņemiet ļaunā, arī es esmu tāds . . ."

Kad vada puīši pārsteigti pavērās vīra platajā sejā, viņš pēkšņi pievilka tuvāko biedru galvas, neuzticīgi vērodams advokātu Cini.

„Ziniet, mana mājele atradās pie Daugavas. Vienā malā ūdens, otrā mežs. Uz krasta auga kvieši, mežmalā kartupeļi un rudzi. Ja laikā iesēja, rudenos izauga brangs zelmenis. Bet lai tiesneši neņem ļaunā, es nesēju rudzus, lai mežsargs tos noganītu ar savām stirnām! Ja gaņš iemaldījās ar govīm viņa sējumos, tad viņš nodeva mani tiesai, bet par saviem lopiem viņš nelikās zinot. Ko man bija darīt? Es tak nevarēju algot divus ganus! Nudien, es nebiju nekāds malu mednieks, bet bise man arvien stāvēja pa ķērienam. Es pat neiegāju valsts mežā, tiesai to vajadzēja ņemt vērā. Es tikai ielīdu savos krūmos un nospiedu gaili. Zināms, stirna brīdi nospārdījās uz mana rudzu lauka, bet tas arī bija viss. Tumsā es to pārstiepu mājās, bet par to viņi mani notiesāja." Mieturis atkal neuzticīgi paraudzījās uz Cīņa pusi, kas omulīgi klausījās malu mednieka stāstu. Vai tik viņš nedomā ar likuma paragrafiem draudēt arī te, Polijas mežos?

Nē, Cinis sen vairs nerespēktēja likumus. Kopš baigās

nakts, kad čekisti aizveda viņa tēvu līdzī četrpadsmit tūkstošiem vienas nakts upuriem, viņš bija zaudējis katru sajēgu par cilvēku tiesībām un valsts likumiem.

„Cerams, ka tu neatņēmi mazuļiem māti,” viņš smīnēdams teica.

„Dievs pasargi! Tāda grēka es tiešām nedarīju!”

„Un tad tu runā par stirnas buku, kur tagad Daugmales mežos pat cilvēks nevar patvērties!”

Skara, visu laiku klausījies, iesmējās griezīgi un asi: „Esi bez rūpēm, vecais malu medniek! Kad tu atgriezies Latvijā, varēsi tiesas lēmumu pārsūdzēt, Cinis tevi noteikti attaisnos. Tad mēs visi kopā nodzēsim tavai stirnai bēres . . .”

„Jā, pie manis Daugmalē. Vienā pusē ūdeņi, otrā mežs!”

„Žēl, vecīt, tas vairs nenotiks!” Skara nepielūdzami pareģoja. „Ne tu vairs Daugmalē bukus medīsi, ne Cinis tevi tiesās. Mēs visi jau esam notiesāti . . .”

To dzirdot, Baigais Žanis uztrūkās gulvietā sēdus. „Nepabaidies! Lai tikai palaiž mani atpakaļ uz Kurzemi! Tad redzēsim, kurš kurū tiesās!”

„Labāk lai nelaiž . . .” žurnālists vīpsnāja.

„Pekstiņi! Zināms, ja visi tā domās, tad zeme verdzībā paliks! Bet tie Kurzemē nerunā, tikai dragā! Man tur palika draugs — par Dūzi bija iesaukuši. Bērām abi vaņkām šlagu no viena grāvja. Nabags, pārāk aizrāvās, gadījās neraža — mīnas drumska pārrāva kakla dzīslu. Gan nožmiedzu abus galus ar nagiem, bet cik ilgi turēsi? Puļķainie nāk vīrsū kā melnais mēris. Uzdot nevar, tad rota iedzīta maisā. Baigi muduļi! — Vai tev ir dūša — noprasu. — Būs jau — šis bāls novaid. — Tad sakod zobus un spied dzīslas galos nagus! Knieb cik spēka! Tā! Un laidies rāpus tepat gar pļavmalu! Priedelēs atradīsi sanitāru! — Un Dūzis aizvilcās, pats savu dzīvību pirkstos turēdams. Pēc nedēļas satiku. Tīrs darbs! — Čalis smējās. Ja nav nolīcis kaņoti, tad vēl sitas Kurzemē. — Ek, veči, ja mēs visi būtu tādi dūži, tad mūsu sievietēm un mātēm nebūtu no mājām laukā jābēg.”

„Velti, Žanīt!” Skara nerimās. „Tavi kanaki var dzīvi līst zemē, bet ja kapu vietas pārdotas svešiem, tad neaizmirstules tur vairs neiziedēs!”

„Robežas viņi var izandelēt, bet cilvēkus nē, un kaut es pirmais noiešu no strīpas!”

„Noiesi ar’!”

„Mīlie radiņi, runāsim par citul” pēkšņi Vilis Zvaigzne ar smaidu apgaismoja drūmo telti. „Lai Irsts labāk pastāsta par daņciem!”

Kas zina, vai Zvaigznes gaišās acis vai Irsta īgnā piere pavedināja biedrus uz citām domām, bet brīdi vēlāk viņi jau bija aizmirsuši nāvi un šausmas.

„Irst, tev gan Rīgā meitu netrūka, ko? Puika uz ūsiņu, vai nē, ko?”

Irsts neatbildēja. Savilcis lūpas kā spītīga meitene, viņš ielēja traukā ūdeni un uzlika uz pavarda riņķiem, lai vakariņu tiesai izvāritu pats sev tēju. Viņš arvien sargājās dzert no švešiem traukiem.

„Un tu prati izvēlēties, ko?” mēlotājs nedeva puisim miera. „Kādas tev labāk patika? — Slaidas? Tumšmates? Zil-acainas? Grietiņas vai zēngalviņas?”

Irsts no tādām muļķībām novērsās. Viņš atvēra tējas paciņu, ko rūpīgi vēl glabāja no Rīgas, iebēra krietnu šņaucienu katlā un ilgi slēpa garaiņos krunkās savilkto pieri.

„Bet kurvi taču arī kādreiz dabūji, ko?”

Irsts vairs nespēja klausīties. Kamēr tēja uzvārīsies, viņš gribēja izslīdēt no telts laukā. Bet kur gan palikusi viņa ce-

pure? Rudens vakari bija drēgni un salti, viņš nedrīkstēja sa-
saldēties. Ech! Un daņču meistars grābstījās pa gulvietu, spie-
dās citiem gaŗām un taustījās sveĉu gaismas ēnā kā pusakls.

„Velns, kur tu lien, ko?”

„Cepuri atdodiet!” Irsts kļiedza.

Nē, neviens viņa „laiviņu” nebija redzējis.

„Ir gan tev neraŗa, ko? Viss zūd, jūk un izput! Ar tādu
grenadieru Lielvācija aizies postā, ko?”

Irsts palika ar kailu galvu tējas garaiņu aizsegā. Ievilciet
gultā, viņš nikni pūzdams dzēra brūno viru. Iztukšojis vienu
krūzi, otru, pie trešās viņš žigli pagrieza katliņu pret gaismu.

„Ech!”

Un izcēla ar diviem pirkstiem zudušo cepuri. Tumšais
tējas ūdens tecēja uz biedru kājām, bet neviens to nemanīja,
visi smējās paceltās balsīs. Irsts nesaprata, ko ar nožēlojamo
cepuri iesākt, arī tējas trauku viņš ilgi turēja rokās, dārgo
Rīgas tēju — ech!

Pamazām Lāĉu kalna nometne izveidojās par mājīgu
ciemu. Tas pats platais, smilšainais ceļš, pa kuŗu bataljona
vīri atnāca, izstiepās telšu ciemam cauri un aizveda līdz lauku
pilsētiņai Argenuai. Ceļu vietējie iedzīvotāji reti lietoja, vie-
nīgi vācu darba dienesta vīri atveda latviešiem saknes vai
maizes vezumus un atkal aizbrauca gaŗās pātagas pliuksķinā-
dami. Frontē nodzītie zirgi kā atvaļināti invalīdi gausi locījās
aizjūga siksnās. Daŗkārt latvieši līdzjūtīgi noglāstīja lopu
kaklus: „Ai, ai, jūsu paika nav labāka par mūsu . . .”

Svētdienās latviešu grāvraĉi iepazinās ar netīro poļu ciemu,
kur ielās redzēja tikai mēslus un netīrus bērņus. Veikalos
viņi daŗkārt atrada arī sīpolus, tomātus, pat treknas zosis un
poļu tecināto degvīnu. Protams, retās mantas turējās pie cenas,
bet latviešiem naudas netrūka. Daŗi bija spējuši atvest no
dzimtenes simtiem marku, kuŗas vācu valsts bankas nodaļas
apmainīja. Daŗreiz, steigā pērkot pārtikas produktus, latvieši
pārmaksāja, viņi arī neskopojās ar dzeŗamnaudu, jo šajās bez-
vērtīgajās dienās bija raduši plaši dzīvot. Poļu sabiedrībā viņi
ātri kļuva redzami vīri, skrandaino grāvraĉu priekšā plati vērs
visas durvis.

„Pan, cik tāds sivēns maksā?” Baigais Ņanis reiz iedroši-
nājās jautāt, kad abi ar Mieturi bija nejauši ieskatījušies poļa
cūkķūtī.

„Vai tas raibais?“ saimnieks nobijies iepletās durvīs, lai ziņkārās acis nesaskatītu, cik dzīvību viņš glabā bez reģistrēšanas. „Nē, sivēni ir tikai desmit nedēļu veci, tie domāti audzināšanai!“

„Stulbais, vai es tavu vardi galertā vārišu? Bataljons ar barības atliekām varētu uzbaņot visas Argenuas cūkas. — Cik prasi?“

„Divi simti!“

„Šel!“ un bravurīgais kaprālis nevērīgi iesvieda zilganās naudas zīmes poļa sauļā. Piedevām saimnieks iedeva arī maisu, viņi iegrūda tajā sivēnu, aizsēja galu, un Mieturis pārsvieda nemierīgo nastu pār pleciem.

Sivēns spārdijās un kvieca visu ceļu, bet, kad pusaizsmakušais poļu lopiņš saslavināja Daugmales mežinieka plecus, viņš nosvieda maisu zemē. „Tālāk jau nenesīs, durs nost!“ un, žigli atrāvis kabatas nazi, viņš iegrūda asmeni lopiņa kaklā. Turpat krūmos viņi pameta sivēna iekšas, bet mīksto cepeša gabaliņu ietina svaigās skujās, pasita padusē un pārnesa mājās.

„Tas tik bija ķēriens, vecīt!“ Baigais Žanis vēl nopriecājās. „Nu tik jāsaka puišiem, lai žigli sāk nodarboties ar cūkkoņību. . .“

Tādā kārtā no brīvā tirgus drīz vien pazuda audzināmie sivēni, bet meža nometnē vēlās vakara stundās tikami smaržoja gaiss.

Liekas, bataljona vadība kaņavīru pašapgādi nemanīja. Dažreiz no pilsētiņas ar piebāztiem portfeļiem atgriezās arī štaba virsnieki un bataljona komandiera ziņnesis.

Tomēr kādu vakaru pēc meža darbiem virsšeržanti nostādīja rotas ierindā. No virsnieku telts iznāca bataljona komandieris Kliņāns, stalts un bargs kā pats pārkoņdievs.

Pēc oficiālās apsveicināšanās viņš pārlaida pār ierindu tālu, grāvīgu skatu. Noskrandušie vīri jauda nepatīkamas lietas.

„Kaņavīri, jūs esat smagi noziegušies!“ komandieris dobji iesāka. „Bet pirms es runāju, man jānolasa divizijas pavēles tulkojums.“

Pulkvedis atsita plānu papīra lapu un, saviebis seju, nolasija gaŗu apsūdzību. — Desmit tūkstoši latviešu, kas strādā Tornas apkārtnē pie nocietinājumu darbiem, dezorganizē vācu saimniecību. Šie neatbildīgie ārzemju elementi klaiņo pa

apdraudēto apgabalu, uzpērk par spekulatīvām cenām normētos pārtikas līdzekļus, tādā kārtā pavedinot šejienes zemniekus nobēdzināt produktus un mājlopus. Šajā sakarā Tornas apkārtnē pastiprināta militārā policija, un katru, kuŗu sastaps bez speciālas atļaujas ārpus nometņu rajoniem, nodos kaŗa tiesai. — Nolasījīs draudīgo pavēli, pulkvedis to nevērīgi pasvieda adjutantam.

„Kaŗavīri!” viņš svinīgi iesāka. „Viņpus frontes tiek iznīcināta latviešu tauta! Katra diena un nedēļa laupa mūsu piederīgo dzīvības. Tādēļ mums jādara viss iespējamais, lai ātrāk sasniedzam uzvaru. Šajā kaŗā cīnās visa tauta, vienalga, frontē vai aizmugurē. Tas mums jāievēro kā darbos tā cīņās, ja gribam pastāvēt. Mēs esam iesaistīti nocietinājumu darbos. Nepārprotiet, arī šis cīņas veids ir kaŗavīra cienīgs. Tie, kas cīnījušies frontē, saprot lāpstas nozīmi. Bez tam, pēc nocietinājumu izbūves arī mēs tiksīm apmācīti un iesaistīti kaujās. Neaizmirstiet, latviešu kaŗavīra zobens jāsaglabā spožs! Pieņāks diena, kad mēs pametīsim Vislas krastus un, tēvijas mīlestības apgaŗoti, plecu pie pleca ar vācu kaŗavīriem, lau-zīsīm ceļu uz austrumiem, lai atbrīvotu dzimteni no sarkanā terrora!”

Pulkveŗa runā tomēr nemanīja sajūsmas. Viņš izgrūda fraŗainos vārdus ar saviebtu seju, it kā uz mēles tie viņam būtu sakrauti ar varu. Viņš arī nepaskatījās kaŗavīru acīs, viņš kaunējās pats no savas neērtās maskas. Beidzot viņš sāka pat kliegt.

„Kaŗavīri, mēs nedrīkstam aizmirst vācu tautas pretīm-nākšanu! Lielvācija mūs uzņēma savā zemē un pasargāja mūsu dzīvības. Tādēļ mēs nedrīkstam sabotēt tās likumus un rīkojumus, mēs nedrīkstam dezorganizēt kaŗa saimniecību!”

Šķiet, uz latviešiem kliegdams, viņš lamāja vācu priekš-niecību, kas viņu nostādījusi nevarīga nelgas lomā. Viņš drīkstēja klausīt tikai pavēles, bet viņam nebija pat tiesību pateikt, ka vīri staigā kailiem locekļiem. Viņš nevarēja sist dūri galdā un prasīt jaunus apavus, drēbes un labāku uzturu, viņam bija atļauts teikt tikai šos muļķīgos, nodilušos vārdus — plecu pie pleca!

Tādēļ pulkvedis Kliŗāns tik neganti kļiedza: „Un kas vēl iedrošināsies stiept mājās sivēnu dzīvības, to es stāvus ietriekšu zemē, vācu kaŗa tiesai nodošu! Ja kāds vēl dzers dzelteno poļu lergu, to ieslodzīšu tepat nometnes bunkurā pie ūdens un mai-

zes! — Virsseržanti, uzdodu iekārtot piemērotu telpu! Bez apkurināšanas, bez ērtībām, sapratāt?”

Virsseržanti saprata. Arī bataljona kaņavīri zināja, ka dēkainā dzīve beigusies. Pēc izklīšanas pavēles vīri aizvilkāms uz teltīm gluži slābani.

Bet pulkvedis Klijāns vēl ārdījās visos nometnes stūros. Viņš staigāja no telts uz telti, uz virtuvi un atpakaļ, kļiedza bez jēgas un saprāta: „Kur virtuves dežurants? Kādēļ kartupeļi katlā dzenā cits citu? Kādēļ tik biezas mizas tiek izgāztas atkritumu bedrē? — Kur dežurinstructors? Vai viņš gul, tas telš? Velnus, visus stāvus iedzišu zemē!”

Beidzot viņš nogura un gausi ievilkās savā telti, it kā izcīnījis smagu kauju. Viņš nerādījās laukā ne otrā, ne trešā dienā, nometnē valdīja baigs, sastindzis miers.

Virsseržanti norīkoja neietērptos pie mājas darbiem. Noskrandušie kļaidoņi stiepa atkal no meža tievās kārtiņas, tēsa, zāģēja un nagloja, būvēdami kādā pamestā telti zvēru krātiņam līdzīgu telpu. Viņi skraidīja vīru pēdās, bīdamies, vai darbs bataljona komandierim patiks, vai viņš nekļiegs atkal bendes balsī — es jūs iedzišu zemē!

Nē, pulkvedis Klijāns vairs nerādījās no savas telts laukā. Izgāzis visu rūgtumu un dusmas, kas šajās pelēkajās dienās bija krājijs platajās kaņavīra krūtīs, viņš zvilnēja dienām ilgi savā cietajā viršu gultā kā krātiņā sagūstīts Ugāles mežu lūsis. Tikai pēc nedēļas viņam ienāca prātā kāda neparasta doma, viņš lika bataljona adjutantam pārbaudīt kaņavīru sarakstus.

„Vai tajā skrandaiņū barā neslēpjas kāds cilvēks pats ar savām domām? Varbūt tur nīkst kāds žurnālists, dzejnieks vai rakstnieks? Tas garais Ziemeļa rotā esot aktieris — šurp viņus!”

Protams, profesionālu dzejnieku un rakstnieku bataljonā nebija, bet žurnālists Skara dažkārt presē bija publicējis īsākus literārus tēlojumus ar aktuālu saturu. Mazliet apmulsuši abi gara darbinieku pārstāvji pieklauvēja pie bataljona komandieŗa durvīm. Ieraudzījuši bargo pulkvedi, viņi izstiepa slaidos augumus un, sveicinot pēc svešās armijas noteikumiem, uzgrūda labās rokas pāri galvai.

„Dižkareivis Gvido, pulkveŗa kungs!”

„Kareivis Skara, pulkveŗa kungs!”

„Neizbadiet telts griestus!” komandieris īsi atrūca. „Manis dēļ grūdiet rokas kabatās!”

„Saprotam, pulkveŗa kungs!” Gvido kareivīgi piekrita.

„Sēdiet!”

Abi puīši kļuva drošāki.

„Divi vien — ?” pulkvedis brīnījās. „Vai teļi vien šajā meža stūrī sadzīti? Latvijā bija tik daudz neatvietojamo, kur nu visi palikuši? — Jūs esot aktieris?”

„Taisni tā, pulkveža kungs, no frontes teātra!”

„Ko jūs varat šai lietā darīt?”

„Varu ziņot, ka bataljonam nākušas līdzī visas mākslas. Mums ir dzejnieki, rakstnieki, žurnālisti, gleznotāji, tēlnieki, karikatūristi, par aktieņiem nerunājot. Te visas malas jau ir apdziedātas un uzgleznotas, par to liecina darba laikā pamestās lāpstas!”

„Tad sauciet viņus kopā! Ja jums neļauj izkauties, tad vismaz dziediet! Mājas un mēbeles esam atstājuši dzimtenē, bet dziesmas esam paņēmuši līdzī. Manis dēļ taisiet kaut pēdējās mulķības, bet neļaujiet cilvēkiem domāt tikai par vēderu! Jūs pats vēl staigājat savās skrandās — nelādiat tās, bet apdziediet! Dariet to tā, lai mūsu vēderi vismaz piepūstos no smieklīem, ja maizes pietrūkst!”

„Saprotu, pulkveža kungs! Pirmie mēģinājumi jau ir noturēti!”

„Un jūs — ? Žurnālists?”

„Tā ir, pulkveža kungs!”

„Liekas, esmu jūsu vārdu dzirdējis. — Taisiet žurnālu! Rakstiet pats un meklējiet līdzstrādniekus! Mēs nedrīkstam pamest cilvēkus bezcerībā, mums jācerē un jātic!”

„Bet cenzūra, pulkveža kungs?”

„Tā ir mūsu iekšēja lieta! Savās sirdīs neļausim viņiem degunus bāzt!”

Ar katru nākošo vārdu pulkveža valoda kļuva asāka, Viņš atkal iekarsa un mētāja šaurajā teltī dusmu zibeņus, zem plānajiem saplākšņu griestiem atkal dārdēja pērkons. Tomēr abi neīstie kaņavīri juta, ka straujā, nevaldāmā vīra sirdī slēpās arī daudz maiguma un sirsnības. Šīs īpašības viņš norija, apslāpēja, viņš spēja tikai lamāt svešās varmācīgās diktātūras, kas cīnījās uz mazo tautu sliekšņa, viens otru mānīdami un apmātajai pasaulei viltus labumus solīdami.

„Tādēļ sviediet lāpstas pie velna un ņemiet rokās spalvas! Jūs esat atbildīgi, lai mani teļi nenokaļ pārāk zemu galvas! Ja nē, es jūs ietriekšu stāvus zemē, es jūs pirmos ietupināšu bunkurā! — Varat iet!”

Skara nobijies ierasti pacēla sveicienam roku, bet Gvido asais skats pamanīja zem komandiera dusmu vaibstiem cilvēcīgas labsirdības apdvestu smīnu. Tādēļ atvadoties viņš necēla vairs roku, bet, cietņu apliecinot, palocījās.

Kopš tās reizes rotas komandieris atsvabināja Gvido un Skaru no meža darbiem, tāpat virsšeržants viņus nenorīkoja vairs virtuvē pie kartupeļu mizošanas. Vakaros viņi apstāgāja bataljona telpas un sarunājās ar svešumā izdzītajiem kara biedriem. Vēl arvien ietērpti nožēlojamās vācu armijas skrandās, puīši dažkārt kurnēdami smējās, bet nereti viņu gaišās domas plūda pāri visām Eiropas nejēdzībām kā tīrs, spirdzinātājs ūdens.

Pirmais atsaucās slaidis, kalsns skolotājs. Kaut gados vēl jauns, viņš jau bija paspējis Vidzemē noorganizēt vairākus koņus. Tagad bija niēka lieta sameklēt balsis, kur bezdarbībā nīka vienkopus vesēla pagasta iedzīvotāji. Turklāt daži koristi jau bija skolojušies slavenajos Latvijas koņos, apbraukājuši pat ārzemes, popularizējot savas valsts vārdu. Balsu īpašnieki ik vakarus pēc meža darbiem pulcējās kādā tukšā teltī un sajūsmā sekoja jaunā diriģenta rokai.

Gvido atrada arī stīdzinieku trio, kas nespēja šķirties no mūzikas instrumentiem, uzņemoties pat svešuma grūtības. Viņu repertuārā gan atradās tikai salkanas mīlestības ziņģes, taču šajā pamestībā arī tās pielīpa klausītāju sirdīm.

Gvido pēkšņi kļuva nopietns un dedzīgs. Neviens par viņu vairs nesmējās, kaut viņš vēl arvien staigāja savās skrandainajās biksēs, simbolizēdams visus sabrukušās lielvalsts darba vergus. Gvido vēl atrada bataljona teltīs pāris profesionālu aktieru, kādu raksturdejojāju, vēl nenobriedušu solistu. Viņš pulcināja šos cilvēkus kopā, lai sagatavotu raibu vakaru, lai izklaidētu no dzimtenes atrauto vīru smagās domas.

Aiz telšu ciēma iekalnē atradās līdzens laukums, ar amfiteātrim līdzīgiem velēnu paaugstinājumiem. Kādā sestdienas vakarā tur tika sakurti divi gaiši ugunskuri, tur sapulcējās bataljona vadība, virsnieki, instruktori un visi grāvrači.

Gvido šim brīdim bija aizņēmiē pieklājīgākas drēbes, neviens ākstīgo dižkareivi vairs nepazīna, kad viņš kā nopietns konferansjē atklāja pirmo ugunskuru vakaru. Viņš pateicās bataljona vadībai par sarīkojuma atbalstīšanu un, nopietneo daļu ievadot, pieteica koņa dziesmu „Mūžam zili ir Latvijas kalni —”

Dzidri smeldzīgās, glāstošās skaņas cēlās pretī pusotra tūkstoša sirdīm. Nekad brīvvalsts gados svinīgajās izrādēs nebija radīts tāds pārdzīvojums kā klausoties šajā dziesmā svešajos Polijas mežos, kur virs galvas zaigoja tikai pazīstamās zvaigznes.

Dziesmai sekoja deklamācijas. Dzirdot pazīstamo aktieŗu balsis, kas izjusti skandināja dzejnieku patriotiskās vārsmas, latvieši vairs nejutās nožēlojami grāvrači, bet savas tautas brīvības cīnītāji. Šajā brīdī viņi atkal atguva ticību, jo nevar būt tiesa, ka Dievs pametīs valstis mūžīgai verdzībai un postam.

Daudziem to vakaru spīdēja acis, arī bataljona kamanierim.

Pēc starpbrīža Gvido pieteica sarīkojuma jautro daļu. Aktieŗa sejā atkal atgriezās pazīstamie komiŗa vaibsti, kas tūlīt aizrāva smieklos visu piekalni. Viņš ātri saauga ar atsaucīgo klausītāju pulku, aktuālie vārdi iedarbojās kā jūtīgas atsperes uz katru piezīmi, izraisot arvien nevaldāmākus smieklus.

Šajā izdevīgajā mirklī Gvido gribēja iepazīstināt bataljonu ar savu personu:

„Biedri, grenadieriel” viņš paceltā balsī iesāka. „Ticiet vai nē, ar mani notikuŗas lielas pārvērtības. Tas sākās toreiz, kad es pazaudēju galvu, un savā dullumā iekāpu tādā vietā, kur uz durvīm bija uzmlēts sarkanais krusts. Pēc smakas likās, ka esmu ienācis ķekas namā — spirts, latols, svaigas asinis. Daŗz termometra vietā steigā aizgrūdis aiz auss amputētu kāju, cits kakla saiti pārmainījis pret aklo zarnu. Vīri raujas izmetušies baltos kreklos, jo slimnieki nāk rindām vien. Priekŗroka tiem, kas atnākuŗi bez kājām. Kāds grenadieris ietinis abus stilbus avīzu papīrā un stāv rindā lielīgs kā piŗka dūzis. Neviens viņu vairs neiedroŗinās saukt par simulantu. — Kāds puisēns nosaldējis ausis. Ilgi mīņājas ārsta priekŗšā, kautrēdamies tās rādīt, beidzot izvelk no kabatas niķeļbrūnu naudas maku un izceļ ausis dienas gaismā — melnas un novazātas kā volchovieŗa zeķes. Neredzēju, ko dakteris ar tām iesāka, jo pēkŗŗi ārpusē atskanēja neparasti liels troksnis, līdzīgs seŗstāvu namam. Tūlīt atsprāga arī durvis un kāds Lielvācījas grenadieris aĉgārni lamādamies un riņķī griezdamies ierīpoja pār slieksni ambulancē. — Kas par lietu? — ārsts drebēdam prasā. — Kājas nepareizi pieliktas — tur tā lieta! Kreisā pietiķēta labajā pusē, labā apgriezta otrādi, ar pirkstiem uz mu-

gurpusi! Uz priekšu nekur tikt, riņķī vien jāgriežas kā kaula rūcenim. Bet ārsts atgūst drosmi — ar diviem rāvieniem viņš pārmaina kājas un slimais aiziet veselīgi svilpodams. — Kāds seržants atnāk sūdzēdamies, ka uz viņa pleciem gūlies viss vada gods. Viņš to ilgāk nevarējis panest, gribējis nomest atkritumu bedrē, bet aiz pārskatīšanās iesviedis ar visiem pleciem. Ārsts baras melnās dūsmās, ņem no pakaramā āķa mēteļa knaģi un pasē zem oderes. Nekas, seržants aizgāja atkal stalts un plecīgs.

Beidzot pienāk mana kāрта. Kas vainas? Tā un tā, ko tur liegties — piedzēros no poļu ķergas un pazaudēju galvu. Nācu raudzīt, vai te nav kāda lieka. — Jā, viena esot, tikai drusku lietota, kanaki atnesuši no austrumu frontes. Pēc zemās pieres un platajiem vaigiem kauliem vēl liekas gluži gaiša galva, pasēs tikai virsū. Sanitārs tūlīt ķeras klāt, bindē, bindē, bet, kad darbs jau pusē, pamana — piesējis pats savu dūri! Stop, ar to es tālu netikšu, plēs nost! — Šis rauj atkal, sāp pēc suņa, ciešu, zobus mēlē kozdams. — Beidzot uzmauc gan, apslauka podu ar sausu marli un lielās — uz goda, vecī! Es nu varētu iet, bet līdz ar pirmo soli jūtu, ka neganti slāpst. Plātu muti kā karūsa izžuvušā dīķī. Kopš tās reizes dzeru visu, kas nāk priekšā — ķergu, brāgu, vodku. Un viss dzīvē labi veicas — šķīvi lec pa gaisu, sviestmaizes līp pie zābaku zolēm, septiņdesmit gadus vecas vecenes šķiet kā padsmītgadīgas skuķes. Dragāju pa labi un kreisi, kamēr pats atrodos uz galda. Kopš staigāju ar pārmainīto galvu, prāts uz augstām lietām vien nesas, esmu atkal cilvēks ar gara lidojumu — hop!" Ar veiklu lēcieni gaŗais komiķis aizlidoja aiz kuplo priedīšu kulisēm.

Ilgi svešajos mežos atskanēja smieklu klaigas. Atbalsis aizklīda līdz tālajiem lauku ciemiem, kur klusajā vakara stundā vietējie zemnieki nožūpoja galvas — vai tur zvēri, vai cilvēki auro?

Pēc dažām kuplejām un komiskām dejām arī jautrā daļa beidzās. Līdz ar pēdējām ugunsgrūku liesmām izskanēja kopīgi nodziedātā Daugavas vanagu himna. Kaŗavīri vilcinādamies atstāja iekalnes paaugstinājumu, atgriezās mītnēs čalodami un sarunādamies kā jautri pusaudžu puikas. Nomāktajā ikdienā bija ielekusi moša dzīvība tāpat kā tumšajās rudens debesīs pamesto ugunsgrūku dzirksteles.

Meža nometnē ieradās jauni spēki — būvpulka pirmais bataljons. Kaņavīri izskatījās līdzīgi viens otram, novārdzināti, neietērti, bet, tīrot pamestās teltis, visur skanēja moža latviešu valoda.

Žurnālists Skara, rūpēdamies par jauno mēnešrakstu, skraidīja no vienas telts uz otru un meklēja sev jaunus palīgus. Bet viņa seja saviebās ar katru dienu vairāk.

„Pie velna tāds rakstītājus! Vai viņi domā, ka es taisīšu izkrāsojamās bildes! Te nav bērnu dāerzs, bet postā iegrušta tauta! Jāraksta vīrišķīgi, nevis jāslauka asaras!

Vilis Zvaigzne noklausījās biedra bezsirds valodā un pārmezdam smaidīja, it kā jautādams, vai tu tiešām esi audzis bez mātes mīlestības?

Kaut žurnālists skraidīja apkārt ar ošņātāja maņu, vīrišķīgāku dzeju viņš nespēja atrast. Visi iesācēji tikai apraudāja zudušās bērzu birstalas, Dzintarjūras krastus un naivā varonībā atkārtoja Mātes Latvijas vārdu.

„Pajautājiēt Baigajam, ko viņš par šo bezsāls' putriņu teiks! Reiz taču šīs rindas lasīs arī tie, kas kvēpst Kurzemes cietoksnī!”

Bet žurnālam jātop. Šoreiz Skara nevarēja kā mežā skraidīt no vienas vietas uz otru un nekā nepadārīt. Viņš cītīgi sāka rakstīt pats, lūdza talkā frontiniekus un beidzot samierinājās ar Zvaigznes dzeju. Kaut viņa vārsmas bija sapņainas, tām piemita īstas dzejas smarža. Sevišķi viņa īsajos prozas darbiņos mākslinieciski parādījās Vidzemes sapņotāja dvēsele un izjusta dabas pazīšana.

Ar humora nodaļu jaunajam redaktoram veicās vieglāk. Asprātības bija pašu kaņavīru maize, tās plūda redakcijā no visām teltīm. Veiklais Skara tās izsijāja, attīrīja no pliekanībām un krāja vienuviet kā rūpīgs saimnieks labu sēklu.

Cinis redaktoram atsaucīgi palīdzēja. Viņš uzrakstīja žurnālam nopietnu rakstu par svešuma postu, bet viņa dubultnieks Oto Cigoriņš klīda mežā starp lāpstām apbruņotiem vīriem un kāri uzlasīja vējās izmētāto kaņavīru humoru. Nozīmīgākos vārdus viņš savirknēja rindās un ik vakarus nesa mājās, tikpat rūpīgi šķirodams kā Mieturis sēņu virtenes.

Arī Hauks sāka strādāt nopietnāk. Viņš iztulkoja kaņavīru žargonu pēc savas jēgas un saprašanas. Piemiedzot acis, viņš ieskatījās gan nometnes teltīs, gan virtuvē, gan ambulancē,

vai ilustrēja jaunās Eiropas celšanu ar latviešu grāvraču darba spēku.

Visvairāk humora nodaļu piebārstīja Gvido. Viņš gan ne rindas nerakstīja, bet vakaros, atlaidies cietajā viršu gultā, muldēja bez stājas. Dažreiz viņš iesāka gluži nopietni, ar patriotisku svinīgumu.

„Grenadierī un grāvračī! Mēs esam izmesti svešā zemē, aplaupīti un atstāti bada postam, tādēļ būsī disciplinēti un taupīgi. Sīkie drēbju bojājumi, kā bikšu dibenu izkrišana no teikti jālabo pašiem, un nekādā gadījumā nedrīkst apgrūtināt darbnīcas. Nolietotos apģērba gabalus nedrīkst sist gaisā, bet tie jānosveķo mežā līdz pēdējai vīlei un jānodod terpentīna tecinātavai. Tāpat apavi pašiem jātur kārtībā. Tikai galīgi nokritušās puzsoles drīkst izmantot kā durvju viras, vai karbida lampu blīvējumiem. Izkritušās naglas un papēžu dzelzsdajas jānodod metallu savāktuvēm, lai saglābtu vācu kara saimniecību. Tās iekārtojamas biežāk, vēlams katrā vadā. Nepiemērota lieluma zābakus nedrīkst apmainīt pret sviestu, cementu vai tabaku, aizliegts arī kārtīs nospēlēt. Tie bez kukuļiem jānodod atpakaļ mantzinim.

Tālāk par kultūru. Kaņavīru gara stāvokļa pacelšanai jāriko jautri vakari. Šim nolūkam no rotām jāizlasa spējīgākie imitatori, faķiri, virves deļotāji, zobu griezēji, pudeļu pūtēji un tā tālāk. Orķestra nodibināšanai vispirms jāizprasa no vienību priekšniekiem komandējumi uz lielākām Vācijas pilsētām, lai iegādātos instrumentus. Jāpērk viss noderīgais: ķemmes, māla pīlītes, aunu ragi, trumuļi un dažādi sitamie rīki. No mežu strādnieku vidus uzaicināmi izcilākie spēlmaņi, kas prot strinkšķināt uz dažāda tipa zāģiem. Par orķestra vadītājiem izraugāmi neietērptie, kas spējīgi rīkoties ar stiķētām mandolīnēm, bezstīgu ģitarēm gan stāvus, gan sēdus, skatoties pēc publikas pieprasījuma. Naktīs mūzikas instrumenti glabājami pie telts griestiem, kur kondensējas ūdens tvaiki, lai pēdējie nepilētu grenadieriem mutēs.

Un beidzot par tīrību un kārtību nometnē. Veļas mazgāšana jāizdara savrūpēji. Šim nolūkam nedrīkst lietot „Verwaltunga” izsniegto chlorkaļķi, kas izkaisīts dažādos nometnes rajonos un domāts citiem nolūkiem. Tāpat uz veļas mazgāšanas lēses aizliegts taisīt citas ziepes, jāapmierinās ar tām, kuņas izsniedz katram grenadierim uz rokas. Arī ieroči jātur kārtībā un sistemātiski jātīra. Stingri noliegts liet stobros vā-

rošu ūdeni vai tos ieļļot ar zābaksmēru, margarīnu un mākslīgo medu. No municijas aizliegts izgatavot karbida lampu degļus, cigarešu iemutes un pīpes. Modernie ieroči jāuzmana ar sevišķu centību, šī iemesla dēļ attiecīgiem mantziņiem nav jāierodas meža darbos. Nometnes rajonā jāuztura visiespējamākā tīrībā. Nav vēlams tuvākajās priedītēs izmētāt notecējušus dokumentus, šim nolūkam jāizmanto sviesta papīri, kas pēc Latvijas speķa apēšanas kļuvuši lieki."

„Pietiek, pietiek, ech!" Irsts pretīgi nostenējās un uzrāva segu virs galvas.

Arī jaunajam redaktoram pietika. To pašu nakti pie sveču gaismas Mārtiņš Skara sakārtoja manuskriptus pirmajam trimdas kaņavīru žurnālam „Tālos ceļos."

Tomēr ar humoru un patriotismu vien nepietika. Grāvrači juta, ka ar katru dienu no viņu muskuļiem izzuda Latvijas maizes spēks, ik vakarus un rītus viņus mocīja izsalkums. Saņemot dienas devu, viņi dalīja sīko margarīna picīņu četrās daļās, viņi taupīja un mēģināja sev iestāstīt, ka ar šādām devām Eiropā pārtiek miljoniem cilvēku. Bet tādēļ enerģiskos ziemeļniekus ēšanas domas neatstāja, tās nomāca vīru prātus un aptumšoja nepārredzamo nākotni. Beidzot ļaudis sāka nervozēt, kļuva nožēlojami rijīgi un, tikko saņēmuši kārtējo pārtikas devu, apēda pirmajā vakarā, lai tad īgni badotos tālāk vai zagšus meklētu nosvietos cigarešu galus.

Tikai Mieturis vēl nezaudēja cerības. Pēc darba laika viņš dažkārt nemanīts atrāvās no ierindas un klusi ieslīdēja mežā. Viņš izlocījās starp sīkajām priedītēm, kur jau pazina visas takas, gluži kā savos Daugmales mežos. Viņš rūpīgi pētīja meža kustoņu pēdas, klausījās koku šalkšanā un, dziļi ievīlcis elpu, apstājās pie katra zara brīkšķa.

Nē, nekas vēl nebija ķēries. Biezie brukslāji slēpa un sargāja tramīgos meža kustoņus, izliktās cilpas viņš vēl arvien atrada tukšas. Un Mieturis īgni aizvilkās uz nometni pārējo grāvraču pēdās.

Rudens dienas sarāvās arvien īsākas. Tumšas, pelēkas, slapjas tās aizritēja viena aiz otras kā vēsas lietus lāses. Tikai novembra vidū noskaidrojās debesis, un naktis sāka stingt izmirkusī zeme.

„Vecīt, ja tu uz valsts svētkiem neatstiepsi meža vepri, tad himna neskanēs!" Baigais Žanis Mieturim draudēja.

Druknaiss vīrs uzlika pirkstu uz lūpām un čukstus apsauca mutīgo frontenieku: „Klusāk!“ Un ievilkās atkal priedainē, trulu cirvi paslēpis zem skrandainā tērpa kā maskējies laupītājs.

Tiešām, tuvodamies cilpām, viņš izdzird rēkšanu un sprauslāšanu. Vīram pēkšņi saspringst muskuļi, viņš ierauj galvu plecos un sagatavojas lēcienam.

Lūk, nu viņi stāv viens otram pretī — izsalkušais latviešu mežinieks un sarainais Polijas meža kuilis! Dzīvnieka pakalķāja ir cieši iežņaugta tērauda stiepulē, gašais snuķis notecējis ar zaļganām putām, līkie ilkņi draudīgi knakšķ, un šaurās acis spīd niknumā. Ieraudzījis cilvēku, kuilis atsperas un lec uz priekšu, atpakaļ, sāņus, bet tūlīt atsēžas kā smags, piemircis pakulu maiss. Mieturis atvēzē cirvi, bet tas mazliet aizķeras aiz egles zara — tērauda piete tikai nobrāž plato kuiļa ausi. Kuilis noskurinās, tad nostirkšķ eglītes saknes, un koks izceļas no sūnainās meža zemes. Mieturis ar veca malu mednieka veiksmi ieķeras tuvākās eglītes zaros un uzlec kokā kā traka suņa trenkts kaķis. — Bet cirvis? Posta stunda, tas izkrit no rokām un noveļas satrakotajam meža kuilim pie purna! Nu viņi lūr viens otram acīs, spītīgi, naidīgi, izsalkuši kā divu kontinentu ienaidnieki. Viņi vairs nespēj viens otram ne piedot, ne atkāpties, ik mirklis viņus bez žēlastības tuvina cīņai. Mieturis gan drošības dēļ paremsās augstāk, bet zvērs, sāpēs purinādams ausis, mētājas no viena koka pie otra. Izrautā eglīte pinas līdzī, reizēm iesprūd biežoknī un atsēdina kuili sūnās. Tādos brīžos Mieturim deg acis kā vanagam debesu augstumos, lai saskatītu, cik tālu sniedzas zvēra ilkņi, vai viņš spēš saķert cirvi, pirms kuilis noraus viņa skrandainās bikses?

Mieturis gaida. Kairinošās cūkas miesas dēļ viņš spētu sēdēt kokā stundām ilgi, ja vien aiz muguras nezagtos tumsa kā otrs, nenovēršams ienaidnieks. Vai viņam tiešām vajadzēs sēdēt visu nakti virs satrakota meža kuiļa ilkņiem?

Nē. Arī zvērs diezgan ilgi tupējis pie cilpas, viņš jūt, ka spēj atkal kustēties. Viņš rausta egļu stumbēnu no vienas puses uz otru, kamēr cilpa iepinas priedīšu jaunaudzē un pierauj atkal kāju pie celma. Kuilis šņākdams un gaisu rīdams griežas apkārt, kārpā sūnas un putojas. Tagad Mieturis strauji nošļūc no koka, paķer cirvi un gāž pa kuiļa pieri. Viņš atvēzejas vēl un vēl, šoreiz viņš strādā ar visu spēku, it kā viņam būtu jāsaskalda akmens, nevis čaugans meža kuiļa pieres

kauls. Tikai kad zvērs, tirinādams kājas, nolaižas sūnās, vīrs attopas un nolaiž cirvi gar sāniem. Tagad viņš brīdi paraugās apkārt, lai pārliecinātos, vai viņi cīnījušies tikai divi. Paldies Dievam, atskaitot tumsu, kas brūk virsū arvien biežāka, svešajā mežā neredz neviena liecinieka! Un Mieturis atceras savus malu mednieka niķus Daugmales mežos, kad viņš dikdienīgās rudens novakarēs aizlīda gar mežsarga māju un nozuda jauno priežu audzē — viņš izrauj no bikšu kabatas savu lielo, saliecamo nazi un veikli ieogrūž apdullinātā meža kuiļa pakaklē. Viņš strādā ātri, netaupīdams ne rokas, ne bikšu skrandas, viņš uzkrīt pieveiktajam zvēram kā badā izkāmējies krauklis. Viņš izgāž sūnās cūkas iekšas, izrauj sirdi un aknas, nogriež galvu, bet pašu lopu sacērt gabalos, ar īsta miesnieka veiksmi. Tad viņš nocērt divas slaidas priedītes, aplāj tās ar egļu skujām un sakrauj uz nestuvēm visus četrus šķiņķus, vidučus un beidzot uzliek virsū asiņaino cūkas galvu.

Tad arī tumsa jau sabiezējusi naktī. Mieturis ar pūlēm atrod nomesto cirvi, ietēs tuvākos kokos baltas zīmes un, labi ievērojis vietu, Lielvācijas grenadieris pamet cīņas lauku. Skujās ietītu aknu saini viņš nes kā uzvaras zīmi līdzī uz grāvraču nometni.

Pie vada telts durvīm viņš īsi piedauza ar pašķīdušo zābaka purnu. Baigais Žanis, izpildīdams vada seržanta vietu un visu laiku nemierīgi pētīdams telts durvis, pēkšņi pietrūkstas kājās.

Beidzot Mieturis stāv vaļējās durvīs mēms un pašapzinīgs, tikai svaigās aknas skuju iesaiņojumā runā skaidru valodu.

„Nozorģēji — ?” Baigais Žanis izstiepj garāks kā parasti.

„Nostrādāju uz goda — !” tikai pēc laba brīža Mieturis atgūst valodu. „Veči, kas nāks līdzī?”

Pēkšņi sakustas visi vada puisi.

Bet šoreiz kārtību noteic Žanis, kaut pats spētu norīt jēlās aknas kā izkāmējies krievu zemes vilks.

„Iekš viena miera! Es pats iešu un vēl divi nāks līdzī! Tu, Cini, un tu, Gvido! Pārējiem turēt mutes! Citādi saies dēlī!” Nozīmējis kādu kaprāli savā vietā, viņš nozūd līdz ar Mieturi un abiem mutīgajiem puisiem rudens nakts tumsā.

Virsliepnanta Ziemeļa rotas pirmā vada teltī sākas neparasta dzīvība. Vīri sāk naski cilāt katliņus, pannas, berž, mazgā traukus, skalda malku, kurina uguni un čurkstina svaigās meža kuiļa aknas. Pat karstākie karšu spēlmaņi pamet kreiceni, aiz-

mirst rēķinus un iemaksāto dalības naudu. Neviens vairs nevārtās gulvietās, visi lokās ap krāsni un kvēlām acīm vēro taukaino ēsmu.

Beidzot viņi izdzird pazīstamos soļus. Telts durvis nodārd kājas spēriens.

„Laiž iekšā!”

Līdzī mežiniekiem ieplūst svaigas gaļas smarža, vīri osta gaisu kā izsalkuši suņi.

„Tais' durvis ciet!”

Durvis gan aiztaisa, un vīri varētu justies drošībā, bet tiklīdz gaļa sagriezta sāk čurkstēt uz pannām, svaigo tauku smarža kāpj augšup līdz telts griestiem, spiežas laukā caur spraugām un nosēžas visos meža nometnes stūros.

Vīru sejās ievelkas rūpes. Mazliet nomierinājuši izsalkumu, viņi iziet no telts, apstaigā nometni un osta gaisu. Jā, jā, gaiss smaržo tā kairinot pēc sīpoliem un gaļas piedeguma, ka visiem meža iemītniekiem uz iekšu vien gribas elpot. Šķiet, pats vecais kuīļa gars atriebdamies lien katrā teltī un nodevīgi stāsta par lielo slepkavību, kas šovakar notikusi mežā.

Bet ko lai vainīgie dara? Viņi taču nevar izvēdināt visas nometnes gaisu! Un paēdušie vīri gausi aizveļ vada telts durvis.

Tiešām, kairīgās smaržas ielien arī bataljona komandiera teltī un stāsta, ka viņa vīri atkal ignorējuši vācu pavēles un apkārtrakstus, ko viņš pats bija nolasījis ierindas priekšā. Tomēr, kāri ostīdams piesvilušās cūkgaļas smaržu, pulkvedis Klijāns tikko nenokož mēli. Pat dusmas izgaist, tikai ziņkāre un neciešama ēstgriba uzrauj plecīgo vīru no gultas.

Ar izsalkuša suņa apetītu bataljona komandieris staigā no telts uz telti, ošņā gaisu un pētī apkārtni. Bet šobrīd viņš neblauj, nedraud nevienu iedzīt zemē, viņš slīd klusi uz priekšu, kārodams izvilkto no pazemes laukā to pārgalvi, kas iedrošinās šajā bada zemē ar cepešu smaržu uztraukt visu bataljonu.

„Pušelnieku” telts vīri patlaban cērt atlikušo gaļu gabalos un devīgi dala savā starpā, kad bataljona komandieris atveļ durvis un apjucis, neviena nemanīts, paliek puskrēslā stāvot.

„Mieturim visvairāk!” puīši sauc, atdīrādami stiegraino gaļu no spalvainās meža kuīļa ādas. „Pēc tasnības viņš viens pats būtu pelnījis veselu cisku.”

„Cisku — ? Tik vien!” citi gādīgi atsauca pretī. „Viņš saģādājis visam vadam svētku dienas, pats lai apmierinās ar

vienu šķiņķi! Es lieku priekšā viņam atdot arī taukus! — Es arī! — Taurus un nieras, lai iet!"

Mieturis smaida. Viņam patīk dzirdēt uzslavu, bet gaļas viņam tiešām tik daudz nevajagot. „Lai tiek Antonam, tas tāds pavājāks,” Mieturis smīnēdams saka.

„Nerunā, vecīt! Tu esi pelnījis! Un Baigais arī! Un visi, kas nesa mājās!”

Nevienam šobrīd nav gaļas žēl. Visa plīts noklāta ar pannām, katliņiem, tur garo, kūp un smaržo, turklāt uz grīdas vēl guļ kaudze svaigas, asiņainas gaļas. Ar devīgu roku to var dalīt visiem, pelnījis vai nē.

„Mīļie radiņi, bataljona komandieri arī nedrīkstētu aiz-

mirst!" pēkšņi Zvaigžņu Vilis naivi iesaucas, ar devīgo smaidu apgaismodams visu telti.

„Tam — ?” Irsts saīdzis atsaucas aiz citu mugurām. „Lai mūs iedzen zemē ar visiem kuiļa kauliem — ?”

Pulkveža raupjā seja pārvēršas. Nē, viņš nav nācis, lai slepeni noklausītos kaņavīru plāpās. Viņš pēkšņi izlien no krēslas, lielais augums parliecas pār izbiedēto vīru pleciem kā sastindzis klinšu kalns.

„Stāt!” vada dieninieks nelabi iekliedzas.

Puiši izstiepjās taisni, nespēdami izmest no rokām ne nažus, ne jēlos gaļas gabalus. Vada seržanta vietnieks Baigais Žanis raugās grīdā ar bālu seju, it kā viņu būtu kontuzējusi ienaidnieka granāta.

Mieturis vēl paspēj ieskatīties biedru sejās un, ļaunu jausdams, cieti sakniebj lūpas.

Pirmais atpopas Gvido. Žigli pārlekdams pār gaļas gabaliem un veikli sasīdams papēžus, ziņo dežuranta vietā, savus komiskos žokļus pārgriezdams neticamā nopietnībā.

„Pulkveža kungs, ceturtās rotas pirmajā vadā sevišķu notikumu nav, izņemot to, ka šovakar, krēslai metoties, kareivis Mieturis, sajozdams mežā vēdersiksnu, pamanīja eglītēs milzīgu zvēru ar atņirgtiem zobiem. Būdams apķērīgs un labas stājas kaņavīrs, viņš ar kailām rokām uzsāka varonīgu cīņu. Pirmā gājienā aiz stratēģiskiem iemesliem viņš uzrāpās kokā, lai izpētītu ienaidnieka nodomus un kaujas spējas. Pulkveža kungs, šis plēsoņa ar šķībajām acīm un līkajiem ilkņiem šovakar zagās mūsu nometnes virzienā, lai pārsteigtu un iznīcinātu jūsu neapbruņotos, badā pamīrušos kaņavīrus! Bet mūsu grenadieru rindās pats labais Liktenis sūtījis krietno kaņa kalpu Mieturi, viņš, kokā sēdēdams, pārdomāja stāvokli un izdevīgā brīdī metās nezvēram uz skausta. Viņš ieķērās noļukušajās ausīs, ar papēžiem kutināja ienaidnieka vēderu un priekšgalu veikli tēmēja pret resnākiem kokiem. Pēc desmitkārtīgiem belzieniem zvērs stipri noasiņoja, līdz, galīgi apdullis, nogāzās izkārpītajās sūnās. Kad uzvarētājs uzlika kāju uz pretinieka skausta, viņš pamanīja, ka nogāzīs sirmu meža kuili, tik vecu un nejauku, ka viņš gribēja ar riebumu novērsties no viņa spalvainā purna. Bet latviešu kaņavīra goda prāts neļauj pamest kraukļu barībai pat visnegēlīgākā ienaidnieka miesas. Tādēļ pēc izsmeloša ziņojuma sava vada seržantam mēs kritušo atvedām uz telti, lai tiesnešu, dzejnieku

un ķīmiķu klātienē to izmeklētu. Tagad esam darbu beiguši un varam ziņot, pulkveža kungs, ka zem sarainās ādas esam atraduši arī vērtīgas sastāvdaļas. — Līdzu nogaršojiet, pulkveža kungs!" — Un Gvido veikli pasniedz bataljona komandierim šķīvi ar saceptām meža cūkas nierēm.

Noguris no garā ziņojuma, pulkvedis nespēj pavērt lūpas ierastajiem lamu vārdiem, viņa izsalkušajos zobos ātri sadrūp mīkstās, garžīgās nieres.

Tikai labi paēdis, viņš īsti apjēdz, kas noticis. Bet dīvainā kārtā viņš nespēj šovakar trakot, viņš ātri meklē durvis. Viņi nīgi pie sliekšņa viņš vēl atgriežas.

„Kaulus aprakt! Pa tumsu, lai citi neredz! Un ja es kādu ķeršu mežā medījot, uz vietas iedzišu zemē!" Bet pulkveža balss šobrīd nedārd, tā aizsmok kaklā. Viņš klusi pazūd tumsā kā lielā nozieguma līdzdalībnieks.

Pēc ilgstoša klusuma Mieturis cerību pilnā balsī norūc: „Paēdis cilvēks arvien ir miermīlīgāks, un kaut tas būtu pats bataljona komandieris."

Tomēr ne malu mednieka spriedums, ne Gvido karātavu humors nespēj puisi nomierināt. Kas zina, ko Klijs tagad savā teltī domā? Varbūt rītā viņš visus sagrūdīs bunkurā, varbūt nodos vācu kaļa tiesai.

To vakaru pirmā vada puisi gan aizmīga ar pilniem vēderiem, bet ar rūgtu garšu kaklā.

Tiešām, citu rītu bataljona komandieris jau kļiedza, pirms grāvrači bija stājušies ierindā. Dobjā, pārkoņbargā balss vispirms iedunējās lejā pie pirmās rotas, tad tuvojās arvien augstāk, kā briesošā negaisa ducināšana, līdz spēji un graužoši nodārdēja pie ceturtās rotas teltīm.

„Virsseržant! Kur ir virsseržants?"

„Es, pulkveža kungs!" aiz muguras atsaucas aizsmakusi balss.

„Gulējāt, ko? No kuņģienes esat izlīdis? Pogu aiztaisīt, teļš"

„Klausos, pulkveža kungs!"

Pirmā vada puisi izmisumā aiztura elpu.

„Vai jūs zināt, ka svētki nāk virsū?" pulkvedis kļiedz tālāk. „Astoņpadsmitais novembris pie durvīm, bet teltspriekšas izskatās kā laidars! Vai te teļi dzīvo vai kaļavīri? Vai tāda izskatās latviešu sēta? Notīrīt, uzkopt, apkārtni savest kārtībā! Kas nevar cauro bikšu dēļ iet uz mežu, tos likt tepat

pie darba! Lai negudro mulķības, lai apkopj paši savu durvju priekšul!"

„Klausos, pulkveža kungs!"

„Un pirmā vada slaisti pārāk saspiesti! Naktīs pietrūkst gaisa, tādēļ murgo un dienu žāvājas. Tos tintes vīrus likt atsevišķā teltī, visu žurnāla bandu! Gvido aiztriekt pirmo, lai viņš te nesmīdina nopietnus cilvēkus. Arī to tiesnesi, kas rīmes taisa, aizdzīt līdzī, un Hauku un Skaru, visus no vietas! Lai viņi tur taisa savu žurnālu un neslaistās citu acu priekšā! Sevišķi to ņauduli Zvaigzni neaizmirstiet! Lai viņš tur dzejo vīrišķīgāk, lai neraud par savām birstalām, bet lai tēmē uz to pusi cīņas saucienus! Sapratāt?"

„Saprotu, pulkveža kungs!"

„Lai viņi izvācas jau šodien! Citādi es viņus, velnus, visus zemē ietriekšu!"

„Klausos, pulkveža kungs!"

„Un pats apgrieziet matus! Bārdu nodzeniet, teļš tāds!"

„Klausos, pulkveža kungs!" aizsmakušais virsseržants tikko paveŗ lūpas.

Un negaiss ir pāri. Bataljona komandieŗa balss pamazām attālinās, norimst un beidzot izgaist pavisam pie virsnieku telts kā izlijis negaisa mākonis.

Tā bija atsevišķa telts nometnes malā, kur sākās sīko priedišu audze. Te retāk bija dzirdamas ļauŗu čalas un virsseržantu rīkojumi.

Tikai bataljona komandieŗa kliedzieni ik rītus atbalsojās pamestās telts durvīs.

Jo tuvāk nāca valsts svētki, jo skaļāk dārdēja pulkveŗa balss. Katram, kas rītos gadījās ceļā, viņš uzgrūda biezu lamu vārdu kaudzi, vienalga, vai tas bija kareivis, instruktors vai virsnieks. Šajā nestundā virsseržanti bez vajadzības dzenāja dieniniekus, deŗuranti uzsvieda galvās nevēriģi nomestās bruņu cepures, it kā atskanētu kaujas trauksme, bet bataljona deŗūrinstruktors sekoja pulkveŗa pēdās, klaudzinādams ar dzelzi apkaltos papēŗus kā labi dresēts cirkus klauns.

„Klausos, pulkveŗa kungs! Taisni tā, pulkveŗa kungs! Saprotu, pulkveŗa kungs!"

„Jūs nekā nesaprotat!" pārkaitinātais komandieris kliezda bez žēlastības. „Teļi man te sadzīti, ne kaŗavīri!"

Kur vien pulkvedis parādījās, tur viņš atrada klusumu un

tukšas telpas. Visi neietērtie vai citādi mājās palikušie vīri steidzīgi nozuda aiz stūriem kā zvērīga kaķa tramdītas žurkas.

Tikai tuvojoties žurnāla redakcijai, pulkveža balss kļuva lēnāka. Pie sliekšņa viņš strupi atlaida dežūrinstruktoru: „Jūs varat iet!”

Vēlreiz nošķinda dzelzs pakavi un bīstamā nometnes rīta apskate bija beigusies.

Bataljona komandieris stāvēja uz telts sliekšņa, sakarsis, aizsies, mazliet pieliecis savu plato augumu kā muļķu pieveikts pasaku milzis. Viņa brūnās acis tūlīt pamanīja jaunās telpas neparasto iekārtojumu ar draiskajiem Hauka zīmējumiem un Skaras atjautīgi uzpostu redakcijas galdu. Pie ieejas preses mītnes apmeklētājus sagaidīja omulīga pīle ar izgāztu tintes pudeli.

„Ko jūs te darāt? Slinkojat?”

„Nebūt nē, pulkveža kungs!” Skara žigli izlēca komandiera priekšā, sastingdams divu soļu atstatumā no spožajiem uzpleciem.

„Labi, labi, nav jāziņo! — Telpas esat iekārtojuši godīgi, tā vajaga, tā man patīk!” Kliņāns atzinīgi vērtēja kopīgo darbu, ar katru vārdu kļūdams cilvēcīgāks. „Lieciet prātus kopā un uztaisiet nometnes plānu! Ar visām teltīm, ielām un laukumiem! Dodiet tiem latviskus vārdus! Piemēram, galveno ceļu varētu saukt par Brīvības gatvi, pulcēšanās vietu par Uzvaras laukumu! Dodiet šim posta stūrim vairāk latvisku skaņu, uzkuriniet nacionālas jūtas! Lai katrs vads izgudro savai teltij nosaukumu, kas atgādina latviešu mājas. Manis dēļ jūs varat lepoties ar savu pīli, tintes traips jums piestāv, bet manai būdai vajaga cita vārda. Kopš nedēļas es teicu saviem teļiem, lai izdomā, bet šodien neviens nav atsaucies. Virsnieki esot! Izgudrojiet jūs, velns lai parauj! Līdz astoņpadsmitajam šai lietai jābūt kārtībā!”

Nodevis rīkojumu, pulkvedis pagriezās uz iešanu. Skara atkal sasita papēžus.

„Es tak teicu, ka nevajag komandēt!” pēkšņi tukšajā teltī atskanēja spalgs blāviens „Vai jūs gribat, lai es vienmēr grūžu roku pretī?”

Pulkvedis Kliņāns steigšus izmetās laukā, slēpdams savos platajos plecos divainu jautājuma zīmi — kas viņš īsti par cilvēku, šis netaisni bargais kaņavīrs? Vienkāršs despots vai

tukšs brammanis? Vai arī sirds cilvēks, kas sevi slēpj zem stingra virsnieka uzpleciem?

Vienalga — puīši iesvilpās. Meža kuili viņš vairs nepie-minēja. Kara tiesa vairs nedraudēja, tāpat netika atvērtas pašu māju redeļainās bunkuļa durvis. Vienīgi tikdaudz, lai valsts svētku priekšvakarā izlaistu vienīgo arestēto, kas vairākkārt bija zadzis virtuvē kartupeļus.

Septiņpadsmitā novembra vakarā ass ziemeļu vējš noslau-cīja kaļavīru nometnes ielas. Slaidiem, neredzamu slotu vēzie-niem tas aizrāva izsaldētos gruzus un iesvilpdamies aiznesa pāri sīko priedīšu audzei.

Zeme jau bija sastingusi.

Straujās vēja sīpas drebināja jaunos ielu nosaukumu uz-rakstus. Senie latviskie vārdi trīsēja bargās ziemas gaidās, kas nepielūdzama tuvojās, nāvi un dziļu postu līdzī nesdama.

Kaut grāvrači vēl staigāja skrandās, tuvojoties krēslas stundai, viņi izauga laukā no svešās armijas formām. Viņi kļuva sirsnīgāki un sarunājās klusāk, kopīgi pārdzīvodami svinīgo gatavošanos. Tie bija pirmie valsts svētki trimdā, kad dzimtenē vairs nedrīkstēja uzvilkt nacionālo karogu. Turpretī šeit, tālajos Polijas mežos, kur pēc darba stundām neuzturējās neviens vācietis, latviešu vīri varēja dziedāt un runāt par visu, kas šajos liktenīgajos gados apdraudēja Latvijas valsts patstāvību.

Kaļavīri atkal sagatavoja iekalnē ugunskurus, ieraka lau-kuma sānos divas kārtis, kur asajos vējos plandīdamies pacēlās no dzimtenes līdzī atvestie karogi. Arī teltis visi rosīgi gata-vojās svētku sagaidīšanai. Šaurajos logu stiklos parādījās sve-ces, plīvodamas tās apgaismoja Latvijas simbolus. Jo melnāka iesēdās nometnē svešā tumsa, jo spožāk atmirdzēja svētku uguni. Meža pilsētiņa liesmoja dīvainā gaismā. Lejā plīvoja dzeltenās sveču acis, debesīs spulgoja pretī pazīstamās zvaigz-nes. Tās mirdzēja tādā pašā kārtībā kā Latvijas debesīs, izsta-rodamas pasaulē mūžīgā Dieva aicinājumu: „Esiet kā brāļi!”

Atmirdzot ugunsķiem, iekalne atkal pieplūda ar gaiša-jām latviešu sejām. Šovakar uz tālo meža nometni bija atbraucis viesos divīzijas mācītājs. Ko gan viņš teiks šajās posta nomāktajās dienās? Vai viņš kā parasti pieminēs Dieva vārdu un svētīs viņus nākošām cīņām par Latvijas zemi un tautu?

Beidzot kaņavīri viņu ierauga. Ugunsкура gaismā viņš izskatās nedabīgi liels un plecīgs kā milzis, kas gatavs nest uz saviem pleciem tautas postu.

„Šī ciltis' nezudīs!” viņš pārliecinoši iesāk. Tie nav vārdi, kas deg latviešu pārpildītajā iekalnē, bet trešais ugunskurs. Tas pēkšņi paceļ un izrauj no ikdienas posta nomāktās kaņavīru sirdis — Grūtumi? Trūkums? Kauna pilns darbs? Jā, diemžēl! Bet latvieši izturēs tāpat kā smagos verdzības gadus. Mēs neiesim bojā, kamēr vien zvaigznes mirdzēs tur augšā un mūsu sirdīs! — Mācītājs prot pārliecināt vīrus, ka viņi jau šodien stāv savā vietā. Viņi noteikti atgriezīsies, viņam, divīzijas mācītājam, ir tiesības to pateikt. Drīz viņi atkal stāvēs pie Ventas tāpat kā pirms vienas paaudzes pulkveža Kalpaka vīri. Un kaņavīri tic. Viņi atkal no jauna ierauga svēto Latvijas zemi, kur gadu simteņiem ilgi smagi cīnījusies darbīgā tauta. Viņus nešķir vairs tālums un ļaunas vēras. Kāds tīrs, aizraujošs pārdzīvojums rodas, klausoties šī vīra skanīgajos vārdos! Tie drebina svešo, sasalušo zemi, tiem atsaucas pretī Polijas meži. Un ticības apliecinājumā koki šalkdami apstiprina katru mācītāja vārdu: „Es ticu Dievam, es ticu taisnībai, es ticu brīvai, mūžīgai Latvijai!” — Vīri šobrīd tiek dziļi pārliecināti par taisnā Dieva varu. Vienalga, vai viņi kādreiz to lūguši, vai nolieguši; slavējuši vai nicinājuši savas valsts iekārtu — šobrīd viņi pirmo reizi mūžā patiesi un dziļi izjusti sakūst ar savu Dievu.

Beidzot spēcīgi un palāvīgi pāršalc pār tumšajiem mežu galiem — „Dievs, Kungs, ir mūsu stiprā pils!”

Pēc dievkalpojuma svētku akts vēl turpinās. Mācītāja vietā pie ugunsкура parādās jauns, sīks kaņavīrs, cieši sajozies izdilušajā mētelī. Bikls un nedrošs viņš noliec bataljona priekšā galvu.

„Mana balss ir tik vāja — “ viņš klusi iesāk, atzīdamies ar dzejnieka vārdiem. Bet klausītāju sirdis šobrīd uztver visniecīgāko skaņu. Trīs tūkstoši galvu noliecas viņam pretī svinīgāk nekā lūgšanu skaitot, un spožo debess svaigzņu gaismā iemirdzas kaņavīru acis. Bataljons aizzur elpu, lai varētu dzirdēt vārgā biedra saucienu tālē, kas nekad vēl nebija skanējis tik izjusti un patiesi kā šobrīd, Latvijas neatkarības svētkos, svešajos Polijas mežos.

Pēc koņa dziesmām un valsts himnas vīri atgriežas mītnēs klusēdami. Karogi tiek nolaisti, bet uguns kuri vēl ilgi sprēgā

tumšajā naktī, simbolizēdami mūžam dzīvās tautas spraigumu, kas vēl maza un pasaulē nepazīta, sauc pēc tiesas un taisnības.

Pēdējais atstāj svētbrīža vietu Vilis Zvaigzne. Viņš šovakar iekšķīgi staro. Nespēdams apklusināt dziļo pārdzīvojumu, viņš vairās draugu tuvumu, viņš ilgi klīst tumšajās nometnēs ieliņās, kur katrā telts logā viņam laipni mirkšķina pretī plīvojošās svētku sveces. Puiša sirdī šobrīd nolaižas tāds debesu gaišums, ka viņš spētu piedot viszemākajam ienaidniekam. Viņš jūtas atkal gaišais Vidzemes likteņcētājs, kas ne brīdi nešaubās, ka nelaimīgās latviešu tautas lūgšanas tiks ievērotas. Kā var aiziet postā tauta, kas tik patiesi savienojas ar savu Dievu

Un Zvaigžņu Vilis ceļ paļāvīgi acis pret debesīm: „Māt, mēs atgriezīsimies drīz!”

Arī Mieturis šajā vakarā izbēg no telts. Viņš ielien mežā, visbiezākajos brukslājos un tumsā, kur domas neklaidē saltais rudens vējš. Viņš nelūdz tur Dievu, viņš tikai grib vienatnē un klusumā sarunāties ar sievu un bērniem. Protams, puikas vēl mazi, ko lai viņš viņiem saka? — Klausiet māti, nerātņi! — un noglāsta savās domās dēlu pelēkos matus. Šajā saltajā stundā viņš atceras, ar kādu rūpību un gādību sieva viņus vakarā guldīja cietajās gultās, kā viņa tos apsedza un uzspieda valgās lūpas uz bērnu pierēm. Reiz, kad „tēva” dēls murgoja pie nāves slieģšņa, viņa dienām un naktīm sēdēja klāt, ar tumšām, asaru pārpilnām acīm, pati ne mirkli nenoliekot galvu uz spilvena. Vēl šobrīd viņš nezina, kas zēnu izglāba — ārsts vai lielā mātes mīlestība. Un sataustījies uz krūtīm sievas dāvināto krustiņu, viņš lūdzas no sirds — piedod, labā, ja es toreiz to nenovērtēju! Mieturis cieši tic, ka sieva viņa vārdus dzird, un māj pretī sveicienu ar sastrādātajām rokām.

Tāpat advokāts Cinis vēl stāv rudens tumsā un lūkojas atpakaļ, kur ugunskuļa dzirksteles savienojas ar debesu zvaigznēm. Paceldamās no zemes, tās šaudas, liesmo un izplēn gluži kā cilvēku dzīvības, turpretī novembra zvaigznes mierīgi spulgo tumšajā bezgalībā, slēpdamas cilvēku likteņus. Jo vairāk karavīrs atliec galvu, jo skaidrāk viņš saskata zvaigznēs latviešu tautas ciešanu pilnās nākotnes dienas. Viņš redz tur latviešu vīru, sievu un bērnu dvēseles, kuŗas baigajā naktī atrāva no savas tautas, ieogrūda kā lopus aizrestotos vagonos un aizveda uz tundrām bada un sala nāvē. Vai šobrīd starp aizgājušo dvēselēm neklejo arī viņa tēvs? — Cinis atceras kā tas

notika. Viņš pats toreiz tika aicināts uz čekas namu, ar labu un draudiem viņu gribēja piespiest, lai izspiego tēvu, šo veco, cienījamo Latvijas tiesu darbinieku! Sašutumā viņš pameta pilsētu un nozuda mežos, pievienodamies partizāniem. Mēnešiem ilgi viņš dzīvoja kā tramīgs meža kustonis, tikai vācu armijai ienākot Rīgā, viņš iedrošinājās atgriezties. Diemžēl, viņš atrada mājas tukšas. Tad viņš apmeklēja bijušo čekas namu, šo moderno cilvēku kaulu maltuvi, kurā tēvs bija izcietis četrus mēnešus. Viņš redzēja vēl latviešu asinis, kuņas mo-cītāji nebija paspējuši aizskalot. Arī tūkstošvatīgās spuldzeš vēl dega kamerās, kas neskaitāmu latviešu patriotu acis bija izdedzinājušas aklas. Tad viņš uzvilka atkal mugurā savus mežinieka svārkus un paņēma ieroci rokās. Toreiz viņš gribēja skriet tēva slepkavu pēdās līdz pat Sibīrijai, bet tajā pašā laikā vācu Gestapo vīri pārveda tās pašas čekas moku ierīces uz citu vietu. Atkal naktīs pazuda vīri, baigās asins dzīres sā-kās no gala. Ne velti vācieši noslēdza ar Maskavu līgumu, lai savā starpā sadalītu baltiešu galvas kausus. Ar vienām ierī-cēm iznāca lētāk tās noskalpēt. . . Kopš tās reizes viņš neuz-ticējās vairs likumiem un tiesai, viņš sāka atkal rakstīt satī-riskus pantus.

Un tagad viņš stāv pats izdzīts svešā zemē, lai novembra zvaigznēs meklētu sava tēva dvēseli.

Turpretī Baigais Žanis šovakar pieder saviem Kurzemes biedriem. Viņš zina, ka tiem šajā stundā nav pat laika pavērt lūpas tautas lūgšanai. Viņi lūdz Dievu savādāk, viņi lej savas asinis uz lielā Kurzemes upuŗu sārta, kas divu naidnieku sa-kurts, deg Zemgales laukos jau mēnešiem ilgi. To vajadzētu redzēt pāri visām jūrām un okeaniem, tik izmisīgi tajā kvēlo latviešu kaŗavīru dvēseles.

Un Baigais Žanis šajā vakarā kāpj visaugstākajā vietā. Vējš plosa viņa grāvrača skrandas, bet viņš kāpj vēl augstāk. Lūk, nu viņš skaidri redz savus biedrus, tie māj viņam ar ro-kām un sauc. Sarkanais nāves vilnis veļas no austrumiem, melnie posta dūmi klāj drupas rietumos. Vidū gruzd nāvei pa-mestie latviešu kaŗavīri.

Baigais Žanis kāpj vēl pret kalnu, tomēr ne soli netiek viņiem tuvāk. Sveša tumsa un nikns ziemeļa vējš svaida viņa garo augumu starp celmiem un sīko priedīšu šķīpsnām. Viņš lādas un čukst: „Veči, izturiet! Izturiet vēl”

Neskaitāmi Tornas grāvrači šajā naktī ceļ acis pret no-

vembŗa zvaigznēm. Viņi visi vienādi sarunājas ar sievām, mātēm un bērniem. — Mīļā, vai dzimtenē jau nekrīt pirmais sniegs? Varbūt sals jau dziļi sastindzinājis zemi? Varbūt šis bargais rudens, kas atkal iebrucis mūsu zemē, jau sastindzinājis arī mīļās sirdis? Ik vakarus pēc jundas mēs to jautājam zvaigznēm, kas mirgodamas stāv sardzē par tautu un cilvēku likteņiem. — Mīļā, apstājies šajā naktī pie loga un paveries augšup, lai mūsu domas satiekas! Vai varbūt tu vairs neatrodies zem sava jumta, varbūt tu esi noliekusies pie drupām, aukstumā un rudens lietū sildīdama mazos bērnus? Tu biji ieaugusi kā ābele mūsu mājas durvju priekšā, tādēļ briesmu brīdī, kad negaiss jau drāzās pār zemi, tu vēl izdzini ganos lopus un putniem nobēri graudus. Tu paliki savā vietā. — Un šovakar, raugoties cauri zvaigžņājam, es tevi redzu kā toreiz, kad tu man pēdējo reizi māji ar galvas lakatiņu. Mīļā, te svešumā mēs bieži dziedm kādu skumju dziesmiņu par zilo lakatiņu — tajā klausoties mēs katrs redzam acu priekšā savu mīļoto, vienalga, vai tā sieva, māte, līgava. Tu smaidi? Atceries vien, arī tu pati reiz staigāji ar zilu lakatiņu! Vai tu esi to izgļābusi no uguns un posta? Tad pamāj vakaros uz mūsu pusi, kad mēs šajā saltajā zemē noturam jundu! Kļūs siltāk, tautas lūgšanu skaitot.

Vai jūs, dzimtenē palikušie, šovakar pacelsit novembŗa karogus? Mēs ticam. Šajā dienā Latvijā arvien uzkrita pirmais sniegs. Tad krāšņāk izcēlās virs baltajiem jumtiem sarkanbaltsarkanās krāsas. Tiesa, šoruden tām blakus bieži būs redzamas arī asinis . . .

Bet tāds ir Latvijas karoga liktenis. Lai Dievs jums palīdz pārciest šo salto, nežēlīgo ziemu! — Paveries vēlreiz augšup, mīļā! No debesīm līst zvaigžņu lietus. Kāda dīvaina nakts! Novembŗa nakts, kad Putnu ceļš mirdz visspožāk, rādīdams ceļu svešumā klīstošai tautai. Mūžam tā rādīs mums ceļu uz dzimtenes pusi.

Gaidiet mūs pacietīgi un lepni!

Bet stingie ziemeļu vēji kauca joprojām, svaidīdami kroplo priedīšu skujujas. Tie gaudodami skrēja no Kolas pussalas tundrām, tie aizsaldēja Latvijas ezeru acis, apturēja Daugavas viļņu čalošanu. Aizsala arī Polijas likteņupe Visla. Norima visas straumes, apsīka avotu burbuļošana, gluži kā cilvēku balsis, kad tās apklusina svešas, nežēlīgas varas.

Pēc skopajām ziņām, kas zagšus ieskrēja meža nometnē, austrumu fronte lēnām, bet neatlaidīgi tuvojās. Tikai Kurzemes laukos karstā dzelzs josta atdūrās pret sīkstu pretestību. Tur blakus vācu vienībām savu zemi sīksti aizstāvēja latviešu deviņpadsmitās divīzijas vīri. Viņi cīnījās varonīgi, no vienkārša kareivja līdz pulkvedim, paceldamies visas pasaules acīs pārcilvēciskā spēkā, bet arī līdami zem pārspēka cirtieniem un savienodamies ar pašu ārto zemi. Bet pasaules sirdsapziņa bija sastingusi. Vienīgi ikdienišķais vācu kaņavīrs, kas pats, ievainots un pārguris, saņēma no mazās tautas cīņas biedra atbalstu, varbūt tas saprata, kādēļ Kurzemes krasts tik varonīgi liesmo.

Diemžēl, nacionālsocialistiskās Vācijas kara stratēģija nelāva latviešu kaņavīriem saslēgties lielākās vienībās. Tie tika izklīdināti Austrumprūsijā, Pomerānijā un Tornas apkārtnē piesieti pie trulām zemes lāpstām Eiropas iekarotāji baidījās latviešu spēka.

Tādēļ Lāču kalna grāvrači vēl arvien staigāja pusotras stundas uz darba vietu, lai kaut kur dziļi mežos, starp ezeru ieplakām, būvētu platus un dziļus tanku aizsprostus. Kroplajos priežu mežos valdīja dziļš klusums, tos vēl netricināja artilērijas grāvienu, ne ātršāvēju lielgabalu kārtas. Tikai latviešu darba vīru sīkie lāpstu piesitieni reizēm nobirdināja no kokiem vieglos sarmas putekļus.

Nē, nekas vēl nenotika, lai varētu atraisīties grāvraču varonība. Visas baumas par kaujas vienību formēšanu aplūsa. svētku sajūsma pamazām izsīka. Vīru sirdīs auga arvien lielāks rūgtums un nacionālās sāpes.

Lāču kalna nometnes ielas un laukumus klāja slapjš, ķepīgs sniegs. Tas neradīja gaišu atvieglojuma sajūtu kā dažkārt dzimtenē, bet nomāca vīru pieviltās sirdis.

Grāvraču valoda kļuva nevajadzīgi skarba. Dievs zina, vai cigarešu trūkums padarīja īgnus prātus, vai nepietiekošais uzturs traucēja gara nosvērtību, bet Henrijs Irsts vairs nelādējās viens.

Visbīstamākais nemiers sākās „Pušelnieku” teltī. Meža kuilis sen bija apēsts, vīri atkal strēba ūdeņaino kolrābju vīru. Pat Mieturis, kam pirmajā vakarā tika solīts šķiņķis un tauki, tagad-viebdamies maisīja ar kaņoti katliņa dibenu, cerēdams tur atrast kaut cīpslainu gaļas gabaliņu. Varbūt tādēļ viņš vakaros nemierīgi grozījās cietajā viršu gultā, bieži trūkdamies

no miega un murgos čukstēdams vienu vienīgu vārdu: „Pēdas —”

Kādā agrā rīta stundā, kad aiz plānajām telts sienām auroja nakts vēji, viņš dzirdēja krēslainajā telpā pazīstamu čurkstēšanu. Lēni pavilcis segu no acīm un deguna, viņš tūlīt saprata, ka uz plīts vēl čurkst vecā meža kuīļa miesa.

Bet kas tur sēž pie vaļējās plīts, piebāzdams ugunij malku? Vai tas nav Antons? Protams, tas pats lielais izēdājs, kam vienmēr mute kust. Kamēr biedri gul, viņš cep kuīļa gaļu, viņam bijušas rezerves, šim blēdim!

Mietura galva pēkšņi kļūst skaidra. Vai tovakar gaļa nemētājās pa visām malām? Kamēr Gvido ziņoja par notikumu bataljona komandierim, Antons citiem aiz muguras cilāja cūkas vidučus. Un pārējo biedru sejās acīgais mežinieks tobrīd lasīja skaidru vēlēšanos — kaut negantais kuīlis malu mednieku tiešām būtu saplosījis! — Bet nu šīs briesmas ir pāri, gaļa apēsta, kauli aprakti zemē, viņš varētu mierīgi naktīs gulēt, ja vien šis sārtvaidzis nečurkstinātu uz uguns speķa šķēles ar smaržīgiem sīpoliem. Lūk, cik viņš nopietni maisa ēdienu, cik rūpīgi nogaržo un piemet sāli! Puiša biezās lūpas spīd sārtas un apaļas, visa viņa tuklā seja šķiet piesūkusies pašapzinīgas tiksmes un priecīga noskaņojuma.

Kad gaļa jau pietiekami ilgi čurkstējusi, viņš slepeni parraugās gulētājos, vai kāds nav pamodies. Nē, pat Mieturis šobrīd aizver plakstus, lai nebūtu jānoskatās, kas tagad notiks. Nolādēts, Antons ēdis cūkas speķi ar grauzdētiem sīpoliem! — Un nu sākas! Viņš skaidri dzird kā puisis čapstina muti, kā irdeni saceptās liesuma šķēles pazūd aiz puīša sārtajām lūpām. Šajā brīdī Mieturim kaut kas iesāpas tik smeldzoši un dziļi, ka viņam jākož pašam savā mēlē, lai neiekunkstētos. Viņš cieš varonīgi un ilgi, kamēr Antons paēd, kamēr viņš laiski izbaksta zobus un nopūš sveci. Tikai, kad gausais puisis stenēdams ieliekas gultā, Mieturis palaiž aizmurēto kunkstienu. Viņš vēl gribētu aizvērt acis, bet miegs viņam vairs nenāk ne prātā. Viņam jādomā atkal par nikno meža kuīli, kas toreiz nespēja iecirst zobus viņa ciskās, bet šobrīd iebrūk ar likajiem ilkņiem tieši sirdī.

Satrauktais malu mednieks nemierīgi klausās līdz celšanās stundai kā Antons rāmi velk miega elpu, kā viņš, sapņu ierosināts, noņurd dažus neskaidrus vārdus: „Cūkas — cūkas, vairāk nekas —”

Tukšie vēderi arī pārējos puisus ierastā laikā izdzen no siltajām vietām. Viņi zina, ka brokastī būs jāsūc tā pati plānā vācu armijas kafija, kas gan nomierina mīlestības ilgas, bet citādi rada vēderā sāju tukšumu, kuru nespēj aizpildīt pat rupjmaizes puskukulis. Tomēr viņi taisās ieturēt rīta maltīti tikpat kāri un svinīgi kā svētku dienās, kad vēl turējās meža cūkas aizdars.

„Anton, nepampst!” Baigais Žanis piegrūž kāju pie miegāinā puisa dibena. „Taisies uz strīpas!”

Antons īgni nūrd, nespēdams vēl atvērt aizlipušās acis.

Arī Mieturis žāvādamies izstaipa plānos vaigus. Tad viņš uzrauj kājās vienu zābaku, otru un, brīdi pagrozījis rokās skrandainās bikses, ielec slavenajā SS uniformā. Tad, ne vārda neteicis, viņš atvēzē kāju savukārt un spēcīgi iegrūž cieto zābaka papēdi Antona mīkstumos.

Puisis pietrūkstas sēdus, bet miegā aizpampušās acis nespēj ieraudzīt vainīgo.

„Kas te kaujas?”

Mieturis vēlreiz atvelk kāju.

„Par ko?”

„Nebojā gaisu!”

Asie vārdi uzrauj kājās pēdējos vada slinķus. Antons saviebies žāvājas, vēl arvien nekā nesaprazdams.

„Par ko tu esi cemmīgs?”

„Par to, ka tu visu nakti stampā vēderā un neļauj citiem gulēt!”

„Kam ir, tas ēd —” un Antons ierasti sāk kustināt muti.

Mietuŗa seja kļūst bāla. Šķiet, šajā brīdī meŗa kuilis atkal taisās iecirst viņa ciskā likos ilkņus. Viņš nogrīļojas uz biedra pusi, bet tad, ar rokām grābstīdamies, noslīd gar plīts stūri sāņus. Viņš žigli uzrauj mēteli, apjoŗ siksnu un izbēg dzestrajā ziemas gaisā.

Jo saltāka un trūcīgāka tuvojās ziema, jo skarbākas kļuva vīru valodas. Dīkdienībā pavadot darba stundas, nevajadzīgi cilājot lāpstas, kapļus un cirvjus, latvieŗu grāvraŗu sirdīs arvien vairāk sakrājās rūgtums un savstarpējs naidis. Visu dienu izsaluŗies un nobriduŗies, vakaros vīri pārnesa mājās zem skrandainajām drēbēm bīstamu nemieru, kas pie sīkākās vārdu dzirksteles eksplodēja visā vadā.

Visbiezākais gaisss blīvējās „Puŗelniķu” teltī. Tur vēl cērt likos ilkņus neredzamais kuiļa gars. Sen apēstais zvērs vēl

staigā visiem līdzī, atriebdamies par nobrāzto ausi, par sašķaidīto galvas kausu un apraktajiem kauliem.

Lūk, Antons atkal sēž pie savas lādes, pārliecies tai pāri ar biezo muguru, lai neviens neredz, ko viņš bāž savos vaigos. Arī Irsts stenēdams čaukstina sviesta papīru, arī viņš vēl čapstina lūpas, kad visas sveces teltī jau nodzisušas. Zagšus ēd arī citi, lai neviens neredz, ko viņi bāž mutēs.

Visvairāk no šīs klusās čaukstēšanas cieš Mieturis. Dažkārt naktīs viņš nespēj aizmigt, viņš mocīdamies klausās, kā čapst neredzamās lūpas.

Reiz atkal Antons nakts vidū slaidi nožāvajas un pieceļas sēdus. Viņš atkal izkāpj no gultas, iekurina plīti, izcilā katliņus un pašlakstina ūdens spaini. Bet ko viņš tur dara? Mieturis skaidri redz, ka Antons paņem viņa trauku un ieliek tajā krietnu ribas gabalu. Nolādēts, viņš pat piesmirdinās viņa katliņu! Nudien, būtu kāds metamais pie rokas!

Bet Mieturis nespēj uz visām pusēm cīnīties. Viņam atkal jāsarģās no neredzamā meža kuīļa . . .

Divas stundas nemierīgais vīrs pavada bez miega. Viņš pacietīgi gaida, kamēr Antons izvāra gaļu, kamēr viņš piemet zupai sāli, piparus un piegriež sīpolus. Beidzot, kad Antons rūpīgi nogaržo viru, vai tā diezgan laba, Mieturis aizver acis. Šis mirklis ir visgrūtākais.

Paldies Dievam, šoreiz puisis vismaz neēd. Viņš noliek trauku uz plīts, apsedz to ar vāku, tad apmierināts un laimīgs aizvelkas uz savu gulvietu. Plānās kafijas vietā viņam būs stingras brokastis, ko vēl vairāk Lielvācijas grenadieris var vēlēties? . . .

Arī atlikušās rīta stundas Mieturis nomoca nemierīgā snaudā. Tādēļ, tuvojoties ceļšanās stundai, viņš žigli izlec no vietas, uzrauj kājās zābakus, bikses un, apmetis ap pleciem mēteļi, steidzas uz virtuvi pēc kafijas. Šorīt viņš to nesīs pats savā traukā, taisni šorīt. Zagšus ieģrūdis kabatā saliecama karoti, viņš noceļ no plīts smago katliņu.

Protams, smaržīgo gaļas viru Mieturis izrij pa ceļam. Viņš gandrīz nejūt garšu, cik ātri tā pazūd mutē. Trauku viņš tīšām nemazgā, viņš atnes tajā kafiju. Viņš klāj uz sava koka lādes svētku galdu, jo viņš piebeļ kafijai visu atlikušo cukuru. Daugmales mežinieks šorīt izturas pret visiem mierīgi un laipni, neredzamais meža kuīlis šobrīd no viņa ir aizgriezies prom.

Tikai, kad miegainais Antons pieceļas gultā sēdus, zvērs pēkšņi atgriežas teltī . . .

Izberzis acis, puisis tūlīt ierauga, ka Mieturis stieb kafiju pats no sava trauka.

„Tu — ! Kur tu liki tur to — ?”

„Nečapsti, runā skaidri!” Mieturis smīnēdams saka.

„To, kas bija tavā katlīnā — ?”

„Tās samazgas? Tās es izlēju laukā.”

„Ķēms! Gribi pa purnu?” Antons pēkšņi pielec gultā četr-rāpus.

Arī Mieturis, atgrūzdams kafijas trauku, strauji pietrūkstas kājās, it kā sajutis pie kājām neredzamā meža kuīļa purnu.

„Pievaldi savus ilkņus!”

„Zaglis!” Antons klieudz pretī.

Mieturies atkal nobāl, it kā cīņā ar meža kuīli viņam būtu cirvis izslīdējis no rokām.

„Dragā, vecīt, pa tiro!” tuvākie biedri malu mednieku uzmodina.

Mieturis tiešām cērt pretī: „Tu! Tu esi apzadzis visu vadul! Tu vēl naktīs dzer cūkas taukus! Tādēļ tu esi tik resns un apaļš! Sargies, tauku pūslī, ka es tev vēl neievelku ar cirvil!”

Brīnums, Antons pat nepapurina galvu. Vai nu pretinieka vārdu asmeņi pārāk truli, vai puiša pakausis biezāks nekā meža kuilim. Viņš tikai izpleš platākas acis un muļķīgi brīnās.

„Paklausieties! Viņš izēd manu zupu un pašu sauc par zagli!”

„Vēl izlikšies, suns! Vai tu šorīt atkal negrauzi kaulus?”

„Jā. Vai tev žēl, ka man vēl turas aizdars?”

„Paskat kāds! Kur tu ņēmi? Laikam izraki no zemes tās cūku ribas?”

Kamēr vada puiši ar aizturētu elpu klausās vārdu cīņā, Baigais Žanis norauj no plaukta Antona koka lādīti.

„Slēdz vaļā!”

„Kādēļ?” tuklais puisis sarkdams apvainojas.

„Nedzen velnu! Rādi, cik tev vēl ir!”

„Ne prātā! Kas manā lādē, tas mans!”

„Taisi vaļā!”

„Nost! Es ziņošu rotas komandierim! Es sataisīšu tā kuīļa dēļ tādu troksni, ka tevi aizdzīs uz fronti!”

„Sesks tāds, viņš mani baidīs ar fronti!”

Beidzot arī Irsts paceļ savu saīgušo balsi.

„Atņemt! Man jāgrauz sausa maize, bet viņš smērēs iekšas ar taukiem dienu un nakti! Ech!”

„Tu —?” Antons kliedz vēl skaļāk, turēdamies pie savas lādes kā pie grimstošas laivas. „Vai tu neēd tos pašus taukus, vai negrauz tās pašas ribas? Attaisiet vispirms viņa lādi!”

„Nelej! Man vēl turas Latvijas spēķis!”

„Melo! Pats redzēju, ka tu tovakar novilki sāņus veselu viduci!”

„Atņemt un sadalīt uz galvām!” tagad pamostas arī citiem kaujas gars. Vads sāk aurot un kliegt, it kā tiešām četrdesmit vīru vidū grieztos atriebīgais meža kuilis.

Bet Antons turas varonīgi. Viņš žigli piegrūž savu lādi pie telts sienas, uzmetas tai jāteniski virsū un gaiņājas uz visām pusēm ar zobiem, ar nagiem, ar kājām kā zemes dobumā iedzīta lielā lauku žurka.

„Kas manā lādē, tas mans!”

Paldies Dievam, šajā brīdī aiz durvīm atskan dežūrinstruktorā balss: „Stāties!”

Tas nebija vienīgais meža zvērs, kas dusmās rūkdams un sarus celdams skraidīja latviešu nometnē. Arī citās teltīs starp vislabākajiem draugiem dažkārt iekrita atriebīgās poļu meža cūkas . . .

Tādēļ grāvrači dzēra, tādēļ viņi dezorganizēja Tornas apkārtnes saimniecību.

Tikai naudas pietrūka. Pašdarinātais degvīns kļuva arvien dārgāks, poļi iemācījās vērtēt savus ražojumus.

Arī žurnāla redaktors Mārtiņš Skara dažreiz sastrīdējās ar saviem līdzstrādniekiem. — Vai šis zīmējums Haukam izdevies? Paviršas līnijas, neaktuāls saturs. Neder! Tāpat bieži Skara ķīvējās ar mašīnrakstītāju par pareizrakstības jautājumiem, bet Zvaigžņu Vilim viņš atkal uzbruka par sapņainajām dzimtenes vārsmām. Neder! Nekas nav lietojams, viss izvirtis un jēls!

Pēdējā laikā, ar bataljona komandiera ziņu, uz preses telti bija pārcelts gleznotājs Fridrihs Ogulājs. Mierīgs, nosvērts, neliela auguma vīrs, ilgi slēpis savu profesiju, līdz nejauši ar ogli uzvilktā kaņavīra galva viņu bija nodevusi. Tagad zīmējums jau greznoja bataljona žurnāla pirmo lapas

pusi. — Bet tautu meita nav izdevusies — Skara atklāti pateica savu spriedumu. Neder!

Ogulājs rāmi nopētīja kašķīgo žurnālistu, un mierīgi vilka tālāk mīkstās zīmuļa līnijas.

Arī redaktors pats velti izmocijās ar feletonu. Tas malās viņa smadzenēs kā nedzīvs, spurains kamols, nespēdams ne piedzimt, ne nomirt.

„Neraža uz visas līnijas!” beidzot Skara aizsvieda pildāmspalvu. „Veči, kā var tikt pie lāses?”

Tiešām smags jautājums. Pat Gvido kalsnie vaigu kauli savilkās nopietnā trīsstūrī.

„Cik ilgi tos patriotiskos zvārguļus skandinās? Cīņas spars, tēvijas altāris un plecu pie pleca! Apriebies! Reiz tak jāizskalo tās nogulsnes laukā!”

Cinis nozīmīgi paklakšķināja mēli, arī Hauks kāri nočapstināja lūpas.

„Viens maziņš derētu — “

„Pašiem jābrūvē!” pēkšņi Ogulājs atrisināja jautājumu skaidri un vienkārši. Jaunais gleznotājs pēkšņi ieguva vispārēju cieņu.

Tomēr Skara šaubījās: „Bataljona komandieris saodīs. Kas zina, vai to smaku viņš nometnē cietīs tāpat kā meža cūkas nieres.”

„Nepabaidies! Vecītis ņem iekšā uz goda!” Hauks zināja liecināt.

Un slepenā redakcijas sēdē tika vienbalsīgi nolemts, ka ar bataljona komandieri šī nopietnā lieta jāpārrunā. Protams, kas gan cits riskanto valodu iesāks ja ne Gvido?

Otrā rītā, kad komandieris kā parasti klaigādams bija apstaigājis nometnes rajonu, izlamājis virsseržantus, dežūrinstruktoru un virtuves dežurantu, beidzot, miera izslāpis, pārkāpa pār „Piles” sliekšni. Garais aktieris pielēca kājās un sasita papēžus.

„Pulkveža kungs, redakcijas uzdevumā ziņoju, ka jaunākais žurnāla nummurs sakārtots, manuskripti jau nodoti mašīnrakstītājam, bet redaktors ar līdzstrādniekiem, galīgi izpumpējušies, žūst kā neaplaistītas koksagāza saknes!”

Pulkvedis saprata, ka ziņojumam bija atkal kāda nozīme, bet viņš nespēja aptvert, kur īsti pieminētā sakne slēpās. Viņš centās ieturēt seju bargu izteiksmi, bet drīz vien lūpu kaktiņi sāka raustīties, un lielais vīrs brīvi apsēdās pie papīriem pie-

svaidītā galda.

„Kādus mēslus tad esat atkal sabrūvējuši?”

„Vēl neož, pulkveža kungs! Bet brūvēt vajadzētu, citādi mēs sāksim klepot kā slimas aitas.”

„Tak runā skaidri!”

„Viens maziņš derētu, pulkveža kungs!” beidzot arī Hāuks steidzās biedram palīgā.

Puiši uzmanīgi vēroja priekšnieka seju. Vai viņš celsies kājās un dzīs viņus atkal zemē? Nē, viņš palika mierīgi savā vietā, tikai cietās lūpas savilkās skābā smaidā.

„Zināms, derētu! Vai man nē? Es, tos teļus dzenādams, vairāk esmu nervus pazaudējis nekā jūs. Bet kur ņems? Paši vainīgi, pārsolīja viens otru, kamēr netiek vairs poļiem klāt! — Dzird, ka ejot līdz trīs simti markām pudelē.”

„Bet puds rudzu miltu maksā tikai piecdesmit!” Gvido ātri izmeta izšķirīgo teikumu.

Pulkvedis noraustīja melnās uzacis. „Na, nedomājiet te man — !” Viņš trieca dūri galdā, bet troksnis noslāpa papīra blāķos. Priekšnieka sejā šobrīd nespēja patverties arī dusmas, zem nopietnās maskas nepārprotami spīdēja cauri labvēlīgs smaidis. Bet viņš vēl mēģināja kliegt, nedabīgi acis mirkšķinādams: „Tā ir saimnieciskās dzīves graušana, ienaidnieka atbalstīšana! Mums jāiet plecu pie pleca līdz galīgai uzvarai, nevis aizmugurē ļerga jābrūvē! Bunkurā visus velnus!”

„Un tomēr viens derētu, pulkveža kungs!” Gvido pazemīgi turpināja.

„Cik tas puds maksā? Piecdesmit — ?”

„Taisni tik, pulkveža kungs!”

Klijāns ātri izrāva no kabatas naudas maku un nosvieda uz galda zilgano vērtspapīru.

„Bet tā kā es nejustu ne smakas! Ja kāds brūvēs to velna dzērienu, tad es viņu ietriekšu zemē ar visiem podiem!” Pēc tam viņš žigli piecēlās un steigā izlīda caur zemajām telts durvīm, nejuzdams, ka nodauzījis pakausi.

„Veči, iekš viena miera — !”

Redakcijas telpā sākās rosība. Vakaros tika aizklāti šaurie logi, lai ziņkārās acis nepamanītu, cik lielās sāpēs dzimst jaunie gara bērni . . .

Ogulājs kā rūpīgs Zemgales lauksaimnieka dēls vispirms izpētīja pavarda kurtuvi un riņķus, vai virs uguns liesmām iespējams iemūrēt piena kannu? Šī darba dēļ viņš labprāt pā-

ris stundas nometa sareni un paņēma rokās valganu māla piku. Jaunais gleznotājs pēkšņi kļuva redakcijā slavens un iemīļots.

Piemērotas caurules sameklēja Cinis Argenauas dzelzs preču veikalā. Viņš tur atrada pat tievo dzesētāja spirālīti, turklāt vēl no krāsainā metalla. Vajadzīgos mērus viņš labi pazina, jo ne velti Latvijā kā tiesu darbinieks bija piedalījies nelegālo brūžu konfiscēšanā.

Tomēr visgrūtākais uzdevums, kā parasts, tika uzticēts Albertam Gvido. Viņam vajadzēja no virtuves pavāra izmānīt piena kannu tvaika dzīšanai un kādu koka vanniņu dzesēšanas iekārtai. Aicinādams palīgā savu humoristisko vārdu krājumu, Gvido traukus arī sagādāja, turklāt viņš tos izplaucēja ar vārošu ūdeni un rūpīgi izmazgāja.

Hauks, spēcīgāko muskuļu īpašnieks, uztaisīja garu koka mentni un svīzdams daudzīja mucā iesalināto javu, bet Zvaigzne kā Vidzemes alus brūveņa dēls un ķīmijas students noteica rūgšanas ilgumu un temperātūru.

Pēc trīsdesmit sešām stundām, kad muca čaukstēdama solīja atdot meistariem savu reibīgo spēku, vīri aizsēja telts durvis, lai neviens viņus netraucētu radošajā stundā.

Tagad Skara, Hauks un Gvido mazliet atkāpās sāpus, darbu vadību pārņēma Zvaigzne, Cinis un Ogulājs.

Ķīmiskos procesus izskaidrojot, visvairāk vārdu patērēja Zvaigzņu Vilis. Smaidos un sajūsmā viņš stāstīja par rauga sēnītēm, par rūgšanas norisi un destillācijas pamatnoteikumiem. No sapņainā dzejnieka šovakar uz visām pusēm izstaroja gara un zinātnes visspēcība.

Cinis pierādīja apskaužamas spējas destillācijas iekārtas materiālu pazīšanā. Viņš zināja, kā trauki savienojami ar caurulēm, kā noblīvējamas spraugas un cik dziļi cauruļu galiem jāšēž mucās. Jo ilgāk viņš rīkojās, jo gaišāk viņam atausa atmiņu gleznas par Latvijā konfiscētajām brūžu iekārtām.

Turpretī Ogulājs pārzināja šīs noslēpumainās ierīces praktisko lietošanu. Nopietns, rūpīgs un pašapzinīgs viņš pārbaudīja blīvējumus, ūdens stāvokli tvertnēs un dzesētājā. Viņš deva norādījumus, cik stipri kurināt pavardu, kad karstums jāsamazina, kad jāpapildina vai jāapmaina ūdens. Kā vecs burvis viņš jutīgi pielika plaukstu pie iztekas caurules, lai pārliecinātos, vai iekārtā cirkulē gaiss, viņš piespieda ausi pie siltās vēderīgās mucas un ilgi klausījās, vai traukā nesāk rasties dzīvība.

„Būs!” viņš pārliecinot teica. „Paklausieties!”

Tiešām, sakarsētā iejavas muca drebēdama dudināja — būs, būs, būs!

Pagāja noslēpumaina, gaidu pilna stunda. Gara darbinieku saime bijīgā nopietnībā stāvēja pie sarežģītās ierīces un raudzījās uz spožo misiņa caurulīti, no kuņas jāsāk tecēt brīnumainajām spēka un dzīvības zālēm.

Beidzot! Paks, paks! — pirmās dārgās pīles nokrita kā apdomādamās un solidamās, bet drīz tās sāka rietēt arvien straujāk un drošāk, līdz pēdīgi pārtvaicētais degvīns tecēja paliktajā traukā ar sīku strūkliņu.

Gvido salieca savu kaulaino augumu trijos līkumos. Dziļā pazemībā viņš tuvināja caurulītei savu pelēko skārda krūzīti. Tad uzmanīgi to piecēla pie lūpām. Lielvācijas grenadieņa sejā iesitās sārtums, acis aizdegās uzvaras gavilēs.

„Uz goda, veči!”

Nakts. Atkal zvaigznes mirkšķina dzidrās acis ar svešu, vienaldzīgu gaismu, un viegls sasalis sniegs čaukst zem gājēja soļiem.

Pulkvedis Klijāns šovakar nevar savā teltī aizmigt. Viņš atkal staigā pa nometni nemierīgs un sadudzis sevī kā nožēlojama cilvēka ēna.

Taču dienas un nedēļas aiziet, valsts svētki aizvadīti, Ziemassvētki pie durvīm, bet viņš vēl sēž ar saviem vīriem tepat Polijas mežos.

Un Kurzeme turas! Par spīti. Kaut smagi tur elso šoruden neapartā zeme. Klijānam liekas, viņš šo dunēšanu dzird zem savām kājām. Viņš apstājas, klausās, tad paceļ acis pret zvaigznēm — un ierauga tumsu! Viņš noskurinās un soļo tālāk gar nakts klusumā iegrimušajām kaņavīru mītnēm, nekur nerzdams miera un cerību gaišuma.

Visos telšu logos jau nozudis sveču spožums, tikai „Pīlē” vēl spīd virs aizsegtajiem stikliem šaura gaismas svītra. Ak tā! Tintes vīri aizklājuši logus? Kas tie par darbiem, kurus viņš nerīkst redzēt?

Klijāns pagriež uz to pusi savu plato degunu. Viņš osta gaisu kā putnu suns savā medību rajonā. Protams, te nesmaržo asinis, bet skābeni salda rudzu miltu iejau. Viņa soļi pēkšņi kļūst lielāki un drošāki, zem smagā vīra naglotajiem papēžiem krakšķēdams birst putekļos sasalušais sniegs.

Pulkveža dūre smagi atsitas pret plānajām saplākšņu durvīm. Viņa dārdošā balss nodrebina visu telti.

Ielauzies tvaiku piedzītājā telpā un mazliet apradis ar mīklo krēslu, bataljona komandieris iekaucas kā sirms vilks sala naktī.

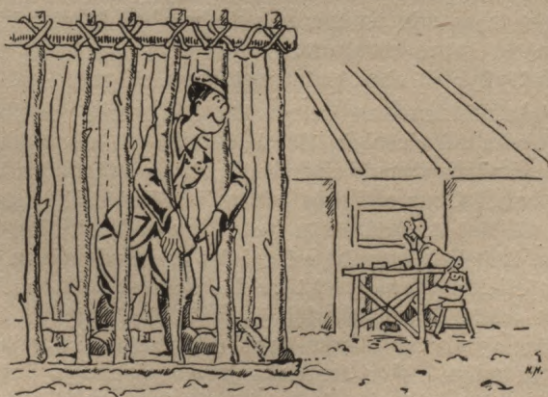
„Kas te notiek?”

Vīri nostiepjas taisni, tikai garais komiķis nedrīkst atlikt muguru — viņš uzmanīgi tur zem dzesējamās caurules degvīna trauku.

„Pulkveža kungs, atvainojiet, ka es šajā brīdī nevaru pieņemt pamatstāju! Un kaut jūs mani nodotu kaŗa tiesai, kaut vācu žandarmi mani sacirstu gabalos! Man šobrīd jāšargā dārgākas lāses nekā kaŗa kalpa asinis!”

„Asinis — ?” pulkveža mutē atskan dobja atbalss. „Kurzemē līst asinis, bet jūs te, maitas gabali, tecināt ļergu! Ķīmiķi, dzejnieki, gleznotāji, žurnālisti, aktieŗi, tiesneŗi un, velns viņus zina, kas par UK vīriem! No frontes bēguŗi kā teŗi, dūmu smaku tik vien oduŗi kā pie mātes cepeŗkrāsns — viņi man te runā par asinīm! — Dod nogarŗot!”

Gvido pietrūkstas kājās, tikko nenoraudams dārgo trauku uz grīdas. Viņŗ sniedz bataljona komandierim pirmās lāses, savilcis kaulaino seju komiskā smaidā, gluŗi kā nerrs, reizē apkalpodams un izsmiedams savu kungu.

Pārdomā dzīvi . . .

Nenoliedzami, pirmais tecējums deg ar zilu liesmu, tādēļ arī pulkveža seja noraustās, it kā viņš būtu ierijis dzīvu uguni.

„Na! Būtu jūs man tos miltus izniekojuši, ne skrandas virs zemes nepalīktu! Bet tāda lāse no katra jumta netek. — Vai kāda maizes gabala nav? — Paskat, bataljona komandieri negribēs apkalpot, teļi!”

„Maizes diezgan, pulkveža kungs, bet sviesta tikai divpadsmit kommā septiņi grammi! — Lūdzu pie vienas viebšanās uz otras kājas!”

Augstais redakcijas viesis steigā izmet vēl vienu mēru.

„Skara, tu esi galvenais redaktors?”

„Es, pulkveža kungs!” žurnālists nosviež ūdens spaini un atliec muguru.

„Tā kā rītā visi aņķini un mucas būtu apraktas zemē! Bet tagad steidz uz štaba telti un parausti mantzini aiz pleca, lai tas teļš neguļ, lai iedod divas bundžas konservu!”

„Klausos, pulkveža kungs!” un Skara izmetas caur durvīm.

„Pilē” sākas dīvainas dzīres. Telts vidū uz krāsns vienmuļi sten piena kannā ar vārošu ūdeni, dzīdama tvaikus caur metalla cauruli brāgas mucā. Tā dudīnot dzen tālāk pa otru cauruli alkohola tvaikus, līdz ūdens dzesētājā tie pārvēršas par degošu šķidrumu. Visapkārt destilācijas iekārtai miglainā sveču gaismā lokās latviešu mākslinieki, bet viņu vidū, ar lielo augumu ieplēties, sēž pulkvedis Klijaņs SS grenadiēru uniformā. Ar trīsošiem pirkstiem viņš tur zem tievās degvīna strūklīņas stikla glāzīti. Viņa brūnās acis jau kļuvušas miglainās, raupjā sejas āda izmirkusi sviedros, gluži kā kādreiz pārļaižot frontes ugunu karstumu.

Beidzot viņš sit dūri pats pret savu ceļgalu.

„Zēni, latviešiem nav vairs vīru, kas runātu ar drošu muti! Teļi mēs esam, ne virsnieki! Piesieti valgos aiz svešiem ratiem, dancojam papēžus daudzdami! Vai man te vajadzētu komandēt grāvraču baru? Caur elli mēs izietu, ja tikai ceļš vestu atpakaļ uz dzimteni! Bet es nedrīkstu bez atļaujas kustēties tālāk par Tornu! Es, Latvijas armijas virsnieks ar akadēmisku izglītību! Visiem vajadzētu dūres triekt galdā, nomest reiz toš kauna piņekļus! Es esmu Tornā kliezjis — plēsīsim nost tās SS zīmotnes un nāves galvas! Liksim atkal pie pieres Latvijas saulīti! Bet mani izsmēja! Viņi tur daļa amatus jaunajai Latvijai, bet neredz, ka paši piekārti valgos aiz vācu ratiem! Teļi! Teļi!”

Pulkvedis kliez, dusmās trīsēdams un pustukšo šnabja

glāzi laistīdams. Gvido to steidzas pildīt no jauna, Skara veikli gatavo maizītes, bet Hauks, ģurinādams plīti, ar piemiegtām acīm vēro pulkveža seju un tievo degvīna strūkliņu. Cinis ar Ogulāju, kaut paši iereibuši, citīgi seko pulkveža vārdiem, bet tajā pašā laikā arī uzmana, vai destilācijas iekārta pareizi darbojas, vai ar lipīgo javu neaizblīvējas metalla caurules. Nedod Dievs, tad vārošai mucai var izsist vāku!

Tikai Vilis Zvaigzne, neveikli turēdams pirkstos degvīna trauku, uz brīdi ir izgājis no raibās sabiedrības un iemetis skatu dzimtenes pusnaktī.

„Dzejniekl!” pulkvedis Kliņāns pēkšņi viņu atmodina. „Tu nedzer, tev jāpaliek skaidrā! Tā kā es no rīta atrastos savā gultā, saproti?”

„Saprotu, pulkveža kungs!”

„Dziedi vai dzejo, bet nedzer!”

Vilis tiešām, noskurinādams reiboni, ieskatās apskaidrotām acīm savā bērnbā.

„Aizdariet plakstus, draugi! Un nu jūs redzat, ka dzimtenē krīt vieglas, baltas pārslas. Tās apsedz pērno zāli, rugājus un jaunus kapus. Tās nolaižas mūžam zajājā egles zarā. Mēs redzam baltus, piesnigušus mežus, dzirdam ragavu īdēšanu zaļganā ziemas rīta ausmā. Mēs skatām vēl liego istabas krēslu, kad neredzamais meistars zīmē logā burvīgus rakstus. Viņš lēni sāk vilkt ar savu vieglo roku no rūts apakšējās malas, ledus puķes aug un plaukst, līdz baltais logs vizmo sudrabainos ziedos. Tad nerātns zēns pietiek pie loga un uzpūš rūtij savu silto elpu. Brīnišķajā puķu mežā parādās mazs, gaišs laukumiņš. Bet lielais meistars ir laipns — klusa, neredzama roka velk atkal tālāk pasakainos rakstu. Tad zēns piedur pie rūts mazo pirkstiņu. Ū, cik auksts! — un rociņa žigli atraujas atpakaļ. Bet tur, kur mazais pirkstiņš skāris rūti, redzams zaļi dzeltens laukumiņš, un Rīta zvaigzne nolaiž zelta staru istabas krēslā. Zēns spēji sajūt grīdas vēsumu un, dipu, dapu, kājeles aizdip uz to pusi, kur maigi murrā ratiņa dziesma.

Balta vecenīte vērj savu pavedienu, un krāsns ogļu gailēšanā kā aizsaules gaismā atmirdz viņas kaulainā seja. Vecmāmiņas rokas slīd līdz pavedienam, augšup, lejup, bet acis mīļiem mirkliem norauģās mazdēlā. Zēns pieglauž galvu viņas svārkjiem, kur dziļajās krokās smaržo visas vasaras puķes. Vecmāmiņa tās vāc, žāvē un gatavo, viņas istabā saišķos un vācēlēs snauz visas vasaras ziedu un saules spēks.

Baltā vērpēja apklusina ratiņa dūkšanu.

„Manu puisīt!” viņa saka, un dreboša roka noglāsta linu balto galviņu. „Drīz gaidāmi Ziemāssvētki, kā būs ar dziesmām?”

Brīdi iestājas klusums, tad, ietrīsoties viegli skumjai melodijai, jautri pievienojas sika balstiņa. Zvaigznes stars logā kļūst bālāks un bālāks. Liekas, debesu dziesma celtos tam līdzi un aizietu bezgalības ceļu, kur sapņu vieglumā paceļas visas nopūtas, lai, pārvērdamās sniega pārslās, nolaistos zaļā egles zarā — Dieva Mūžības Dārzā.

Sveicinām tevi, baltā vērpēja! Vērp tālāk savu mirdzošo pavedienu Aizsaules istabas liegajā krēslā. Vērp saules audu bāru tautai!”

Pulkvedis Klijāns nerāda acis, viņš aizgriež seju pret ēnām un žigli izdzer visu laiku rokās turēto šnabja glāzi.

„Bērns tu esi, ne kaņavīrs!” viņš aizsmacis saka. „Par mīkstu un glēvu! Bet kad mēs brauksim atpakaļ uz Kurzemi, es tevi ņemšu līdzi! Zēni, lai kur jūs tad būtu, atsaucieties! Starp jums es jūtos stiprāks!”

Jo ilgāk ievelkas stundas naktī, jo grūtsirdīgāka kļūst bohēmiskā sabiedrība. Pulkvedis nosviež ar SS zīmotnēm apkaunotos svārkus, apķēras jaunajiem liktenbiedriem ap vidu un dzied sentimentālo dziesmu par zilo lakatiņu. Un dīvains spēks šķiet naivi salkanajai melodijai. Tā salauž pilnīgi cieto kaņavīru. Viņš neslēpj vairs asaras, viņš raud kā ziemas salā izdzīts bāra bērns.

„Mani zēni, vai jūs zināt, cik daudz mūsu brāļu šonakt stingst pie Latvijas zemes? Un tomēr Kurzeme vēl turas! Kurzeme!”

Pulkvedis raud.

Neviens vairs neredz tievo degvīna strūkliņu, kas tek zem spirālītes gluži bāla un udeņaina. Vīri bezpalīdzīgi raugās ar miglainām acīm sava bargā pulkveža asarās.

„Veči, laidīsim viņu gulēt!” beidzot Hauks līdzjūtīgi saka. Viņš paņem pulkveža svārkus, uzliek tos nevarīgajam vīram uz pleciem un pieceļ aiz padusēm. „Iesim mājās, pulkveža kungs!”

„Jā, zēni, brauksim mājās! Nepaliksim pie teļiem nevienu dienu! Vienalga, kaut mums tur dzīviem ādu norauj, vienalga.”

Hauks ar Zvaigžņu Vili palīdz bataljona komandierim iziet caur telts durvīm un atrast savu mītni. Viņi rūpīgi apgulda

nogurušo vīru gultā, kur zem segām čab svešie Polijas mežu virši.

Citu rītu „Pīles” iemītnieki pamodās vēlu. Smagām galvām viņi vēl vērtījās gulvietās, kad nometnes otrā galā jau dārdēja bataljona komandiera balss. Tā nāca arvien tuvāk, šorīt skandēja sevīši nikni, bet redakcijas teltij pulkveža smagie soļi aizdimdēja gažām. Tādēļ paģirainie vīri slinki un nevīžīgi stāipījās uz sagulētajiem viršiem, sargādamies ieskatīties nekārtīgajā telpā. Uz grīdas spīdēja izlaistītais dzesētāja ūdens, blakus vēl kūpēja karstā brāgas muca, bet uz plīts, dzelzs caurulēs iekārusies, nožēlojami zvīlnēja apkvēpusī piena kannas. Apģāztās glāzītes, maizes drupatas un tukšās konservu kārbas nodevīgi liecināja par dzīrēs aizvadītu nakti.

Neviens vēl neiedrošinājās šai nekārtībai ķerties klāt. Vīri pārguruši atdusējās kā pēc smagi izcīnītas kaujas.

Pēkšņi uz ceļa iedūcās auto. Hauks pirmais pieleca kājās, atslēja savu lielo augumu pret telts sienu un iebāza galvu šaurajā logā.

„Veči, nu ir trubā! — Vācieši!”

Acumirkli viss redakcijas personāls ielēca bīksēs. Viņi steidzās un ķēra izmētātos apģērba gabalus, it kā nometnē būtu atskanējusi aplenkuma trauksme.

Bet ko lai viņi iesāk pāris minūtēs ar šo nožēlojamo postāžu? Cinis gan žigli norāva caurules un iesvieda pagultēs, arī pudeles un tukšos traukus viņi nogrūda no acīm, bet resnā brāgas muca, omulīgi kūpēdama, stāvēja pašā telts vidū, ne to varēja noslēpt pagultē, ne vairs aizvelt uz mežu.

„Segu — !” atguvis savu atjautīgo prātu, Gvido pēkšņi iesaucās. Negaidīdams palīgus, viņš to norāva pats savai gultai un iekāra pie durvīm starp telts šķērssienām.

„Vēl vienu!”

Tad viņš žigli sasukā matus, apsviež ap vidu jostu un sasisdams papēžus, iestājas durvīs. „Bet jūs tur klusul!”

Uztrauktie vīri blenž caur šaurajām logu spraugām, minēdami, kas īsti pagalmā notiek. Nav šaubu — vācieši atbraukuši inspekcijā. Viņi staigā no vienas telts otrā, bataljona komandiera, adjutanta un dežūrvirsnieka pavadībā. Dažām telpām viņi aiziet arī gažām, bet citās uzkavējas neparasti ilgi. Viņi rūpīgi apskata virtuvi un nepabeigto pirts būvi. Beidzot

virsnieku grupa pagriežas pretējā virzienā un nāk tieši šurp pār Uzvaras laukumu.

„Nu ta moin!“ Skara iestenas.

„Vēl vienu segul!“ Gvido varonīgi komandē, savilkdams savus komiķa vaibstus bargā nopietnībā.

„Nu gan norausimies!“ Hauks izmisis čukst, bet Ogulājs mierīgi lasa no grīdas izmētātos traukus un rūpīgi saslauka mēslus. Zvaigžņu Vilis staro arī šajā kritiskajā brīdī tik pašvīgi, ka pat biedru sejās atgriežas drosme.

Gvido stāv aiz segām visatbildīgākajā sardzē, kāda pat frontes pirmajās līnijās reti gadās. Viņš vēl pārrauj pār matiem suku, savelk ciešāk vidus jostu un zābaku purngalus nobērž ar mīksto segas stūri.

„Vai nāk?“ viņš, mierīgi cigareti sūkādams, apjautājas novērotājiem.

„Nāk. Pulkvedis ar resno vācieti paliek pie „Pušelniekiem“ runājoties, bet viens virsleitnants kāto šurp!“

Beidzot nedroši vaidēdamas vežas durvis. Ienācējs atdužas pret pelēku segu sienu. Pirms vācu virsnieks spež soli tālāk, viņa priekšā izlec slaidis dižkareivis, apavu dzelzīm skanot, veikli sasit papēžus un skaidrā vācu valodā ziņo: „Virsleitnanta kungs, jūs esat ieradies bataljona viesu telpā! Dāmas patlaban mazgājas un kārto rīta tualetī!“

Skara aiz segu priekšvara smalkā balsī iespiedzas.

Virsleitnants apjucis sasit papēžus savukārt, un veikli izmetas atpakaļ. Vēl brīdī stulbām acīm noskatījies uz vientuļo telti, viņš aiziet taisni uz mašīnu.

Pie virsnieku mītnes salasās arī pārējie viesi. Rokas slinki mētājot viņi atvadās no grāvraču virsniekiem.

Tikai tagad Gvido bāls atlaižas uz krāsns stūra, nokaļ rokas gar sāniem un bezspēcīgi prasa: „Veči, vai vēl ir kāda lāse?“

Telts pēkšņi atdzīvojas nedabiski skaļā troksnī. Dzirotāji norauj atkal segas, un turpina liet glāzītēs pēdējo šnabi.

Tikai kad bataljona komandieris, aizvadījis negaidītos viesus, ierāvis galvu platajos plecos, steidzas uz redakcijas telti, vīri aplūkst un pielec kājās. Atvērtajās durvīs pret balto ziemas rītu parādās vēl baltāka pulkveža seja.

„Es jūs zemē —!“

Gvido žigli sasit papēžus. „Pulkveža kungs — tīrs darbs!“ Pirms komandieris spēj savus ideju nesējus iedzīt zemē, garais

aktieris īsi noziņo kā viņš uzbāzīgo virsleitnantu aizmānījis prom.

Klijāns sāk dobji smieties. Tikai viņa sejā vēl neatgriezās sārtums, liekas, viņš nupat izlien no sava kapa. Tad smieklī notrūkst un bargais vīrs stāv atkal stingri uz abām kājām.

„Nelaist šodien nevienu iekšā! Tumsā visu izmest laukā! Tā kā rītā es vairs nejestu ne smakas, par pudelēm nerunājot! Un ja es kādu ķeršu nometnē pie brāgas mucas, tad bez žēlastības nodošu kara tiesai. Saprati, Cini?”

„Saprotu, pulkveža kungs!” uzrunātais nostiepj taisni.

Noraugoties vīru pamatstājā, pulkveža raupjā seja tomēr nespēj novaldīt kādu iekšēju gaišumu, kas šorīt laužas no piedzīvojušās karavīra sirds. Katrā pieres krunkā, katrā acu skropstā dzīvo cerības un prieks.

„Zēni, vācieši šoreiz atveda labas vēstis — mēs tiksīm iedalīti kaujas vienībās!”

Kādu dienu pulkvedis Klijāns, pārbraucis no Tornas, negāja kā parasti uz virsnieku mītni, bet tūlīt atnāca uz redakciju.

Svarīgās ziņas tiešām apstiprinājušās. Arī pulka štābā esot zināms, ka visi būvbataljoni tiks pārformēti kaujas vienībā.

Bet divainā kārtā pulkveža sejā vairs nemanīja sajūsmu. Tumšajās acīs gulēja melns, atbaidīgs tukšums. Tās vairs neaicināja jaunos biedrus līdzī cīņā kā senāk.

Un vīri nerima jautāt — kā būs, kā tas īsti notiks? Kad un kur? Vai viņus sūtīs uz Kurzemi, vai iesaistīs tepat Varšavas frontē? —

„Vai es zinu?” pulkvedis nelaiņi atkliedza. „Prasiet teļiem! Tur viņi skraida pa Tornu kā norāvušies no valgiem! Ar mani neviens vairs nerunā, visi apskurbuši kā pirmo reizi palaisti zālē. Ja policisti sāks formēt kaujas pulku, tad lieta saies dēlī — tā es viņiem arī pateicu!”

„Bet kas tad notiks?” vīri pārsteigti klausījās pulkveža nicīgos vārdos.

„Es arī nezinu!”

Todien viņš vairs neteica ne vārda. Viņš aizvilkās uz virsnieku telti, dūsmās piepūties. Šobrīd viņš nevienu neredzēja, viņš vairs neblāva, ja neietērptie bēgot noplivināja savas skrandas viņa acu priekšā. Pulkveža cietās lūpas nomurmināja tikai ierasto vārdu — teļi, teļi — !

Tiešām, Tornas policijas vienību virsnieki par pulkvedi Klijānu smīnēja. Dažreiz atnāca uz Lāču kalna nometni baumas, ka, jauno kaujas vienību formējot, „teļu ciems” tiks likvidēts un izmētāts uz visām pusēm kā salašņu bars. Vecie kaujas vilki tur saskaitāmi uz pirkstiem, pārējie esot iedomīgie UK vīri, kas trako pulkvedi esot padarījuši vēl trakāku. — Tā runāja bataljona ziņneši, rakstveži, pat, virtuvē kartupeļus mizojot, noskrandušie grāvrači sprieda, ka viņus drīz izklidinās un sadalīs svešās rotās, varbūt iekļaus pat vācu vienībās un aizsūtīs uz rietumu fronti. Tad jau Latvijas robežu vairs neredzēs . . .

Vienalga, bet kaut kam jānotiek, grāvrači sprieda. Beztiesīgā meža nometnes dzīve un trulās lāpstas bija apnikušas līdz nejēdzībai. Visas dienas šķita līdzīgas viena otrai, vairāk tumsu te redzēja nekā dienas gaismu. Tikai dažas stundas pēc vēlā saules lēkta mirdzēja apsnigusī zeme, žilbinādama kaņavīru acis ar spiedīgi baltu gaismu. Bet vakari satumsa strauji, šķiet, mūžīgā krēslā aizgāja bezjēdzīgais laiks.

Tuvojās Ziemassvētki. Arī tie nenesa līdzīgai gaišo vieglumu un sirds mieru. Taču latviešu vīri bija atrauti no dzimtenes zaļā dzīvības koka — ģimenes, kā atmiruši, tālos vējos izmētāti zari. Te viņi kalta, tik vien veldzes saņemdami kā apšaubāmos solījumus — ar cīņu atgriezties pie saviem mīļajiem.

Svētvakarā atkal atbrauca divīzijas mācītājs. Iekalnē pie jaunās pirts vīri jau agri noraka sniegu un noslaucīja celiņus. Pēcpusdienā viņi pārnesa no meža kuplu svešumā augušu egli, iestiprināja stumbru sasalušajā zemē un sakāra zarus dzeltenas vaska sveces.

Pievakarē debesis piemācās. Lēni vēji šūpoja koku virsotnes, visapkārt grāvraču nometnei grūtsirdīgi šalca priežu mežs.

Krēslā pie svētku egles salasījās visi nometnes kaņavīri. Aizdedzināja sveces. Plīvojošās liesmas iemirdzējās viena par otru spožāk. Dienvidu vēju aicinātas, tās liecās uz Latvijas pusi, it kā vēlēdamās apgaismot Brāļu kapu aptumsušo altāri. Dažas kūpošās liesmas, izmisīgi stiepdamās, pilnīgi izdzisa, vairs neatgūdamas šajā svētajā vakarā dzīvības spožumu . . .

Bet mācītāja vārdi dega nodzisušo liesmu vietā. Tie aizdedzināja arī šovakar neskaitāmas sirdis, kas liesmoja visas vienā laikā, liekdamās uz dzimtenes pusi. Liekas, visa pakalne

šovakar aizdegās līdzī, pat svešais Polijas mežs dega dzīvības ugunīs.

Paļāvīgā ticībā skanēja korālis. Šajā brīdī vajadzētu aplūst visām frontēm, apsīkt cilvēku naidam uz mūžīgiem laikiem — tik sirsnīgi un paļāvīgi šovakar skanēja mazās tautas karavīru lūgšana.

„Miers virs zemes un cilvēkiem labs prāts!”

Tomēr naidis nerime arī šajā naktī. Tas auga arvien lielāks, izpletās pāri Daugavai, pāri Polijai, pāri visai pasaulei. Miljoni nelaimīgo bērnu acu šajā naktī veltī meklēja sveču spožumu. Šajā naktī, kad Pestītājs dzimis, lai nestu mīlestību cilvēcei, miljoniem jaunās dzīvības vārga verdzības zemē.

Pēc dievkalpojuma karavīri izklīda teltīs. Visur iemirdzējās dažas sveces mazajos kociņos, visur blāzmoja miglains gaišums, jo aiz vīru plakstiem krājās aizturētas asaras.

Uzticamais vidzemnieks Zvaigžņu Vilis arī šovakar palīka viens saltajā naktī. Sudrabaina atmiņu straume paņēma viņu savā tecējumā un aizveda atkal uz dzimteni.

Lūk, viņu jau reibina lielās istabas tīkamais siltums, balti berztās grīdas svaigums, sakapātās egļu skuju un spēcīgās svētku smaržas, kas kūpēdamas garo un klīst no vecās maizes krāsns.

Māte paceļ skalu un ieskatās izdrupušo ķieģeļu krāsns mutē. Un brīdī vēlāk gaiši brūni baltmaizes klaipi ar cukursaldām garozām rindojas uz mūrīša izklātajā drānā. Viņa ņem klaipu, pārlauž un mīļām rokām daļa balto maizi, kas augusi bērzu birstalu apšalkotos pakalnos. Saņemot svētku maizi no mātes rokām, gribas noliekties kā lūgšanā: — Maize, dzīvības devēja un uzturētāja, no zemes tumsas un debesu gaismas radies tavs spēks! Gadu simteņiem ilgi tu esi paēdinājusi latviešu tautu līdz tai dienai, kad, saulei tumstot degošo māju dūmakās, vārpas veltīgi gaidīja plāvēju.

Bet nē, lielā istaba smaržo kā senāk. Māte paraugās caur ledus sarmā aizvizmoto logu, kur klusi slīd lejup lielas, zvaigžņainas sniega pārslas. Svētvakars — viņa saka, un brīdī klusē kā tālā dunēšanā klausīdamās.

Sudrabainais atmiņu tecējums aiznes Vili vēl tālākā pagātnē, kad viņš ar tēva lielo kažoku mugurā, ar tēva cepuri galvā un vecmāmiņas cimdiem rokās sēž kamanās vecās istabas durvju priekšā. Māte iznāk pēdējā ar melnu dziesmu grāmatu rokās. Zirgs nopurina vieglo pārslu segu un, tumšiem

sniega padebešiem klīstot tālajos debesu laukos, viņi dodas ceļā. Vēl vecais ganu suns brīdi tek viņiem līdzi, bet ošu gatves galā viņš atskatās. Gaišie istabas uguņi, laipni mirgojot, aicina uzticamo sargu atpakaļ.

Kamanas sniegā īd vientuļīgu dziesmu, zaļganajās rieta debesīs iedegas Vakara zvaigzne. Baltais ziemas klusums dīvaini san.

Pēc Uriekstes sila tumsas viņus laipni sveicina ciema uguņu mirdzēšana, bet kaļnā aiz bērziem simtgadīgu priežu mūžīgā zaļumā paceļas debesīs. baznīcas tornis kā vientuļa lūdzēja ilgas. Šajā brīdī viņam gribas pieskarties mātes rokai un jautāt — cik reižu mēs te vēl nāksim ar savām rūpēm? Ilgi gadi laidīsies kā putni bezgalīgā naktī, degs zvaigznes kā zeltaini mūžības ziedi, bet cilvēki klusēs, zemes tumsā sastingušām lūpām.

Baznīcas priekšelpā viņi sapošas un, brīnišķīgai debesu dziesmai skanot, veņas lielās durvis. Liegs skaņu vilnis viņu paceļ no zemes un nes noreibušu augšup. Viņš nekaunās asaru, kas dziesmai skanot list uz lūgšanā saliktām rokām.

Un, bērībā stāvēdams uz dzimtenes baznīcas sliekšņa, vidzemes sapņotājs šodien skaita lūgšanu: Ceļiniek, apstājies brīdi uz laiku tumšās lejupkāpnes un piemini tēvu Dievu, kas ik pavasari liek plaukt mūsu bērzu baltajām birzīm un smaržot pēc silta nakts lietus. Piemini viņu, kas liks atkal ziedēt jaunu ābeļu dārziem ap jaunām mājām dzimtenes pakalnos.

Arī redakcijas teltī dega eglīte. Kad Vilis ienāca krēslnajā telpā, viņam liesmoja pretī dažas apkvēpušas svečītes. Bataljona komandieris šovakar bija ieradies viesos, viņš sēdēja pie galda neparasti nopietns.

Vai viņš šē nevesojas pēdējo reizi? Viņš kaut ko jauda, šis citādi brammanīgais vīrs. Šovakar viņš skaidri redzēja kādu tumšu plankumu savā dzīvē, kas nāca arvien tuvāk, izplēzdamies kā liels, starains zirneklis. Viņš vairs nešaubījās, ka šis melnais plankums gulsies ne tikai pār viņu, bet apraks tumsā visu latviešu tautu un viņas karavīrus.

Šovakar viņš vēl gribēja priecāties, tādēļ viņš bija atnēsis dāvanai līdzīgi cigarešu un pudeli īsta ruma. Viņš gribēja šovakar mirdzēt kā bērns, un kur citur viņš šo gaismu iemanotos, ja ne mākslinieku teltī, kur vēl arvien draugus smīdināja mūžam neizsīkstošais dižkareivis.

„Tak nešnaudiet!” kad svečītes izdzisušas, pulkvedis Kli-

jāns pārtrauc svētvakara mieru. „Gvido, vai arī tu sāksi pink-
šķēt? — Rauj korķi vaļā!”

„Klausos, pulkveža kungs!” aktieris ievēl seļā ierastos
komiķa vaibstus, bet šovakar tie neizdodas īsti. Cauri smieķ-
liem spīd neizkļiedētu sāpju izteiksme.

Bet kaut kas viņam šajā drūmajā stundā jādara. Tādēļ
taču Dievs viņam devis spējas smieties arī tad, kad visapkārt
draud tikai posts un nāve.

Un Gvido mēģina.

„Edz, toreiz, kad es mīstīju Raibā kroga stadulniekam linus,
gadījās Ziemassvētku sestdienā tā vēlāk palikt ceļā. Toreiz no
sniega ne vēsts, dubļi šļakstēja tumsā kā vannā, es nokļīste-
rējos kā velna krāsnkuris, slaukot grēcinieku krematorijai
juškas. Labi, ka virs koku galiem parādījās laipnais mēness.
Tas mani aplēja gluži baltu, nošķīstījos un noberzos kā svēt-
vakarā pirti uz lāvas.

Tūlīt arī ieraugu pa ceļu klunkurojot preti mīļu večuku
ar tik sārtiem vaigiem kā Argenauas sivēnam. Prasu, kurp
iedams? Tā un tā. Izdalījis bērniem žagarus, tagad ar tukšu
maisu taisnā ceļā uz māju. Lai nākot līdzī, parādīšot debesu
brīnumus. — Dragā, vecī! — tādu izdevību nevar garām laist!
— Tūlīt jūtu, ka vējš mani uzrauj caur debesu vizuļiem augšā,
gluži kā ar gaisa kuģa skrūvi. Kad atjēdzos, redzu ap sevi tikai
zili rožainu miglu un tik daudz cilvēku kā lielajā Vastlāvja
gada tirgū. Tik vien starpības, ka te ne pērk, ne pārdod, ne
maina, tikai ēd un dzer. Arī es nekavējoties apsēžos uz mākoņa
malas. Tūlīt piebrauc eņģelis ar debesu mannā, ar debesu
maizi un debesu paipalām. Trauki no ledus kristalla, cepeši
jāuzduļ uz spožām ledus lāstekām. Pēc ēšanas mēs atpūšamies,
šūpojoties uz mīkstajiem mākoņu vezumiem, ērti atlaižamies
caurspīdīgo zvaigžņu ēnās un rotaļādamies apmētājam viens
otru ar baltām miglas pūkām. — Bet drīz vien lielās dūsmās
atskrien vēja slota un norīko mūs piespiedu darbos pie ledus
ēvelēšanas. Nelīdz ne protesti, ne streiki. Kad tas paveikts, vēl
jāplūcina sasalusī migla un jābeļ pāri mākoņu malām. Rauja-
mies tik skaļi, ka visa debess gaudo un kauca kā suņu kāzās.
Kad es gribu atliekt muguru, lai uzsmēķētu, pamanu, ka sērko-
ciņus esmu atstājis uz krodzinieka galda. Bet tādēļ nav jā-
skrien lejā, tūlīt klāt pats Pēteris un zveļ man pa aci ar smago
atslēgu saini, ka dzirkseles vien pajūk. Kādēļ es nestrādājos?
No pīpes dūmiem gan atžirgstu, jo dažas dzirksteles iekritušas

tabakā, bet tūlīt saprotu, ka Paradīzes vietā esmu iemānīts ellē. Tad naski pārlecu pār makoņa malu un pamostos sniega kupenā taisni savas mājas durvju priekšā. Sieva tonakt mani sunīja līdz rīta gaismai."

Bet neviens nesmej. Arī pulkvedis nē. Lielais tumsas zirneklis vēl arvien rāpo viņa acu priekšā. Viņš ātri izdzeļ ruma glāzi, lai to aizskalotu prom, bet zirneklis plešas arvien lielāks, drīz vien sastindzinādams ar melnajiem taustekļiem visu telti.

„Gvido!" pulkvedis tad auksti saka. „Debesis neapsmeji!" Vairāk viņš nerunā ne vārda, viņš lej un dzeļ, nespēdams šovakar apreibt.

Gvido izmisis elpo sveču piekvēpināto gaisu. Tad viņš ātri pietrūkstas no svētku galda un izskrien caur durvīm kā apvainojusies jaunkundze.

Saltajā ziemas naktī viņam nav jākaunās — te viņš var raudāt un nicināt sevi. Raudāt par cilvēces postu, kas nenorimst pat vissvētākajā naktī, un nicināt sevi, ka viņš līdzīgi senajiem galma nerriem, ģeķīgi smiedamies tīšām izaicina ļauno Likteni.

Šovakar viņš apsmēja debesis!

Miers virs zemes un cilvēkiem labs prāts.

Tikai frontēs kauca naid. Tur svilpoja šāviņi, virpuļoja sniegs un viltīgi izliktās mīnas plosīja sasalušo zemi un siltās cilvēku miesas. Tur skanēja vaidi un mirēju nopūtas, ik mirkli sastinga dzīvas acis, vēl ieskatīdamās debesu zvaigznēs.

Abas frontes kā divas milzīgas lavīnas vēlās viena otram pretī no austrumiem un rietumiem. Tās plosīja un apraka zem uguns un tērauda kalniem citkārt varonīgos vācu armijas karavīrus. Sestajā cīņu gadā arī viņi bija noguruši, viņu rindas lodzījās, saplaka, dažkārt no ierindas izkrita veselās rotas un bataljoni un devās pretinieka gūstā. Varenā Lielvācijas valsts sāka neglābjami drupt, tikai radio vēl lielīgi vēstīja pasaulei veikli sastādītos virspavēlniecības ziņojumus. Pat frontes pamešanu ar milzu materiālu vērtībām tie iztulkoja par varonību. Vācu armija nekad neatkāpās, tā saīsināja fronti, iztaisnoja aizsardzības līnijas.

Visstraujāk šajās bargajās ziemas dienās samazinājās austrumu kauju lauki.

Varbūt tādēļ tūlīt pēc svētkiem visi būvpulka bataljonu komandieři saņēma pavēli steidzīgi likvidēt savus štabus un

iekļaut vienības jaunformētajā kaujas pulkā, kuŗu komandēs pulkvedis Sūrmanis.

Otrā būvbataljona adjutants šo pavēli izdalīja rotu komandieriem, tie savukārt svarīgo ziņu jundā nolasīja saviem vadiem. Ar šo brīdi latvieši vairs neskaitījās grāvrači, bet cieņu ieguvuši frontes karavīri. Vareni tovakar atbalsojās Polijas mežos Latvijas himna.

Tomēr pēc jundas Baigais Žanis īgni šņāca: „Beidzot tie āpši atjēgušies! Kad kumoss jāgrūž atpakaļ, tad letīni lai palīdz to norīt! Devuši vismaz kārtīgu paiku, tad dragātu tepat pašu raktos grāvjos, bet tagad nekas nesanāks. Ar kolrābju gabaliem lādēti pat vecie kanaki uz strīpas ilgi nenoturēsies!”

Izdzirdis pieminam ēšanu, arī Antons pirms aizmigšanas pacēla galvu. „Būs, būs labāk, ja vien tiks no meža laukā. Nāks fronte tuvāk, gādās paši. Kur māja bez saimnieka, tur ragu lopam galvu nost!”

„Kamēr tev pašam nost!” kāds atsaucās blakus.

„Nedrīkstēs vis. Latvijā vācieši darīja tāpat. Cik vajadzēja, tik paņēma. Te atkal mana daļa. Ja patiks zoss, ņems to, ja sivēns, durs tik nost! Ja gadīsies vairāk ēdēju, nosītīs liellopu!”

„Pa kuŗu laiku tu lādēsi šauteni, ja par vēderu vien domāsi?”

„Vai man jākaŗo? Ja tikai pilns vēders, tad miers mājās!”

Pazīdami Antona dzīves ziņu, neviens arī neiedrošinājās viņa pārliecību apstrīdēt. Tikai Henrijs Irsts īgni nosēcās: „Ech! Saiņojies atkal un kusties! Te jau bija, tā sakot, cilvēks iedzīvojies, apzinājis visas malas, kur zoss, kur meita — ”

„Un nu nekā — ech!” biedri novaidēja līdzī. „Žēl, žēl. Tu jau pazīni Argenauas frizierieni, ne tev trūka sejas krēma, ne matūdens. Nu tik vien būs, cik uz muguras varēsi panest.”

„Cik te panesīs? Tad jau mēle izžūs ceļmalā.” Un Irsts izmisis pārlaida acis savam plauktam, kur tiešām atkal bija sakrājušās neskaitāmas tūbas, kārbas un pudelītes. Katrs nieciņš bija ar pūlēm gādāts un kopā nests, tagad būs jāpamet meža vidū bez atlīdzības — ech!

„Bet citādi tev kaŗa kalpa gaitas vieglāk panest, vai nē, Irst?” biedri nerima mēļot. „Piemēram, Antonam ne vienmēr pietiek tauku, ar ko izsmērēt vēderu, bet tu pārtiec no katra smēra, kas tikai līp pie ādas. Tu labāk iztīktu bez kārtīgas palkas nekā bez sejas krēma, vai nē, Irst?”

„Zinams. Citādi es tās zobgalības un netīrās bezkaunības

nevarētu panest, kuŗas te katru vakaru krauj man virsū. Ja es ietaukoju savu ādu, tad visi lamu vārdi man pārskrien pāri, un zāģējiet jūmtā!”

„Tev gan, kundziņ, vajadzētu kādu puŗgadu no vietas grāvjos pagulēt!” arī Baigais Žanis atsaucās, gultā izvingrinādam kailos muskuļus. „Tad tava āda panestu gan dubjus, gan asinis. Un tu nemaz neŗķaudītu, ja kāds tevi nosauktu par mīkstpēdiņu!”

„Ko tu vienmēr lielies ar savu fronti, ech!”

„Ech — ech! —” dažādās skaņu atbalsīs atsaucās visapkārt apaļajai teltij.

Pēdējais arvien runāja Mieturis. Pēc izdzēstajām svecēm viņš vēl izvēlējās nopietnus, svarīgus vārdus, kas tumsā skanēja mazliet baismīgi.

„Jā, veči, tie grāvji mums laikam gaŗām neaizies. Kaut nu tie nebūtu rakti sveŗā zemē! Paŗu laukos pat dubļi būtu tīrāki, tā nu tas ir!”

Tā tas ir — klusums Mietura domu apstiprināja. Vīri nogrima katrs savā pasaulē, kaut cieŗi viens otram blakus gulēdami, elpoja vienu gaisu. Dievs zina, cik ilgi vairs . . . Tādēļ arī daŗa neapzinīga nopūta vēl izskanēja vēlā pusnakts stundā.

Tiesām, atvadiŗanās diena pienāca ātrāk, nekā to gaidīja. Pēdējo reizi pārlaiŗot skatus Polijas meŗiem, telŗu pilsētiņas iedzīvotāji ar noŗēlu atcerējās, kādu sveŗu postaŗu viņi te bija atraduŗi un cik iemīlotu latvieŗu pagalmu tagad vajadzēja atstāt. Cik sapņu te nebija izsapņots, staigājot pa Brīvības gatvi un Uzvaras laukumu! Cik karstas valodas te nebija risinātas par Latvijas neatkarības gadu mākslu, zinātni, literātūru! Par valsts sociālo politiku strīdoties, daŗa dūre uzkrīta uz galda, izspruka daŗi ne mūŗam vairs neatsaucami apvainoŗoŗi vārdi, un tomēr latvieŗu vīri daŗos mēneŗos te bija saauguŗi kopā cieŗāk nekā savā valstī divdesmit divos gados.

Bataljona kulturālā daŗa vēl steidza izdot pēdējo žurnāla nummuru. Hauks vēl parādīja jaunās Eiropas cēlējus meŗa darbos — kā viņi zāģēja un nesa kokus, kā raka grāvjus un līdzināja ciņus, varonīgi pārvarēdami visas aizmugures neveiksmes.

Tāpat Oto Cigoriņš vēl pēdējā dienā sacerēja raksturīgu pantu:

Atkal esmu ceļa jūtīs,
Atkal mani projām sūtīs,
Atkal pakoju es maisā
Visu, kas nav uzsists gaisā.

Zvaigžņu Vilis staroja kā senāk, cieši ticēdams, ka jau šopavasār pirms sējas laika viņš atgriezīsies mājās un palīdzēs mātei uzrakt lecektis, lai Māras dienā viņa varētu iesēt kāpostu sēklas . . .

Jaunās Eiropas cēlēji . . .

Gvido kopš Ziemassvētku vakara slēpa savus komiķa vaibstus, tomēr, kārtojot mugursomu tālākam gājienam, viņam atkal izspruka dažāda jautra piezīme, kas aizrāva smieklos visu telti.

Turpretī gleznotājs Fridrihs Ogulājs jau plānoja, kā iztīrīt tēva pagastu no ienaidniekiem. Viņš bija pārliecināts, ka sīvākās cīņas būs pašās beigās, kamēr izdzīs no Latvijas robežām vāciešus, ar kuriem latvieši tagad bija spiesti turēties kopā „plecu pie pleca.” Kaut tikai mājas dārzā apraktie ieroči nebūtu sarūsējuši!

Vienīgi pats redaktors Mārtiņš Skāra raudzījās uz svarīgām pārmaiņām pavirši. Viņš jutās atkal jautrs un brīvs kā gāju putns, dodoties tālākā ceļā. Viņš arī nevienam neslēpa, ka meža nometne sen jau apnikusi. Bet viņš nesaiņoja mugur-

somu tādēļ, lai gatavotos cīņām, lai cerētu uz atjaunoto Latvijas valsti. Nē, šajā ziņā viņš izturējās nežēlīgi vēsi.

„Es vienkārši neticu, ka jums dos ieročus rokās. Un ja jūs cerat šopavasār atbrīvot savu zemi, tad par to bērnam jāsmejas! Tās ir blēņas, draugi, vieglprātīga jūsmošana!”

Biedri nobijušies ieskatījās dzīvības pilnā puisa acīs.

„Bet vai tu pats žurnālā šo ticību neapliecināji?”

„Tādēļ es esmu tik labā omā, ka man šos patriotiskos melus vairs nevajadzēs ēvelēt! Apriebrušies visi šie tukšie saukļi par dzimteni, par vienību, par kareivisko stāju! — Pasaule smeļ par mums!”

„Mēs smiesim pēdējie!” Zvaigžņu Vilis neatlaidās.

Dievs vien zina, vai Vidzemes sapņotājam bija taisnība, vai Mārtiņam Skaram, šim lielās pasaules cilvēkam, kas jau pirms kara bija spējis pamest skatu pāri valsts robežām.

Šo jautājumu viņi neizšķīra arī tad, kad redakcijas teltī ienāca bataljona komandieris. Diemžēl, atvadoties viņš vairs neizskatījās senais brašais pulkvedis, bet sarūgtināts cilvēks, kas spējīgs raudāt kā nomaldījies bērns.

„Kas notiks ar žurnālu, pulkveža kungs?” Zvaigžņu Vilim staroja acis. „Vai to varēsim turpināt arī ceļa malā, kur vien bataljons noietīsies atpūtā — līdz pat Kurzemei?”

Pulkvedis Klijiāns rūgti pasmaidīja.

„Tiesa, Tornā jūs gaida. Virsleitnants Pusgailis, sestās nodaļas priekšnieks jau sen par jums interesējas . . .”

„Un jūs — ?”

„Draugi, tagad mums jāšķīras. Man šis brīdis ir grūts tādēļ, ka es nojaužu, ka mūsu ceļi vēl nevedīs uz dzimtenes pusi. Tomēr, lai kur mēs arī nonāktu, domāsim par Latviju! Un tajā dienā, kad jūs izkāpsit Kurzemes krastā, ziniet, ka es tur būšu priekšā! Mūsu darbs vēl nav nobeigts!”

Brīnums, kā šis vīrs, kas tik spalgi prata kliegt, tagad bija pārvērties! Pazemīgi viņš stāv savu jauno draugu vidū, bet viņa iekšējais skats ir vērstas augšup, lai ticībā pielūgtu to, kas vada cilvēku un tautu liktenus.

„Mēs esam Dieva ziņā!” viņš vēl teica, visiem sniegdams roku, un, kā saltā naktī noskurinādami, izgāja no telts.

PUTENAINAIS CELŠ

Torna. Vēsturiskā poļu pilsēta ar tālās nomalēs izklīdinātiem namiņiem piegula abpus Vislas krastiem. Sveša kaŗaspēka okupēta, tā atgādināja ievainotu, pusdzīvu ķermeni, kur pat ielu dzelzceļu vagoni vilkās kā gausi, noguruši kaŗa zirgi.

Tikai tūkstoš deviņi simti četrdesmit piektā gada janvāra pirmajās dienās pār atjaunotajiem tilta posmiem sākās drudžainas kaŗa transporta kustība. Satrauktie ļaudis bieži cēla acis pret saltajām ziemas debesīm, kur neredzamā augstumā murrāja krievu lidmašīnas. Baigajās priekšnojautās pilsētas dzīve sāka pulsēt satraukti, nemierīgi kā drudža slimnieks, starp dzīvību un nāvi.

Vienīgi akmenī cirstais zvaigžņu ceļu sapratējs Koperniks bezjūtīgi noraudzījās bruņotajos iekārotajos, zinādams, ka šī pilsēta jau simtiem gadu drebējusi zem poļu un vācu kaŗavīru zābakiem.

Bet šodien Tornas Artilērijas kazarmās sala arī latviešu grāvrači. Kaut veikli sastādītie vācu virspavēlniecības ziņojumi satrauktos prātus mazliet nomierināja, viņi zināja, ka ik dienas krita boļševiku rokās jaunas apdzīvotas vietas, fronte tuvojās ar neapjauzamu ātrumu.

Kā baigi posta vēstneši ik dienas pūta aukstie ziemeļu vēji, stindzinādami pagalma akmeņus un kaŗavīru locekļus. Vīri pārnakšņoja staļļu augšās, kur viltīgais caurvējš vilka no vienas pajumtes uz otru, cilādams latviešu grāvraču ielāpus un naktīs uzbāzīgi līzdams zem plānajām segām.

Tomēr rītos vīri turpināja darbu. Ciešā ierindā viņi soļoja kilometriem tālu pa ledaino šoseju, lai izcirstu sasalušajā zemē aizsardzības ligzdas. Uzturs ar katru dienu kļuva vājāks, jaunie zēni izdila, piedzīvojušie vīri novājēja. Kaŗavīru vienībās pazuda saderības gars. Tikai utis siroja no viena ķermeņa uz otru kā neatvairāmi iekārotāju pulki.

Arī garīgā rosme bija apsikusī. Kulturālās daļas vadītājs virsleitnants Pusgailis velti cīnījās, lai rotētais žurnāls „Kurzeme” sagādātu viņam iedomāto slavu. Būvpulkā valdīja īgns

nesaticības gars, kaut runās skanēja monotoni saukļi par tautas vienību.

Tornas kazarmās latviešu jaunatne sala arī iekšķīgi, jo blakus pusbadam viņi mēnešiem ilgi nebija dzirdējuši dzīva, sirsnīga vārda.

Formējot jauno kaujas vienību, tika steidzīgi pārkārtoti būvpulka bataljoni, rotas, vadi. Visās daļās atcēla vecos un iecēla jaunus priekšniekus, tāpat pēc sarakstiem izdalīja rotās kaņavīrus, nesaudzīgi šķīrot draugus un grūtumos saaugušos biedrus.

Dīvainā kārtā Lāču kalna virsnieki tika ignorēti, pat virseržantiem piešķirtas grupu komandieņu vietas. Pulkvedis Klījāns klaiņoja štaba un rotu kancelejās kā rezerves virsnieks. Viņš izskatījās sadrūmis un kluss, liekas, neizkliegtais spēks viņu pašu ar katru dienu dziļāk iedzina zemē.

Tāpat virsleitnants Ziemeļis palika bez rotas, kaut austrumu frontē pretī Latvijas robežām viņš vairākkārt pierādījis savas spējas un varonību. Viņa puisi izklīdināja visā kaujas pulkā bez jēgas un nopietna iemesla. Pat vecais kaujas vilks Baigais Žanis tika ierindots svešu jauniešu vidū, un rīta apskatēs viņam vajadzēja izkratīt savas kabatas gluži kā jaun-kareivju laikā.

Vakaros, vērtīdāmie savazātajās koka plūksnās, viņš saīdzis rūca: „Man ir cemmel! Policijas slaisti priekšgalā, frontes kanaki aizmugurē! Na, lai tie spekulanti nedomā tā iesoļot Rīgā!”

Žurnālists Mārtiņš Skara pārļaida naktis uz aukstās vingrošanas halles grīdas, gleznotājs Ogulājs snauda aizdurvē, kur nemitīgi vilka vējš, bet Eduards Cinis ar Hugo Hauku bija pazuduši lielajā telpā starp svešām sejām un mugursomām. Jautrā dižkareivja patafons vairs neskanēja draugu pulkā, toties rītos tālu bija dzirdama Henrija Irsta lādēšanās, kad viņš tenteriski nošļūca lejā pa apledojušām stallaugšas kāpnēm. Vienīgi Mieturis netika vaļā no Antona, viņi abi bija iedalīti vienā vadā un naktīs drebinājās blakus, ar bijību pieminēdami Lāču kalna apaļās somu teltis.

Zvaigžņu Vili kādu dienu izsauca uz pulka štabu pie sestās nodaļas priekšnieka. Kādēļ taisni viņu? Kādēļ ne Mārtiņu Skaru, pazīstamo žurnālistu un „Tālo ceļu” redaktoru?

Brīdi maldījies kazarmju ēkas gaitēnos, beidzot kautrais vidzemnieks sasita papēžus netālu no papīriem pieblīveta

rakstāmgalda. Tomēr jaunais virsnieks vēl nepacēla acis. Kustinādams sakniebtās lūpas, viņš cītīgi brauca ar sarkanu zīmuli pa manuskripta rindām.

Pēkšņi viņš strauji pagriezās sāņus un uzkliedza: „Džek!“
No kakta izkūņojās smags, apaļa auguma kareivis.

„Uz spiestuvi —!“

Džeks glēvi sasita papēžus un izvilkās caur durvīm kā jumīgs linsēklu maiss.

„Veicīgāk!“

Tikai tagad virsleitnants pamanīja svešo kareivi. „Kas jūs tāds?“

„Kareivis Zvaigzne, virsleitnanta kungs!“

Pusgailis uzkrītoši pagrūda pretī savu mīksto roku. „Sēdiet! Es esmu lasījis jūsu dzejas, es jūs pazīstu, tādēļ es jūs aicināju. Jūs esat ievērojams dzejnieks, jums pieder jaunās Latvijas nākotne. Jūs redīgēsiet „Kurzemes“ literāro daļu!“

Zvaigžņu Vilis apstulba. Viņš nepaspēja iebilst ne vārda. Virsleitnants runāja steidzīgi, nesakarīgi, tomēr enerģiski veidodams teikumus un uzsvērdams atsevišķus vārdus.

„Mums jāpaceļ augstāk Kurzemes karogs. Kaņavīri jāiekļauj vienībās ne tikai ar ieročiem rokās, bet vēl vairāk tie jāšacemēt ar izturību un latvisko garu. Mums kopīgi jārada latviskās eksistences vide — domu pasaule, kur rosīties un veidoties ikdienišķajam. Mums jākrauj akmens uz akmeņa latviešu nemirstībai. — Smēķējat? — Žēl. — Tā tad es jūs pārceļšu uz štabu jau šodien, un jūs stāsities pie jaunajiem pienākumiem.“

„Virsleitnanta kungs,“ beidzot Vilis pasteidzās, „šaubos, vai es būšu derīgs! Esmu gan šo to rakstījis, bet darīju to pats sava prieka dēļ.“

„Nečivini! Vai tu neesi patriots? Vai tev nerūp dzimtenes atbrīvošana? Tās augšupeja? Garīgā stāja? Mākslinieciskie virzieni? — Tā tad! Tu strādāsi!“

„Nespēju viens uzņemties tik atbildīgu amatu.“

„Tev vajaga palīgu? Uzraksti vārdus! Cik jūs tur Lāču kalna redakcijā strādājat? Hauks katrā ziņā jāaicina, arī Gvido. Nejutīgās miesās humors cērt dziļāk nekā ievadraksti. Arī Skara raksta labi, esmu lasījis. — Vai vēl kāds?“

Glūzi apmulsis Zvaigžņu Vilis paņēma jaunā priekšnieka sniegto zīmuli un uzrakstīja visus savu biedru vārdus, atzīmējams arī rotas, kuņģis viņi iedalīti.

„Tā! „Kurzemei“ jāspīd kā ceļa zvaigznei! Žurnāls jāuzceļ kā cietoksnis, pret kuŗu atsitīsies visas skauģu un ienaidnieku bultas. Raksti jāasina kā pātagas, kas iedzen latvisko domu viskūtrākajos pakaušos!”

Vilis iznāca no štaba gluži nosvīdis. Viņš jutās, it kā piecēlies no nātru cera ar indīgi sadzeldinātu miesu. Puiša sirds ticamās nojautās bēga un vairījās no šī dinamiskā cilvēka, bet, diemžēl, viņš nēsāja to pašu nožēlojamo vācu armijas formu kā visi pārējie, kas vienādām sejām, pārsaluši un izsalkuši ik dienas skrēja viņam garām. Tās dēļ viņš nespēja no jaunā virsnieka izvairīties.

To pašu vakaru Zvaigžņu Vilis uzmeklēja savus biedrus.

„Ak tā?” Skara pietrūkās gulvietā sēdus, savandīdams skaidu plūksnas. „Protams, vēl nejdzīgāk ir kapāt sasalušu zemi nekā rakņāties sastingušās dvēselēs. Esmu ar mieru atjaunot mūsu žurnālu, jo nosaukums tam piemērots šodienai un rītdienai. Bet policistū pogas es nespodrināšu! To es pateikšu tavam virsleitnantam!”

„Manam — ?” Vilis sāpīgi ieskatījās biedra šaudīgajās acīs. Liekas, skaudrais ziemeļu vējš, kas kaukdams skrēja starp Tornas kazarmju stalliem, bija sastindzinājis pat tuvāko likteņbiedru sirdis.

Zvaigžņu Vilis nekur neatrada īstas ticības. Pat Gvido šeit nesmejās. Viņa komiskie žokļi bija sastinguši, dziļi iekritušajās acīs tikai pavīdēja nomiris smaids.

Vienīgi Hauka spriedums skanēja gluži reāli. Viņš labāk zīmēja karikatūras sēdēdams siltās telpās, nekā rītos lauzīja kājas ierindas solī pa apledojušo šoseju. Vai nav vienalga, par ko viņš žurnāla pēdējā lapas pusē smejas?

Bet pulka kultūrālās daļas vadītājs rīkojās ātri. Kamēr „Tālo ceļu” redakcija sprieda, ko darīt, viņš jau bija paspējis ar oficiāliem rakstiem uzaicināt visus kultūras darbiniekus uz apspriedi. Arī Lāču kalna vīrus.

Ierodoties „Kurzemes” redakcijā, viņi pēkšņi te sajuta līdzīgu saltumu, kāds jau nedēļām ilgi uz stālļu augšām stindzināja latviešu kaŗavīrus. Dažādu pakāpju instruktori sēdēja katrs savā galda galā un, nepaceldami acu, gaidīja apspriedes sākumu. „Tālo ceļu” redakcijas saime saspiedās ciešāk kopā, juzdama savās pierēs un mugurā nenovīdīgus skatus. Lūk, vai svešie atnācēji viņus neizspiedīs no siltajām štaba telpām?

Virsleitnants Pusgailis jau sēdēja savā vietā. Nepacēlis

galvu, viņš ātri skrēja ar acīm pār aprakstītām papīra lapām. Viņš tās ar troksni šķirstīja, svaidīja, reizēm atrāva galda atvilktni un, paķēris sarkano zīmuli, pārrāva pār manuskriptu lapām izteiksmīgas svītras. Tad pēkšņi viņš aizcirta aktu vākus, pielēca kājās, iegrūda rokas bikšu kabatās un, nevienam acīs neskatīdamies, sāka runāt.

„Torna! — Ko nozīmē latviešiem Torna?” viņš izsvieda nesaprotamu jautājumu. „Kas var man atbildēt bez stostīšanās?”

Klusums.

„Tad klausieties! — Tornas nozīmi „Kurzemes” tapšanā var raksturot ar veselu attīstības ēru. Atceroties pirmās dienas pilsētā, zinām, ka visādas uniformas gan tālumā, gan tuvumā stāvēja pretī kā senās Romas siena kartagietim. Tikai skaudras bultas nāvējošā spingā aizšņāca tam garām, tikai drauga roka pavilka vadoni atpakaļ. — Nepārtrauciet! Tagad es runāju! — Tāpat „Kurzeme” stāvēja Tornas priekšā. Tā atgādināja atstātu fortu tuksnesī, kam gluži viena alga, kādi vēji griež sausās smiltis apkārt. Bet forts neklusēja. Tajā bija dzīvība, kas saturēja cīņas elementus. Bija ar ko cīnīties. Bija jāielaužas svešas ideoloģijas mūros un jāklūst šīs slēgtās dzīves izmantotājam „Kurzemes” labā. Tornā veidojās pirmie kultūras soļi kaut tālu no dzimtenes, cieši bazēti latviskā gara dzelmēs.

Un šodien žurnāls „Kurzeme” pārdzīvo savas pēdējās iekšējās pretestības cīņas, lai kļūtu par jaunā kaujas pulka vienotāju. Līdzstrādnieki izkristalizējas, top skaidrs, kas var un grib strādāt, metot tālu šīs labās īpašības iespaidu un sekas nākotnē. Šodien jau esam ieguvuši paši garīgās dzīves materiālu. Nav vairs jānoskatās, ko dod ievesta māksla, bet paši kaņavīri aizpilda trūkumus. Rodas jauni kadri, jauni sekotāji garīgai dzīvei. No spēcīgiem koncentrējas centri un rodas spēku kolosi.

Lai katram ir skaidrs, ka doma un darbs ir pasaules vara, tā rada un iznīcina kapitālus. Visi šodienas darbi nogulstas pagātnes kambaļos ar dinamisku attīstības plūsmu nākotnē. Tie rada vēsturi un pāriet mūžības atpakaļējā zarā. Tie paliek kā pamati un kustība nākotnei.

Kaut svešumā esot, jūsu gara lietum jāaudzina Daugavas krastos spirtas tautas ozolu un liepu gāršas, kur Lāčplēsim un Kurbadam ozola milnu lauzt. Tad tumsas gari varēs tikai kaktos čukstēt savus intrigu vārdus. Tādēļ pabalstiet to, kas

lāpu rokā ņēmis no Krīvu Krīvu uguns Daugavas vai Ventas krostos, kas Tornā jaunu ēru latviešu tautai sāpju ceļā cēlis!"

Pusgailis nobeidza runu lielā sajūsmā, bet neviens neaplaudēja, necēla jaunās ēras radītāju uz rokām. Lāču kalna vīri pat sačukstējās un smīnēdami vēroja jauno Lāčplēsi, kas, ierāvis galvu plecos, atspēries uz abām kājām, nogaidīdams stāvēja savu padoto vidū, it kā vērodams, no kuņas puses kritīs Kangara cirstā ozola vāle . . .

„Virslleitnanta kungs, atļausit teikt!" beidzot Skara iedrošinājās. „Lāču kalna redakcija nepievienojas jūsu aicinājumam! Tiklīdz apstākļi uzlabosies, mēs turpināsim savu žurnālu!"

„Apstākļi — ?" jaunais virsnieks iekliedzās. „Kas ir apstākļi? Es nobīdu no sava ceļa visus apstākļus! Nekādu tālo ceļu vairs nebūs, mēs tagad pagriezāties pret Kurzemi!"

„Atļausit iebilst, virslleitnanta kungs, ka līdz tam brīdim mēs vēl ilgi maldīsimies svešos ceļos!"

„Nečivini! Spēki jākoncentrē, ēka jāsacementē pašos pamatos! Es bez žēlastības izraušu katru tārpu, kas gribēs iepeirināties jaunās celtnes baļķos! Saprati?" Un aizsviedis rokas aiz muguras, virslleitnants pētīja draudīgo klusumu, kas visu laiku bija iesēdies redakcijas telpā. Viņš skaidri juta pretestību. Bet šķēršļi šo cilvēku tiešām nespēja salauzt, viņš tikai savilka lūpas un spītīgi turpināja: Kangari arvien bijuši latviešu vidū! Tie stājušies gan atklāti pretī tautas cīnītājiem, gan lidoši slepeni aiz muguras kā viltīgas lapsas ar atpīrgtiem zobiem. Tie kūdījuši arī citus izsist vadonim milnu no rokām. Man ir zināms gadījums tepat mūsu pulkā, kur Kangars, ieslēpies mežos, trina dūci uz neapzinīgu gara darbinieku tecilas!"

Lāču kalna vīri sakustējās, bet jaunais priekšnieks viņiem demonstratīvi pagriezta muguru. — „Man ir zināmi neskaitāmi gadījumi arī vistuvāko līdzstrādnieku vidū, kad es esmu pulka komandiera acīs denuncēts, apmelots, pievilts. Bet es vienmēr esmu pratis atvilkt kāju, lai slepus kodējs pazaudētu pats savus zobus."

Šajā brīdī virslleitnants paškielēja uz kaprāli Pēteri Kurbadu, plecīgu, kalsna auguma vīru, ar pārlieku vāju seju un lielu, plānu degunu. Bet viņa smaids bija mierīgs, apskaidrots. Viņš ne mirkli nenolaida skatu uz grīdas.

„Es tomēr ķeršos laika rata spieķos un griezīšu to uz savu pusi! Es vedīšu cīņu līdz galam, es atmaskošu, izstumšu, iznī-

cināšu katru, kas slepus metīs man cilpas kaklā. Tādēļ es esmu šodien aicinājis visus kopā, lai pulka gara organismā uzsūktu jaunus asinis! Visus atmirušos zarus es nozāģēšu un potēšu jaunus vietā, lai „Kurzeme” dzīvotu!”

Arī šoreiz neatskanēja aplausi. Virsleitnants staigāja no viena istabas kakta otrā, runāja vēl ilgi, gaŗi un bezjēdzīgi. Sēdes dalībnieki žāvājās un raudzījās pulksteņos. Neviens nerunāja pretī, nelūdza domu izmaiņai vārdu.

Klusēja arī „Tālo ceļu” redakcija. Zvaigžņu Vilis, saskatīdamies ar vājo Kurbadu Pēteri, smaidīja bērnišķīgu smaidu.

Virsleitnants to manīja. Viņš kļiedza kā sajucis prātā: „Tādēļ nebūs vairs ne „Tālo ceļu,” ne „Svešo krastu,” paliks tikai „Kurzeme” kā lāpa latviešu ceļā! — Jaunais redakcijas sastāvs būs šāds: atbildīgais redaktors — virsleitnants Puskailis, viņa vietnieks — kaprālis Kurbads. Literārās nodaļas redaktors — kareivis Zvaigzne, tehniskais redaktors — kareivis Skara, mākslas un ilustrācijas nodaļu vadīs kareivji Ogulājs un Tilbītis, humora nodaļu — dižkareivis Gvido un kareivis Hauks. Izdevējs — kaujas pulka „Kurzeme” sestā nodaļa! Līdz ar to pasludinu sēdi par slēgtu!”

Nogurušie cilvēki atviegloti piecēlās un izklīda stajļu augšās.

Ar pulka pavēli tika steidzīgi pārcelti uz štabu Skara, Ogulājs, Hauks, Gvido un nozīmēti sestās nodaļas priekšnieka virsleitnanta Puskailja rīcībā. Vienīgi Eduards Cinis palika grāvraču vadā kā gadījuma līdzstrādnieks humora nodaļā. Pārējie pulkveža Klijāna bataljona karavīri tika izmētāti visās kaujas pulka grupās. Rītos ejot uz darbu un vakaros mājās nākot vēl varēja pamanīt ierindā plecīgo kareivi Andreju Mieturi, kas Polijas mežos nokāva pirmo meža kuili. Tajā pašā vadā bija iedalīts arī lielais izēdājs Antons, kas arvien stenēdams vēlās Daugmales mežiniekam blakus.

„Kam tu šnāc? Vai atkal esi māgu pārlādējis?” Mieturis viņu apsauca, atcerēdamies seno naidu.

„Ar ko te pārlādēs? Pat bokserporcijas vairs nevar dabūt!”

„Diezgan esi gremojis. Derētu arī atkristies svarā, citādi no vaņķas nagiem neizmuksi!”

Antons neatbildēja. Viņš dziļi nīda katru, kas aizskāra viņa vēderu.

Pat bravurīgo kaprāli Baigo Žani bija grūti atšķirt no sve-

šajām, vienlīdzīgajām sejām, kad viņš, trulo lāpstu pārsviedis pār plecu, turējās ierindas kopsolī.

Vienīgi Henrija Irsta lādēšanos varēja dzirdēt visā no-
metnē. Krēslainajās rīta stundās, pa slideno ledu steigdamies
uz virtuvi pēc kafijas, viņš bieži vien atradās garšļaukus uz
akmeņiem.

Grāvraču darbs turpinājās salā un pusbadā, kaut vienība
lepni saucās — Kurzemes kaujas pulks. Kilometriem tālu vi-
ņiem vajadzēja staigāt pa apledojušo šoseju, lai visu dienu
niktu ziemeļa vējos. Pārsaluši un noguruši novājinātie kaņavīri
pārnesa mājās daudz rūgtuma un īgnu domu, uznesdami tās
līdzī nemājīgajās staļļu augšās. Gluži dibināti viņi zobojās par
virsleitnanta kultūrālo daļu, kas maizes un siltuma vietā vi-
ņiem solīja tukšas cerības un sen apnikušas frazes.

„Kaut utis tos pekstiņus apēstu!” vīri ļauni smējās.

Tiesa, redakcijas telpa bija silta. Kaut nospiesti zem var-
mācīgā priekšnieka varas, citādi vecie Lāču kalna biedri te
jutās pietiekoši mājīgi. Zvaigžņu Vilis naivā sirsnībā noprie-
cājās, ka vecās redakcijas darbinieks Kurbadu Pēteris bija
ieguvis kulturālās daļas priekšnieka acīs žēlastību un palicis
savā vietā. Tāpat mazais, mīkstčaulīgais Tilbītis drīz vien
ieguva līdzjutību jauno biedru acīs. Jau pirmajā dienā viņš
izrādīja Ogulājam savas naivās skicītes, ko jaunais mūzas
kalps bija sašvīkājis kaudzēm. Diemžēl, neviens zīmējums ne-
solīja īsta mākslas spēka. Toties zēna sirds bija neparasti ju-
tīga, viņa pelēkās acis slēpās kautri zem skropstām un, dzirdot
spēcīgāku vārdu, viņš nosarcis aizgriezās sāņus.

Visus pārējos vecās redakcijas darbiniekus virsleitnants
Pusgailis bija bez žēlastības aizdzinis atpakaļ uz rotām grāvjus
rakt.

Redakcijā sākās bezjēdzīgs, nevajadzīgs darbs. Tāpat kā
Tornas apkārtnē izraktie tanku grāvji nespētu aizturēt moder-
nas armijas bruņu mašīnas, arī Kurzemes kaujas pulka kultū-
rālā daļa veltī rakņājās vecajos manuskriptos, lai ar tiem
atsistu latviešu kaņavīru drūmā garastāvokli.

Pēteris Kurbadu kā vecs frontes kaņavīrs ziņotājs varēja lieci-
nāt, ka pirmajās līnijās latviešu kaņavīru morāle bija nesalī-
dzināmi augstāka nekā šajās kritiskajās dienās Tornā, kad
jaunformētais kaujas pulks bez ieročiem un apmācībām gaidīja
pilsētas aplenkumu.

Lai attaisnotu savu pastāvēšanu, jauno mākslinieku grupa

tomēr lasīja iesūtītos manuskriptus, rakstīja un zīmēja paši, pamazām gatavodami jauno „Kurzemes” nummuru.

Visvairāk strādāja pats nodaļas priekšnieks. Viņš sēdēja pie sava rakstāmgalda neparasti nopietns, dziļi pārlicies pār papīru kaudzēm. Savilcis pieri grumbās, viņš koncentrēti urbās svešajos rokkrakstos, reizēm enerģiski svītroja, bet bieži nometā zīmuli uz galda, pietrūkās kājās un, spoguļodamies Džeka nospodrinātajos zābakos, staigāja pa redakcijas telpu.

Dažreiz viņš spēja izlikties neparasti draudzīgs. Viņš uzmeta saviem darbiniekiem pāri slīdošu smaidu un skolas zēna biedriskumā apjautājās kā veicas ar darbiem.

„Puiši, tikko noenkurosīsimies Liepājas ostā, mēs dibināsim valsts apgādu! Ko — ?”

Telpā valdīja dīvains klusums. Tikai Gvido sejā ievilkās sāpīgi komiskas līnijas. Bet viņš vēl nedrīkstēja atsaukties ar humoru, kā to bija radis darīt Lāču kalnā.

„Ko — ?” Pusgailis pacēla balsi augstāk. „Vai mēs to nevaram, ja mūsu rīcībā ir tāds dzejnieks kā Vilis Zvaigzne, tāds grafiķis kā Tilbītis, gleznotājs Ogulājs un karikatūrists Hauks? Kas ir solīda uzņēmuma nodrošinājums? Talanti, savienoti ar priekšzīmīgu organizāciju, temps, nesaudzīga cīņa ar konkurenci, ir tas kapitāls, kas nodrošinās „Kurzemes” pastāvēšanu! Tādēļ pie laika jāaudzina spējīgi kalkulatori, grāmatveži, ekonomisti, redaktori. Jārada darba milži, augstvērtīgi saimnieciskās un mākslinieciskās dzīves kadri. Tajā pašā laikā bez žēlastības izravējami visi nodevēji, krāpnieki, zagļi un nolaidīgi darbinieki, lai tautas gara pūra lādi neizlozātu korupcijas žurkas.”

Pēkšņi virsleitnants apsviedās, it kā pamanījis aiz muguras slepeni ēnu.

„Džek!”

No kakta izlēca apaļais ziņnesis un uzticīgām acīm sekoja priekšniekam.

„Nodaļas virsseržantu!”

Kareivis sasitā papēžus un, mazliet saliecies, klusi izslīdēja pa durvīm.

Virsleitnants vēl nepaspēja pārmainīt balsis toni, kad viņa priekšā rāmi nostājās virsseržants, lēns, nosvērts vīrs, sešu valodu pratējs žurnālists.

„Vai rakstāmpapīrs sagādāts?” Pusgailis viņam negaidot uzklupa.

„Esmu izdevis visas savas cigaretes — “ virsseržants mē-
ināja taisnотies.

„Nečivini! Nodaļa neprasa tavus personīgos upurus, tie ir sīki, nesvarīgi faktori! Es prasu aizraušanos, ideālismu! Kopējas lietas labā jāprot degt un sadegt. Bet tu esi ķērpis, liekēdis, kas uzmeties uz dzīva organisma muguras! Tagad ir kaŗš, tagad nevar sēdēt citiem aiz muguras ar aizbāztām ausīm! — Nečivini pretī! — Veikalu plaukti lūst no papīriem un rakstāmlietām, tikai jāprot dabūt laukā. Tirgotāji jāpiespiež pie sienas ar argumentiem, ar neatlaidību, ar draudiem! — Ej!”

Virsseržants glēvi sasita papēžus un mierīgi izgāja caur durvīm.

Bet Pusgailis vēl nerimās.

„Vai tāds der par saimniecības vadītāju? Viņš guļ uz ausīm, kad tautas gara spēki ziedojas kopējai lietai. Dzejnieki, neaizmirstiet, kas jūs esat, kam jums jābūt un ko jūs spējat! Kad es uņēmos nodaļas vadību, te nebija ne tintes traipa. Divās dienās es izvandīju Tornu no pagribiem līdz bēniņiem, es atradu papīru, šapirografu, rakstāmmašīnas, es atradu pat spiestuvī! Vēl atliek iekārot pilsētas drukātavu, grāmatu sietuves, apriņķa papīra rūpniecību. „Kurzemei” jāieņem Torna, vai nē, dzejniek?” Un Pusgailis lielā pašapziņā uzsvieda mīksto delnu uz kautrā vidzemnieka pleca.

Strauji tuvojās austrumu fronte. Krievu kaŗaspēks sagrāba knaiblēs visu Poliju, ziemeļos dzīdamies uz Dancigu, dienvidos lencot Pozeni. Tornā gan vēl nejuta tiešu frontes tuvumu, tomēr nervozās vācu kaŗavīru sejas liecināja, ka katastrofa tuvojas ātri un neglābjami.

Pārpildītās šosejas un dzelzceļi vairs nespēja uzņemt bēgļus. Šaurās pilsētas ielas pieblīvējās ar sievietēm un bērniem, ar militārās un pusmilitārās formās tērptiem vīriem. Cilvēki bēga vaimanādami, pat suņi kaukdami skrēja saviem saimniekiem līdzi, it kā pilsētai tuvotos melnais mēŗa posts.

Tikai latviešu grāvrači vēl arvien nesapņēma pavēli posties. Jaunā kaujas vienība vēl bija neapmācīta, neietērpta, kaŗavīri nervozēja un gaidīja caurajās staļļu augšās savu Likteni.

Vienīgi sestās nodaļas priekšnieks Pusgailis cīnījās tālāk par Tornas iekāŗošanu, viņa straujie lēmumi nedrīkstēja palikt neiedzīvināti.

„Virsseržant!” viņš kļiedza. „Tu esi sabotētājs, nodevējs!”

Atpakaļ uz rotu! — Puiši, marš, uz pilsētu! Acis, ausis vaļā! Ja veikals slēgts, meklējiet durvis otrā pusē! Pērciet, ņemiet, piedraudiet! Mums jādabū lielākos vairumos rakstāmpapīrs, zīdāmpapīrs, ogļupapīrs, aploksnes, vēstuļu bloki! Tie ir mūsu ieroči, kas nedrīkst izsīkt līdz pat Kurzemei! — Sekot man!”

Bet karavīri nekustējās. Neviens nejuta ne pienākumu, ne līdzjutību. Zvaigžņu Viļa acīs nodzisa spožums, Skara saliecās kūkumā, it kā viņa muguru būtu ķērusi virsleitnanta vārdu pātagas. Hauks, pievērdoms jau tā šaurās acis, atspiedās pret sienu, mazais Tilbītis saguma vēl mazāks. Gvido komiskie žokļi sastinga bez izteiksmes, bet Ogulājs ar Kurbadu raudzījās trakajam virsleitnantam garām ar izaicinošu vienaldzību.

Lūk, virsleitnants jūt, ka ir ielenkts! Puslokā apkārt viņam stāv nevis gara darbinieki, bet atriebīgs vilku bars. Tos viņam uzsūtījis pa pēdām pulkvedis Kliņš no „teļu” ciema, šis vil-tīgais Kangars, kas jaunās Latvijas pievārtē viņam grib izsist no rokām tautas gara milnu . . .

„Džek — !” virsleitnants iespiedzās, spožos zābaku papēžus jau nozibinādams pie durvīm.

Vienīgi ziņnesis saprata īsās pavēles nozīmi. Viņš paķēra tukšās mugursomas un steigšus pazuda priekšnieka pēdās.

Apjukušie vīri palika stāvam ar aizturētu elpu.

„Nu ta moin!” Skara atguvās pirmais.

Arī Gvido bālajā sejā sāka pamazām riņķot asinis. „Veči, latviešu tauta vairs bojā neaizies! Lāčplēsis ceļas cīņai pie Vis-las krastiem . . .”

„Nē, man viņš sāk patikt!” žurnālists atsveda no sienas savu atsperīgo muguru.

„Bet mani viņš aizdzīs uz rotu,” nevarīgais Tilbītis, asaras rīdams, nokunkstēja. „Labāk vajadzēja klausīt.”

„Nebēdā, ar lāpstu būs vieglāk cīnīties nekā ar otu!”

„Viņš mani aizsūtīs uz fronti!” puika sāka gandrīz raudāt.

„Tā pati nāk virsū, Staļina ērgelēm skanot!”

Un vīri sāka kārtot savas mugursomas.

Pēc pāris stundām virsleitnants ar ziņnesi atgriezās. Viņi tiešām stiepa smagus papīra saiņus. Varbūt paņākumu dēļ Pus-gaiļa dusmas bija pagaisušas, viņš atkal runāja gluži cilvēciski.

„Man vajadzīgs uzticams vīrs, kas nes atbildību par in-ventāru. Večo virsšeržantu es aiztriecu uz rotu, lai snauž grāv-jos tas slaists, nevis pulka smadzeņu centrā! Ha, hā! Kas uz-ņemsies atbildību?”

Kā parasti, kultūrālā daļa klusēja. Tikai žurnālists Skara liekulīgi sasita papēžus.

„Virslleitnanta kungs, es pazīstu kādu frontinieku, kas „Kurzemi“ iznesīs cauri uguns ellēm!”

„Dod šurp man viņu! Šurp visus pašreizlīdzīgos vīrus!”

Tajā pašā dienā Baigais Žanis tika pārkomandēts no rotas uz pulka štabu, lai viņam uzticētu sestās nodaļas mantziņa pieņēmumus. Kaprālis ieradās redakcijas telpā, papēžiem klauzdot, uzcirta roku līdz griestiem un dārdošā balsī stādījās virslleitnantam priekšā: „Kaprālis Avots, saukts Baigais Žanis, gulējis Volchovas purvā, kamēr zābaki nopuva no kājām, medījis Latgalē sarkanos partizāņus un neviens krievs nebūtu ticis pāri Aiviekstei, ja vācieši mani nebūtu izņēmuši no apgrozības. — Tagad stājos Jūsu rīcībā, virslleitnanta kungs!”

„Labi!” Pusgailis pagrūda kaprālim pretī savu mīksto plaukstu. „Es palaujos uz tevi! Tu esi bijis frontē, tu nesnau-dīsi arī mūsu rindās, kur ciņa deg par visvareno troni — jaunās Latvijas presi!”

„Nepabaidies!” Baigais Žanis vēlreiz sasita papēžus. „Kas darāms?”

Jādara bija daudz, turklāt, steidzīgi un veikli. Kuŗu katru brīdi pulks varēja saņemt atiešanas pavēli, tādēļ redakcijas inventārs bija jāsaīno kastēs, maisos, jāgādā transporta līdzekļi, jāizrīko ļaudis.

Tiešām, kaprālim kustēšanās patika, kur viņš pagriezās, tur viss veicās no rokas. Arī virslleitnants pats skraidīja no vienas telpas otrā, rīkoja, pavēlēja, draudēja, sevī priecādā-mies, ka jaunais mantzinis skaļi izkliedza pavēles tālāk kā mūžam dzīva atbalss.

„Tempu, tempu, tempu!”

Skara locījās Baigajam Žanim cieši blakus, simulēdams pašreizlīdzīgu ziedošanos kopējai lietai. Zvaigžņu Vilis vēl ātri sakārtoja neizlietotos manuskriptus, Ogulājs steigā iesaiņoja jaunā žurnāla vākus. Arī pārējie redakcijas locekļi pašreizlīdzīgi glāba nodaļas mantas, vienīgi ziņnesis visu laiku kārtoja savu un sava kunga personīgās mugursomas.

„Džek, nestaiņi gumiju! Nāc pulkā!” Baigais Žanis stingri uzkliedza.

Džeks nozībsnīja savas manīgās acis, bet likās pavēli nedzirdējis.

„Džek, norausies!”

„Jā, jau jā! Vai neredzi, ka man vēl jānotīra virsleitnanta zābaki?”

„Tos tu vari pa ceļam noberzt padusēs! Tagad jāglābj „Kurzeme”!

Beidzot arī ziņnesis dūsmās piepūstiem vaigiem sāka cilāt nodaļas mantas.

Strauji tika novietotas kastēs rakstāmmašīnas, rotātors, šapirografa lentas, radio aparāti, smagie papīru saiņi un neskaitāmi biroja piederumi, sākot ar spraudītēm, beidzot ar tukšām tintes pudelēm.

„Redzu, tev ir ķēriens!” nodaļas priekšnieks atzinīgi vērtēja jauno mantzini, kad viņš netaupīja pat skapja durvis, lai aiznaglotu kastes.

„Nepabaidies!” Žanis ierasti atrūca, un spēcīgi trieca veseļi pa apaļajām naglu galvām.

„Tikai tev pašam nav krietnu bikšu kājās!” virsleitnants pēkšņi ieraudzīja kaprāļa baigo izskatu. „Tūlīt uz drēbju noliktavu! Visi! Lai tas resnais vācietis nerunā pretī — sakiet, ka es pavēlu, virsleitnants Pusgailis, sestās nodaļas priekšnieks!”

Arī tādu rīcību Baigais Žanis prata cienīt, tādēļ viņš aizrāva tajā pašā stundā savus puīšus uz drēbju noliktavu. Diemžēl, viņi ieradās mazliet par vēlu. Noskrandūšie grāvrači jau staipīja bikses, mēteļus no rokas rokā. Laikodami apgērba gabalus, viņi tos izvazāja uz visām pusēm vai nosvieda turpat zem kājām, ja tie izrādījās nepiemēroti. Noliktavas pārzinis, īss, tukls vācietis, izbijies noraudzījās latviešu barā, bet viņš vairs nespēja ieturēt kārtību, jo pilsētas nami jau drebēja no ņenaidnieka lidmašīnu bumbu grāvjiem.

Noliktavas gaitenī Lāču kalna vīri pamanīja veco paziņu Antonu. Pūsis stenēdams stiepa veselu klēpi mēteļu, bikšu, kreklu, cieši sasaiņojis apgērba gabalus divās ādas jostās. Savam augumam viņš vēl nebija paspējis nekā pielaiķot, bet gan jau viņš pratis bagāto laupījumu izvērtēt vēlāk.

„Anton, pūt vaigos!” Baigais Žanis iesaucās. „Un lec plātākās biksēs, lai vēderam vairāk vietas. Kad tiksīm Brombergas desu fabrikās, tad būs ēšana!”

„Vai tu domā?” Antons nopietni atgriezās, savilkdams seju kārā smaidā. Bet pārējie skrandaiņi viņu piespieda pie sienas, viņš tikko vēl paspēja izglābt drēbju saini, kad abi reizē novēlās pa kāpnēm kā divas mīkostas bumbas.

Sestās nodaļas vīriem ķērās tikai daži nepiemēroti apgērba

gabali. Gvido tomēr nometa kaktā savu nodriskāto vasaras uzvalku un apjoza ap gurniem šauras, īsas vācu armijas bikses. Pēc ilgiem laikiem viņš atkal smaidot atvēra muti: „Veči, nu esmu kaŗa kalps uz goda — sitīsim pēdu!”

Auksts un lipīgi drēgns ausa 1945. gada divdesmitā jānvāŗa rīts, kad Tornas grāvrači saņēma pavēli atstāt Artilerijas kazarmas. Beidzot atviegloti sakustējās staļļu augšas, pieblīvētā vingrotava un viss kazarmju ēkas bloks.

Pēc pēdējās rīta kafijas pagalmā sāka stāties kaŗavīri, šoreiz bez lāpstām un trulajiem kapļiem. Salīkuši zem piebāztajām mugursomām, mazliet satraukti un nosaluši, vīri cits citam jautāja, vai tiešām slavenās Tornas grāvraču dienas beigušās? Vai viņus tagad apbruņos un sūtīs uz Kurzemi?

Bet bargais ziemeļu rītenis, dzīdams kaŗavīru sejās sausas, sīkas sniega pārslas, nežēlīgi smējās — hi, hi, hī!

Pirmās vienības jau izgriezās brīvsolī caur vārtiem, kad virsleitnants Pusgailis vēl komandēja savus puišus. Vaigus piepūtuši, viņi stiepa lejā pa kāpnēm smagās materiālu kastes, krāva uz divām, steigā sasistām planku šļūcēm un stingri pārseja ar virvēm. Uzmetuši uz vezumiem savas mugursomas, vīri iejūdzās priekšā un spocīgais gājiens varēja sākties.

Smagāko kravu vilka Hauks, Gvido, Skara un Baigais Žanis, otru vezumu sūma Ogulājs, mazais Tilbītis un Kurbadu Pēteris. Kad arī Zvaigžņu Vilis gribēja pievienoties, Pusgailis puiciski paķēra viņu pie rokas un izrāva caur vārtiem.

„Lai viņi pūš vaigos, dzejniek! Latvieši neizputēs laika brāzmās, tie grib un var pastāvēt kā tauta!”

Grāvraču vienības iejuka ielu drūzmā. Plānā sniega sega starp akmeņiem un zābaku zolēm ātri saberzās pelēka un netīra. Vietām vējš uzgriezta sausos sniega putekļus gaisā, uz kailajiem akmeņiem spokaini kladzēja kaŗavīru apavi, atbalsodamies tukšajos Tornas namos.

Pusgailis šorīt jutās labā omā. Viņš turpināja atkal savas divainās frazes, cieši pieķēries Zvaigžņu Vilim pie elkoņa.

„Kā meldru ceri palos mēs nogulstamieŗ dzelmē, dzejniek!” Bet, ūdeņiem noskrienot, tie atkal ceļas, zaļo, un slaidos pirkstus bada saulei acīs. Tā arī mūsu tautas gars caur laika briesmām piestājas, lai tad spēcīgāk augtu tālāk un pagātņi ņemtu par skolotāju. — Vai šī doma nederētu par vadlīniju kādam ievadrakstam, dzejniek?”

„Jā, tā ir gaiša doma —” arī Zvaigžņu Vilis bija mācījies no žurnālista Skaras.

„Mēs gan esam maza tauta,” virsleitnants turpināja, „bet negribam kļūt par putekļiem, ko pasaules vēji nēsā. Mēs gribam būt cieti krama akmeņi, kas vēstures ceļā rauj dziļas grambas. Latvju fizisko ozolu var pārstādīt citur, var to salauzt, bet jauni asni spītēs vētrām tāpat kā mūsu domu kopojums, kas nav vairs atkarīgs no miesīgā dzīves laika.”

Vilis nekā nesaprata. Viņš vēroja garo Vislas tiltu, pār kuŗu šobrīd kustība vēlās tikai vienā virzienā. Gan kājām, gan braukšus ar vēšiem, zirgiem, ar smagajām un vieglajām auto mašīnām plūda no pilsētas laukā nepārrēdzama ļaužu drūzma. Dažs savus saiņus bija uzkrāvis uz divriteņa, dažs cīnījās pa kailo zemi ar rokas ragaviņām. Mātes stūma bērnu ratiņus, kur drēbju paunām blakus vārtījās raudoši mazuļi. Kāda pusaudze, nespēdama stiept smago koferi, vilka to pa slideno ledu, piesējusi garā saitē.

Vietām vējš zem tilta spraišļiem bija noslaucījis sniega segu. Slieču pajūgi sastrēga viens aiz otra — vīri kliegdami daudzija lopus. Debesīs murrāja krievu lidmašīnas, un dažkārt pavirši mestās bumbas salauza Vislas ledu.

„Tempu, tempu, tempu!” Pusgailis pēkšņi aizmirsā patriotisko domu un atgriezās pret vēju sasārtušo seju.

„Neiet, viersleitnanta kungs!” mazais Tilbītis iedrošinājās pīkstēt.

„Mikstčaulis, ne kaŗavīrs!” Pusgailis atgrūda nevarīgo zēnu no vezuma, iespieda Viļa delnās virvi un pats, pagrūdis plecu zem cilpas, iekrita ar visu spēku aizjūgā. Smagi nokrautā šļūce atkal slīdēja uz priekšu, kaut virsleitnanta vaigi sārtējās arvien košāki.

„Parādīsim, dzejniek, ko spēj aizturētie gara spēki! Ja kādreiz vēsturnieki prasīs, kas izglāba Kurzemi, tad mēs viņiem droši atbildēsim — tā gara bagāža, kas sakrauta mūsu vezumos!” Virsleitnants smējās, bet viņa vārdi caur elsām skanēja gluži patētiski.

Neklausīdamies priekšnieka murgos, Vilis cīnījās ar smago vezumu un stipro ziemēļu vēju, kas, sāniski pūzdams, dzina viņu dzelzs spraišļos. Kaut jaunībā viņš nebija lutinājies un dziļajās ziemās cīnījies ar sniegpuiteņiem Vidzemes pakalnos, taču tagad viņa spēki sāka pamazām gurt. Toreiz viņam palīdzēja mātes ceptā maize, bet te, uz kailā Vislas tilta, viņš juta,

ka ar katru minūti viņa muskuļi kļuva slābāki. Saviebies viņš turējās virsleitnantam blakus, kas sprauslādams runāja muļķības par Kurzemes glābšanu.

Cīņa bija smaga, tomēr pēdējais tilta posms tika pārvarēts. Ielu atkal klāja palsena, sabraukta sniega kārtā, kur nodilušās planku slieces slidēja vieglāk. Virsleitnants, izšķiedis visu enerģiju, tagad pašapzinīgi uzsvieda uz vezuma virves cilpu un pats, sviedrus slaucīdams, iejuka bēgļu pūlī.

Biedri smaidīdami izņēma no Viļa rokām aizjūga virvi.

„Atvelc nu elpu, Kangar! Lāčplēsis paņēma vagu!”

Drīz vien viņi panāca otru vezumu un atviegloti paraudzījās atpakaļ, kur pāri Vislai pazuda skatam Tornas kazarmu jumti.

Šajā brīdī Baigais Žanis pamanīja aizmugurē Džeku. Rūpīgi iejozies siltajā mētelī, viņš soļoja mierīgi pa trotuāru, it kā viņam nebūtu nekādas daļas, kas notiek visapkārt.

„Vecīt, šurp!” Žanis pakustināja cimdā paslēpto pirkstu. „Kunga mantas zināji vezumā sakraut, bet pats piesiti pēdu!”

Džeks, grozīdams dibenu, taisījās pazust burzmā, bet kaprāja zīmotnes jau nozibēja viņa acu priekšā.

„Goda vārds, tu norausies!”

„Vai t' es ko — ?” Džeks īgni kurnēdams iejūdzās virvē. Klusēdams viņš sodīja sevi ar visļauņākiem lāstiem, ka tik vieglprātīgi parādījies vezuma tuvumā. Vai viņš nevarēja iejukt bēgļu pūlī tāpat kā citi? Varbūt iezagties kādā mašīnā un citu rītu sagaidīt nodaļu pie Brombergas? Ek, viņa paša muļķību dēļ tagad jāvelk kopējā manta kā saistītam vergam!

Sniega piedzītājās ārpilsētas ielās šļūces slidēja viegli. Sestās nodaļas vīri soļoja uz priekšu brīvāk nekā rotu kaņavīri ar smagajām mugursomām plecos. Tomēr vietām skaudrais ziemeļu vējš bija nodzinis ceļu kailu, un koka slieces stingri pielipa pie grumbuļainā asfalta.

Tādās reizēs, kad priekšnieka nebija klāt, Alberts Guido piepūta savus kaulainos vaigus un lēkāja ap vezumu kā satracināts gailis.

„Nodevēji, glēvuļi, ne kara kalpi! Vai jūs gribat pamest Kurzemi pie Vislas? Vai neapjēdzat, ka vezumos guļ jaunā ēra? Kaprāl, tu atbildēsi ar savu galvu!”

Un vīri smiedamies vilka tālāk smagos papīra vezumus.

Sākumā rotu komandieri centās ieturēt ierindas kārtību, bet aiz pilsētas, kur ceļā mainījās sniega kupenas ar slidenu

ledu, kaņavīri atkrita viens no otra, sajuka ar svešām vienībām un privātām bēgļu grupām. Neapbruņotais kaujas pulks klīda uz rietumiem kā nedisciplinēts skrandaiņu bars.

Kādā iekalnē, kur vezumi viegli slīdēja lejup, sestās no-
daļas vīri panāca advokātu Cini. Kaut sviedri zem mugursomas
jau sutināja vecpuiša plecus, jautrais rīmju kalējs nenocietās:

Tornā sāku jaunu ēru,
Zemē gāzu lielu zvēru,
Speķi tikai pudiem svēru,
Nodevējus kājām spēru.

„Svied maisu uz vezuma, vecīt!” Baigais Žanis tūlīt izman-
toja grupas vecākā tiesības. „Dragāsim kopā, būs īsāks ceļš. —
Edz, kur Mieturis arī uzpeldējis! Nāc šurp! Tā es pa ceļmalām
vien salasišu savus kanakus kopā!”

„Uzmanīgi! — Jaunā ēra . . .”

„To var!” arī Mieturis, plati smaidīdams, uzsvieda vieglo
mugursomu uz vezuma, bet pats tūdaļ pieķērās pie virvēm.
„Es gan savus plecus lieki neapgrūtināju. Varbūt Dievs jums
labāk atlīdzinās, ja jūs atvieglotu nabaga Antonu. Tas tepat
priekšā kūņojas kā gliemezis ar māju uz muguras.”

Tiešām, nākošā ceļa līkumā viņi nogurušo puisī panāca.
Lai brīdi atvilktu elpu, viņš stāvēja elsdams ceļa malā, uzkāris
smagi piebāzto somu uz caurtekas vaļņa.

„Anton, turies!” Gvido sauca. „Tevi nupat meklēja pulka
komandieris.”

„Ko?” gausais puisis ātri uzrāva somu plecos, un sāka
naski soļot vezumam blākus. „Ko šis no manis — ?”

„Gribēja tevi mašīnā kādu gabaliņu pavest.”

„Tu melo!”

„Tici vai nē, tā tava lieta. Bet tagad tev cits nekas neat-

liks kā kātot mums līdzī. — Ko tu tur nes?" Gvido pačamdīja biedra lielo nastu.

Antons žigli atrāvās atpakaļ.

„Tak uzsvied uz vezuma un pieķer roku — būs vieglāk!" Hauks līdzjutīgi pamācīja biedru.

Apaļais puisis aizdomīgi pablenza padomdevējos. „Ja es pats nevaru sēdēt blakus, tad nē!"

„Diemžēl, to tu gan nevarēsi!"

„Neielaidies vis, Anton!" Mieturis vēl pagriezās atpakaļ. „To tik viņi gaida. Naktī izvandīs tavu somu līdz dibenam. Rītā būs palikusi tik plāna, ka varēsi soļot ar atliektu muguru. — Bet paskaties, kas tur ceļa malā! Vai tu to atstāsi citiem zem kājām?"

Antons kāri pieskrēja pie grāvmalas, kur sniegā gulēja pelēka, sadriskāta sega.

„Nem, ņem līdzī!"

Antons tiešām pacēla lupatu rokās, izpurināja sniegu un, pasītis to padusē, smagi ligodamies, turpināja ceļu.

Arī danču meistars Irsts bija atkritis no savas daļas. Viņš soļoja citiem līdzī mīksts un sagriezies, atgādinot no siltas zemes izrautu burkānu. Puiša sejā gulēja tie paši saīgušie vaibsti kopš virsleitnanta Ziemeļa vīri viņu pazina.

„Irst, ar cik c šodien raksta bads?" Gvido atkal izmeta pazīstamo gara stāvokļa mēru.

„Bez jēgas, vecīt!" glēvais puisis tikko norūca, kāri blenzdams uz gaŗām slīdošajām šļucēm. Vai biedri tiešām nepaķers līdzī arī viņa nastu?

Baigajam Žanim bija laba sirds. Viņš atrada vezumos vietu arī Irsta mugursomai.

Tādā kārtā Lāču kalna biedri atkal soļoja viens otram blakus, draudzīgi sarunādamies vai bezbēdīgi šķiezdami humora dzirkstis. Arī bērnišķīgais Tilbītis un vājais kara kalps Kurbadu Pēteris jutās labi jauno draugu vidū. Tikai Džeks, kuŗu Baigais Žanis bez žēlastības bija piespiedis pie virves, soļoja viņu vidū saīdzis un svešs. Bet viņš prata kopīgo vezumu vilkt. Lai viņi nedomā, ka tādēļ tas slīdēs vieglāk! Toties viņš vērīgi klausījās biedru valodās. Ne vārds viņam neaizslīdēja gaŗām, kas nāca no varmācīgā kaprāļa mutes vai Gvido asās mēles. Gan viņam tie noderēs, gan, gan!

„Džek, kur tavs kungs noziedējis?" Baigais Žanis nekautīgi prasīja.

Puisis neatbildēja.

„Varbūt vēl aizskrēja atpakaļ uz Tornas veikaliem,” citi sprieda.

„Tad jau Džeku būtu aizrāvis līdzī.”

„Varbūt drāž tepat paegļos milnu, lai aiztriektu kangarus un jodus.”

„Sauc jauno ēru, jo pēc zvaigžņu rakstiem tai šajā gadusimtenī jātop!”

Tā puīši bezkaunīgi mēloja par savu priekšnieku, kas tiešām ilgu laiku bija nozudis bēgļu drūzmā.

Bet ļaužu pārpildītā šosejas stiga rādīja pareizo virzienu, arī ceļš turējās slidens, kaņavīri soļoja ar nodaļas mantām vieglā gaitā. Viņi pamanīja vēl dažas pazīstamas sejas, sasveicinājās ar Lāču kalna virsniekiem, kas soļoja, turēdamiem pulciņos, bez rotām un amatiem.

Viņu vidū bija redzams arī virsleitnants Ziemeļis, tikpat korekts un pašapzinīgs kā toreiz, kad viņš atveda savu neietērptu rotu tukšajos Polijas mežos.

„Nenokariet galvas, puīši!” atņēmis kaņavīru sveicienu, viņš vienkārši teica. „Lavīna sākusi velties, un tas ir galvenais!” Un virsleitnanta platie pleci pazuda ļaužu drūzmā. Viņš aizsoļoja pret rietumiem mierīgs un lepns, savu darbu austrumu frontē paveicis.

Bet kas tas par varenu vīru, kas, izslējis taisni galvu, kāpj savā nodabā gar pašu grāvja malu? Vai tas nav pulkvedis Klijaņs, vecais Lāču kalna bataljona komandieris? Tiešām, tas ir viņš. Pulkvedis nes savu mugursomu tāpat kā viņa kareivji, tādēļ ne mirkli viņa galva nenoliecas zemāk. Viņš tikai turas savrūp, negribēdams plāpāt tukšus niekus, jo kliegt un lādēties viņš šobrīd nevar.

Dievs zina, ko viņš šovakar domā, šis cietais, rupjais, bet sirdī mīkstais kaņavīrs? Varbūt atkal par Kurzemi. Šajā stundā arī tur satumst jauna briesmu nakts. Ir cieši jādomā par to, kaut viņa neapbruņotajiem grāvračiem slīd zem kājām palseņais atkāpšanās ceļš sniegs. Jādomā, jo garā briesmu nakts veļas pāri visai Eiropai, plešas un draud visai cilvēcei.

Stingrā kaņavīra roka aptausta kabatā divas lietas — pielādēto ieroci un mātes līdzī doto Jauno derību.

Sala. Pati daba sekmēja cilvēku naidu.

Pēc saules rieta metās zilgana krēsla. Aukstums stindzi-

nāja pārgurušo bēgļu locekļus, bet velti viņi raudzījās apkārt pēc siltas pajumtes. Dzīve bija sastingusi, visi pavardi izdzisuši. Arī palicēju sirdis bija kļuvušas cietas un aukstas, līdzīgas asajām tērauda šķembām, kas sesto gadu jau ārdīja Eiropas zemi.

Kaut kur ceļmalā spīguļoja ugunskuri. Pēc gaŗā pārgājiena tur klajā laukā pārnakšņoja latviešu kaŗavīri. Baltie koki spokaini vizuļoja sarkanajā ugunskuru blāzmā.

Baiga izskatījās nakts nometne. It kā uz lauka kautuves tuvumā būtu sadzīts lopu bars . . .

Ne sarmas puteklītis neatkusa ugunskuru gaismā, tāpat kā šajā naktī neatkusa daŗa sastingusi latvieŗa sirds.

Pēc pārciestās sala nakts saule uzlēca neredzēti spoŗa. Neapbruņotie kaŗavīri soļoja atkal tālāk, dziļi nolīkuŗi zem mugursomām, stingri turēdamies uz slidenā ceļa ledus. Kaut kur aiz muguras un sānos dunēja artilērijas grāvienī, gaīsā nemitīgi murrāja krievu lidmaŗīnas. Bet dīvainā kārtā bēgļu straumi tās netraucēja, ļaudis plūda pa visiem ceļiem rietumu virzienā.

Vācu zemnieki gausi kustējās uz priekŗu lielās, brezenta jumtu pārsegtās orēs. Dziļajos sniegos pajūgi šūpojās kā baltos vilņos iegrimušas laivas. Riteņi gaudoja un čīkstēja, bet vēl skumjāk pīkstēja vezumos mazie bērni.

Tomēr saule arī šajā ziemas rītā neliedza savu spoŗumu. Sarmainie ceļmalas koki atvizēja sudrabainā gaismā, reizēm iekaisīdami bēgļu straumē stingušos ledus ziedus. Kā nejutīgi sargi tie pavadīja savas zemes bēgļus simtiem kilometru tālu.

No katra lauku ceļa plūda laukā neskaitāmi pajūgi, pievienodamies posta un nelaimju gājienam. Mājas, ciemi tukŗojās, cilvēku un lopu straumes izmisumā vilkāŗ piesniguŗajos ceļos.

Tikpat noŗēlojami turējās bēgļiem līdzī Tornas grāvrači.

„Piekārsim tos papīra vezumus pie kādas gondolas!” Gvido attapās. „Lai vācu lops velk, kamēr izmaucas no ādas!” Vīri tieŗām pamanījās piekāŗt savus vezumus pie bēgļu orēm. Tad viņi atvilka elpu un soļoja, atkal nogrimuŗi katrs savās domās, meklēdami izskaidrojumu sastinguŗo dvēseļu dienām, kuŗas pasaules radītājs bija uzsūtījis Eiropas tautām.

Latvijā ŗis bēdu gājiens bija beidzies rudenī — skumji domāja citādi jautrais Eduards Cīnis. Viņŗ vēl atcerējās, kā

Vidzemes bēgļi plūda cauri Rīgai, Jūrmalai, Tukumam, arvien tālāk uz rietumiem, tuvāk glābiņam. Bet nesasniedza. Dzimentenē posta upe izsīka Kurzemes laukos, sievas un bērni nogurumā aprīma visās ceļa malās.

Tagad arī tur valdīja nežēlīgi auksta ziema. Ik dienas austrumu vēji pūta pāri Krievijas klajumiem Sibīrijas nāves elpu. Asinis sastinga kaņavīru locekļos, asaras sasala sievu un bērnu acīs.

Vai šis gājiens norims ziemas puteņos? Vai varbūt sniegs brīvību, kas tikko jaužama tālā rietumu pamalē plandīja cilvēces atpestītājas karogu? Vai sasniegs — jautāja pats sev jaunais advokāts, soļodams svešā uniformā, svešos, aizputinātos ceļos.

Pievakarē grāvrači tuvojās Brombergai. Vēl arvien atvērās visas takas un lauku ceļi, atdodami platajai šosejai nebeidzamas cilvēku un lopu straumes ar neizsīkstošām asarām un kņadu.

Vietām ceļu aizsprostoja krievu gūstekņu bari. Vecāko gada gājumu vācieši, uzmetuši plecos šautenes, salā apsarmojušām ūsām, dzina tos tālāk no frontes. Dažkārt, kad novārgušais cilvēks nespēja vairs turēties biedriem līdzī, skanīgajā gaisā noklaudzēja šautenes aizslēgs, un ass šāvienu troksnis nosvieda pārgurušo gājēju ceļa malā. Siltās asinis sajaucās un sastinga ar svešuma sniegu, gūsteknis palika guļot bez krusta un Tēvreizes, mātes un sievas nepiemīnēts.

Un posta upe tecēja tālāk.

Ieejot Brombergas priekšpilsētā, sārtā, aukstā saule bez līdzjutības nosēdās aiz kokiem un māju puduriem. Kad grāvraču soļi atbalsojās tukšās pilsētas ielās, likās, krēslainie nami gulās pār gājēju galvām kā milzīgi, draudīgi kalni. Melnie logi ar izbirušajiem stikliem atgādināja izdzisušas miroņu acis. Visa pilsēta šķita liels mironis, kuŗu pameta savam Liktenim nebeidzamais bēŗu gājiens. Visās ielās dzīvības pulss bija apstājies, tikai galvenajās artērijās vēl drudžaini pukstēja izmisuma pilna dzīvotgribas alka. Tā plūda kā pati asins straume, vēl silta, cerību un nemiera pilna, un neskaitāmas lūpas čukstēja visās Eiropas valodās — Dievs, mēs gribam vēl dzīvot!

Frontes šāvienu trokšņi bija apklusuši. Tikai reti grāvrieni liecināja, ka katru acumirkli zeme var drebēt no jauna. Dažreiz atsevišķas spēcīgas detonācijas nodunēja tuvumā — vācu

sapieři spridzināja noliktavas un tiltus. Zem grūstošām drupām palika ieroči, maize, konservi.

„Veči, man gribas ēst!” uz kāda ielas stūra Baigais Žanis pēkšņi pagriezās sānus. Izstiepis nāsis pret sētas namu, kur smaržoja kūpinātu desu tvaiki, viņš kāri elpoja gaisu. „Uzspers gaisā tā kā tā!” Lieliem soļiem gašais kaprālis atdalījās no biedriem, izlauzās cauri drūzmai, kur ļaudis vēl pēdējā brīdī rāva un laupīja, kas gadījās pie rokas.

Žanim laimējās. Pēc brīža viņš jau laužās atpakaļ neganti šķaudīdamies, bet padusē viņš nesa iežmiegtu krietnu klēpi desu velteņus. Kaut sasarkušās kaprāļa acis bija izsvilušas dūmos, viņš, līdz ar desu gabaliem izdalīja uz visām pusēm uzvarētāja smaidu.

„Šitā, vecīši, mums vajadzēs zorģēties, citādi noiesim no strīpas. „Verwaltunga” paiku vairs neredzēsim, to pieminiet!”

Vakara krēslā kāri pamirdzēja izsalkušie zobi.

„Būtu nu tuvumā Antons, varētu pacienāt,” Mieturis rūca, vēl arvien atcerēdamies Lāču kalnu.

„Vai smagā soma viņu nebūs ieguldījusi kādā sniega kupenā,” arī Gvido žēli novilka. „Pēc nelaiķa gan vēl neizskatījās, nudien nē.”

Toties Džeks pakampa desas gabalu ar izsalkuša suņa apetītu. Bet garšas sajūta viņam bija laba. — viņš pirmais pamanīja, ka sarkanā gaļas mīkla vēl pārāk jēla, lai to baudītu bez viebšanās. Kad mazais Tilbītis atvēza roku, lai aizsviestu desas gabalu sniegā, Džeks ar kaķa veiklību izrāva to zēnam no pirkstiem. Arī pārējie grupas vīri ļāva Džekam pievākt jēlo barību, vienaldzīgi noskatīdamies, cik veikli viņš desas velteņus noglabāja mugursomā.

Vienīgi Hauks vēl rija sājo barību, gausi kustinādams muti. Beidzot arī viņš noskurinājās un aizsvieda jēlo gaļas mīklu pāri tilta margām. Neviens vairs nedomāja par rītdienu, iztramdītais cilvēku bars samīna visu zem kājām, dzīvoja vienai dienai ar zvēriem līdzīgu instinktu.

Grāvrači soļoja pāri pēdējam Brombergas tiltam. Uz ietvēm bija novietotas iespaidīgi resnas gaisa mīnas. Izolētie vadi satecēja vienuviet zem tilta betona segas. Satrauktie bēgļi, steigdamies tām gašām, novērsa acis, jo neviens nezināja to brīdi, kad elektriskā dzirkstele ierosinās milzu eksploziju, kas sašķaidīs tilta dzelzsbetona stiegras un sagraus apkārtējos namus.

Bet grāvrači nejuta sirdī žēluma. Viņi bija kļuvuši cieti un nežēlīgi. Katrs latvietis, ejot pār iznīcībai nolemtu Brombergas tiltu, redzēja tā vietā varenos Daugavas lokus, kuņus jau piekto mēnesi apskaloja vaļā palaistā Ķeguma straume.

Daži Kurzemes kaujas pulka kaņavīri trīspadsmitā oktobra naktī vēl bija atradušies Rīgā. Viņi atcerējās un stāstīja citiem, kā tas notika.

— No degošās pilsētas atgāja pēdējās vācu divīzijas. Pār Daugavas sudrabaino plūsmu baismīgi meta ēnas augstie dzelzs loki. Pāri Zemgales tiltam vēl pārdārdēja daži triecienlielgabali, pēc tam iestājās neparasts klusums.

Kādā šķēpeļu drošā bunkurā vācu virsleitnants Šults vēlreiz pārbaudīja stieplu savienojumus un elektriskos slēdzus. Tad arī viņš lielā ātrumā pārdrāzās ar motociklu pāri tiltam.

Kreisajā krastā trīs sapieņi izšāva brīdinājuma signālus. Degļu bunkurā elektriskais agregāts jau darbojās pilnā gaitā.

Pulksteņa rādītājs gausi virzījās uz pilno noteikto minūti. Un tad liktenīgais brīdis bija klāt. Virsleitnants nospieda agregāta slēdzi.

Melnajā rudens naktī uzliesmoja dažas sekundes ilga, zīlbinoša uguns vētra. Gaisu satricināja drausmīgs troksnis. Zeme drebēja; un cilvēku ausis kļuva kurlas. Debesīs izauga milzīgs dūmu un dzirksteļu mākonis.

Un Daugavas lepnie tilti līdzinājās milzīgai nogurušai čūskai, kas noklāj pār Latvijas Likteņupi saplosīto tērauda ķermeni.

Kaņš ritēja tālāk.

Arī Brombergā vācu sapieņi steidzās. Visapkārt pilsētai dārdēja eksplozijas. Īsajos klusuma brīžos visi juta aiz muguras soļojam nāvi. Tā nāca arvien tuvāk pilsētai, baismīga, nepielūdzama mēņa izskatā . . .

Vēlā nakts stundā kaņavīri sasniedza pilsētas rietumu nomali, kur sāņielas atkal pievienojās galvenajai šosejai Šneidemīles virzienā. Platais ceļš pieblīvējās ar bēgļiem un kaņaspēka kolonām no vienas grāvmalas līdz otrai. Lielās vācu ores, smagi veļot riteņus, spiedās viena otrai blakus. Zem brezenta jumtiem stindzinošais vējš svaidīja sniega vērpētes. Auto mašīnas, nepārtraukti signalizējot un mētājot nosegtās uguņu acis, uzbāzīgi spiedās pajūgiem gaņām. Kāņnieki ar raņavām un saņiem jaucās starp zirgiem un auto riteņiem, nekur netik-

dami uz priekšu. Ceļa malās māva lopi. Kāda izmisusi vācu sieva griezīgi spiedza tumsā: „Mans bērns! Kur ir mans bērns?”

Un vientuļās kliezdējas balsi pavadīja neskaitāmu bērnu raudas.

Tomēr latvieši soļoja tālāk. Viņi pat nēnācēja vairs līdzī just, jo zināja, ka viņu sievas un bērni ir gājuši to pašu nāves ceļu. Dievs vien zina, vai, atgriežoties mājās, viņi vairs sa-sauks savus mīļos dzimtenes drupu laukos. Viņi centās nedo-māt, viņi stiepa savas mugursomas caur tumsu un burzmu kā bezjutīgas būtes, it kā bēgļu straume būtu aizskalojusi visas cilvēciskās jūtas un pametusi novājinātajās miesās tikai paš-aizsargāšanās instinktu.

Kopš tumsas Tornas grāvrači bija pazaudējuši savus ko-mandierus. Arī virsleitnants Pusgailis ilgi nebija redzēts. Pār-guruši un apatiski vīri vilkāš caur bēgļu jūkli, reizēm piekār-dami savus vezumus pie vācu orēm. Jau stundām ilgi viņi nepārmainīja savā starpā ne vārda, vienaldzīgi klausīdamies baismīgajā posta upes šalkšanā.

Viņi nemanīja, ka arī Džeks bija nozudis. Dievs zina, vai pūsis bija pieķēries kādam bēgļu vezumam vai uzremsies uz auto mašīnas kāpšļa.

Pēkšņi viena šļūce nokrakšķēja, vezums strauji sagāzās uz sāniem. Baigais Žanis atrāva virvi no ores koka un noliecās līdz sniegam, lai aptaustītu vainu.

„Veči — dēlī!”

Arī pārējie biedri salasījās vienuviet, aizsprostodami ceļa malu.

„Nelaime, nelaime!” mazais Tilbītis raudulīgā balsī vai-manāja, cieši piespiedis pie sāniem savu dārgo skiču somu.

„Nelaime — ?” kaprālis skaudri iesmējās. „Vai tu dzir-dēji tās sievas kliedzienu? — Tad nepinkšķi! Pievāc somu!” Ar spēcīgu kājas spērienu viņš ievandīja vezumu grāvī. Sniegā ievēlās rotatora kaste, tumsā izšķīda baltās rakstāmpa-pīra loksnes un sagatavotie žurnāla vāki.

„Žani, Žani, un tu pametīsi „Kurzemi” pie Brombergas grāvī?” Gvido traģiski vaimanāja naivajam Tilbītim līdzī. Auto starmešu gaismā komiķa kaulainā seja izskatījās baigi no-pietna.

„Pa tīro!” atbildes vietā Baigais Žanis izvandīja pajukušo mantu kaudzi. Baltie vēstuļu bloki lidoja kā putni, kamēr sa-plaka sniegā zem loku kājām un auto riteņiem.

Tikai kāds kareivis, bruņojies ar lielu mugursomu plecos, pēkšņi izkūņojās no tumsas, pakampa žūksni saņurcītu papīru un aizgūtnēm spieda padusē.

„Tas tak letiņš!” Skara iesaucās, pamanījis uz kareivja rokas pazīstamo vairodziņu. „Antons! Nudien, mūsu Antons!”

Izdzirdis savu vārdu, mantrausīgais puisis žigli nozuda tumsā. Bet viņš nesteidzās prom, viņš gaidīja grāvmalā kā kupla laupītāja pūce, kamēr parādīsies atkal starmešu gaisma, lai redzētu, vai sniegā nepaliek kāda vērtīga manta.

Vīri gurdi nosmējās un soļoja tālāk, pamezdami ceļā visas bagātības, ko nodaļas priekšnieks ar ziņnesi pēdējās Tornas dienās bija savākuši.

Uzticamais kareivis Džeks savu priekšnieku tomēr bija atradis. Vēlā naktī, pajumti meklēdams, viņš iemaldījās kādā plašā auto remontu darbnīcā, kur lidmašīnu izbirdinātie logi ļāva caurvējam ložņāt no vienas sienas līdz otrai. Virsleitnants skrādīja blakus kādam vācu seržantam, vairākkārt stādīdamies priekšā kā Kurzemes kaujas pulka sestās nodaļas priekšnieks. Viņš nesot atbildību par latviešu rakstniekiem, gleznotājiem, kaŗa ziņotājiem, kas jau otru nakti bez miega un pārtikas atrodoties ceļā. Pēc dienesta stāvokļa viņa grupai pienāktos auto mašīna, bet sakaru trūkuma dēļ ar divīzijas transporta daļu viņi spiesti atkāpties bez satiksmes līdzekļiem.

Vācu seržants vēl respektēja savas armijas zīmotnes. Viņš sasita papēžus, atļaudams latviešu vīriem iekārtoties līdz rīta gaismai starp remontējamām auto mašīnām.

Ieraudzījis ziņnesi, virsleitnants bez ievada stingri noprasīja: „Kur mana mugursoma?”

„Vezumā, virsleitnanta kungs!”

„Droši — ?”

„Pats ieliku un piesēju ar auklām.”

„Kur nodaļa?”

„Ceļā, virsleitnanta kungs!”

„Šurp viņus!”

„Klausos, virsleitnanta kungs!” Džeks sasita papēžus tāpat kā vācu seržants un izslīdēja caur durvīm ziemas nakts tumsā.

Džeks izgāja atkal šosejas malā un sapīcis vēroja burzmu. Cilādams sasvīdušās kājas, kas saltajā sniegā sāka stingt, viņš urbās ar acīm tumsas aizklātajā bēgļu jūklī. Tikai kautrās auto mašīnu acis brīžiem parādīja cilvēku sejas.

Pēkšņi viņa jutīgās ausis izdzirda Baigā Žaņa lāstus. „Pie velna, vai tas Kurzemes iekarotājs būs jau paņēmis vagu?”

Šajā brīdī nodaļas ziņnesis aizstājās viņam priekšā, īsi atkārtoja virsleitnanta pavēli un pats aizsteidzās atpakaļ, kur benzīna deglampas tuvumā varēja sasildīt nosalušo degunu.

„Kur — ?” velti vēl tumsā noskanēja kaprāļa apjukušais jautājums. „Vienalga, dragāsim, veči, turp!” Vīri pārrāva pār grāvi vienīgo vezumu, un taustīdamies tuvojās spokainajai ēkai, kur lielajos logos plaiksnījās bailīgas gaismas svītras.

Pametuši vezumu pie durvīm, kaņavīri paņēma mugurso-
mas un ienāca krēslainajā telpā, kur noslēgtās elektrības dēļ tumsā spīguļoja sīkas rokas batereju acis, zilganās benzīna lampu liesmas un kvēli nokurinātās akmeņogļu krāsnis.

Vīri nokrita tūlīt uz betona grīdas, atspiezdami muguras pret mašīnu riteņiem. No saceltajām mēteļu apkaklēm atkusa sarma.

Bet, klau, tā taču bija angļu valoda, kas ieskanējās ausīs! Šaudīgās gaismas lokos tiešām sēdēja zilos darba uzvalkos tērpušies vīri un, neskaidri veldami mutē vārdus, saiņoja murgursomas.

Darbnīcā strādāja angļu aviācijas gūstekņi. Arī viņi šajā telpā pavadīja pēdējo nakti. Bet piedzīvojušo vīru sejās nemanīja ne bailu, ne uztraukuma, viņi kārtēja savas mantas bez steigas, ar pašāviņu mieru.

Baigais Žanis, pablenzis gar auto riteņiem, pēkšņi savieba seju. Viņi ēda. Bet ko viņi čaukstināja dzidrajos sviesta papīros, šie lielās impērijas dēli? Tas taču nebija vācu margarīns, vai mākslīgais medus? Viņi krāva uz baltiem biskvītiem dzeltenas sviesta pikas un bez sajūsmas bāza tās mutē, it kā kostu parasto maizes garozu.

Mānīgās gaismas zibšņos skaidri varēja saskatīt uz papīriem Britu Sarkanā Krusta zīmes.

Baigais piegrūda dūri blakus sēdētājam pie sāniem. „Tu, tagad es zinu, kas uzvarēs. — Tie tur!”

„Ech! Bet tādēļ tev nav jāgrūž īkšķis manos tukšumos!” Kaprālīm blakus bija gadījies nabaga Irsts. „Neaizmirsti, ka es neesmu ēdis jau otru dienu!”

„Laidies garšļaukus, es piedzīšu tavu vēderu ar gaisu!” Gvido bija sagrābstījis tumsā metalla sūkni. „Būs vieglāka elpošana, arī gara stāvoklis pacelsies. — Ar cik c šonakt rakstīsi?”

„Ech!”

„Paskatieties! Tagad viņi dala šokolādi!” Tilbītis bērna balsī iesaucās.

„Ej, stājies rindā!” biedri zēnu kūdīja.

Kas zina, vai viņš būtu nocieties, ja Zvaigžņu Vilis viņu nepavilkto aiz mēteļa stūŗa atpakaļ.

„Nedari to! Viņi pazīst, ka neesam vācieši.”

Zēns palika nokaunējies savā vietā. Tomēr ēst pusaudzīm gribējās ļoti. „Būtu nu bijušas tās pašas jēlās desas —” pēc brīŗa viņš sāka atkal ņaudēt.

„Pampsti, nolādēts!” beidzot Baigais Žanis pārskaitās.

„Klausoties papīru čaukstēšanā vien var kļūt par zagli, bet viņš vēl ar savām desām —”

Kaut vīri saīŗuši aplkusa, pieminētās desas nevienam neļāva gulēt. Tās čurkstēja netālu uz benzīna liesmas, izplatot telpā velnišķīŗi kārdinošu smarŗu.

Tiešām, Džeks bija gudrs. Viņš bija arī gādīŗs kalps savam kungam. Viņš čurkstīnāja uz pannas tās pašas jēlās Brombergas desas, uztraucot izsalkušos vīŗus tāpat kā toreiz Antons Lācu kalna teltī. Viņš tomēr nebāza gardos kumosus vispirms savā mutē, bet rūpīŗi sakārtoja uz maizes šķēlēm un uzmanīŗi pasniedza priekšniekam.

Virsleitnants steidzīŗi bāza kumosus vaigos, tajā pašā laikā lauŗīdamies angļu valodā, cik no ģīmnāzijas vēl atcerējās. Bet tā skanēja pietiekoši neskaidri, lai izklausītos angļiski, turklāt, vēl piejaucot daŗus vācu vārdus, virsleitnants izteica savu spriedumu par otru pasaules karŗu, par lielvalstu politiku un Latvijas starptautisko lomu.

„Veči, spiediet ausis ciet!” Gvido ņirdza. „Tūlīt lies par jauno ēŗu!”

Nē, Pusgailis runāja par Latvijas tirdzniecību un rūpniecību, par eksportsviestu, par saplākšņiem un beidzot par slavenajiem Vefa foto aparātiem.

„Džek, kur mana soma?” virsleitnants pēkšņi atrāva kumosu no mutes.

„Vezumā,” ziņnesis miegaini atbildēja.

„Šurp! Parādīsim!”

Džeks nolika uz sola pacelto maizes šķēli un izslīdēja caur darbnīcas tumsu laukā. Labu brīdi mīdījis aiz durvīm čirkstošo sniegu, viņš atgrīezās tukšām rokām.

„Kur otras ragavas?” viņš pavēlīŗi noprasīja biedriem.

Vīri klusēja.

„Virslleitnanta kungs, jūsu soma bija otrā vezumā!”
Tagad arī virslleitnants pietrūkās kājās.

„Kur mantzinis?”

„Es!” Baigais Žanis īgni atsaucās.

„Kur mana soma?”

„Man ir tikai sava.”

„Atbildi uz jautājumu!”

„Nezinu! Prasi ziņnesim!”

„Nečivini!” Virslleitnanta acis iezibējās spožāk nekā uniformas zīmotnes. Kozdams lūpās, viņš saskatījās ar ziņnesi. Acumirkli viņš saprata. „Nodevēji! Salašņas! Kangari! Džek, atpakaļ! Meklēt! Ziņot!”

Miegainais puisis, aizmirdams izčurkstinātās desas, pazuda aiz durvīm saltajā nakts tumsā.

Sestās nodaļas vīri vienaldzīgi paremsās tālāk aiz mašīnām, aptina plecus ar segām un laidās miegā. Vienīgi Tilbītis vēl skaitīja kā žēlu vakara lūgšanu:

„Nevajadzēja vis atstāt grāvī, nevajadzēja vis —”

Ausa gaisma. Drūma, auksta, ziemas miglas piesūkusies gaisma. Darbnīcā vēl valdīja dziļš miers, kad atskanēja virslleitnanta komanda:

„Celties!”

Laukā nebeidza murdēt bēgļu un kaņaspēka pieblīvētais ceļš. Mirstošā pilsēta vēl arvien atdeva savu dzīvības plūsmu, kas neapturama lauzās rietumu virzienā, alkdamā cilvēcības un brīvības dienu.

Tomēr kaut kas bija noticis. Žurnālists Skara šorīt pirmais izgāja ceļa malā un satraukts klausījās. Vai tas var būt tiesa?

Rietumu pusē valdīja neparasts klusums. Aiz ceļa krustojuma izbrauktā Šneidemīles šoseja aizstiepās bez dzīvības un trokšņa kā sabradāta milzu čūska. Grāvjos un ceļa malās pamestās mašīnas un salauztie aizjūgi liecināja, ka pirms dažām stundām te vēl plūdusi dzīvība.

Dzeltenā ceļa zīme šosejas malā vienaldzīgi norādīja virzienu: Nackel.

Bet bēgļu straume neapstājās. Tā plūda sāņus un gaļām, it kā ierastajā gultnē būtu iesviests nepārkāpjams aizsprosts. Posta upe šalkdamā plūda gaļām uz ziemeļrietumiem Konicas un Cempelbergas virzienā.

Informējies par stāvokli, Skara steidzīgi atgriezās pie darbnīcas.

„Veči, veicīgāk! Boļševiku tanki nogriezuši Šneidemīles ceļu.”

„Ko?” Virsleitnants Pugsallis sastinga. Kaut jaunais virnieks mēģināja turēties mierīgi, tomēr zem formas tērpa varēja skaidri jaust izmisušas bailes.

„Džek! — Kur Džeks?”

Jā, kur gan palicies nodaļas ziņnesis? Kopš nakts, kad viņš bija izslīdējis caur darbnīcas durvīm, neviens viņu nebija redzējis.

Baigais Žanis klusēdams uzsvieda uz vezuma arī viņa mugursomu.

„Kaŗa tiesai nodot!” virsleitnants drebēdams kļiedza. Viņa urbjošās acis žigli skraidīja no viena pie otra, bet vistiešāk tās uzbruka mantzinim.

Kaprālis vienaldzīgi rīkojās ar atlikušajām mantām. Viņš pat nesteidzās. Kad no pārkrautā vezuma noslīdēja melnā rotātorā krāsu kaste, viņš mierīgi atvēza kāju un, priekšniekam redzot, iespēra sniegā.

„Novelk virves stingrāk, nelūr!” viņš svešā balsī rīkoja, tomēr pats ķērās pie vezuma pirmais. Andrejs Mieturis, to redzēdams, žigli steidzās palīgā, lai ar veca vezuma krāvēja maņu pārsietu atlikušās mantas.

„Kas tas tāds?” virsleitnants skarbi norādīja uz plecīgo kareivī.

„No trešā bataljona pirmās rotas” Daugmales mežinieks atsaucās.

„Un tas — ?”

„Vai es? No sestās.” Irsts izlaidīgi atbildēja.

„Kādēļ jūs neatrodaties savās rotās?”

„Rotas izjukušas, virsleitnanta kungs!” tagad sasita papēžus trešais pieklīdenis.

„Vēl viens?”

„Grāvracis Oto Cigoriņš, virsleitnanta kungs!” Cinis sminēdams stādījās priekšā.

„Na! Un tādi vīri atstāj mantas uz ceļa!” Bet iekšķīgi viņš kļiedza vēl tālāk. — Kangari! Nodevēj! Trakā Klijāna uzkūdi. Lien aiz muguras kā lapsas, lai sakamptu zobos viņa ideoloģiskos spārnus! — „Nost mugursomas no vezuma! Te nav patversme!”

Kareivji, drebinādamies plānajos mēteļos, gausi ķērās pie savām mantām, lai joztu atkal plecos cietās ādas siksnas. Viņi tīšām kustējās lēni un apātiski, it kā neviens vairs necerētu izkļūt no krievu ielenkuma. Virsleitnants skaidri redzēja Kurbada vienaldzīgo smīnu, Skarās mākslīgo bezbēdību un Hauka asās, kritizētājas acis. Bet visnežēlīgāk viņu šorīt izsmēja Gvido sejas maska. Tā rēgojās viņam pretī kā spogulis, atgādinot paša dusmās piepūstos vaigus.

„Un „Kurzemes“ vāki! Palika —?”

„Viens blāķis te vēl ir! Citi palika!” Baigais atbrēca tikpat asā balsī.

Sakodis zobus, virsleitnants atkāpās pārspēka priekšā. Viņš strauji novērsās no glēvuļu grupas, paķerdams pie rokas vienīgi Zvaigžņu Vili.

„Dzejniek, vēl cīņa nav galā un nebeigsies! — Marš!”

Pulka sestā nodaļa atkal iejuka burzmā. Pēc slēgtā ceļa bēgļu straume taustīdamās slīdēja tālāk uz ziemeļiem kā milzīgs, nebeidzami gaŗš tārps, ar nocirstu galvu.

Grāvjos un ceļa malās arvien vairāk krājās salauzti pajūgi, zirgu lietas, mēbeles un drēbju saiņi. Valēji, izvandīti koferi un saplosītas mugursomas ar sikām, izbārstītām mantām gulēja grāvjos; blakus asiņainām lupatām spīdēja biezas grāmatas ar atrautiem ādas vākiem, noraudzīdamās mūžības skaidrībā uz šodienas tragēdiju ar zeltītām burtu acīm. Vēl tālāk starp skrandām spīdēja austošās dienas gaismā moderns, koši pulēts sienas pulkstenis.

Vācu bēgļi vandīja pamestās mantas, bāzdami derīgākās lietas savās somās, lai pēc brīža tās atkal nomestu otrā ceļa malā. Neviens neapzinājās, cik niecīga nozīme šajā vētras pļaujā bija sikām, ikdienišķām lietām. Cilvēki vēl nesaprata, ka viņi sākuši skrieties ar pašu nāvi.

Spožais pulkstenis drīz vien pievilināja kādu kareivi. Viņš veikli atdalījās no gājiena un pieliecās, lai to saudzīgi paņemtu rokās kā dzīvu bērnu.

Draugi nebrīnījās, viņi pazina savu Antonu. Tikai Mieturis, gaŗām steigdamies, sašutis nospļāvās: „Noņēmis vismaz no rokas latviešu vairodziņul . . .”

Bet Antons to nesaprata. Vispār, kas viņam daļas gar skauģu valodu? Tik daudz spožuma un mantu izvēles viņš nebija pieredzējis savā mūžā. Jau neskaitāmas reizes viņš bija pārcilājis un izvērtējis savu mugursomu, sviedis prom un bāzis

iekšā arvien vērtīgākas lietas. Soma bija pieaugusi ar katru stundu smagāka, ar katru noieto kilometru arvien zemāk bija noliekusies viņa mugura. Tomēr puisa sejā varēja lasīt nepāprotamu vēlēšanos — kaut kaš tik ātri nebeigtos! . . .

Nē, pulksteni viņš nedrīkst atstāt ceļa malā! Šo dārgo, mirdzošo stundu rādītāju, kādu savā dzimtenē viņš redzēja tikai pie mācītāja mājas sienas. Tagad viņš to noteikti vilks cauri visiem puteņiem un pārnesīs mājās. Tad viņš lepns un smaidošs aizies uz kaimiņu sādžu un ieliks Monikas klēpī spožo ārzemju dāvanu. Monika viņu sauks par varoni, bet stundenis tikšķēs viņas istabā virs gultas, skaitīdams laimīgās stundas, kuŗas viņš pavadīs pie savas mīļās . . .

Pasitis dārgo mantu padusē, Antons žigli soļoja tālāk, ne mirkli nevairīdamies no biedru zobgalīgajiem skatiem.

Arī Zvaigžņu Vilis redzēja kareivi ar pulksteni. Dievs vien zina kādēļ, bet, mantrausi uzskatot, viņam gribējās raudāt. Viņš labprāt aizgrieztu atkal acis pagātnē, lai nebūtu jāredz apkaunojošais posts, ja aiz rokas viņu vēl arvien nerautu uz priekšu bravurīgais Kurzemes iekarotājs ar spožajiem virsnieka uzpleciem.

Pusgailis atkal gaŗi runāja par iekšējiem un ārējiem ienaidniekiem. Pirmie seko viņam uz papēžiem, otri laužas gaŗām, savilkdami arvien ciešāk ielenkuma loku . . .

„Bet mēs nepadosimies, dzejniek, ne vieniem, ne otriem! To prasa Kurzemes gods un pienākums pret tautu!”

Vilis nerunāja. Viņš atrāvās no uzmācīgā biedra un iejuka pūlī, vērodams neticīgoŗ vācu kaŗavīrus, kas klīda ielenktajā apgabalā tāpat kā latvieŗu grāvrači bez ieročiem un vadības. Varbūt nebūtu nozīmes tālāk soļot, ja vien puisa sirdī nemājotu stipra ticība, ka puteņainais ceļš reiz būs izbrists. Viņi atgriezīsies mājās, par to gaiŗredzīgais vidzemnieks bija tik pārliecināts, ka šajā ticībā izkusa bargais ziemas sals un viegli kļuva sniega aizvilktie Pomerānijas ceļi. Tas notiks drīz, jau ņo pavasari. Tad viņš dzīvos tikai mājās un sargās māti no smagiem darbiem un ļauniem cilvēkiem. Viņš atdos viņai atpakaļ viņas paŗas mīlestību, kuŗu viņa tik bagātīgi bija dāvājusi rudeņos, kad viņš aizbrauca uz skolu, un pavasaros, pārnākot mājās.

— Māt, vai tu vēl sēdi uz mūrīŗa un adi raibus dūrainus?
— Vilis atrāva acis no bēgļu drūzmas, cenzdamies aizmirst

postu un ieskatīties caur pusaizsalušo logu savas mājas lielajā istabā.

Šoreiz tas viņam neizdodas. Viņu iztraucē neparasts skats. Dievs, vai tiešām tas tavš prāts? Arī tā ir māte, kāda kalsna pūsmūža vācu sieva. Viņa tur uz rokām savazātās drēbītēs ievīstītu bērnu. Viņa brīdi vēl ielūkojas mazajā nastiņā ar stingām, asaru izsīkušām acīm, tad žigli pametusi apkārt neuzticīgu, vilku mātei līdzīgu skatu, ātri izkasa kupenā dobi un iegulda apklusušo bēglīti mīkstajā sniega kapā. Tad viņa tikpat žigli to aizrauš atkal ciet, saliek rokas uz krūtīm un brīdi kustina lūpas. Vēl pacēlusi acis pret austrumiem, kur aiz tālajiem siliem palicis siltais mājas pavārds, kalsnā sieva aizsteidzas pie ores. Zem brezenta jumta sāk pikstēt vēl atlikušās dzīvības. Lielie riteņi, sniegā gurdī čīkstēdami, veļas atkal tālāk.

„Dzejniek, vai tu tici liktenim?” pēkšņi Pusgailis viņam atkal atrodas blakus. Negaidīdams atbildi, viņš enerģiski turpina: „Netici! Tā ir glēvuļu pazīme! Modernais cilvēks radīts cīņai, viņš kāpj pāri visiem šķēršļiem un briesmām, pamezdams aiz sevis dīkdieņus, slaistus un vārguļus . . .”

Virsleitnants Pusgailis aiziet, runādami ar sevi kā apmāts, jo Zvaigžņu Vilis atkal izdevīgā brīdī iejūk burzmā.

Viņš vēl nespēj novērst acu no mazā kapa. Viņš atgriežas un, brīdi šaubījies, pārlec pār grāvi.

Te viņš guļ. Bērns, kas dzimis cilvēces nākotnes vārdā, kas neapzinās, kādēļ jau sesto gadu jāmirst visās ceļa malās, kur pāri drāžas cietais kaļa dievs.

Vilis godbijīgi noņem no galvas zaļo vācu armijas cepuri.

Kad viņš grib atgriezties uz ceļa, tas ierauga sev blakus Albertu Gvido. Grūtajās stundās viņš neskaitāmas reizes ir smīdināja savus biedrus, bet šobrīd, stāvot pie svaigā sniega kapa, viņa komiķa sejā ievelkas dīvaini mulsuma vaibsti un acīs spoguļojas īstas cilvēcības apgarota sirds. Tajās nespēj vairs tverties ilgi aizmūrētās asaras, tās birst un birst, sasaldamas apsarmojušā mēteļa atlokā.

No debesīm sāk birt arī sausas sniega pārslas.

Tagad Vilis saprot, kādēļ pēdējā laikā jautrais dižkareivis tik reti smejas.

Ne vārda nerunādami, abi soļo tālāk. Viņi atkal nemanot noslīkst postā upē, kas aizlokās pa aizputināto ceļu pret kalnu kā milzīgi gaŗš, nevarīgs tārps ar nocirstu galvu . . .

Debesis nomācās pelēkas, saplūda ar Pomerānijas pakalniem, kas slaidos kāpienos auga viens par otru augstāk. Vēl arvien krita lejup retas sniega pārslas, gausi apsegdamas lielā posta pēdas. Pat frontes trokšņi aplkusa. Visapkārt snauda divains klusums, it kā aiz katra meža pudura slēptos kaulainā sieva un divasotu bēgļiem sejā nenovēršamo.

Lai nebūtu par to jādomā, latviešu vīri vēl izstaigāja atmiņās dzimtenes ceļus, vienalga, vai uz skolu braucot, vai medībās klaiņojot vai vienkārši soļojot blakus malkas vezumam.

Andrejs Mieturis, kā parasts, kavējās savā Daugmalē, kur viņš audzis un strādājis līdz pēdējai rudens ražai, kad vācu armijas pavēle viņu atrāva no darba. Sieva palika savā vietā kā sargeņģelis, uzlikusi gādīgās rokas uz baltajām bērnu galvām.

Viņas ziņā palika visa pēdējo gadu svētība, ko viņi abi, kopā dzīvodami, bija sanesuši. Kad pamalē jau dunēja austrumu fronte, dažreiz vakaros viņi stāvēja atvērtās klēts durvīs un ieelpoja jaunās maizes smaržu. Tagad Andrejam liekas, ka viņa pati visu mūžu bijusi kā atvērta klēts, kas tikai ziedojusi, atdevusi un uzturējusi.

Kad satumsa pagalms, viņa sēdēja uz mājas sliekšņa, piepiedusi bērnu galvas pie krūtīm, un klausījās, kā aplkusa sīkie dienas trokšņi. No tāliem purviem plūda augšup gruzdošas kūdras dvinga. Austrumu pamalē šaudījās rūsa, likās, tuvojās atvasaras negaiss.

„Māmiņ, skaties, kāda liela zvaigzne!” zēns izstiepa rociņu pret krēslainajām debesīm, kur pēkšņi uzliesmoja spoža rakete.

„Tā nav zvaigzne, dēls!”

„Kas tad?” mazais apmulsis jautāja.

„Svece, ko debesīs aizdedzinājuši tumsas putni . . .”

„Kāpēc viņiem jādedzina gaisma, ja tie ir tumsas putni?”

„Tādēļ, lai atrastu laupījumu, pirms nav uzaususi diena.”

„Kādēļ tumsas putni baidās dienas?”

„Tādēļ, ka saule viņus padara aklus!”

Un mātei vēl ilgi bija jāstāsta pasaka par tumsas putniem, lai mazajai dvēselei slēptu ļauno cilvēku darbus, kas šajās baigajās dienās jau trešo reizi apdraudēja Latvijas laukus.

Sieva jauda, viņa zināja, kas nāks. Viņa neticēja vācu virsnieku solījumiem — pacietieties, jaunie ieroči ir ceļā! — Un tomēr viņa palika savā vietā kā uzticamākais kaņavīrs.

Varbūt Liktenis gudri darījis, neļaudams viņai pamest mājas, Mieturis domāja. Visu rudeni viņš par to šaubījās, bet šodien, redzot, kā mātes aprok sniegā savus bērnus, šodien viņš apbrīno sievas sirds gudrību. Gan jau viņš pats puteņaino ceļu izbridīs, gan, gan —

Pievakarē saltā ziemas migla izgaisa, bet, līdz ar skaidrajām debesīm platāk vērās ziemeļvēja vārti. Tie savilka ragā sasvīdušās kaņavīru drēbes un stindzināja nogurušo cilvēku locekļus.

Tumsa atkal audās pār apsnigušajiem Pomerānijas laukiem kā draudīgs milzu zirnekļa tīkls. Krēslā aizvērās tālās skabardžu mežu skropstas, tad melnais kamols vēlās arvien tuvāk un tuvāk, pamazām ietīdams sevī sarmainos kokus, sniegotos ceļus un pārgurušo bēgļu gājienu.

Tikai nāves elpa neizdzisa, tumsā tā pūta vēl baismīgāk.

Kur gan palikusi pašu armija? — vācu bēgļi sašutuši brīnījās. Mājās viņus drošināja radio ziņojumi par atgūtiem frontes iecirkņiem, bet šeit viņus aplenca tukšums, bailes un pamestības sajūta.

Bet latvieši nebrīnījās. Viņi sen jau mācēja tulkot vācu virspavēlniecības ziņojumus.

Pakalnē uzrāpās sārts, apaļš mēness, apliedams zvaigžņainos laukus ar rēgainu krēslu.

Lūk, kas tur spīd ceļa krustojumā? Beidzot kāda armijas vienība? Vai ausīs neieskanas kāpurvažu troksnis? — Tankil! Lūk, kā šaurās uguņu acis līgojas tumsā, it kā mādamas sveicienus un aicinādamas tuvāk . . .

Bēgļi atdzīvojas. Beidzot būs skaidrība par frontes stāvokli.

Arī latviešu vienību kaņavīri sāk dzīvāk brist uz priekšu. Bālajā mēnessgaismā sirsnīgi samirkšķinās sarkanbaltsarkanie vairodziņi.

Pēkšņi! Pār balto sniega lauku aizstiepjās žiglas uguns svītras, ausīs iesitas spalgi ložmetēju tarkšķi. Dievs, starmešu gaismā līkst cilvēki!

Krievi! — drausmīgs izbaiļu čuksts pāršalc bēgļu masu. Pūlis pašķīras, izjūk uz visām pusēm, saplok, nogulstas, aizkūleņo pa sniega piedzītajiem grāvjiem. Cilvēki, nāvīgo tērauda zobu vajāti, pazūd aiz kokiem, krūmiem, pauguriem, šķiet, daļa pat ielien sasalušajā zemē. Dievs, kaut tā saplai-

sātu un atvērtos, jo virspusē pasaules radītāja līdziniekam nav vairs vietas!

Šāviņu kārtas asi dzeļ vakara klusumu. Kur vien pret balto sniega segu sakustas tumšāka ēna, uguns mēles steidzas turp, karstais svins iecērtas cilvēku ķermeņos kā asinssuņa zobi.

Tanku iznīcinātājs . . .

Kad sniega lauks sastindzis bez dzīvības, spožās kara mašīnu acis satausta atkal ceļu. Vēl pāris reizes ierejas tumsā spalgie dzelzs suņi, tad grabēdami un šūpodamies aizslīd atpakaļ austrumu virzienā.

Neviena roka nepaceļas, lai iecirštu tērauda nezvēru sānos robu, visa apkārtnē dus zem asinīm notraipīta līķauta.

Liels Dievs, vai tu tiešām esi visspēcīgš? Kas notiek tavā zemē, kuŗu tu esi radījis cilvēku darbam, laimei, mīlestībai? Paraugies lejup!

Gausie ziemas mākoņi gan pašķīras, bet no debesu gultas izlien spožais mēness, mazliet sagriezies šķībi, neticīgs un izbrīnījies. Viņš ieskatās jaunas meitenes acīs, kas saļimusi sniegā tikpat skaista kā toreiz vasaras naktī, kad viņa dzimtās mājas dārzā pārdzīvoja savas pirmās mīlestības noreibumu. Mēness viņu pazīst, jo ik vakarus viņi uzsmaidīja viens otram. Tās ir tās pašas zilās acis un blondie matī, kas tagad izīruši un nokrāsojušies tumši sarkani.

Netālu sniegā, pakļupusi četrrāpus, vēl dreb maza bērna dzīvība. Viņš vēl nav beidzis elpot. Bet māte gan. Tā guļ, sabrukusi uz ceļiem, iespiedusi pirkstus sasalušajā sniegā.

Blakus šai bēgļu grupai redzams slaidš puisis ar koši zilām acīm vaska dzeltenajā sejā. Tās raugās tieši debēs, kur

zvaigznes glabā cilvēku likteņus. Viņam nav ieroču klāt, tikai pierē Latvijas saulīte, uz rokas uzšūts dzimtenes vairodziņš. SS zīmotnes viņš jau noplēsa austrumu frontē, kad ienaidnieks iebruka Latvijas robežās. Sīksti viņš vēl turējās, ieķēries Aiviekstes akmeņainajos krastos un Daugavas plieņu radzēs. Tur viņa dzīvību sargāja Latvijas zeme, te viņu atdeva nāvei klajais Pomerānijas lauks.

Liels miers un tīra sirdsapziņas skaidrība guļ jaunā kaņavīra acīs.

Vēl daudz atbruņoto latviešu ir aizvēruši acis asiņainajā svešzemes sniegā, kaut pārcietuši viskarstākos ugunus, glābdami savas valsts austrumu malu. Arī Andrejs Mieturis ir viņu vidū, šis noslēpumainais Daugmales mežinieks, kas vēl šodien domās satikās ar sievu un bērniem, solīdamies puteņaino ceļu izbrist līdz galam.

Pret viņa plecu, draudzīgi atspiedis muguru, atpūšas Antons. Beidzot viņam pietiek mantas, viņš guļ, sarāvies čupā, kā iegrimis dziļā miegā pēc nogurdinoša gājiena. Kailo galvu viņš ir pabāzis zem smagās mugursomas, spožo pulksteni vēl spiež pie cauršautajām krūtīm. Stundenis tāpat vairs nepukst kā Antona sirds.

Visapkārt mirdz asinis. Tik daudz asiņu, ka greizā mēness seja nobīdamās pazūd aiz mākoņu tumsas.

Slaidie Pomerānijas lauku pakalni glabāja atkal ziemas mieru un klusumu, tikai ziemeļos un dienvidos tāla dunoņa stāstīja, ka austrumu fronte arvien dziļāk ieliecas Vācijas robežās.

Bēgļu un neapbruņoto kaņavīru gājieni gūdi vilkās tālāk uz Cempelbergas pusi. Ļaudis kustējās uz priekšu dziļā vienaldzībā pret nāvi un salu, akli paļaudamies sava Likteņa lēmumam.

Bet Kurzemes pulka sestās nodaļas priekšnieks nicināja Likteni. No mazās cīņas grupas gan bija izkritis uzticīgais ziņnesis Džeks, jo kopš tā vakara, kad viņš aizgāja meklēt priekšnieka mugursomu, vēl nebija atgriezies. Arī Baigais Žanis pēc vakardienas traģiskajiem notikumiem nebija vairs manīts. Vai viņš būtu palicis uz asiņainā lauka? Diemžēl, nevienam nebija laika zudušos biedrus meklēt, kuŗu katru brīdi sarkanarmijas tanki atkal varēja nogriezt atkāpšanās ceļu.

„Savest vezumu kārtībā!” virsleitnants Pusgailis centās

ieturēt disciplīnu. „Neatstāt atkal mantas ceļmalā! Snaudūši jūs esat, ne kaņavīri! Kad jādodas cīņā, tad pametat ieročus! Desmit ložmetēju varēja krist ienaidnieka rokās, bet rotātoru vajadzēja iznest pār līķiem! Un kur ir „Kurzemes” vāki? Tie samīti putrā, iesviesti pie Brombergas grāvī!”

Tikai tagad kaņavīri sāka apjēgt, kādēļ trakais virsleitnants kliedz. Šobrīd, kad Baigā nebija klāt, kas atvēzē kāju un iespeļ grāvī arī otru vezumu, viņš jutās atkal drosmīgais sestās nodaļas priekšnieks, kam jānes atbildība par jaunās Latvijas presi.

Vezums tiešām bija tā izjucis, ka to ne soli vairs nevarēja kustināt tālāk. Rakstāmmašīna bija izbāzusi aizmugurē baltos burtu taustiņus kā smējējus zobus, radio aparāts bija noslidējis uz sāniem, turējās vezuma jūklī aizķēries aiz ebonita pogām. Virves bija kļuvušas vaļīgas, abas planku slieces izlodziņš. Skaidrs, ka tāds vezums drīz vien atkal paliks ceļā!

„Kamanas šurp!”

Kamanas? Jā, netālu tās gulēja ceļa grāvī, apgāztas uz mutes, ar aizlauztu ilksi. Bet citādi kamanas vēl bija braukšanai lietojamas.

Skara, redzēdams, ka no smagā mantu lāsta viņi vajā netiks, žigli aizskrēja turp. Kamanas bija vieglas un ērtas, tomēr Skara viens tās nespēja uz ceļa dabūt.

„Visi turp! Žigli!” virsleitnants kliedza. „Lūk, raksnieks vienīgais gatavs cīnīties par gara pasaules nemirstību! — Dzejniek, kāp Pegazam sedlos, jāj šurp!”

Zvaigžņu Vilis apjucis pavērās apkārt.

„Nesaprotu, virsleitnanta kungs!”

„Nečivini! — Zirgu —!” un, nesagaidījis no biklā vidzemesnieka izšķirīgu rīcību, Pusgailis pats pārlēca pār grāvī un dzinās pakal klejotājam bēgļu zirgam. Nodzītais lopiņš nemēģināja bēgt. Virsleitnants iekērās sarautajos apaušos un vilka to atpakaļ uz ceļa. Uz noberztā zirga kakla vēl karājās aizjūga siksnas.

„Dezertieji!” mētādams streņģes, Pusgailis klaigāja. „Es jūs izcēlu no grāvjiem un dubļiem, bet izšķirīgā brīdī jūs mani pametat vienu! Kaņa tiesai nodošu! Nošaušu kā suņus!” Nesavaldīgās dusmās virsleitnants piesita roku pistoles ietverei.

Lamādāmie un grūstīdāmie nodzīto lopiņu kamanu priekšā, Pusgailis kaut kā to iekāra aizjūgā. Tad, pieķēries zirgam pie

galvas, viņš sāka to raut uz priekšu. Vezums kustējās, bet pārāk lēni, lai dienā nostaigātu vismaz piecdesmit kilometrus.

Tādēļ Pusgailis vēl arvien kaisa dūsmās, mētādams sasarkušo segu starp apsarmojušā mēteļa apkakli. Viņš vēl ilgi nespēja norimt.

„Es prasu uzņēmību, upurus, darba varu! Likteņi jāloka, neticīgajiem jāiedzen ticība! Jūs esat dzimuši Ausekļa un Kronvalda mantinieki, jums aizdedzinātā lāpa jānes tālāk! Tā mums dota līdzī no vecās Latvijas, lai svešumā kļiedētu tumsu un atrastu ceļu atpakaļ uz jauno Latviju!”

Klibais zirgs sāka atkal stāties.

„Pātagu! Nežēlot pātagu! Dzejniek — !”

Zvaigžņu Vilis saudzīgi piedūra lopam ar stibu.

„Sit, nolādēts! Sītiēt to vācu ādu! — Vai neviens vairs nespēj man turēties līdzī?”

Nē, sestās nodaļas vīri trulām acīm raudzījās priekšnieka sejā. Pat humoristī Hauks un Gvido skatījās viņam gaļām ar vienaldzīgām acīm.

„Nodevējī! Kangari!” un Pusgailis, zobus griezdams, iespēra lopam ar zābaka purnu.

Vezums pamazām kustējās. Saulei lecot, viņi iejuka atkal bēgļu gājienā, kas vēl arvien nepārtraukti locījās piesnigušajos ceļos.

Mazais Tilbītis kliboja. Nepeiemērotajos apavos viņš bija noberzis kājas, arī mugursoma, kaut sen jau iztukšota, novilka zēna plecus. Viņš pamazām atkrita no biedriem, pievēršdams acis gleznaini apsarmotiem kokiem.

Kalsnais Kurbadu Pēteris šajā laikā bija kļuvis vēl vājāks. Viņa gudrās acis bija dziļi iekritušas zem apledojušām skropstām. Tajās gulēja nenoslēpjams smīns.

Turpretī Hauks šajā ziemas rītā vēroja virsleitnanta kustības asāk nekā citi. Viņš soļoja spītīgi lēni, vērodams visus notikumus no malas, it kā pats nebūtu tajos ierauts.

Eduards Cinis, kas vēl arvien turējās kā noklīdis kareivis citiem līdzī, saskatīja Pusgaiļa sejā čekista vaibstus. Viņš bija pārliecināts, ka šis karstais patriots gluži labi varētu iejusties arī tajā Latvijā, kas patlaban tika veidota aiz frontes.

Zvaigžņu Vilim, nepārtraukti staigājot pa slideno ceļu, sāpēja kāju muskuļi. Tomēr visasāk viņam sāpēja jutīgā sirds.

Tikai Mārtiņš Skara centās turēties virsleitnantam līdzī.

Dzīdams uz priekšu vājo zirgu, viņš neaizmirs uzmodināt arī biedrus.

„Laukā jātiek, veči, ar vai bez „Kurzemes“! Vagu vēl nevar ņemt.”

Tomēr biedri viņu nesaprata.

Kaut saule kāpa skaidrajās ziemas debesīs staraini spoža, aukstums tomēr pieņēmas. Nikni ziemeļu vēji pūta gājējiem iesāpus pretī, it kā sabiedrodami ar ienaidnieku. Mugursoņas gan visiem jau bija kļuvušas vieglas, bet tādēļ vīru soļi nekļuva ātrāki, jo tikpat tukši kurnēja kaņavīru vēderi. Uzturs nebija saņemts jau dienām ilgi, neatlika arī laika par to domāt. Katra stunda viņus dzina tālāk no frontes kā bezspēcīgus meža kustoņus, kad spalgā ziemas rītā visapkārt skan šāviņu trokšņi.

Rotu komandieri bija nozaudējuši vadus, bataljonu komandieri nezināja, kur noklīdušas rotas. Pat štaba virsnieki neuzminēja, kur palicis pulka komandieris. Varbūt arī divīzijas štabs nezināja, kur atrodas neapbruņotais Kurzemes kaujas pulks. Šajās dienās chaotiskajā austrumu frontē bija pazudusi visa varonīgā vācu armija.

Plašajos Pomerānijas laukos vēl redzēja nekultas labības kaudzes, un gaŗas, neieziemotas sakņu grēdas. Cilvēki bēga prom kā sajutuši pēkšņu zemes trīces grūdienu.

Nepārutrauktās bailēs un trauksmē aizgāja īsā ziemas diena. Atkal bēgļu ceļu aizsedza viltīgā tumsa, kad ik mirkli varēja nostiepties pār sniegainajiem klajumiem sarkanās uguns mēles.

Tomēr izklīdušie latviešu grāvrači bija pārāk noguruši, lai vilktos tālāk. Grupās un atsevišķi viņi bez atļaujas sakrita ciemu šķūņos, gubeņos, pat kūtīs, lai pāris miega stundās uzkrātu spēkus tālākam gājienam.

Arī sestās nodaļas priekšnieks šovakar bija pārāk noguris, lai triektu savu grupu tālāk. Ātri noskatījies kādā ciemā ceļmalas ēku, viņš atrāva vārtus un, zibinādams savus virsnieka uzplečus, pavēlēja mājas saimniecei atbrīvot lielāku istabu.

Sieva greizi noskatījās iebrucējos un, ne vārda nebildusi, norādīja ar roku uz kādu nekurinātu telpu.

„Vai nevar dabūt vismaz salmus, ko uzsviest uz grīdas?”
Jā, salmi esot šķūnī.

Vīri žigli aizsteidzās uz norādīto ēku, lai atstieptu mīkstus, saduzējušus vasarāja klēpjus. Viņi iekārtojās ērti un da-

žās minūtēs iekrita dziļā miegā. Arī virsleitnants Pusgailis, nozīmējis Gvido pirmajā sardžu maiņā pie kamanām, nolikās ar visiem zābakiem Zvaigžņu Vilim blakus.

Bet viņš nepaspēja ne ievilkt vienmērīgu elpu, kad uz sliekšņa parādījās kāds zēns un neskaidrā vācu valodā iesaucās „Krievi — !”

Virsleitnants pielēca kājās, it kā zēns būtu iesviedis salmos degošu pagali. Arī pārējie vīri pietrūkās sēdus, pusnomodā, pustumgors blenzdami logos.

„Kur?”

Puika no tumšā durvju cauruma bija nozudis.

Virsleitnants izrāva pistoli un žigli aizlēca aiz krāsns. „Nevilkt sērkociņus! Pazust pa vienam! Pulcēties aiz šķūņa mežmalā!”

Satrauktie vīri izslīdēja pa durvīm un logiem, nozuda tumsā kā gaistošas ēnas.

Brīnums, laukā neatskanēja neviens šāviens! Vecais zirgs pie vezuma mierīgi grauza sienu, Gvido klusi svilpoja šlāgeri. Spožais mēness, atkal pacēlies dzidrajā debesu jumolā, smaidīdams noraudzījās lejup.

„Vaņkas — ?” Skara čukstot prasīja.

„Kas to teica?” Gvido strauji pacēla galvu.

„Puika —”

Zēns vēl nebija paspējis nozust.

„Tu — !” Skara viņu sagrāba aiz rokas. „Kur tu redzēji — krievus?”

„Es nē —” puika sāka stostīties. „Bet māte teica, lai jums pasakot —”

„Ak tā!” Skara palaida mazo meli vaļā. Brīdi klausījies, cik žēli uz ceļa pusi sasalušajā sniegā čīkst bēgļu pajūgu riteņi, viņš turpināja: „Tomēr būtu labāk, ja mēs soļotu tālāk... E, saki, lai kungs nāk laukā! Tu esi amata persona!”

Gvido iestājās istabas durvīs, sasita papēžus un ziņoja: „Virsleitnanta kungs, pirmais uzbrukuma vilnis atsists ar tintes pudeli! Vai dosit rīkojumu pievēkt kritušos un doties tālāk?”

Virsleitnants satraukts izskrēja laukā.

„Zirgu ilksīs! Mugursomas plecos! Stāties!”

Vīri sāka atkal lēnām cilāt zirga lietas un joza plecos apnikušās mugursomas. Neviens nesteidzās ātrāk kā parasts, jūzdamī kāju stilbos dedzinošas sāpes. Tikai Gvido, kā virs-

leitnanta pavēli atbalsodams, sevī norūca: „Līdzināties! Ar dziesmu — marš!”

„Neņirdz!” Pusgailis strauji atcirtās atpakaļ. „Zīrgam pie galvas!” Viņš pats ieķērās vienā pavadā, Gvido otrā pusē. Kamanu sliecēm čīkstot, sestās nodaļas vīri bēga tālāk.

Pēc vairākiem ceļa līkumiem Skara apjautājās biedriem: „Kas tā saimniece bija — vāciete vai poliete?”

„Poliete!” Cinis apstiprināja.

Žurnālists saprata. Bet viņš nenožēloja miegam atrautās stundas. Neviens šajā brīdī nevarēja pateikt, kur atrodas fronte, vai krievu tanki atkal nedežūrē visos ceļu krustojumos.

Lūk, kas tā par gaismu, kas lejā spīd starp sarmainajiem kokiem? Uguns acis nāk arvien tuvāk, reizēm uzmezdamas žiglus gaismas kūļus uz ceļmalas ēkām. Vai tās nemeklē atkal latviešu vairodziņus kā izsalkušas krievzemes vilku acis?

Kāds šaurs gaismas stars iekrīt arī Pusgaila sejā. Dievs zina, vai sarma aizledojusi viņa vaigus, vai tie zaudējuši pēdējās asinis.

„Stāt!” pēkšņi virsleitnants atlec no zirga galvas un aiztenterē aiz ceļmalas koka. Viņš izrauj atkal pistoli. „Gulties!”

Gvido gan pievelk lopiņu pie malas, tomēr soļo tālāk, pētīdams tumsu. Arī pārējie neklausā priekšnieka pavēlei. Taču pat lāpstas viņiem nav vairs uz pleca ar ko aizstāvēties!

„Gulties!” virsleitnants kliedz no slēptuves. „Es jūs nošaušu ka suņus par pavēles neizpildīšanu!”

Beidzot Gvido pierauj zirga pavadu. „Veči, nav joki! Kādam var ķert. Man liekas, no priekšas nē, no aizmugures . . . Nogaidīsim!”

Šajā brīdī starmetēju acis jau plašā lokā ietver noskrandušos grāvračus. Viena smagā mašīna aiz otras aizdrāžas viņiem garām, iesviezdamas acīs sausus sniega putekļus. Cik tumsā var jaust, mašīnās brauc apbruņoti kaņavīri. Bet klau! — vai tur neskan klusa dziesma? Tiešām, smeldzīgā latviešu dziesma — Pūt vējiņi!

Latvieši! Starmešu gaismā pazib sarkanbaltsarkanie vairodziņi, atskan vienkāršā frontes valoda.

„Veči, uz kuņieni? — Hē, tie jau ņem vagu!”

Grāvračī klusē nodurtām acīm. Tikai Gvido izslej starmešu gaismā savu kaulaino zodu.

„Nepabaidies! Mēs braucam uz Kurzemi ar jaunajiem ieročiem! . . .”

Aktieŗa balsi aprij sniega vēŗpetes, kas, maŗinām gaŗām drāŗoties, aizputina visu ceŗu. Piecpadsmītā divizija steigŗas, lai vēŗ glāŗtu izjukuŗo Pomerānijas fronti.

Kad auto kolonnas pazuduŗas nakts krēŗlā, ceŗa vidū izlec arī virsleitnants Pusgailis, vēŗ nepaspējis spoŗo ieroci noslēŗt ietverē. Viņŗ atkal strauji saŗeŗ zirga galvu un varonīgi uzsauc: „Uz priekŗu!”

Nākoŗas dienas vakarā, pazaudējis vadību, Kurzemes kaujas pulks sasnieŗda Cempelbergu. Maizes un miega bada nogurdināti, kaŗavīri izklīda pilsētiņas tējniecās un ēdienu veikalos, nokrita ar visām sasvīduŗajām drēŗbēm kur pagadījās.

Zinādami, ka aizmugurē atrodas piecpadsmītā divizija, latvieŗu grāŗvraŗi jutās droŗāki, arī cerības vairojās, ka beidzot viņi no ielenkuma izkļūŗ.

Seviŗķi pacilāti jutās ŗtaba virŗnieki un instruktori, kas pilsētu sasnieŗda jau ap pusdienas laiku. Kādā viesnīcā, kur apmetās arī sestā nodaŗa, tika rīkotas siltas vakariņas. Ziņneŗi skraidīja ar kūpoŗiem traukiem tik veikli, ka viesnīcas apkalpotāji godbijīgi atkāŗpās sāņus.

Galdā parādījās arī degvīna pudeles.

Virsleitnants Pusgailis, kaut pazaudējis savu uzticīgo Dŗeku, sēdās un cēŗās, kļūdams ar katru ŗņabja glāzi varonīgāks.

Viņŗ neaizmirsuŗ arī nodaŗu. Viņŗ rūpējās, lai zirgs būtu labi novietots, lai kamanas būtu apseŗtas, ar segām. Laiks bija pielaidies, sāka snigt, lielām, ķepīgām pikām.

Sardzē patlaban stāvēja Zvaigŗņu Vilis. Ieraudzījis priekŗnieku, viņŗ nolaida skatu lejup. Viņa acis ŗobrīd bija tukŗas, satumsuŗas, nogurumā pievērtie plaksti glabāja cerības nākoŗām dienām.

„Nesapņol!” virŗleitnants omulīgi uzsita puisim uz pleca. „Vai rakstāmmaŗinas vēŗ savā vietā, vai radio aparāts nav izmests sniegā? Un Kurzemes vāki? Drīz vajadzēs. — Vai esi domājis par jauno numuru? Vecie manuskripti vairs nederēs, kad aktuāli notikumi deg visapkārt. Lūk, kā strādā kaŗavīru prese! Kaut uguns virŗ galvas un nāve pie papēŗiem, varoņa rokā vēŗ pazib spalva, vēŗ top pēdējais ziņojums! . . .”

To teicis, jaunais virŗnieks atkal staltī aiznesa savus uzpopētos plecus, pazuzdams aptumŗoto spuldŗu ēnās, kur ļautri skanēja trauku ŗķindoņa.

Pēc sardzes maiņas Vilis noguris ievilkās viesnīcas priekš-
telpā un, pagrūdis plāno mugursomu zem galvas, izstiepās uz
paklāja. Ceļa biedri jau snauduļoja murgainā miegā, dažs at-
spiedis muguru pret krēsla atzveltni, cits sakņupis pār galda
malu, vai salicis kūkoja gaiteņa stūrī.

Caur durvīm nepārtraukti staigāja štaba virsnieki, instruk-
tori, ziņneši, pienesdami grīdu ar slapju, kūstošu sniegu. Daž-
reiz āra durvīs iebāza galvu svešs kaņavīrs vai privāts bēglis,
bet, izdzirdis troksni, atrāvās atpakaļ, lai meklētu mierīgākas
nakts mājas.

Ap pusnakti viesnīcas gaitenī parādījās kāds pazīstams
apsnidzis kaņavīra stāvs. Viņš nesa savu plecīgo augumu maz-
liet salicis un nedrošs, it kā slapstītos frontes pirmajās līnijās.

Apvazātās zīmotnes gan liecināja, ka viņš var komandēt
pulkku, tomēr viņa gaita atgādināja degradētu virsnieku, kas
klīst bez jēgas un nozīmes, kareivju zobgalību pavadīts.

Jā, arī pulkvedis Kliņāns bija dienām ilgi vārdzis bez mai-
zes un miega. Bet, ieraugot savus vecos draugus, viņa pelēkā
seja kļuva dzīvāka. Negribēdams traucēt kaņavīru snaudu, Kli-
ņāns nometa brīvākā stūrī somu un atlaidās tai blakus.

Hugo Hauks tomēr pacēla no galda malas miegainas acis.
Pamanījis pulkveža zīmotnes, viņš automātiski pietrūkās kājās.

„Tak necel roku, velns! Sniedz šurp, lai es to sakratu, ka
neesi palicis sniegā!” Un pulkvedis sirsnīgi saspieda karika-
tūrista delnu.

Tomēr, lai cik klusi Kliņāns rūca, kaņavīri izdzirda sava
pulkveža balsi pat miegā. Viens pēc otra viņi atvēra acis un
pieslējās sēdus, it kā tos būtu uzrāvis no snaudas pazīstamais
kliedziens: „Es jūs zemē iedzīšu!”

Pa gaiteni atkal izskrēja kāds ziņnesis, ielaizdams no
ēdamzāles dzērāju troksni.

„Pulkveža kungs!” Zvaigžņu Vilis nedroši ieminējās. „Jūs
neesat ēdis. — Varbūt jums tur rezervēta vieta — ”

„Turi muti!” Kliņānam pēkšņi izspruka aizturētais klie-
dziens, it kā neatbildīgais kareivis viņam ērtās nakts mājas
vietā būtu piesolījis kūti . . .

Brīdi iestājās nelāgs klusums. Tomēr pirmais miegs bija
nospirodzis, kaņavīri pēkšņi atcerējās, ka arī šajā naktī frontes
loks liecas viņiem apkārt.

„Ko pulkveža kungs domā par stāvokli?” Skara ar žurnā-
lista veiklību pārtrauca neomulīgo sajūtu.

„Es to gribēju jautāt pulka komandierim, bet neviens nezina, kur viņš atrodas,” Klijāns atrūca, vēl manāmi saīdzis.

Arī Zvaigžņu Viļa miegainība pagaisa „Kas te īsti notiek? Vai mēs šonakt drīkstam bezrūpīgi gulēt?”

„Guli vien mierīgs un sapņo par māti!” pulkvedis pamazām nomierinājās, tomēr viņa cietā balss drebēja. „Vai neredzējāt, ka latviešus aizdzina kaut? Šajā brīdī, kad pašu zeme gaida glābiņu! Nolādēts! Deviņpadsmitā spītē nāvei, bet mūsu teļi mauro pie dziras! — Guli mierīgi, zēn, ja vien vari aizmigt!” Un lielais vīrs, atbalstījis platos plecus pret tapsēto sienu, sāka ātrāk mirkšķināt plakstus.

Ķaravīri apklusā, laidās atkal viens pēc otra iztraucētajā snaudā. Kad Vilis vēl pavēra miegainās acis, viņš pamanīja, ka pulkvedis Klijāns turēja rokās melnu grāmatiņu ar zeltītu krustu uz vāka . . .

Vēlās nakts stundas vilkās nemierīgi un skaļi. Šķita, uzvarētāji gaviļē par izcīnītām kaujām, klaigādami švešajā pilsetā aiz aptumšotiem logiem.

Ķaravīri nāca un gāja. Nebija vēl apklusušas dzīrotāju balsis, kad strauji atsprāga viesnīcas durvis un priekšelpā ar troksni iemeimuroja gaŗš, noskrandis vīrs bez mēteļa.

„Veči — !” viņš izkļiedza tikai vienu vārdu, un tūlīt draugi viņu pazina. Baigais Žanis pārguris nokrita uz slapjā paklāja.

Sestās nodaļas vīri atkal pietrūkās sēdus. Dievs, kāds viņš izskatās? Vaigos izspiedušies asi kauli, acis dziļi iekritušas zem skropstām. Tās spīdēja nikni un atriebīgi kā tumsā pasprukušam vilkam.

„Veči, es jau trešo dienu turos bez paikas! Naglas rītu, ja būtu pie rokas! Vai jums nav kāds gabals maizes?”

Draugi vēl apstulbuši raugās noklīdušajā puisī, kas bez mēteļa un mugursomas ar norautām zīmotnēm guļ viņiem pie kājām kā izsprucis no velna nagiem. Tikai pēc laba brīža viņi atpapas un atrauj savas mugursomas. Protams, arī tās jau sen iztukšotas, vieglas, tomēr pa visiem kāds sakaltis maizes gabals vēl atradās.

Ķaravīri kaprālis rīstīdamies maļ zobos cietās maizes garozas.

„Bet no kuŗienes tu nāc?”

„Baigi muduļi, veči!”

„Mēs jau domājām, ka tu paliki guļot.”

„Nepabaidies, uz grauda vaņķas mani tik ātri nepaķers.

Bet sakūlos kopā ar tādiem pekstiņiem un iekritu trubā. — Krievi paņēma aiz apkakles!”

„Tevi — ?”

„Aizdzina atpakaļ uz Brombergu! Iegrūda pagrabā kopā ar dzeltenajiem fazāniem. Nu, ta moin!”

Norāvis atkal ar baltajiem zobiem krietnu maizes kumosu, kaprālis steidz savu stāstu tālāk, bailīgi paraudzīdamies pār plecu, it kā viņam vēl sekotu sarkanarmiešu durkļi.

„Pats nodomāju — nu tu vienreiz esi norāvis, vecīt! Latgalē esmu laidis vaņkas no kātiem strīpām vien, bet tagad tu esi viņu nagos, nu tevi pataisīs, ka ne zārkā vairs neieguldīs!”

Baigais Žanis vēlreiz pablenž apkārt, pārliecinādamies, vai viņš tiešām atkal sēž savu biedru vidū.

„Dūša pēc suņa! Solbuchu jau pa ceļam iegrūdu sniegā, zīmotnes arī paspēju noplēst, bet pulksteni, velni, atņēma! Izgriezta visas kabatas otrādi — nazis, spogulītis, ķemmīte — viss pa tiro!”

Žanis aptausta tukšās kabatas, lai pierādītu, ka viņš nemelo, un, elpu atņēmis, turpina: „Tad sāka lasīt pašus. Vispirms izvilka vienu pēc otra dzeltenos fazānus — neviens neatgriezās. Viens vācietis pats pakārās!”

Žanis atkal paceļ galvu, ausīdamies, vai aiz viesnīcas durvīm čab pašu vīru soļi, vai varbūt čekisti ielenc māju.

„Un tu?” Skara žurnālista ziņkārē nenociešas.

„Es — ? Nepabaidies! Nedomā, ka es būtu aizgājis uz viņpasauli viens! Vismaz divi būtu nākuši līdz! Bet klausos — laukā dragā patšautenes! Lodes sitas pret pamatakmeņiem — pakš, pakš! Kādu brīdi dun zeme, tad paliek tik riebīgi kluss, ka mati ceļas stāvus. Beidzot atsprāgst durvis! — Letiņi! Piecpadsmītās divīzijas puikas!”

Sastingums atslābst. Biedri ierēcas korī, it kā nupat pašā būtu negaidot izglābušies no nāves.

„Tad nu šoreiz tava tukšā loze izslidēja no pirkstiem . . .” Pēteris Kurbads dziļdomīgi novelk.

„Veči, man ir tāda cemme, ka es varētu uz galvas stāvēt! Padomājiet, no Pleskavas līdz Rīgai letiņi dragāja tik vēsi, ka pat vācieši ar savām nāves galvām raustīja plecus. Bet savos kara ziņojumos viņi mūs nepieminēja, it kā mēs arī pie savas robežas būtu mācējuši tikai grāvjus rakt! Bez mums viņi jau sen būtu apslīkuši Volchovas purvos! Es pats esmu palicis pē-

dējais grāvjos, dragājis pa labi un kreisi, kamēr friči piesit pēdu. Bet tagad viņi mani atdzen uz Pomerāniju un pagrūž krievam taisni stobra galā! Pie velna, būtu mums bijušas vismaz tās pašas lāpstas pie rokas, mēs tos piecus tankus tovarak būtu iegāzuši grāvī. Ar lāpstām mēs viņus būtu apsituši. Bet tagad puikas noguldīja kā cāļus, nolādēts! Un mūsu operešu leitnanti tikai dragā uz Cempelbergu, ka ne panākt yairs, nevar!"

Pēkšņi Baigais Žanis apklust. Ēdamistabas durvīs stāv virsleitnants Pusgailis ar stingrū uzpopētajiem pleciem, kas pat grūtajā pārgājienā nav nošļukuši.

„Dezertieris!” virsleitnants sasarcis šļupst.

„Kas ir dezertieris?”

Ar dzērumā apskurbušām acīm Pusgailis mana, ka garš karavīrs pietrūkstas kājās un tikko zvārojas, lai neuzkristu viņam virsū.

— „Nodevējs! Sabotētājs! Kur ir žurnāla vāki? Kur mana soma ar foto aparātiem?”

„Jūs meklējat savu somu, virsleitnanta kungs? Tā ir bolševiku nagos! Viņi sūta jums sveicienus un apjautājas, kur jūs gribat to saņemt atpakaļ, te, vai pēc kara Maskavā?”

Virsleitnants apmulst. Viņš gan jūtas mazliet iereibis, bet vai viņš būtu tik daudz dzēris, lai nepazītu savu mantzini? Pasarg Dievs! šim lielajam plecīgajam vīram, kas tagad gāžas viņam virsū, spīd vīti sudraba uzpleči! Jaunais virsnieks nogrūž delnu gar acīm — tiešām, pulkvedis Klijāns!

— „Atvainojos, pulkveža kungs!” Pusgailis pārbijies stens.

— „Teji! Iēgrūduši purnus dzīras spainī, tā ka oša uzkrītusi uz rāgiem, acis vairs neredz, kas apkārt notiek! Poģu aiztāisit, tejs!” pulkvedis Klijāns uzbrēc tāpat kā senāk Lāču kalnā, kad viņš valdīja savu grāvraču baru.

Sēstās nodāļas priekšnieks zvārodamiēs meklē atbālstu pret durvju stenderi. Diemžēl, tās vietā gadās tikai mīkstās portjēras, tās nodevīgi paslid sāņus, un noreibušais vīrs iestreipulo atpakaļ ēdamzālē.

Pulkvedis Klijāns vairs neapsēžas. Viņš brīdi ieskatās pulkstenī, tad uzsviež plecos vieglo mugursomu un sniedz vīviem pēc kārtas roku.

„Izturiet zēni! Kurzemē tiksimies.” Pulkvedis aiziet, taisni izslējis plecus, lai rīta tumsā viens turpinātu ceļu.

Palicēji klusēdami saskatās. Pirmais attopas Baigais Ža-

nis. „Veči, kādēļ viņš pēdējā laikā tikdaudz ar to Dievu — ?” Bet viņš negaida atbildi, viņš jūtas tik pārāk noguris, ka nokrīt biedriem līdžās uz cietās grīdas, lai vēl stundu līdz dienas ausmai aizvērtu acis.

Rīta krēslā, audams kājas, Zvaigžņu Vilis dziļi noliecās pār apaviem. Isajā snaudā viņš bija redzējis dīvainu sapni: Kurzeme izskatījās kā liela baznīca. Svešs mācītājs svētīja pulkvedi Klijanu un viņa kaņavīrus . . .

Fronte jau dunēja arī ziemeļos. Bēgļu gājiens noliecās atkal uz vakariem, tam līdzi, kā nožēlojams skrandaiņu bars, vilkās Tornas grāvrači.

Noklīdušie kaņavīri, kam laimējās izkļūt no Brombergas un Nackelas kauju rajoniem, pamazām atkal pievienojās rotām.

Tomēr daudzi savu biedrus vairs nepanāca . . .

Kaut izklīdis un nedisciplinēts, pulks soļoja tālāk Konicas virzienā.

Pomerānija drebēja satraukumā. Vietām, ceļa malās un ciemu pievārtēs, glūnēja nomaskēti ieroču stobri, bet ne mirkli tie nenomierināja iedzīvotāju prātus. Bēgļu rindām vēl arvien pievienojās jauni pajūgi, iedzīvotāji pameta mājas, veikalus, noliktavas, atstādami tās klaidoņiem un izsalkušu bēgļu bariem.

Virsleitnants Pusgailis aizvadīto dzīru nakti nepieminēja. Viņš izturējās tā, it kā nekas nebūtu noticis, vienīgi, savās lielajās domās dažkārt nogrimis, viņš reizēm strauji paskatījās atpakaļ, lai pārlicinātos, vai trakais pulkvedis viņam neseko aiz muguras.

„Es viņu iesūdzēju goda tiesā!” sarunādamies ar sevi, viņš neskaitāmas reizes atkātoja.

Kulturālās daļas vīri vēl arvien kāvās ar nodzīto zirdziņu, kas, lēnā solī kāpdams, gausi vilka nodaļas mantas. Vezumā vēl glabājās rakstāmmašīnas, radio aparāts, daļa „Kurzemes” vāku un neapdrukāta papīra saiņi.

Tikai maizes gabala vairs nevarēja atrast nevienā mugur-somā. Baigajam Žanim pat somas nebija. Viņš soļoja grupas aizmugurē bez mēteļa un zīmotnēm, brīvs un viegls, kā no sprosta izglābies vanāgs. Viņš vairs nebēdāja par salu un izirušiem apaviem, jo viņam atkal piederēja vērtīgākā manta pasaulē — brīvība.

Tikai ap pusdienas laiku, kad vēders sāka pārāk atgādināt sevi, viņš igni nosplāvās:

„Veči, vai nevarētu par poļu naudu nopirkt kādu sivēnu? Tā gribas paikat, ka vidus atpakaļ vien liecas.”

Sivēnu? Jā, tādu rožaini sārtu ar apaļiem gurniem, kādus viņi nesa mājās no Argenuas tirgus. Tāds gan tagad derētu. Viņi atcerējās arī meža cūku un liesā cepeša smaržu. Vēl šobrīd, uz mēles viņi sajuta pazīstamo garžu. Jā, tās tomēr bija skaistas dienas, toreiz Lāču kalnā — vīri sprieda.

Zvaigzne, kā parasti, aizgāja atmiņās vēl tālāk.

„Rudeņos, kad kāva cūkas, mana māte prata brīnišķīgi sacept svaigo karbonādi. Viņa to uzgrauzdēja mazliet brūnu un kraukšķīgu, pēc tam aplēja ar taukos saceptiem sīpoliem. Un ja vēl gadījās mājās svaigi cepta rudzu maize —”

„Neņoraujies!” Baigais īsi uzkliedza.

Vilis tiešām aplusa, varmācīgi izrauts no pagātnes sapņa. Grupa mēmi soļoja tālāk, tikai mīkstais sniegs gurkstēja zem kājām. Tomēr ierosinātā doma neatkāpās, tā uzmācīgi nāca līdz katrā solī. Kaņavīru nāsis kutināja viskairinošākās ēdienu garžas un smaržas.

„Mana māte bija zemgaliete,” pēc brīža nenocietās Ogulājs. „Ja viņai uznāca mīlestība pret savu dzimto pusi, tad viņa vārīja virtenus. Vidzemnieki laikam nepazīst. Tie ir vienkārši rupju kviešu miltu pīrāgi, mīcīti bez rauga, vārīti ūdenī un pēc tam apcepti taukos brūni. Māte tos arvien apgrauzdēja —”

„Bet mana māte bija kurzemniece,” tagad arī mazais Tilbītis nenocietās. „Viņai vislabāk padevās rīvētu kartupeļu rausis. Parasti viņa to gatavoja tajās dienās, kad lielajā krāsnī cepa maizi. Cepeša pannā vispirms ielika sagrieztus speķa gabaliņus, sakrāva virsū rīvēto kartupeļu mīklu un virsū atkal speķi. Tad iegrūda krāsnī, lai izčurkstas. Vislabāk garžoja silti ar brūkleņu ievārījumu.”

„Mātes un mātes!” beidzot arī Gvido uzslēja nokārto galvu. „Jūs visus izlutinājušas mātes! Kas mani baroja? Man bija tikai sieva, tā pati mūžam apņikusī sieva! Ne es toreiz varēju labi izgulēties, ne izēsties! Iedomājieties, ik vakaru divi paļagi gultā un vatēta zīda sega! Kur lai es lieku savas nemazgātās kājas! Un rītos es vēl nedabāju ne sapņus iztulkot, kad sieva jau lēja man vārošu kafiju mutē. Istu pupiņu kafiju, šo rūgteni saldo indi! Es vēl tagad noskurinos to iedomājoties. Un krējums! Dūša apšķebinājās, vēmiens nāca! Kad

sieva nevarēja man svaigu iemānīt iekšā, tad viņa sita un kūla ar karoti tik ilgi — piedodiet, ne mani, bet krējumu — kamēr tas sašķīda dzeltenā pikā. Par sviestu sauca. Bet ar to vien nepietika. Man vēl vajadzēja apēst divas olas — pamīkstas, pusjēlas, fui, vēl tagad zaļš griežas gar acīm! Un lai man kļūtu vēl ātrāk nelabi, tad virsū deva dzert glāzi svaiga piena, kas

Bokserporcijas . . .

smaržoja pēc kūtī stāvējušas gov. Es gan šķaudīju un turējos pretī, gan ar ļaunu, gan ar viltu, bet mana sieva bija bez sirds. Pusdienā mocības sākās atkal no gala. Vispirms viņa izvalstīja katlā to pašu cūkas gurnu, dažreiz piegrūda kāpostus, kuņus pat trusis vairs neēda, bet man cēla priekšā, acis nepamirkšķinādama. Kad es sāku niknumā sviest treknos gaļas gabalus sunim un kliegt par kuņģa kaiti, viņa mēģināja man piekļūt ar viltu: labinājās klāt ar pankūkām. Iedomājieties, biezas, ļumīgas bliņas, apvārtītas karstos taukos, atkal olas klāt, speķis, ievārījums — fui!

„Vai turēsi muti, velns!” pēkšņi Baigais Žanis iekliedzās, ķerdams tukšu gaisu. „Čekišti mani tā nespīdzināja kā jūs tagad!”

Gvido savilka žokļus izlepuša pavāra nopietnībā, viņu uzskatot vien draugi sāka smieties.

Tikko kājas vilkdami, pēcpusdienā Tornas grāvrači sasniedza Šlochovu, nelielu pilsētiņu ar izmirušām ielām. Vaļā pamestās veikalu durvis un izsistie skatlogi bez līdzjutības brīdināja — velti te meklēt maizi!

Tomēr izsalkumā kaņavīri pārvērtās par pēdu dzinējiem suņiem. Viņi vairs neklausīja priekšnieku rīkojumiem, viņi atrāvās atkal no rotām un izklīda pamestās pilsētas ielās, lai vēlreiz pārbaudītu namu pagrabus. Dažs pārgalvis iezagās arī bēgļu pamestā dzīvoklī, kur viss vērtīgais bija paņemts līdzī, tomēr skapjos un atvilktnēs reizēm gadījās gluži vērtīgas lietas. Bez vajadzības viņi ieģrūda mugursomā kādu kreklu, zeķes, raibu kakla saiti, pat dāmu veļa likās kārdinoša manta.

Tomēr pārtiku viņi nekur neatrada. Labi, ja kādā virtuves plauktā vēl stāvēja vaļējs marinēto gurķu trauks.

Kāda veikala pagrabā Baigajam Žanīm laimējās. Viņš izstiepa dienas gaismā divus spaiņus, mādams ar galvu, lai draugi steidzas lejā.

„Marmelāde, veči! Varbūt nozorgēsīm arī maizi — būs labāk nekā gluži bez aizdara!”

Izsalkušie vīri tūlīt sabruka pagrabā un stiepa laukā brūnos, cieši noslēgtos traukus. Skara tūlīt atrāva kādam spainim vāku un cēla pie mutes saldo ēsmu, bet ievārijums garžoja pēc sacharīnā saldinātiem burkāniem. Badīgi ēzdami, viņi drīz vien juta mutē sāju, pretīgu garžu. Viņi paspēra ar kāju pustukšīto trauku un steidzās cauri pilsētai ar atlikušajiem spaiņiem mazliet vīlušies un īgni.

Vietējie iedzīvotāji, kas bija nolēmuši palikt okupētajā zemē, ieraudzījuši latviešus, bēga no trotuāriem, paslēpās sētas un caur vārtu spraugām bailīgi noskatījās svešajos kaņavīros. Viņu izdilušie bikšu ceļgali un atvērušās zābaku zoles draudēja ik pretī nācējam — sargies no latviešu briesmām!...

Tāda palama izsalkušajiem Tornas grāvračiem staigāja līdzī visā Vācijā.

Pilsētiņas nomalē, kur ceļi krustojās vairākos virzienos, viņus nepacietīgi gaidīja virsleitnants Pusgailis.

„Veicīgāk, veicīgāk!” viņš sašutis kļiedza, nosviedis zirgam pie galvas vaļēju auzu maisu. Lopiņš kāri čapstināja ar lūpām ilgi neredzēto barību.

„Cukurs!” virsleitnants norādīja ar roku uz pamesto veikalu. „Maisiem! Milti, putraini, auzas!” Viņš paķēra Baigo Žani pie rokas un ierāva noliktavā.

kokiem. Tikai mājlopu bari, savvaļā klīzdami un badā, slāpēs maurodami, apsūdzēja savus saimniekus, kas bija aizbēguši no sētām un zemes.

Atraujoties tālāk no frontes, Kurzemes kaujas pulks pamazām saplūda kopā. Beidzot atradās arī pulka komandieris un apzināja savas noklīdušās vienības. Dažkārt pat nāvei pamestie cilvēki panāca savus biedrus.

Tieši pie robežstigas sestās nodaļas priekšniekam pieteicās arī pazudušais ziņnesis. Puiša apaļie vaigi gan bija iekritušies, toties viņa acis smaidīja lepnumā — uz muguras viņš stiepa sava priekšnieka somu.

„Džek!” Pusgailis sajūsmā iesaucās. „Un foto aparāti —?”

„Abi, virsleitnanta kungs! Arī jaunie zābaki, sudraba svečturis un visas konservu bundžas! Tikai vienu attaisīju vaļā, piedodiet, virsleitnanta kungs!”

„Tikai vienu! — Lūk, Džeks Uzticamais! — Rakstniek, te viela leģendai! Tikai ar tādiem cilvēkiem mēs noraksim jaunajā Latvijā visas drupas!”

Džeks jutās varonis. Nesalīdzināmi pārāks par Baigo Žani, kas gan izkāpies austrumu frontē bez jēgas, tomēr līdzīgu uzticību saviem priekšniekiem nebija parādījis. Bet Džeks — ? Bez cīņu pieredzes un ieročiem bija izvairījies no gūsta, tumsā un bēgļu drūzmā atradis somu un atstiepis to uz muguras līdz pat Vācijas robežai!

„Es tevi stādīšu priekšā pulka komandierim paaugstināšanai!” virsleitnants teica.

„Kanaks uz goda!” arī Baigais Žanis izteica atzinību.

Virsleitnants Pusgailis atkal sajūsmā joņoja tālāk, ar asajiem zābaku papēžiem mētādams sniegu. Taču fronte palika arvien tālāk aiz muguras, nāve un ielenkuma knaibles vairs nedraudēja nogriezt „Kurzemei” uzvaru . . .

Pievakarē pulks apmetās kādā pamestā muižā. Komandieris pulkvedis Sūrmanis ar savu štabu iekārtojās pilī, bataljoni izklīda pa kalpu mājām un saimniecības ēkām.

Kulturālās daļas priekšnieks pats ar savu roku iegriezta smago vezumu caur akmens vārtiem. Novietojusi zirgu muižas stalljos, latviešu vīri, sniegainās kājas daudzīdami, iegāja spožajā vestibilā. Telpas sienas greznoja retu meža dzīvnieku rāgi un dižciltīgo senču vāpeņi.

Apstulbušie vīri, nekaunēdamies savu skrandu, slīdēja no vienas telpas otrā un visur tos sagaidīja mazliet nekārtīga,

bet pārsmalcināta greznība. Noslēpumaini klusēja tumšās, atdzisušās kamīnu acotes, biežajos tepļos un paklājos nosmaka soļu troksnis. Mīkstās mēbeles aicināja dziļi atlaisties puszvilus un aplūkot veco meistarū gleznu masīvos zelta rāmjos. Viesu istabā vēl tikšķēja vecu meistarū darināts pulkstenis, apdomīgi skaitīdams minūtes, stundas, dienas, gadus.

Smagajos plauktos, pagriezušas pret svešajiem ciemiņiem zeltā mirdzošās muguras, mierīgi dusēja biezas, iesietas grāmatas, ieslēgdamas savās lapās vēsturiskās liecības kopš Kristus dzimšanas. Bībele un biezie konversācijas vārdnīcu sējumi glabāja cietajos vākos vēl senākus gadu simteņus — kopš pasaules radīšanas pirmajām dienām. Dārgas mākslinieku mapes draudzīgi sadzīvoja blakus zinātniskām grāmatām.

Zem Šopēna ģīmetnes, atbalstīties uz zeltītām ķepām, snauda aizvērts flīģelis.

Pēteris Kurbads paņēma saudzīgi rokās biezos sējumus, pašķīra dažas lapas un bijīgi nolika grāmatas atpakaļ savā vietā.

„Nav tiesa, ka viss padots iznīcībai,” viņš sarunājās pats ar sevi. „Es ticu, ka pat atriebīgākais ienaidnieks, ienākdams šādā vietā, sakaunēsies. Kaut viņš nesapratīs valodu, kādā grāmatas rakstītas, taču gadsimtu gudrība, izstarodama no lapas pusēm, viņu atturēs tās samīt zem kājām.”

Šajā brīdī Pēteris Kurbads vairs neatradās modernajā banditisma laikā, viņš nejutās vairs skrandains, badā iedzīts grāvracis, bet Eiropas kultūras sargāts cilvēks.

Tikai, kad Baigais Žanis atrāva durvis, viņš pamanīja, ka stāv atkal noplūsušo biedru vidū, kas klīst kā noziedznieki no vienas krustceles uz otru ar cietām, aizslēgtām dvēselēm.

„Veči, Pusgailis jau dragā pa virtuvī!”

„Klusāk!” Kurbads nepacietīgi viņu apsauca.

„Ko? — Ak tā!” Žanis saprata. Tomēr no viņa sejas neizzuda nicīgais, nežēlīgais smaids, kas nāca viņam līdzī no austrumu kauju laukiem kā ciets necilvēcības zīmogs.

„Nepabaidies! Atnāks vaņkas, iekurinās krāsnī!”

Kaņavīri klusēdami aizvēra aiz sevis smagās durvis.

Tiešām, nodaļas priekšnieks jau bija sadraudzējies ar virtuves saimnieci, dzīvu, tumšmatainu polieti. Neskopodamies ar glaimiem un izlietodams savu uzbāzīgo vīrišķību, Pusgailis drīz vien iepazīnās ar muižas pagraba plauktiem. Arī pārējie latvieši ātri sapratās ar poļu sārtvaidzēm, tādēļ uz pavarda

drīz vien čurkstēja, kūpēja, svila un smaržoja gluži kā toreiz, kad Lāču kalnā Mieturis nogāza meža kuili. — Dievs, mielo viņa dvēseli aizsaules dārzos tāpat, kā viņš toreiz ēdināja mūs! — draugi viņu pieminēja šajā kāzu naktī ar pateicību. Sen, sen karavīri nebija ēduši tik treknas vakariņas. Pusbadā visu laiku nikuši, tagad labi ieturējušies, viņi drīz vien jūta smāgu nogurumu. Pametusi meitas un cepešus, viņi nokrita bez spēka pils zālē. Biezais tepikis no vienas sienas līdz otrai viņus uzņēma kā mīksta, sievietes rokas sāklāta gulta. Tikai virsleitnants Pusgailis, baudījis nostāvējušos pagraba viņu, jūta sevī neatvairāmi radošu rosmi. Viņš pacēlās atkal pāri savam laikam, redzēdams nākotnes notikumus skaidrāk nekā tagadnes kļūdas. „Ko, visiem jau acis ciet?“ nostājies zāles vidū, viņš pārsteigts sauca. „Dzejnieki, mākslinieki esot, kas pārlādēti ar garīgu augstprīegumu! Viņi gul kā vienkārši malkas cirtēji! Šonakt jātop jaunajam „Kurzemes“ nummuram! Es pats ķeršos pie ievadraksta! — Skara, kā tu domā?“

„Es, virsleitnanta kungs!“ nogurušais žurnālists vilcinādamies uzremsās sēdus. Viņš izgrūda ar delnu no acīm tikko iesēdusos miegu kā saīdzis puika. „Ievadrakstu — ? Jā, virsleitnanta kungs, kas gan cits to rakstīs?“

„Par kādu tēmatu?“

Skarā snaudzams brīdi domāja.

„Tuvojās marts — nevajadzētu aizmirst pulkvedi Kalpaku.“

„Pareizi! Kurzeme un pulkvedis Kalpaks! Vesturiskais bastions par ļaunu visiem tiem, kas tikojuši izdzēst Krīvu tautas sapni par savu zemi! Viņš nelaūza bezcerīgi rokas, kad pārspēka priekšā zūd izredzes ciņai. Vēl palicis ložmetējs un Kalpaks — tā tad! Pulkvedis varonis, nevis slepus kodējs līšķis kā dažkārt šajā kangaru laikā, ar pakāpēm bruņojušies, vadoņiem aiz muguras līn! Skaidrs, ievadraksts būs, bet ko dos pats rakstnieks?“

Skara atkal pamodās no snaudas.

„Pulkveža varoņgaru mūsu dienās, pārdzīvotu un iecerētu Pomerānijas kauju laukos, sniegā un asiņīs, kā vien virsleitnanta kungs vēlas —“

„Lūk, tu izaugsi par jaunā „Kurzemes“ apgāda redaktorul — Un dzejnieks?“

Skara iebrūda blakus gulētājam dūri sānos. Vilis uztrūkās sēdus.

„Krievi — ?“

„Vai degs uguns krūtīs kā toreiz Kurzemes atbrīvotājiem?“
virsleitnants aizrāvēs turpināja.

„Bet mums taču nav ieroču!“ Vilis, vēl arvien samiegojies,
muldēja.

„Nečivini! Dzejniekam jādodas cīņā ar to gara spēku, kas
paša sirds noliktavā dus! — Tā kā ik rinda runātu uguns un
asins valodu!“

„Ak tā!“ Vilis beidzot atmodās. „Būs, būs!“

„Un Hauks, Gvido? Cērtiet droši humora plīķi neticīgo
miesās! — Un tu, krāsu meistars, triep varoņu galvas saules
gaismā! Un pamāci to pinkšķi jauno! Lai viņš velti nešķiež
krāsas! Citādi es viņu sodīšu kā sabotētāju, kas izšķirīgā brīdī
šauj gažām! Pietiek smērēt sīkās sniega pārslīņas, koku zari-
ņus! Vētrai jāgriežas, pārkonim jāgrauj, ozoliem jāsalc, jo tas
būs pulkveža Kalpaka nummurs! — Mantzini, rakstāmmašīnu
— es sākšu strādāt!“

Baigais, visu laiku klausījies iereibušās priekšnieka mur-
gos, lēni pacēla galvu.

„Jeb tu tās esi atkal iegāzis grāvī?“

Kaprālis saprata, ka miera nebūs, — tādēļ slinki piecēlās
kājās. Uzrāvis plecos frenci, viņš pārkāpa pār gulētāju ķer-
meņiem.

Tumsā un sniegā viņa pārgurušās acis ilgi meklēja nodaļas
vezumu. Aukstās pārslas krita puīša sejā, acis pamazām kļuva
skaidrākas. Dzīļi zem cukura maisiem viņš sataustīja rakstām-
mašīnu.

„Nerrs —“ kaprālis saīdzis rūca, atspiezdams pret vezumu
gaļo augumu.

Sausas sniega sīpas sagrieza, debesis ar zemi biezā mā-
konī. — Ek, būtu nu viņš Kurzemē! — Žanis domāja. — Ko gan
šādā laikā nevar izdarīt? Viņš pārietu fronti, protams, viens.
Citādi viņš nekad bīstamajos izlūku gājienos nebija slapstījies.
Viņš nosistu sargu un aplasītu krieviem mašīnpistoles. Tādas
lietas viņš prot. — Ēk, zēni, vai jūs vēl turaties? Izturiet, ka-
mēr mēs tiksīm turp! Ak, Dievs! — Baigais Žanis kaunīgi pa-
cēla acis pret debesīm. Nē, viņš neprot Dievu lūgt, tā tas ne-
bija domāts, bet savas zemes un draugu dēļ gan viņš būtu
spējīgs iet pāri fronteī. Vai tas nebūtu kaut kas līdzīgs?

Kaprālis nodrebinajās. Viņam nebija vairs mēteļa. Viņš
sala, riebiģi sala. Viņš juta auksto rakstāmmašīnu rokās un

atcerējās, ka viņu kāds nelga gaida aizbēgušā vācu muižnieka pili. Nolādēts! — viņš rūca, stiepdams smago dzelzs gabalu. Pēc svara tas tiešām atgādināja ložmetēju . . .

Uzsviedis rakstāmmašīnu uz galda, Žanis, ne vārda nebildis, tūlīt nokrita starp biedru siltajiem augumiem.

Tikai nodaļas priekšnieks, iecerētās Kalpaka tēmas spārnots, kladzināja mašīnu līdz pusnakts stundai. Diemžēl, visradošākajā vietā viņam aptrūka doma, viņš izrāva ar troksni papīra lapu no mašīnas, iegrūda to kabatā un pārguris atlaidās uz tepiķa Baigajam Žanim pie kājām.

Nakts melnums pagaisa kā aizvērts acumirkļis. Skaļa komanda uzrāva kaņavīrus stāvus.

Agrā rīta stundā bija pienākusi divīzijas pavēle — pulkam mainīt virzienu.

Kas gan noticis? Neviens to nezināja pateikt, arī pulka komandieris nē. Vienīgi baumas skrēja no mutes mutē — krievu tanki atkal nogriezuši ceļu!

Polietes smējās. Tukliem, sārtiem vaigiem viņas pavādīja ceļā latviešu vīrus, bāzdamas vēl kabatās ceļa maizi. Viņas jutās muižā īstās saimnieces.

Pagalmā vēl arvien griezās sniegpuTENIS. Vējš dzina sniegu cauri dzelzs sētai, dzīvžogiem, pārsvieda to pār dzīvības koku puduriem un, griezdamies atpakaļ, izdzina latviešus pa akmens stabu vārtiem.

Vienīgi Pēteris Kurbads nebija redzams biedru vidū. Dīvaini, kaut viņš bija piecēlies ar visiem reizē, neviens viņu pēc tam vairs nebija redzējs. Viņš taču nebūs dezertējis!

Tomēr jā. Tāpat kā, atkāpjoties pa savu dzimto pusi, dažs kaņavīrs vēl aizskrien uz mājām, tāpat Pēteris Kurbads, nebaidīdamies ne nāves, ne gūsta, atgriezās vēl senajās dienās, kad šajā pašā pili skanēja tikai mūzika un rāmas valodas. Taisni tajā brīdī, kad pagalmā pārējie kaņavīri drebošām sirdīm klausījās, kuņā pusē atkal ieriesies ložmetēji, Pēteris Kurbads sviniņgi atvēra flīģeli. Vispirms viņš viegli pārlaida pirkstus pār taustiņiem, it kā pārbaudīdams, vai tie vēl dzīvi. Tad noskrandušais kaprālis atlaidās pret sēdekļa atzveltni un pacēla acis pret Šopēna ģimetni. Viņš pieminēja šajā agrajā rīta stundā iemīļoto komponistu ar viņa paša skaņām. Viņš pieminēja laimīgo gadu simtu, kas, aiziedams mūžībā, bija atstājis dārgu mantojumu iznīcībai un postam, gluži kā kādas krājējas dzimtas nākošā, izvirtusī paaudze.

par katru cenu! — Nečivini! — Kaut sniegs un asinis pajūk, mums jātiek cauri! Pats Kalpaks mūs sauc!"

„Plecu pie pleca!" Gvido čukstot dzēla. „Varbūt nozīmēs savā vietā!"

„Kas tur paliek aiz muguras? — Kaprālis Kurbads, protams! Es tevi nošaušu, dezertier!"

Vainīgais nejuta, kas notiek visapkārt. Vēju gaudās viņš dzirdēja tikai mūziku. Šķietamais nāves tuvums pacēla brāzmainās skaņas traģiskā kāpinājumā.

„Pienākums nepazīst žēlastības!" Pusgailis turpināja kliegt, bet vējš aizsita viņam muti. Viņš klupa, cēlās, un skrēja, reizēm iegula ar pleciem smagajam kultūras vezumam sānos, elsodams spieda un stūma, lai tas iekalnē neapstātos.

Kādā kupenā satrūka aizjūgi. Pārskaities viņš izrāva lopu no ilksīm, pirkstus lauzīdams sēja siksnas un raustīja streņģes. Nodaļas vīri bailīgi parāvās sāņus, sacēlušī stāvās mēteļu apkakles pret vēju. Tikai Skara lēkāja priekšniekam līdzī kāzticams adjutants.

Un vezums kustējās tālāk.

„Cīņas vērtē, norūda, bez žēlastības izmet glēvuļus no varoņu rindām!" Atvilcis elpu, Pusgailis drebēdams sludināja. „Mums jātiek Kurzemē, pirms tur iesēžas nodevēji un kangaril! Ja kāds pametīs kaujas lauku, to es izstumšu arī no jaunās Latvijas preses! — Rakstniek, ņem pātagu un dod tam vācu kleperim ar resno galu! — Sit, sit, tūlīt stāsies!"

„Klausos, virsleitnanta kungs!"

Vezums atkal aizslīdēja pa biezo sniega jūru kā smagi piekrauta laiva.

Vētra plosīja iestigušo pajūgu brezenta jumtus. Cilvēku vaidi un kliedzieni bija apslāpuši, pat frontes dunoņu pārspēja vējputeņa gaudas.

Tornas grāvrači soļoja atkal pret austrumiem, klusēdami un bezcerīgi noliekuši galvas.

Nākošā naktī viņi sasniedza Konicu. Pilsētiņa gulēja tumsā mēma un sastingusi kā sniegā ieputināts liķis. Retie spridzinājuma trokšņi atgādināja svinīgus saluta šāvienus . . .

Dieva dzirnas mala tālāk.

Nē, latviešu karavīrus te neviens negaidīja. Pilsēta jau bija pamesta ienaidniekam. Tajā pašā naktī vienības atkal pagriezās pret rietumiem. Bezgalā novārguši un izsalkuši viņi

brīdī pa tiem pašiem ceļiem cauri izlaupītajai Slohovai uz Vācijas robežas pusi. Laukos klīda vaļā palaistie lopu bari, neslaukti, nebaroti, izslāpuši. Gluži tāpat, pēdējos spēkus šķiezdami, maldījās Tornas grāvrači. Šeit laika Dānciņa jaunieši, kas bija ieradušies no Berlīnes, aizsūtīja savus draugus, lai pārbaudītu, vai tiešām ir kādas jaunas ziņas. Neapbruņotais Kurzemes kaujas pulks klīda frontes rajonā pa dziļa sniega piedzītajiem ceļiem turpu un atpakaļ, ik brīdī izaicinādams nāvi un briesmas. Kāda neredzama, visspēcīga roka viņus mētāja no vienas vietas uz otru, launi rotaļādāmās ar neaizsargātām dzīvībām.

Dienas jau slidēja uz pavasara pusi. Pēc putēnainajām naktīm sals pielaidās. No apnikstoši pelēkām debesīm sāka sijāties sīki krusas graudiņi. Drīz vien nokrišņi pārvērtās aukstā, nemīlīgā lietū. Mitrums iesūcās drēbēs, pat cilvēku locēkļos. Arvien smagāk cilājās grāvraču kājas un gura zem mugursumām novārdzinātie pleci.

Beidzot pulks sasniedza dažus ciemus dienvidos no Hammeršteinas. Viņi novietojās tukšajās mājās, kurās saimnieki vēl pēdējā brīdī bija pametuši, dažkārt atstādami uz siltā pavarda iejauktu maizes miklu.

Šeit viņiem izsniegšot ieročus — karavīru mutēs klīda baumas.

Stābs un sestā nodaļa apmetās Breitenfeldē, nelielā zemnieku ciemā, kur dzīvojamās mājas grupējās gar ielas malū, bet saimniecības ēkas visapkārt plašajiem pagalmiem, aiz kuriem sākās tālu pārrēdzami pauguraini lauki.

Arī šeit jau bija sastingusi dzīvība. Fronte dunēja gluži tuvu, reizēm dzirdēja pat atsevišķas patšautēņu kārtas. Dažū brīdī ar tālskatiem varēja saskatīt krievu izlūkus, kas caurajā frontes iecirknī pētīja apkārtni.

Pamestajās ciema mājās trakoja posts. Apkārtējie zemnieki, kas cerēja saglabāt dzīvības tepat pie sava sliēkšņa, zāga un stiepa mājās no kaimiņu sētām visas derīgas un nederīgas lietas. Bez kopējiem pamestie lopu jau dienām ilgi plēsās kūtiņās pie valgiem, nevienam neienāca prātā tos barot vai slaukt. Aizgaldās nežēlīgi kvieca cūkas un blēja aitas, kamēr klistošās vācu karavīru aizmugures vienības tās apklūšināja ar lodi vai šautēņu durkli. Tad pāris stundas tika kurināti izdzisušie pavardi, lai ceptu un vārītu treknus ēdienus.

Pazaudētās dzimtenes sargi vēl pēdējā brīdī gribēja apēst

to, ko skopulīgā tauta bija krājusi paaudzēm ilgi. Tikai baumas, ka krievi jau ielenc ciemu, viņus spēja aizdzīt no dziļu galdiem un likt ciešāk sagrābt delnās vieglos ieročus.

Šajā laikā Danciga jau bija nožņaugta, dzelzainais uguns loks tuvojās Berlīnei. Atsevišķas, pārdrošas tanku smailes taustījās gar Oderas malu Štetīnes virzienā. Kaujas dunēja visapkārt, reizēm ložmetēji ierējās gluži tuvu. Neviens vairs nesaprata, cik dziļā maisā latviešu grāvrači ir iedzīti.

Piesnigušajos ceļos reti kustējās auto mašīnas. Tomēr tajā rītā, kad Kurzemes kaujas pulks novietojās apkārtējos ciemos, no Hammeršteinas puses atkūlās pāris smagās transporta mašīnas.

„Uzturs — ? Ieroči — ?” vīri satraukti spiedās tām apkārt. Nē, lāpstas. Platas skārda liešķeres sniega tīrīšanai.

„Nu ta moin!” Baigais Žanis īgni savilka vājo seju. „Vai viņi grib, lai mēs šajā bada zemē rokam sev kapu?”

Nē, vācu vadība bija izlēmusi, ka pirms nosūtīšanas uz Kurzemi, grāvraču darba spēks vēl izmantojams tepat. Visi piefrontes ceļi bija aizvilkti ar dziļu sniegu, kas, atkusnī atļaidies un atkal sasalis, traucēja satiksmi. Lūk, kupenas varēja norakt!

Jau otrā rītā grāvračiem vajadzēja stāties darbā. Bet šodien viņi vēl nebija ēduši, viņu vēderi kurkstēja kā važās iekārušies, saimnieku pamesti suņi.

„Veči, dragājiet uz kūtil! Cūkām galvas nost! Pa tirol!” Baigais Žanis kļiedza, izslējis savu garo, skrandaino augumu.

Virsleitnants Pusgailis pirmo reizi uzsita kaprālim draudzīgi uz pleca: „Es stādīšu tevi priekšā pulka komandierim paaugstināšanai.”

Kad pagalmos bija izbeigusies atvesto lāpstu šķindoņa, troksnis sākās kūtīs. Izsalkušie kaņavīri vairs neprasīja priekšniekiem atļaujas, badā un izmisumā viņi sakustējās kā lavīna. Viņi kāva cūkas, vistas, teļus, turpat kūtī atdīrādami ādas un izgāzdamī lopu iekšas. Labākos gabalus viņi steidzīgi nesa uz virtuvēm, cepa, vārīja un sutināja, dažkārt, nespēdami sagaidīt, ēda to pusjēlu.

Baigais Žanis staipīja pie kūts durvīm karbonades gabalu, nezinādams, kur to lai noliek, kamēr atloba no cūkas ribām taukus. Laimīgā kārtā turpat gadījās Henrijs Irsts. Kaprālis iesvieda silto gaļas gabalu danču meistara rokās.

„Nes iekšā, griez šķēlēs un liec uz uguni! Kamēr mēs tiksīm galā, pienāks nakts!”

„Ech!” Irsts pārbijies tikko nenosvieda dārgo mantu zemē. Viņš savilka degunu tādās krunkās, it kā biedrs viņam rokās būtu iesviedis maitu.

„Ko es zinu ar tādu iesākt?” glēvais kareivis baidījās pagrozīt gaļas gabalu rokās, lai lipīgā masa vēl vairāk nenotriestu viņa delnas.

„Nedzen velnu!” Baigais uzkliedza, svaidīdams pirkstos asiņaino dūci. „Kad otrs sagādās, tad sitīsi mājā kā riju kūlis, bet pats nevīžo ne uguni iekurt! — Tad ēd jēlu, memmes dēliņ!”

Irsts pagriezta balamutem muguru. Viņš tikko turējās, juzdams iekšās nelabu kutēšanu. Paldies Dievam, māga tomēr bija tukša, viņš velti rīstījās. Tālu izstiepis rokas un acis pagriezis sāpus, Irsts aiznesa pretīgo gaļas gabalu uz virtuvi.

„Ech!”

Straujākie puisi ielauzās ciema degvīna tecinātavā. Viņi dzēra paši un nesa jēlspirtu katliņos līdz, lai spēcīgo dziru baudītu arī darba biedri. Nogurušās galvas dažkārt noslīdēja blakus lāpstām, kamēr slapjais sniegš tās atkal atsvaidzināja.

„Dragājiet, veči!” Baigais Žanis trakoja. „Mēs tā kā tā nekam vairs nederam! Mēs esam izmesti Staļina ērgelēm par barību! — Sviež nost tās lāpstas!”

Tiešām, dažās rotās, sadzērušies jēlspirtu, vīri nosvieda lāpstas sniegā un cēla pret vācu darba vīriem dūres. Tikai ieraugot kailas pistoles stobru, viņi, iekškus kabatās žņaugdami, aizvilkaš prom. Latviešu virsnieki vairs nespēja uzturēt disciplīnu, vācu vadība nesaprata, ko ar šo nodevīgo dumpinieku masu iesākt. Ieročus viņiem nedrīkstēja rokās dot, jo kas gan par viņiem frontes sabrukumā varēja galvot? Arī pie lāpstām viņus vairs nevarēja nomierināt. Viņi tikai kliedza pēc savas zemes, kuŗas lielāko daļu jau bija okupējusi sarkanā armija.

Latviešu grāvrači vairs nedomāja par rītdienu. Visas vērtības tika samītas zem kājām, viss noderēja tikai vienai dienai. Pieviltos kaŗavīrus bija pārņēmis līdz šim nepazīts trakums. Viņi siroja pa ciemiem, izvandīja visas ēku telpas, izkāpaļāja no pagrobiem līdz pajuntēm, meklēdami ēdamas lietas. Un gadījās, ka klēts augšā bija uzstādīts visā Vācijā

noliegtais piena separātors, bet blakus plauktos stāvēja ieskābuša krējuma podi un dzeltens, mājās gatavots sviests.

Pat labības šķūnis tika izvandīts. Rudzu un kviešu grēdas bija nokultas līdz pusei. Vēl kuļammašīnas dūkā karājās salmu klēpis, atgādinot aizrijušos milzu muti, bet mašīnas apakša bija piekrājušies ar pelavām, liecinot, ka trūcis roku, lai smago darbu veiktu. Arī graudi bija sabērti bez maisiem čupā pie šķūņa durvīm. Atkušņa laikā no kalna paugura tecēja sniega ūdens ēkas pamatiem cauri, izmērcēdams vēl nemalto maizi.

Bet grāvrači šī posta neredzēja. Viņi brida graudu čupai pāri, savandīdami to ar pelavām un kūstošu sniegu. Viņi meklēja šķūnī kaut ko kārāku, ko var apēst tūlīt, vai paņemt līdzi.

Viņi atrada. Zem salmiem bija noslēpti bišu stropi.

Pēkšņi šķūņa durvīs iestājās kāds liels, plecīgs stāvs. Plašajā telpā ieslīdēja ēna, it kā laukā strauji satumstu vakars.

Vīri nolaida medū aplipušās rokas gar sāniem.

Aiz muguras stāvēja pulkvedis Klijāns. Viņš visu laiku sekoja kā ēna, kā viņu pašu skarbās domas.

„Es jūs, velnus, zemē iedzīšu!” pulkvedis kļiedza tāpat kā Lāču kalnā. „Kāds tagad labums no tā? Ne paši ēduši, ne krieviem atņēmuši! Bet kukaiņi nomirs badā! Kaņavīri esot! Dzīvības aizstāvētāji! Vai jūs domājat, ka saule nemaz vairs nespīdēs, ka vasaras nebūs un bites nelidos?”

Tiešām, kaut Lāču kalna vīri vairs nebija pulkvedim Klijānam padoti, viņi drebēja kaunā un vainās apziņā. Likās, vairs nekliezd pulkvedis vien, bet brēc līdzi arī viņu pašu sirdsapziņa. Tādēļ vīri ierāva galvas plecos, it kā sagaidīdami paceltu vāli, kas viņus tūlīt ietrieks zemē.

„Un tie slaktēra darbi. Vai tie dara latviešiem godu? Kaujiet, ēdiet, velni — badā esat — bet neminiet Dieva dāvanu zem kājām! Vēl tā balle nav beigusies, vēl jūs nezināt, ar kādu rīksti Dievs jūs pārmācīs! — Liec atpakaļ to medus rāmi!” pēkšņi viņš iekļiedzās tik spalgi, ka putekli palecās gaisā. „Dēliņš, saldumiņa vajag!”

Baigais Žanis kaunīgi pasniedza medus kāri Ogulājam, kas prata ar bitēm apieties jau savās tēva mājās.

„Jau tā mūs sauc par latviešu briesmām!”

„Bet kas vainīgs, pulkveža kungs?” Skara iedrošinājās taisnoties. „Vācieši mums nedod ēst!”

„Vainīgs — ? Kas te vainu izmeklēs? Pašiem jāprotas. Jāzaglabājas vismaz līdz Kurzemei! — Na, lai man nebūtu jūs

jātur vairs acīs!" Un pulkvedis aizbrida pa slapjo sniegu, mazliet ļodzīdams savus platos plecus, nesdams līdzī lielā posta nastu.

Jau otru nedēļu Tornas grāvrači raka sasērsnējušo sniegu, atbrīvojot ceļus un ielas, lai kaŗa transporta mašīnas varētu piegādāt frontei pārtiku un municiju. Šajā iecirknī stāvoklis bija uzlabojies, klīda pat valodas, ka savas valsts robežās vācu kaŗavīri atguvuši drosmi un sarkanā armija apturēta visos virzienos.

Pašapgādnieks . . .

Vācu ciemos sāka atkal pukstēt pamirusī dzīvība, dažkārt atgriezās mājās arī aizbēgušie zemnieki. Bet savās sētās viņi vairs neatrada ne lopus, ne putnus.

Protams, kas gan nevienam nepiederošā zemē būs palicis pāri, kur nepārtraukti siroja tālie Austrumprūsijas bēgļi, dezertējuši kaŗavīri un paklīdušie ārzemju strādnieki?

Un kur vēl gadījās pāri drāzties badā pamirusājiem Tornas grāvračiem, tur pat sniegs nokusa pirms laika . . .

Jā, laiki bija mainījušies. Latvieši vairs nebija bagātie vīri kā kādreiz Tornā, kur, dezorganizēdami vācu saimniecību, viņiem plati vērās visu māju vārti. Tagad viņi bija tukši un nabagi, vienmēr izsalkuši un drūmi, tādēļ ciemu zemnieki no viņiem bēga kā no mēra apsēstiem sirotājiem.

Sasodīta zeme! Pat ūdens te bija noslēpts telpās, slēgtos misiņa krānos. Tādēļ izslāpušie vīri dažkārt klauvēja pie saimnieka durvīm.

„Ūdeni! Dodiet vismaz tīru ūdeni!”

Tukls, sabozies zemnieks pabāza sarkanu degunu pa durvju spraugu. Ūdeni? Jā, to viņi varot dabūt.

„Tad dod, ko skaties! Ar varu jau iekšā nelauzīsieties!”

„Cik?”

„Vismaz kādu spaini!”

„Desmit markas —”

„Ko?”

„Desmit markas par spaini —”

„Nolādēts, tu noķersi ar to pašu lāpstu!”

Un durvis strauji aizcirtās.

„Nu ta moini!” grāvrači reizē iesaucās. Tik tālu viņi jau bija nokļuvuši, Lielvācijas grāvjus rakdami. Vai lai viņi ēd netīro sniegu?

Svētā niknumā viņi iecirta atkal lāpstas sasērsnējušās kupaņās, lai ātrāk atbrīvotu ceļu krievu tankiem . . .

Bet fronte klusēja. Nekas nenotika. Grāvrači tīrīja aizputinātos ceļus, pārtikdami atkal no tām bada maizes druskām, ko vācu apgādes vīri reti un nekārtīgi atveda. no Hammeršteinās.

Toties apkārtnē arvien biežāk parādījās militārās policijas ķiveres. Fronte tiešām bija noturēta, kārtības sargiem atlika laiks pārbaudīt, kas notiek apkārtējos ciemos. Varbūt kāds dezertieris gadās pa ķērienam, vai aizbēgušo zemnieku mājās slēpjas ārzemnieku laupītāju banda.

Kas gan tagad nebija laupītājs?

Viss Kurzemes kaujas pulks bija izaudzis par bīstamu bandu. Gandrīz katra kaņavīra somā atradās kāda lieta, kas viņam pašam nepiederēja, ko viņš tur bija iebāzis vēl pēdējā mirklī, atstādams ienaidniekam pamesto zemi. Vienalga, vai tas bija kāds trauks, apģērba gabals vai konservu kārba — visas šīs mantas atgādināja, ka aiz muguras palikusi baismīgā Bromberga, viesmīlīgā Cempelberga, pamestā Konica un izlau-

pītā Šlochova. Uz Šneidemīli viņi netika, — tur krievi aizsteidzās pirmie . . .

Bet tagad? Varbūt zeķu pāris vai desas gabals, ko latviešu grāvrači izglāba no uguns, beidzot nostabilizēs vācu saimniecību? Turklāt militārai policijai interesēja, no kā sīkstie ziemeļnieki pārtiek, kādēļ viņi nav nokrituši ceļa malā bada nāvē?

Un Kurzemes kaujas pulka komandieris saņēma slepenu pavēli.

Padotības kārtībā tā nonāca bataljonu kancelejās, no kurienes to saņēma rotu komandieri izpildīšanai. Arī sestās nodaļas priekšnieks.

Tomēr Pusgailis jutās labā omā, kaut uzdevums prasīja nervu pārbaudi, pašdisciplīnu un kareivju psiholoģijas izpratni.

Sapulcinājis nodaļas vīrus kopā, viņš svinīgi iesāka: „Kaŗavīri, jūs esat smagi apsūdzēti! Jūs apvaino Lielvācijas izlaupišanā un armijas morāles graušanā. Bet nenokariet galvas! Jūsu pusē ir svarīgi vainu mīkstinoši apstākļi. Jau pusgadu sargādāmi Vācijas austrumu robežu, bruņojušies ar tērauda un ideoloģijas lāpstām, jūs paši esat pārtikuši tikai no savas dzimtenes nacionālā uguns. Līdz šai dienai to nav spējis apdzēst ne sniegs, ne sals, ne vējputenis. — Kaŗavīri, es esmu par jūsu dzīvībām divkārt atbildīgs! Par jūsu laicīgo esmi un par to, lai svētā uguns jūsu sirds kambaŗos nekad neizdzistu. Es esmu atbildīgs, lai tur būtu ielieta arvien svaiga eļļa . . .

Bet tagad ir kaŗš. Kaut atrodamies uz vēsturiskā ienaidnieka zemes, mēs stāvam ar vācu kaŗavīru plecu pie pleca pret austrumu fronti. Tādēļ mums jāaizmirst vēderi un personīgās mugursomas . . .”

Gvido sāka aizdomīgi klepot.

„— Un jāveltī visa sirds degsme pārpersoniskajam. Mums jāiztūta tāpat kā Lāčplēsim zem Kangara vāles, kamēr asinis vēl neiet upuŗa traukam pāri . . .”

„Bet ja iet — ?”

„Nečivini! — Tad Spīdolas sauciens mūs glābs! — Bet tagad, diemžēl, esmu saņēmis rīkojumu pārbaudīt jūsu mugursomas, vai tur blakus garīgai ceļa maizei nav ieklīdis kāds vācu saimniecībai nozīmīgs faktors. — Piemēram, kareivis Tilbītis glabā savu somu pie sāniem pat naktīs, guļ tai blakus kā pie mātes — rādi, ko tu tur slēpi!”

„Uzmanīgi, virsleitnanta kungs!” jaunais kareivis nosarka kā meitene. „Skices —”

Tiešām, zēna somā priekšnieks atrada tikai ar zīmuli savīkātas papīra loksnes. Lielvācijas varenību tās, protams, neapdraudēja, bet virsleitnants lieku reizi konstatēja, ka arī jaunās Latvijas mākslai tik paviršs cīnītājs neder . . .

„Glēvs, zaļš, nenogatavojies!” mētādams skices, viņš nesaudzīgi kritizēja. „Varonības trūkst, monumentālītes! Vairāk dinamikas, asāku jūtu! Diemžēl, tu Kurzemei esi tas pats, kas Rīgai baskājis Irbe!”

„Irbe bija liels mākslinieks,” Tilbītis sasarcis atbildēja.

„Nečivini! Pat Ogulājs nav spējīgs tevi izvilkt no sentimentālās jūtu upītes . . . Bet varbūt gleznotājam pašam somā glabājas skicītes par sarmainajiem kokiem?”

„Nē!” Ogulājs cieti noteica. „Pagaidām manā somā nav nekā, bet ja es tikšu pie kādas labas pistoles, tad es to noslēpšu tā, ka ne vācu žandarmi to atradīs, ne jūs, virsleitnanta kungs!”

„Lūk, tāda ir īsto cīnītāju valoda!” Virsleitnantam atbilde patika. „Ja tādi vīri laikā atgriezīsies Kurzemē, tad lišķi un nodevēji lai velti nelaizās ap valsts amatu podiem!” Uzticībā priekšnieks tikai pataustīja gleznotāja somu un pameta ar roku nākošam.

„Nu dzejniek, vai tu neesi paņēmis no kādas bibliotēkas Ģētes Faustu? Sargies, par vācu kultūras nolaupišanu tevi sodīs smagāk nekā par zagtu vistu!” Virsleitnants smējās, pats savās asprātībās tīksminādamies.

„Diemžēl, nepaņēmu, virsleitnanta kungs!” Zvaigžņu Vilis neslēpa savas skaidrās acis. „Bez savalkātiem krekliem man somā glabājas tikai dūraiņu cimdi. Bet tie ir manas mātes adīti.”

„Bet žurnālists — ?” virsleitnants uzvaroši iesaucās. „Pēc acīm jau nolasu, ka vainīgs!”

„Foto aparāta man nav, virsleitnanta kungs, bet uzvalks gan!” Skara izvilka no somas saņurcītu drēbju saini.

„Tātad kara noziedznieks —” priekšnieka balss kļuva īgnāka.

„Nebūt nē! Oderē redzama vainu mīkstinoša zīme: Armijas ekonomiskais veikals. Tā ir mana personiskā klozīte no Rīgas, tās dēļ es vācu žandarmus nelūgšos. Tak reiz tā balle būs cauri — noderēs.”

„Neplāties! Grūd atpakaļ pašā dibenā!” virsleitnants neomulīgi atmēta ar roku. „Nākošais! — Kaprālis Kurbads, nujā! Vai tu nebūsi paņēmis līdzī klavieres?”

Kaprālis klusēdams pasvieda savu mugursomu. Tajā grabēja tikai kaņavīra katliņš, krūzīte un nodilusi karote.

„Un tu, Gvido? Velc laukā tos cementa maisus!”

Jautrais dižkareivis pacēla skumjas acis. Viņš atcerējās Lāču kalnu un pulkvedi Klijanu. Arī toreiz bataljona vadība saņēma no divīzijas štaba bargus apkārtrakstus, arī toreiz viņus apsūdzēja par saimnieciskās dzīves dezorganizēšanu.

„Ko — ? Tos no Šlochovas — ?”

„Nē, virsleitnanta kungs! Tomēr savu somu es nedrīkstu rādīt.”

„Nu, nu! Varbūt esi pa ceļam ielauzies kādā ieroču noliktavā?”

„Diemžēl —”

„Tak rādi beidzot, kādas humora pātagas tu esi savijis!”

„Noslēpums, virsleitnanta kungs!”

„Nečivini! Kas par noslēpumu?”

„Jaunie ieroči!” Un Gvido izvilka no somas saņurcītu plakātu uz kuŗa bija attēlots melns, plecos sagumis vīrs ar trīs burtiem blakus: Pst! „Toreiz Šlochovā, kad mēs laupījām cukura maisus, melnais negribēja laist mani iekšā. Tad es viņu norāvu no durvīm, saņurcīju mīkstu un iegrūdu somā. Kopš tā laika es uzturos viņa sabiedrībā, jo viņam ir maģiska vara — pst!” Un Gvido izteismīgi piegrūda pirkstus pie lūpām.

Virsleitnants apmulsa, nesaprazdams, vai dižkareivis zobo viņu vai bailēs nokļuvušo Vāciju. Viņš nesmējās citiem līdzī, bet steidzīgi sniedzās pēc nākošās somas.

„Džeks Uzticīgais! Protams, tu esi apzinīgākais kareivis kopš Vilibalda Drosmiņa nāves!”

Arī ziņneša somā viņš nekā neatrada, jo manīgais puisis pirmais zināja slepenās pavēles saturu.

„Un mantzinis pats? Vai uz tevi šis rīkojums neattiecas?”

„Nē! Baigais Žanis cieti atbildēja.

„Kā tā?”

„Tādēļ, ka manu somu jau izveidēja krievi . . .”

Virsleitnants likās šo paskaidrojumu nedzirdējis.

„Tā tad visas — ?”

„Nē, virsleitnanta kungs!” Gvido pēkšņi atcerējās. „Vēl viena — tā, kuŗu Džeks izvilka no Brombergas grāvja . . .”

„Nečivini!” priekšnieks sasarcis uzblāva.

„Kamas arī vajadzētu pārbaudīt . . .” Gvido aukstasi-
nīgi turpināja.

„Neņirdz! Tas ir kopīpašums, nodaļas materiālā baze! Es necietīšu diversantus un nodevējus! — Izbeigt!” un cietiem so-
ļiem Pusgailis izgāja no istabas, aizcirdams smagās skābarža
koka durvis.

Pārbaudes bija galā. Līdz vakaram tās nobeidza visu rotu
komandieři un iesniedza pulka štābā ziņojumus. Neviens nekā
nebija atradis, gluži nekā, kas varētu nostiprināt dezorganizēto
vācu saimniecību.

Diemžēl, militārā policija pati bija atradusi dažas konser-
vu kārbas, kādu izvārītu cūkas ribiņu un pāris velteņu neizžā-
vētas zirga gaļas desas . . . Kā šīs mantas vienkāršu kareivju
somās radušās? Apgādes daļa tās nevienam nav izsniegusi!

„Kādēļ tad neizsniedz?” mutīgākie vācu valodas pratēji
turējās pretī. „Ja nedod, tad paņem, tāds kaļa likums!”

Likums? Jā, to viņi gan jutīšot, kāds likums valda vācu
lauku kaļa tiesā! Tādēļ trūkst valstij taukvielu un normēto
produktu! Tādēļ krīt ienaidnieka rokās pilsēta pēc pilsētas,
ja to visur sagaida nodevēji un laupītāji! Nolādētie ārzem-
nieki!

Pie četriem grāvračiem militārā policija atrada arī dažas
jēlspirta pudeles.

Otrā rītā Kurzemes kaujas pulks saņēma jaunu pavēli. —
Pēc izdarītās pārbaudes konstatēts, ka latviešu kaļavīri šajās
izšķirīgi vēsturiskajās dienās, kad jāziedo visi spēki dzimtenes
aizstāvēšanai, nedisciplinēti kļīst pa ciemiem, zog, laupa, dzer,
tādā kārtā graujot visas armijas morāli. Lai šīs noziedzības
izbeigtos, lauku kaļa tiesa skatījusi cauri četrus smagākos ga-
dījumus un vainīgajiem piespriedusi nāves sodu pakārot. Di-
vīzijas komandieris uzdod visiem Kurzemes kaujas pulka ka-
ļavīriem slēgtā ierindā ierasties soda izpildīšanas vietā . . .

„Nu ta moin!” grāvrači saknieba lūpas.

„Kādēļ taisni šie četri?” Baigais Žanis sastinga, it kā pats
būtu sasiētām rokām pievests pie karātavām. Protams, arī
viņš. Vai viņš nebija Brombergā grābis desas padusē, vai Šlo-
chovā pirmais nestiepa marmelādes spaiņus? Pat no cukura
maisa viņš neatrāva muguru. Kādēļ sodīs tikai četrus, bet vi-
ņam jāiet skatīties, kā to dara?

Kaprāļa dzīslās sastinga asinis, sejas āda kļuva nespodra,

acis spiedās uz āru. Viņš sajuta ap kaklu cilpu. Bet lai viņi nedomā, ka viņš, nožēlodams savus darbus, lūgsies pēdējā brīdī svēto vakarēdienu! Nē, viņš skaļi klieds — bendes, reiz jūs paši stāvēsit zem karātavām!

Baigais Žanis nevariīgi nogrābstīja pirkstus gar kaklu, it kā mēģinādams atsvabināties no šķietamās virves.

„Četri — ! Jāsmejas! Kuŗš mēs esam labāks? Mums visiem ir uzmauktas cilpas, tā es to lietu saprotul“ kaprālis klaigāja vājprātīga cilvēka balsī.

„Es neiešu!“ Mārtiņš Skara mierīgi pateica.

„Lai tad viņi nāk un pakauj mūs uz vietas!“ arī pārējie atsaucās.

Vienīgi mazais Tilbītis drebēdams noņurdēja: „Pakārs ar'. Visus pakārs.“

Baigais Žanis nospēra no kājas izjukušos zābakus. „Bez mēteļa un apaviem mani neviens nevar tādā laikā dzīt ierindā!“ atbrīvojies no iedomātās cilpas, viņš nokrita uz grīdā paklātās segas.

Aiz loga, jumta lāstekām plīkšķot, raženi lija. Jau vairākas dienas bija atvērušās sasalušās ziemas debesis. Atkusušie Dieva ezeri gāza lejup nebeidzamas ūdens straumes, kas aizskaloja izlietās cilvēku asinis.

Jo ilgāk Alberts Gvido raudzījās sniega ūdeņos, jo sāpīgāk savilkās viņa komiskā seja. Beidzot viņš gurdī teica:

„Man ir tāda sajūta, ka es stāvētu jūrā uz kuģa, kad vētrā līgojas tikai debess un zeme. — Ū, man kļūst nelabi!“ viņš pēkšņi iegruņa abas dūres pakrūtē. „Elpas trūkst! Viss līgojas un brūk! Veči, es miršu bez cilpas!“

Biedri neizpratnē paraudzījās Alberta sejā.

„Varbūt cūku taukus esi sadzēries pāri mēram . . .“

„Jeb nervus esi pazaudējis, dzīdamies pēc jaunajiem ieročiem . . .“

Gvido staigāja kūkumā sameties, vaidēja un smilkstēja kā nevariģs, indi sariģies kucēns. Pat dižkareivja seja kļuva ticami bāla, piemērodamās nāvei nolemtam slimniekam.

Biedri neliedza padomus un līdzjutģigus vārdus. Solģjģs pat neģsus noģģģdģt kaimiņģu ciemģ, kur bija apmetģsģes pulka ambulance.

Bet nabaga dižkareivģs, tikko elpodams, atmeta ar roku. Viņģs skaidri jģtot, ka nģve atskries pirmģ . . .

Pat nodaģas priekģsnģeks bija satrģģģģģs. Diemžģģ, viņam ne-

atlika vairs laika apstākļus noskaidrot, jo rotas jau stājās ierindā.

„Nevazajies vismaz apkārt! Gulī!”

„Nevaru, virsleitnanta kungs! Krampji! Plēš, drebina, rauj pušu! Lūdzu divus stiprus vīrus, kas mani valda! Citādi es tūlīt stāšos velna leģionā! . . .”

Virsleitnants neuzticīgi noraudzījās dižkareivja kokainajā sejā.

Tiešām, Gvido mocījās krampjos. Viņš laužījās, svaidījās un liecās kūkumā, izspiezdams uz pieres sviedru lāses. Diviem vīriem vajadzēja sēdēt slimniekam blakus, valdīt viņa rokas un kājas, lai pats nenositas.

Kad rotas pulcējās ierindā, lai dotos uz soda vietu, no sestās nodaļas varēja piedalīties tikai bailīgais Tilbītis. Katrs atrada pietiekoši svarīgu iemeslu, lai nebūtu jastājas ierindā. Pat rāmais, aukstasinīgais Hugo Hauks nebija vairs atrodams.

Kurzemes kaujas pulka rotas aizvilkās pa šķīdoni kā iebiedēts vergu bars. Noliektām galvām kaņavīri smagi cēla kājas, cieši skatīdamies viens otra izšķīdušajos apavos un noplīsušajās biksēs, it kā cerēdami tur ieraudzīt sava baigā gājiena jēgu. Citādi viņi soļoja bez domām un jūtām, atgādinot savus darba rīkus — trulās lāpstas . . .

Kad rotas atgriezās, Gvido bija slimības krīzi pārcietis. Krampji beidzās, sejā pamazām atgriezās sārtums. Bet citādi jautrais dižkareivis staigāja neparasti kluss.

Šoreiz viņš vairs nesimulēja. Viņa domas gulēja bez dzīvības blakus četriem kareivjiem, kuņus jau sedza nezināmas vietas smiltis.

Neviens to vakaru nerunāja. Kaņavīri klusēja, baigu nojautu pārņēmti. Pat mūžam ticīgais Zvaigžņu Vilis spēja tikai pateikt divus vārdus: „Mīļie radiņi — !”

Taisni tajā vakarā pulkvedis Klijāns atnāca uz štabu, lai pēdējo reizi sniegtu pulka komandierim un virsniekiem roku.

Viņš iegriezās arī sestās nodaļas telpās.

Kultūras darbinieku grupa mēmi raudzījās caur aizmiglotām loga rūtīm, kur laukā šķīda pēdējais sniegs, kad telpā ienāca pulkvedis. Viņš uzlika savu smago roku Baigajam Žanim uz pleca.

„Stāt!”

„Klusul!”

Kaŗavīri palika savās vietās, juzdami kaut ko ļoti svarīgu.

„Zēni, es nācu atvadīties!” Klijāns auksti un mierīgi teica. „Es aizbraucu jau šonakt. Uz komisiju. Jaunnedēļ no Svine-mindes atiet kuģis . . .”

„Uz Kurzemi — ?” Baigais Žanis iekliedzās.

„Speciālā uzdevumā. Jūs tak zināt, ko tas nozīmē. Bet pistole man ir laba. Arī Jauno derību neesmu izlaidis no ka-batas . . .”

„Un mēs — ?” Žanis vīlies norūca.

„Arī jūsu diena nāks. Varbūt drīz. Pēc mēneša jūs man no-teikti sekosit. Bet par to nevajaga runāt, jo visos stūros klau-sās kāds melns vīrs. Cst!” un Klijāns sāka dobji smieties.

„Pulkveŗa kungs, vai jums nevajag ziņneŗa?” Gvido atta-pās.

„Nē. Tādās reizēs zābaki jātīra pašam. Kad atbrauksit, pa-klusieties! Ja par mani kaut ko dzirdat, tad atsaucieties! Ja nē, tad —”

Sestās nodaļas vīri klusēja. Laukā skaļi plikšķēja jumta lāstekas.

„Bet jūs nemēģiniet te vēl nagus palaist!” pēkŗņi pulkveŗa balss nodārdēja tāpat kā Lāču kalnā. „Sargieties, lai arī jūs te nepakaŗ! — Māte Latvija jūs gaida” mitrām acīm pulkvedis Klijāns atkārtoja pazīstamos vārdus.

Cieŗi saspiedis kaŗavīru delnas, viņŗ aizgāja caur vakara krēslu, izaugdams arvien lielāks un staltāks, līdz sakusa ar palso sniega migļu.

Baigais Žanis vēl ilgi skatījās uz to pusi, kur izgaisa pulk-veŗa stāvs.

„Veŗi, nebūs labi!” viņŗ nikni teica. „Kādēļ viņŗ pēdējā laikā palaiŗas tikai uz Dievu? Vai pats pasaules komandieris viņu neaicinās savos pulkos? Pat bībelē esot rakstīts — kas ņeit tiek pazemots, to tur paaugstinās . . .”

Nodaļas vīri pārsteigti raudzījās kaprāļa sejā. Žanis sa-kaunējās un apklusā.

Tikai, kad logus jau bija aizvilkusi tumsa un uz galdiem iemirdzējās sveces, kaprālis ņigli uzmeta acis sienas pulkste-nim.

„Jāiet sardzē, veŗi! Pēc saraksta ir Gvido kārta. Vai tu būsi jau tik tālu atkopies?”

„Prieks censties, kaprāļa kungs!” diŗkareivis nostiepās,

sasīdzams papēzus. Viņš prata atdarināt disciplinēta kaņavīra stāju tikpat pārlicinoši kā nāves tuvumā pakritušu vājinieku.

Vēl arvien lija. Aukstais sniega ūdens šlakstēja zem sarga kājām, straumēm tecēja no ēku jumtiem un šalkdams skrēja no lauku pauguriem, lauždamies cauri pagalmam uz ielas noteku gultnēm.

Dižkareivis sataustīja tumsā nodaļas vezumu. Maisi vēl stāvēja savā vietā, arī marmelādes spaiņi grabēja lietū. Vējš bija atrāvis brezenta stūri, rupjās lietus lāses mērcēja virsējo cukura maisu. Bet Gvido nepieskārās, lai vezumu pārsegtu, tas nebija viņa uzdevums. Viņa pienākums bija tikai sargāt šo kulturālās daļas materiālo bāzi, lai to neizlaupītu austrumu sirotāji.

Gvido ievilkās šķūņa pajumtē, urbās ar acīm tumsā un skaitīja šāviņu trokšņus, kas reizēm nodrebinaja zemi. Cauri lāsteku plīkšķiem varēja saklausīt arī mīnu īsos būkšķus.

— Šķīdonis dabā, šķīdonis Eiropas tautās — humorists domāja, aizvadīdams tumšās nakts stundas, kad viņš varēja atlaist sejas vaibstus dabiskā nopietnībā. — Cik ilgi viņam pietiks spēka pie karātavām smieties? Vai viņš kādā brīdī neizkusīs savās aizturētajās asarās tāpat kā šis nožēlojamais cukura vezums? . . .

Pēc divām stundām noklaudzēja durvis. Gvido zināja, tagad viņu nomainīs mazais Tilbītis, vienīgais, kas šodien bija soda vietā.

„Tu — !” kāds sauca pie vezuma. Bet tā nebija jaunā grafiķa balss, tur stāvēja Hugo Hauks, šis lielais, nopietnais vīrs ar mūžam piemiegtām acīm.

„Tu — ?” Gvido atsaucās savukārt.

„Es apmainījos. Mazajam pusnaktī esot bailes.”

„Nabaga zēns — ” Gvido klusi nomurmināja.

Viņi brīdi apstājās pie lietū izmirkušā vezuma, it kā oficiāli mainīdami sardzi. Vējš bija atrāvis brezenta stūri vēl tālāk.

„Nestāvi lietū!” Gvido īsi teica un drebinādamies aizbrida caur kūstošā sniega ezeru uz nodaļas mītni.

Arī Hauks sāka skaitīt šāvienu trokšņus. Tie nenorima pat pusnaktis stundā. Taču katram sprādzienam līdzī drebēja arī kāda latvieša sirds, cieši piespiedusies pie svešās zemes dubļiem — Hauks domāja. Un, skatīdams Eiropas bojā eju ar pievērtajām karikatūrista acīm, viņš neredzēja, ka nodaļas vezums mirka lietū. Ūdens sūcās maisos arvien dziļāk, aptecēja tos no

visām pusēm un cauri kamanu grīdai kā salds, lipīgs šķidrums, pievinojās atkušņa palieiem.

Kad otrā rīta stundā Mārtiņš Skara iznāca no istabas, lai pārņemtu sardzi, vējš jau bija noplēsis brezentu no pēdējā vezuma stūra un uzsviedis to uz kamanu ilksīm.

„Vai kārtībā?” žurnālists vienkārši intervēja.

„Kārtībā!” Hauks atrūca, steigdamies uz istabu vēl no-snaust atlikušās nakts stundas.

Mārtiņš Skara, slēpdamies tajā pašā pajumtē, saklausīja šķīdoņa šļakatās jaunā laika atnākšanu. Drīz būs pavasaris ar pēdējiem palieiem un salnas naktīm. Arī tautās duļķainie ūdeņi izraus dziļas gultnes, aizskalos svešos krastos neskaitāmus cil-vēkus. Tiesa, daudz cerību nosals šajās pēdējās nakts salnās, bet vai tādēļ neatgriezīsies vasara? Vai tādēļ tautas atkal ne-vairosies, vai nepiepildīs izkauto zemi?

Kad ceturtajā rīta stundā no istabas iznāca Zvaigžņu Vilis, Skara vēl stāvēja savā vietā, klausīdamies ūdeņu tecēšanā. Vezums bija pilnīgi izmircis. Kaut tumsa vēl ietīna pagalmu nakts melnumā, Vilis pamanīja biedru nolaidību. Ar zemnieka rūpību viņš gribēja pārvilkt brezentu pār aizlijušo vezumu, bet Skara stingri saņēma viņa roku.

„Lai stāv!”

Vidzemnieks pārsteigts gribēja ieskatīties biedra sejā, nezina-dams, vai tur smaidi slēpjas vai nopietnība.

„Kādēļ?”

„Kas šķīst, lai aiztek uz rensteli!”

Arī Vilis vairs nepiedūra vezumam roku. Viņš ierāvās pa-jumtē, kur visu nakti bija stāvējuši biedri. Reizēm vējš gan iesita sejā lāsteku lāses, bet citādi ūdens uz galvas netecēja.

Tikai puiša domas aizskrēja tālāk. Kā žiglas bezdelīgas tās pārbēga pāri frontes lokam — pāri Lietuvai, Kurzemei, Daugavai, uz Vidzemes sētu, kur māte parasti šajā stundā cē-lās no gultas un sēdās pie ratiņa.

Viņa domas ielidoja tieši viņas rokās, slidēja pavedienam līdzī, savērpjoties nebeidzami gaļā dzijā. Tās izslidēja cauri visai viņa līdzšinējai dzīvei, sākot no bezrūpīgās bērniības līdz pēdējai vasarai, kad austrumos dienām un naktīm dunēja kara dieva veseris.

Cik dīvainā bija šī pēdējā vasara! Krāšņāk ziedēja pļavas, spožāk mirdzēja debesīs saule. Rudzu lauki nobrieda kuplāki,

it kā pats sirmais dieviņš būtu staigājis pa smilgās iegrimum-
šiem lauku ceļiem, uz visām pusēm vērsdams devīgās rokas.

Zilganās Latvijas debesis izstaroja vēl neredzētu spožumu,
un kviešu vārpas, dienvidu vēju šūpotas, meta tālus zelta
vilņus.

Draugi satiekoties tovasar spieda viens otram ciešāk roku,
kā stāvēdami tālu ceļu krustojumā. Pievakarēs, kad dienas vēji
iemidzināja koku galotnēs, cilvēki divainā mulsā pavērās viens
otra acīs un klusēja.

Aiz zilganajiem mežiem dimdēja kaļa dieva lakta . . .

Pēc divām stundām puiša domu pavediens pārtrūka tajā
brīdī, kad māte viņam pēdējo reizi māja ar roku, stāvēdama
pie vecās ābeles.

Pa slapjo sniegu brizdams bailīgi tuvojās Tilbītis. Viņš
drebēja.

„Auksti — ?” Vilis pārsteigts apjautājās.

„Kur viņus apraka?” pēkšņi zēns ierunājās par citu.

„Ak jā, tu vakar biji tur!” Vilis sakaunējās. „Bet aizmirstil
Viss velti.”

„Bet viņi vairs neatgriezīsies,” Tilbītis gandrīz raudāja.

„Nē. — Lūk, aust jau gaisma!” Vilis, zēnu mierinādams,
teica. „Arlaburīt!”

Tilbītis ne mirkli nespēja domāt par gaišajām dienām.
Kaut austrumos svīda jauna rīta ausma, viņam likās, ka tepat
ēku paspārnēs un koku žuburos karājas spokainās karātavas.

Viņi ir četri . . . Aizklātām sejām, sasietām rokām . . .

Nē, viņš negrib par to domāt. Bet rēgi karājas viens aiz
otra, lai cik cieši viņš aizspiestu plakstus. Ar uzrautiem ple-
ciem, mazliet sametušies kūkumos. Visapkārt slīd bruņoti vīri
ar svešām, naidīgām sejām . . .

Nē, viņš negrib domāt par to.

Dažas siltas asaras pārtek pār zēna vaigiem un, sajaukda-
mās ar kūstošo sniegu, aiztek līdzī lēdaini aukstajam atkušņa
ūdenim.

Beidzot uzausa gaisma. No istabas iznāca nodaļas priekš-
nieks, gērbies mētelī un spožos zābakos. Viņš jau paspēra
dažus soļus uz vārtu pusi, bet tad pēkšņi atgriezās.

„Kur sargs?”

Tilbītis izslīdēja no pajumtes.

„Es, virsleitnanta kungs!”

Šķaidīdams sniega ūdeni, Pusgailis atskrēja pie v ezuma. Viņa vaigos ievilkās bedrītes, acis izspiedās uz āru.

„Nodevējs!”

Tilbītis tikai tagad pamanīja postu.

„Es neesmu vainīgs, virsleitnanta kungs! Es vezumu tādu pieņemu!”

„Pieņēmi! — Pamatstāju pieņemt, lempi! — Jau šodien atpakaļ uz rotu! — Kur mantzinis?”

Tilbīša aicināts, pēc brīža žāvādamies iznāca pagalmā arī Baigais Žanis. Dziļā vienaldzībā viņš apstājās izmirkušajam vezumam blakus.

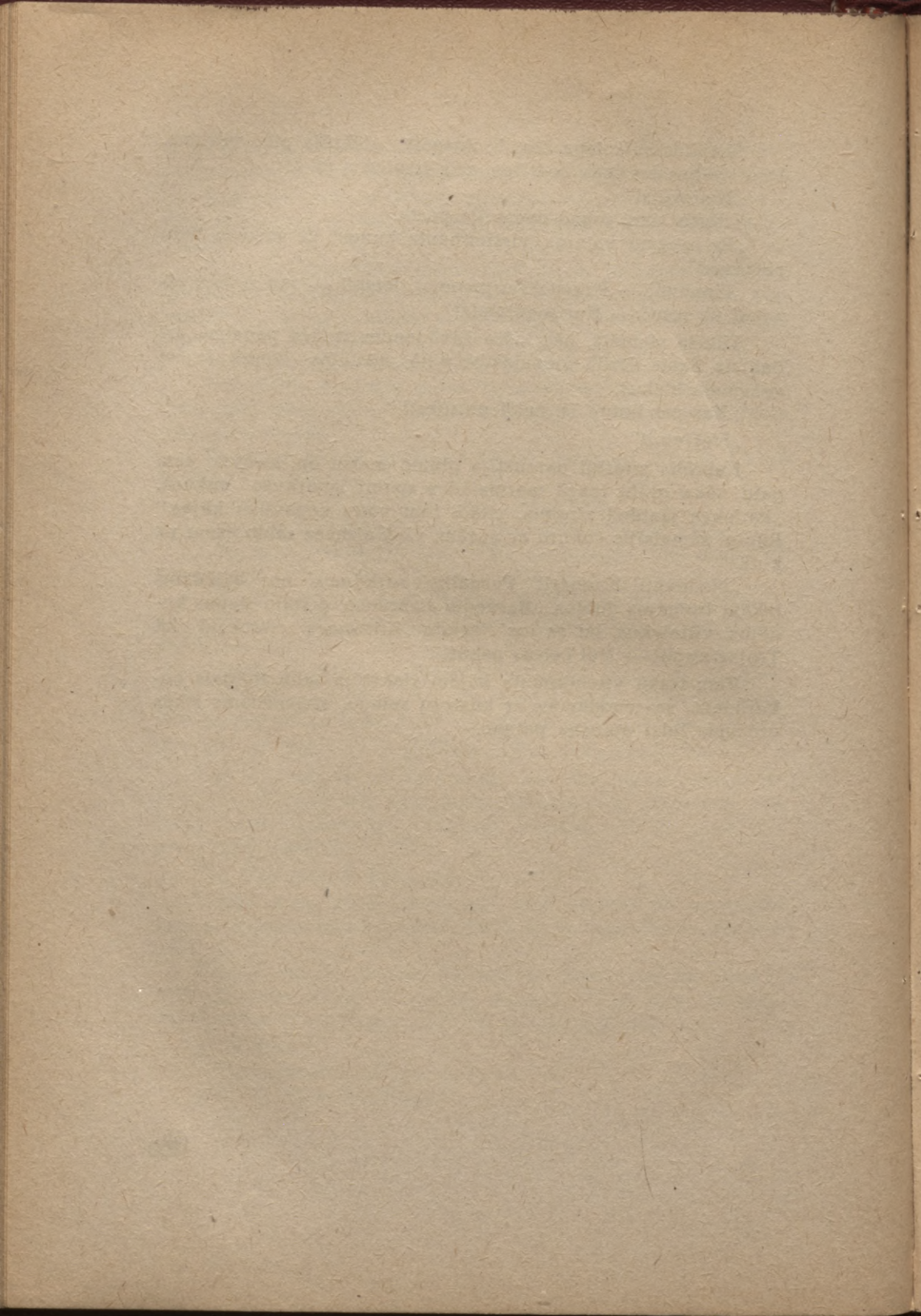
„Kas par lietu? Te nekā netrūkst!”

„Nečivini!”

Kaprālis mierīgi paraustīja glumo maisu un, atrāvis tam galu, sāka grābt tukšā marmelādes spainī izmirkušo cukuru. „Paliekas jāatdod zirgiem, citādi lopi vairs nepavilks kājas.” Rūpīgi samaisījis cukuru ar auzām, viņš aiznesa saldo ēsmu uz kūti.

„Nodevēji! Kangari!” Pusgailis sarkdams un bālēdams lēkāja lipīgajos dubļos. „Barvedis aizbrauca, atstāja slepus kodējus, viltņiekus, lai es tos ievedu Kurzemes cietoksnī kā Trojas zirgul! — Vēl četrus pakārt!”

Zem trakā virsleitnanta kājām šļakstēja saldi lipīgais cukurūdēns, savienodamies ar kūstošu sniegu, aiztecēdams sūkās urdziņās līdzī atkušņa paliem.

UZ KURZEMI!

Beidzot!

Kurzemes kaujas pulks saņēma rīkojumu gatavoties ceļam uz dzimteni.

Kaŗavīri atkal nodeva platās sniega lāpstas un stājās ierindā, lai soļotu uz Hammersteinu. Tur ārstu komisija viņus pārbaudīs, saformēs par jaunu, un tuvākās dienās pulks dosies uz Svinemindes ostu.

Šosejas malā gulēja saplakušas kupenu paliekas. Dienām ilgi viņi te bija rakuši sniega kalnus, šķūrējuši to uz abām pusēm, veidojot kilometriem garus vaļņus. Tagad straujais atkušņa lietus to bija izkausējis un aizskalojis lejup pa slaidajām lauku nogāzēm, pamezdam ceļa malās netīras sārņu kauzdes.

Pusapaļo šoseju vēl sedza slidens, ūdeņains ledus. Glumais ceļš izstiepās zem kaŗavīru kājām tikpat viltīgs un draudīgs kā visa ienaida pilnā zeme. Vai arī šis gājiens neslēpj jaunu vilšanos, ļaunprātīgus melus?

Nē, nekam viņi vairs neticēja. Viņi sen vairs nebija paļāvīgie latviešu kaŗavīri. Vai viņu novājinātās miesas bija atjaunojamas? Vai kailie locekļi vairs apgērbjami? Viņi bija aplaupīti un novārdzināti ne tikai miesīgi, arī viņu dvēseles bija iztukšotas, bez domām un jūtām. Ik solī viņu muguras liecās zem smagās neticības un posta nastas.

Mazā pilsētiņa Hammersteina bija slavena ar lielo gūstekņu nometni, kur no pirmajiem kaŗa gadiem jau nīka uzvarēto nāciju kaŗavīri. Tagad viņi bija aizdzīti tālāk no frontes, tādēļ dzeloņu stieplu žogi ar augstajiem sardžu torņiem saņēma Kurzemes kaujas pulka kaŗavīrus.

„Uz goda, veči!” Baigais Žanis, gurdi soļus sperdams, iesaucās. „Sprostā nu esam, atliek tikai pārmainīt sardzi . . .”

Eduards Cīnis, ko virsleitnants Pusgailis bija uzņēmis nodaļā aizdzītā Tilbīša vietā kā jaunā apgāda juridisko padomdevēju, nevarīgi ieskatījās kaprāja acīs. Vai tiešām šī būs tā vieta, no kurienes jaunie Daugavas vanagi pacelsies lidoju-

mam uz Kurzemi? Ha, hā — viņam gribas atkal skeptiski smieties!

Ejot caur vairākkārtīgi saausto žogu, karavīri pārdzīvoja dīvaini smeldzīgas sajūtas. Asie tērauda dzeloņi iedūrās tieši viņu sirdīs, sejas savilkās sāpēs, acīs nodzisa pēdējais cerību gaišums. Vai viņi murgo ļaunā sapnī? Diemžēl nē. Viņi skaidri redz izplešamies ap sevi koncentrācijas nometnes žogus, kādi šajā baigajā gadu simtenī apvij divus kontinentus kā milzīgs ērkšķu vaiņags.

„Mīļie radiņi!” Zvaigžņu Vilis naivi iesaucās, it kā pirmo reizi paraudzījies pāri Vidzemes pakalniem. „Vai tādā pasaulē Dievs ļauj piedzimt arī bērniem? . . .”

Alberts Gvido, pārliecies biedram pār plecu, sminēdams čukstēja: „No šejienes tevi vedīs uz kautuvi. Jaltā lasās kopā amata meistari, lai uztrītu nažus. Vēl tikai jāvienojas, kuŗš durs, kuŗš turēs. — Veči, ar cik c raksta bads?”

Skaidrais Vidzemes puisis atrāvās no bezbēdīgā komiķa, lai nedzirdētu viņa karātavu humoru. Viņš izmisis domāja tālāk, cik nožēlojami ir šajā gadu simtenī radušies mākslas darbi, ja Dieva līdziniekus cilvēkus apjož koncentrācijas nometņu žogi. Dievs, kādēļ tu esi laidis cietajā pasaulē tik daudz iejutīgu dvēseļu? Kādēļ tu esi radījis Cilvēku, ja viņu sagaida pistoles, karātavas, vergu nometnes?

Bet Vilis ilgi sevi nemocija ar šiem baigajiem jautājumiem. Ne velti viņš bija dzimis Vidzemē starp baltajām bērzu birzīm un skaidrajām zilo ezeru acīm. — Šajās dienās tiešām sanāca ilgi gaidītā Jaltas konference, kuŗā izveidos pēckaŗa valstu robežas un Eiropas seju. Un Baltijas valstis, kopš Dauģava savienojas ar Baltijas jūru, pieder Eiropai.

Turpretī Eduards Cinis biedra domu risināja pretējā virzienā. Viņš zināja, kā lielvalstis taisa politiku. — Lūk, tūkstoš deviņi simti trīsdesmit deviņais gads! Vācijas diktators aizsūta savu ārlietu ministru uz Padomju Savienību, lai nodrošinātu aizmuguri un atraisītu brīvas rokas pret Angliju un Amerikas Savienotām valstīm. Bet Maskavas diktators zina savu cenu. Viņam nepieciešamas Liepājas un Ventspils ostas, lai valdītu Baltijas jūrā. Diemžēl, pasaule to nesaprot, ka Eiropā tiek paplašināti un apvienoti koncentrācijas nometņu žogi.

Vai arī pie šiem dzeloņu stieplu vārtiem, pa kuŗiem tagad ieiet latviešu grāvrači, nesatiksies vācu Gestapo vīri ar lielinieku čekistiem, lai draudzīgi pārmainītu sardzi?

Taču kāda melna, neredzama roka viņus visu laiku vadāja frontes ielenkumā no vienas vietas uz otru kā dzīvu ēsmu gar izsalkuša zvēra zobiem . . .

Tomēr nometot mugursomu pie barakas sliekšņa, arī Eduards Cinis nomierinājās. Tādēļ Jaltā notiek šī ilgi gaidītā konference, lai beidzot visus koncentrācijas nometņu žogus nojauktu un atdotu tautām brīvību. Taču šopavasār beigsies kaņš!

Gūstekņu nometnes žogi aptvēra nepārskatāmi plašu laukumu, pieblīvētu ar koka un mūra barakām. Ielas un celiņi sagrupēja ēkas noteiktos rajonos, plašais pastaigas laukums jau bija priekšpavasara lietū un saulē atbrīvojies no sniega. Te pamazām sanāca kopā viss izklīdušais Kurzemes kaujas pulks, lai atvilktu elpu un sakārtotos pēdējam gājienam. Garajā ceļā daudz jauno dvēseļu bija piepulcējušās Kurzemes frontē kritušajiem biedriem. Tikai viņu zemes tiesa neatdusējās dzimtenes smiltīs, bet gulēja neaprakti pie Dancigas, Brombergas, Nakeles, izkaisīti visā plašajā Pomerānijā.

Un tomēr latvieši vēl ticēja. Tūkstošiem badā novārdzināto vīru cerēja šopavasār ieraudzīt Kurzemes krastu, cerēja atgriezties savās mājās, kur sievas un bērni vergoja zem svešo iebrucēju varas. Viņi ticēja Jaltas konferencei, kur taisnīgi izšķirs valstu robežas, kur tautām tiks atdota brīvība un miers, ja savas zemes kaņavīrs pārspēka priekšā nespēja savu pienākumu veikt.

Pulka sestā nodaļa iekārtojās blakus kādai rotai drēgnas, nekurinātas mūra ēkas stūrī. Galdi, ķebļi un apputējušas koka gultas bija sasviestas nekārtībā, visos kaktos mētājās savazātas skaidu plūksnas. Katrs stūris liecināja, ka te badā un pazemojumos nīkuši poļi, krievi, dienvidslāvi, pat angļu un amerikāņu kaņavīri.

Un tagad kā pēdējie šeit iekārtojās Tornas grāvrači.

Arī virsleitnants Pusgailis, Kurzemes kaujas pulka smadzeņu centra organizētājs, cieši ticēja, ka tieši no šīs netīrās bedres sāksies latviešu augšupkāpnes.

Kad nodaļas kaņavīri bija sanesuši telpā mantas un kaut cik iekārtojušies, priekšnieks viņus atkal stiprināja ar īsu uzrunu.

„Mums jābūt gataviem! Mums jāieņem pozīcijas, jo lielā spēle iet uz beigām. Mums steidzīgi jāasina vienīgie ieroči, ko sestā nodaļa iznesusi cauri visiem grūtumiem un sniega kupenām. — Redaktor, vispirms steidzīgi jāsakārto jaunais „Kur-

zemes" numurs, piemērojot to dotajiem apstākļiem! Dienzēl, runājot par to, man jākonstatē, ka arī mūsu rindās slēpušies glēvuļi un nodevēji. Visneatbildīgāko elementu jau esmu izstūmis no nodaļas veselīgā organisma, un lai tas būtu par biedinājumu, es līdzīgi rīkošos ar katru sabotētāju un de-zertieri. Arī mantzinis ir atbildīgs. Baiļu un glēvulības dēļ esam zaudējuši vērtīgākos gara ieročus. Pēc taisnības arī viņš būtu pelnījis kaŗa tiesu kā valsts nodevējs . . ."

Baigais Žanis pēkšņi atliecās kā stingrs egles zars, kas ik brīdi draud ielekt virsleitnanta sejā.

„Raksti ziņojumu, velns parāvis!”

„Nečivinī! Es tev došu iespēju laboties. Kaut treju un sešu galvu jodi jau pieveikti, vēl ciņa nav galā ar deviņām galvām! — Es parūpēšos par atļauju, lai divi vīri varētu izkļūt no no-metnes, tādēļ jau laicā bruņojies ar izturību! No ienaidniekam pamestā cietokšņa vēl jāizrauj papīrs, šis visu ciņu vērtīgākais ierocis.”

„Vai nodaļai vēl ir kāds feniņš naudas?”

„Pārdod atlikušo cukuru! Jāizsmeļ pēdējie līdzekļi un iespējas, lai, pārlecot uz Kurzemes krastu, mēs varētu ieskrieties ar spraugu gara atvēzienu. — Šurp rakstāmmašīnu!” Cieti un noteikti virsleitnants izdalīja pavēles, nopietni gatavodamies pēdējam, izšķirīgajam triecienam.

Kaut kaŗavīri atkal dienām ilgi nebija saņēmuši uzturu, sestās nodaļas priekšnieks sāka spārnoti plānot pulka kultu-rālās dzīves iespējas. Stundām ilgi viņš sēdēja noliecies pār vienkāršo darba galdu, sacerēdams rīkojumus, apkārtrakstus un plašus ziņojumus pulka komandierim.

Cīnīdamies ar izteiksmi, virsleitnants Pusgailis steidzīgi klabināja rakstāmmašīnu.

Apkārtraksts Nr. 35. Visiem vienību priekšniekiem. Novietojumā, 18. 2. 45.

— Kurzemes kaujas pulks jau ilgāku laiku atrodas uz vietas, tādēļ šie pārvietošanās starplaiki kaŗavīru vienības un audzināšanas pēc izlietojami kulturāliem mērķiem. Jau Tornā ir parādīts ceļš kaŗavīru kopējā gara veidošanai, apziņas pacelšanai un negatīvu parādību novēršanai. Vi-siem kaŗavīriem nevien atļauts, bet nepieciešams iesūtīt rakstus pulka žurnālam, nodot tos kopējai ievietošanai un pilnvērtīga preses orgāna radīšanai jebkādos apstākļos un skatījumos. Nodaļas rīcībā atrodas rakstnieki, dzej-

nieki, gleznotāji un humoristi, kas uzņēmušies karavīru māksliniecisku ievadīšanu kulturālās dzīves gultnē, viņu veidošanu un noskaidrošanu pulka vajadzībām. Nevar būt tāds stāvoklis, ka ar pasīvitāti vai savrupceļu atsevišķas vienības sāktu kulturālu drumstalošanos un kultivētu šķelšanās domas radīšanu bataljonu skaitā tik valstiski izšķirīgā brīdī, kad kopējai cīņai nodaļa prasa visus spēkus vienotam, kopējam mērķim, vienotā solī.

VI nodaļas priekšnieks
Obersturmführers Pusgailis.

Dažreiz šie gara ražojumi atgriezās no štaba sasvīroti ar sarkanu zīmuli un pulka komandiera neparakstīti, bet tādēļ cīņas spējīgais virsleitnants nepagura. Viņš tikai kļuva intīmāks, sirsnīgāks, acīmredzot meklēdams atbalstu savos padotajos karavīros.

Piesit paiku . . .

„Tāpat kā lielvalstu vadoņu gaitām seko nodevēji un atentātu rīkotāji, tāpat mana gara pēdās ošņā sīkas lapsas ar atrie-

bīgiem zobiem." Viņš atkārtoja veco apsūdzību, kaudamies ar uzmacīgām bailēm. „Kaut pats Kangars jau paspējis noslēpties dzimtenes Likteņupes krastos, viņa uzpirktie kalpi seko man ik solī, lai man neizdotos saliedēt vienkopus visus gara spēkus, kas izklīdināti svešajās zemēs. — Bet tādēļ mēs neuzdosim cīņu, rakstniek, vienalga, vai slepeni mums uzglūn jodi ar trejām, sešām, vai deviņām galvām!”

„Nē, to mēs nedarīsim, virsleitnanta kungs!” Skara žigli atsaucās, nopietnā lokā savilkdams smējējas lūpas.

„Lai neviens neaizmirst,” virsleitnants turpināja, „ka mūsu rokās guļ visi aizturētie gara spēki. Mēs esam jaunās Latvijas priekšpulks! — Rakstniek, kur mēs iekārtosim valsts spiestuvi? Rīgā vai Liepājā? Pēdējā atbilst mūsu apgādam simboliskā nozīmē, nerunājot par ostas svarīgumu, kas tuvinātu Kurzemes garu pasaules preseī. Turpretim Rīga dod priekšroku kā valsts galvas pilsēta. — Dzejniek, nesapņo!”

Tiešām, Vilis Zvaigzne bija atkal aizklīdis līdz mājām. Kamēr virsleitnants runāja par preses visspēcību, viņa domas žigli bija pārskrējušas pāri Liepājai, Jelgavai, Rīgai un nosēdušās tēva mājās, Vidzemes pakalnā. Kaut Vilis labprāt no-beigtu ķīmijas fakultāti, viņš ne mirkli nešaubījās, ka pirmajos pēckaņa gados ar visu atlikušo spēku būs jāuzar atmatā aiz-laistie lauki.

„Šurp!” virsleitnants iesaucās gluži nepacietīgi. „Uzmetīsim darbības plānu!”

Zvaigžņu Vilis, atsaukts no mājām, nedroši pienāca pie priekšnieka galda, apstulbis noraudzījās spožajos uzplečos.

„Šajā izšķirīgajā brīdī jāapvienojas visspēcīgākajiem, lai arī valsts jaunuzbūvē mēs varētu turēties kopā plecu pie pleca. Dzeja, rakstniecība un veikla saimnieciska organizācija darīs brīnumus! Vai es varu jums uzticēties?”

„Līdz galam, virsleitnanta kungs!” Skara dzīvi atsaucās kā strauja plosta aizķerta ūdens zāle.

Turpretī Zvaigžņu Viļa domas drīz vien atkal paspēja aizskriet pie mātes ābeles durvju priekšā. Pagājušo rudenī tā palika neaprakta, tādēļ šopavasār jau agri būtu jāuzirdina zeme, lai saknēm piekļūtu gaiss.

„Dzejniek, nenokar galvu!” virsleitnanta asais skats tūlīt pamanīja kareivja izklaidību. „Jūs gnīdas, mazie gariņi, vai jums ir jēga par pasaules notikumiem, kas drebina tautas un zemes? Dzīvē valda stīprais, nelokāmais, varenais! Konkurence

bez žēlastības izspiež vājākos no ierindas, audzina tehniski spējīgākos, vienalga, vai tas notiek privātā dzīvē vai valsts mērogā. Tautsaimnieciskā teorija un politiskā prakse pierādījusi, ka tā veicina arī kapitālu savienošanos, centralizēšanos, kuŗu pamatā guļ sabiedriskas attiecības, izrietošas no privātīpašuma.

Tāpat mums jāsaliedē savā starpā garīgie kapitāli.

Neaizmirstiet, ka tuvojas jauns, dināmisks valsts kapitālisma laikmets, ideoloģisku, saimniecisku un politisku cīņu radīts. To izvirza modernā strādniecības kustība, uzstādīdama visā pasaulē pret veco kapitālismu sociālistiskās sabiedrības programmu.

Kas ir ražošanas procesa sabiedriskā būtība? Tā guļ valsts kooperācijā, kartēļos, sindikātos, koncernos, trestos. Tie savukārt pievieno sev satiksmes uzņēmumus, viesnīcas, laikrakstus, dažādas mākslas iestādes. Tādā kārtā tiek saskaņotas ražošanas pakāpes, vienādota cenu politika.

Tas pats jādara mums —

Diemžēl, Zvaigzņu Vilis nespēja izsekot priekšnieka domu skrējienam. Ar visu sirdi un dvēseli viņš atkal atradās savas brīvvalsts pagātnē, kur katrs laukakmens izstaroja pārticību un saules gaismu. Vēl jaunā, neizkoptā zeme veidoja pati savus radītājus — tikpat sīkstus un neatlaidīgus kā sakņu caurautās atmatas. Bet kad pagriezās pret sauli melnā Latvijas aŗāmkārta, tā deva spēku un briedumu jaunajai valstij un tādām, nepazīstamām zemēm —

Tomēr sestās nodaļas priekšnieks neatlaidīgi veda savus cīņas biedrus kapitālisma attīstības vēsturē, meklēdams salīdzinājumus ar tagadni un savu garīgo sūtību.

„Ne tikai nauda un preces ir kapitāls! Arī cilvēku smadzeņu, prāts, domu skaidrība. Tautas to atzina jau trīspadsmitā gadu simtenī, kad kapitālisms no Vidus jūras piekrastes strauji pārsviedās uz Spāniju, Portugāli, Holandi un beidzot uz Angliju. Amerikā kapitālisms kļuva par galveno ražošanas veidu tikai tad, kad Eiropa bija iekarota. No turienes tas iegūst visu pasauli, visus Āzijas, Āfrikas un Austrālijas agrārproduktu avotus, sadala savā starpā naftas rajonus Palestīnā, Sīrijā, Mesopotamijā —”

Jo ilgāk virsleitnants runāja par svešajām zemēm, jo ciešāk vidzemnieka domas piesējās pie Latvijas dabas. Kad jūnija saulē kūpēja rudzu lauki, tad likās, pats Dievs pūta lejup ra-

došo elpu, lai svētīgie ziedu putekšņi nosēstos pār zaļganajām vārpām. Siltie vēji un raženais vasaras lietus nobriedināja jauno maizi, un rudenos, kad plaujammašīnas cilāja laukos rēgānos spārnus, tur sakrājās visas vasaras bagātība — kūlis pie kūļa, guba pie gubas. Tad neskaitāmi vezumi aizlīgoja pa klusajiem lauku ceļiem līdz jaunceltajiem šķūņiem un druvu pārpilnībā iegrimušajām rijām. Kuļammašīnas dūca līdz vēlajām rudens dienām, dažkārt pat naktīs, iemidzinādamas nokoptos laukus.

„Kapitāla ekspansija ar politiskas varas līdzekļiem iezīmē imperialismu — “ Pusgailis sprauslādams turpināja. „Tagadējās Krievijas imperialisma pamatus cementē saimnieciskās vienlīdzības teorija. Bet šo varu sagrābuši rokās nelabojami utopisti. Viņi gan prata izmantot kapitalistiskās iekārtas disproporciju starp ražošanu un patēriņu, radot mākslīgas ražošanas sastrēgumus un krīzes, bet viņi aizmirsā galveno kapitālu — cilvēku domas, garu, indivīda prāta spējas. Tādēļ šodien viņu tautsaimnieciskā teorija nesadzīvo ar politisko praksi, Krievijai trūkst patēriņa seguma, apspiestās tautas brēc par jaunu tiesisku iekārtu. Tā veidojas rietumos par spīti visiem politiskiem nolīgumiem un kopējiem ieročiem. Neaizmirstiet, ka mēs atrodamies šīs gigantiskās cīņas durvju priekšā, mums jāizmanto situācija un īstā brīdī jāsaķer rokās jaunās Latvijas darba un kapitāla vara!”

Tiešām, virsleitnants Pusgailis bija liela vēriena vīrs. Zvaigžņu Vilis sen vairs netika viņa domām līdzī. Turpretī Mārtiņš Skara sākumā centās priekšniekam izsekot, jo viņš bija pasaules cilvēks, viņam nekad Latvijas zeme nebija cieši lipusi pie kājām. Bet par socioloģiju un vēsturi viņš bija diezgan klausījies skolas gados, tādēļ viņš drīz vien pameta Pusgaili savās domās vienu, lai virsleitnanta runas laikā ar īsta žurnālista interesi zīlētu, kas patlaban notiek pasaules politiskajās aizkulisēs.

Ko šodien runā valsts vīri Jaltas konferencē? Vai viņi piemin arī mazās tautas pie Baltijas jūras? Ar kādiem meliem vergu valsts diktators pārliecina rietumu politiķus, ka nevis Hitlers pārdevis mazās tautas līdz ar neaizsalstošajām ostām, bet tās pašas nojaukušas savas robežas vēlēšanu ceļā . . .

Nē, Skara neaiņā sevi tik naivā ticībā kā Zvaigžņu Vilis. Diemžēl, sirmāis latvju druvu Dieviņš šoreiz nebūs visspēcīgš. Skara pat neredz Kurzemes cietoksnim jēgu. Politiķi nerēķi-

nāsies ne ar cilvēkiem, ne Dievu, viņi pazīst tikai vienu vārdu — stratēģija. Kā cieta kāpurvaža šis vārds veļas pāri cilvēku sirdīm, jūtām, domām. Tās pēdās paliek smokot ģimenes un tautas, vienalga, kādā mēlē tās runātu.

Ar vēsu prātu Skara mēģina ieskatīties lielās politikas spēlē, lai vēlāk nebūtu velti jābirdina asaras par zudušo pagātņi.

„Nākotnes ātrvilciens drāžas tālāk, un nožēlojami tie, kas nespēj laikā uzlekt uz kāpšļiem. . .” Pusgailis svinīgi nobeidza.

Pēc virsleitnanta kaujas plāna žurnālists Skara piecēlās no galda un, skatīdamies priekšniekam gažām, daudznozīmīgi teica: „Pie trakiem tikai ar labu!”

Dienas aizgāja, klabinot rakstāmmašīnas un kārtojot vecos manuskriptus. Taču kulturālās daļas vadītājs vēl arvien domāja, ka tikai viņš kaldina ieročus jaunās Latvijas izcīnīšanai.

Turpretī vakara stundās, kad priekšnieks aizgāja uz virsnieku mītni, nodaļas vīri atdzīvojās. Kaut uzturs tāpat kā agrāk bija trūcīgs, izmirkušo cukuru viņi bija pratuši noslēpt somās, tādēļ arī cietā atbiru maize ar plāno armijas kafiju garžoja labi.

Pēc vakariņām viņi atļaidās divstāvu gultās uz netīrām, sagulētām koka plūksnām, atbrīvodamies no trakā virsleitnanta kaujas plāniem. Kaut ieslodzīti gūstekņu nometnē ar nepārredzamu nākotni, atrauti no savas zemes un tautas, šajās stundās viņi vairs nejutās kā velnišķo diktatoru upuri, bet mētājās savā starpā ar bezbēdīgu valodu dzirkstīm.

Baigais Žanis pusizģērbies braucīja paduses un skaļā balsī sauca pāri visas rotas telpai: „Veči, ar cik c raksta uts?”

„Ar trīs — ar četri — ar seši!” kaņavīru balsis atsaucās no visām pusēm, bet telpas otrā malā pie durvīm, kur pastāvīgi vilka caurvējš, kā ģgna atbalss novaidēja Henrijs Irsts: „Ar trīsdesmit trīs!”

Tas bija dziļākais gara stāvokļa kritiens, ko danču meistars izjuta šajās netīrajās telpās. Nelīdzēja ne krēms, ne ziedes, ne odekolons. Arī viņa miesu bija apsēdušas utis, gan lielas, zilgani pelēkas, gan sīkas, tikko saskatāmas kā sarkanās punktiņas.

„Vai lēnie — ?” beidzot atsaucās arī Alberts Gvido. „Lai rāpo! Uts ir uzticamākais kaņa kalpa sabiedrotais. Dienās mierīgi guļ krekla vilē, bet naktīs kutina sānus, lai viņš pārāk dziļi

neiemies. Ja kādam paikas par maz, tad tā uzmundrina nogurušo miesu, ja gars apšicis, tad paceļ kaujas spējas. Nekurniet, ja jums jādalās ar lēno Dieva radību! Uts ir cilvēka draugs, bet blusa suņa adjutants! Pat Pusgailis, šis lielais cilvēks un jaunā laika saucējs, nešķirās no savām utīm! . . .”

„Uzliec labāk citu plati, vecīt! Norausies!” pēkšņi Džeks apvainojies pagrieza savus sartos vaigus pret zobgaļa seju.

„Neesi tak Antons!” tagad iejaucās arī Baigais Žanis. „Vai tu pats neesi tās diezgan medījis kunga kreklā? Gan idejiskās, gan miesīgās. Bet mazāk netiek, vairojas kā sausas smiltis, velns parāvis!”

Pēc vaļsirdīgās valodas arī kaņavīru pirksti vairs kautri neslēpās aiz kreklēm, bet sāka kustēties visgaļām utu apsēstajiem locekļiem. Tomēr kukaiņi neļāva kaņavīriem aizmigt, tādēļ visi jutās pateicīgi, ka beidzot Alberts Gvido klausīja nodaļas ziņnesim un uzlika uz neredzamā patafona citu plati.

Telpas stūrī, kur parasti čīkstēja komiķa koka lāva, drīz vien atskanēja griezīgi svilpieni, kaucieni, krakšķi, līdz pamazām no trokšņu jūklā izdalījās metāliska skaļruņa balss:

„Hallo, Rīga, Madona, Kuldīga un Liepāja! — Mēs pārraidām reportāžu par Baltijas kausa izcīņas otru puslaiku.” Pēc īsa atmosfairisko krakšķu traucējuma skaļrunī atskanēja cita steidzīga balss: „Kā zināt, vakar sastopoties Armijas sporta laukumā Latvijai ar Lietuvu, uzvarēja Igaunija ar vienu pret nulli latviešiem par labu! — Šodien, satiekoties Igaunijai ar Latviju, pirmais puslaiks beidzās ar mūsu uzvaru. — Svilpiens! — Mūsu vienpadsmitnieks, aplausu pavadīts, izskrien uz laukuma. No otras puses drāžas pretī igauņi. — Svilpiens! Spēle sākas. — Borduško padod bumbu Vanagam, Vanags Šeibelim, igauņi grib to atņemt, bet Šeibelis šauj — ak! — gaļām, gaļām, gaļām! Latviešiem nav laimes! — Vārtsargs izšauj bumbu tālu pāri centram, to uzņem igauņu centrs, padod labajai malai, labais centram, centrs kreisajai — nu? — Paldies igauņiem — gaļām! Bebris noplāta rokas un nicīgi noskatās uz pretinieka mesto bumbu. — Vēl divdesmit minūtes! Rezultāts nemainīgs! — Lūk, lūk! Igauņi ved! Spēcīgs sitiens un — ? Centrs nokrīt, bumba paliek uz vietas Pieskrien tiesnesis, centrs spītīgi klusē, pat neelpo! Publika svilpj, igauņi sašutuši mētā rokas! Mākslīgā elpošana! — Kārtībā! Centrs pieceļas, aptausta pakrūti un aiziet vietā. — Soda sitiens. Svilpiens. Šeibelis sit un — ? Iekšā, iekšā, iekšā! Divi pret nulli! Pārliecinoša uzvara mūsu

labā! — Līdz spēles beigām vēl piecas minūtes — Atkal bumba centrā. Svilpiens! Spēle sākas. Igaunų centrs padod kreisajai malai, atpakaļ centram, centrs ar galvu puslabajam, Lauks izskrien pretī kā torpēda — Dievs sargi! — igaunis veiklāks — sit! Bebris kritienā ķer, bumba atsitas pret stabu, lec atpakaļ, Šeibelis pretī — ak! — par vēlu! Igaunų centrs uztver — sitiens — iekšā! Nu, ko nu? — Bet rezultāts joprojām mūsu labā — divi pret vienu. — Līdz spēles beigām vēl divas minūtes! — Igaunų cenšas. Zibenīgi izraujas un šauj no divpadsmit metriem. Gažām! Lai slavētas debesis! — Bebris izsit bumbu, uztver Šeibelis, padod Borduško, Borduško Šeibelim, Šeibelis Vanagam, Vanags Šmitam, Šmits Borduško un — svilpiens! Spēle beigusies ar divi pret vienu mūsu labā. Kauss paliek Latvijā, publikā gaviles, aplausi, apsveikumi, atskan atdzimšanas dziesma!”

Pēkšņi arī kaņavīru pieblīvētajā telpā nošalc aplausi, it kā tiesām viņi būtu noklausījušies no Rīgas futbola sacīkstes pārraidījumu.

„Vēl, vēl!” balsis sauc no visām pusēm. „Pagriez uz Maskavas vilni!”

Brīdi pīkstējis kā Morzes aparāts, komiķis pēkšņi sāk krieviski lamāties: „Kulak, durak, kapitālīčeskaja morda!” Bet tūlīt neredzamā aparāta kauciens izbeidz lamas, un pēc īsa kaučiena atskan Madonas raidītāja starpbrīža signāls. Un brīdi vēlāk pazīstami kreķķi: „Khem, khem, mana mīlā latviešu tauta! Mēs esam uzņēmti brālīgajā padumjo saimē. Khem, khem, mēs necietīsim vairs badu un nesmaksim verdzībā zem buržuju kulākiem! Khem, khem, biedri strādnieki, darba zemnieki un darba inteliģence, diezgan mums ir taisīts uz galvām, diezgan mums ir — ” Atkal skaņa notrūkst.

„Lauj tak, lai Ķirķis runā!”

„Nedrīkst, veči!” Gvido dabiskajā balsī sāk taisnoties. „Profesors tā aizrāvās, ka bārdiņa jau izkārās pa skaļruni!”

Smieqli nebeidz šalkt visos telpas kaktos.

„Tad pagriez kloķi uz dienvidiem!”

Gvido neskopojas. Pēc brīža mīksti atskan Parīzes spīķera balss: „O rezervuar, trotuar, la samovar! — Ziņās. Nav vērts klausīties.” — Komiķis griež atkal neredzamos kloķus uz otru pusi. Starp svilpieniem un krakšķiem atskan itaļu smeldzīgās mīlas dziesmas, dedzīgās ungāru romances un Bavārijas ganu jodelēšana.

Pēkšņi — pīk, pīk, pīk! — un dziļš klusums.

Achtung, achtung! Hier spricht Berlin. — Achtung, achtung! Zweiundzwanzigste Luftlager — Meldung! Über das Pfeindgebiet befindet sich keine Flugzeuggruppe!"

Ā! — Klausītāji atviegloti uzelpo. Bet telpas dežurants spiests aizrādīt: „Tad izbeigsim, lai vauram mierīgi izgulēties. Pulkstenis jau vienpadsmit!"

„Vēl vienu raidāmstaciju!" Eduards Cinis nenociešas. „Pa-klausīsimies, kas notiek Jaltā!"

„Jaltu, Jaltu!" karavīri sajūsmā sauc.

Noskan vēlreiz griezīga svilpe. Pēc dažiem pīkstieniem neredzamais aparāts uztver pēkšņus runas plūdus krievu valodā: „Kto prinjos svobodu? Kto zarezal fašistov? — Velikaja Krasnaja Armija! Mi osvobodim Prag, Varšavu i Berlin! Krasnaja Armija trebuet sebe Baltiskij kraj. Velikaja Krasnaja Armija!" — Iss klusuma brīdis. Tad skaļruni atskan gurda balss: „Okē!" Pēc tam strāvi nopakš elektriskais slēdzis, un telpā iestājas dīvains klusums.

„Vai tas bija Rūzvelts?" Mārtiņš Skara drūmi jautā.

Bet karavīri vairs nesmējās. Viņi visi iegrimā katrs līdzīgās domās par tālo Jaltas konferenci, kas šajās dienās izšķīra Eiropas likteni. Arī mazā Latvija pie Baltijas jūras kā austrumu vilku baram pamesta bārenīte izmisusi lūkojās pāri savām robežām. Vai tiešām neviens nesteigsies palīgā, vai neapsauks asinskārīgos zvērus, kas jau sākuši plosīt viņas dzīvo miesu?

Viskarstāk vēl arvien cilvēcībai ticēja Vilis Zvaigzne, kaut viņš gulēja tālajā Hammersteinas gūstekņu nometnē starp utīm un netīrību. Klausīdamies vienmuļajā šķīdoņa naktī juntu lāsteku plīkšķēšanā, viņš jūsmoja par atdzimšanas pavasari, kas pēc necilvēcīgā kara un okupācijām atdos atpakaļ izpostīto dzimteni arī Baltijas tautām. Cik baltas tad ziedēs atkal ābeles aiz istabas loga, cik smagi lidos biķes, saldo sulu piesūkušās!

Gaišais vidzemnieks aizmiga tikai uz rīta pusi. Viņš atkal redzēja dīvainu sapni: Māte stāvēja istabas durvīs, uzāvusi kājās jaunas pastalas. Pacēlusi acis, viņa noraudzījās vecajā ābelē it kā pēdēo reizi. Koka zari bija pārpilni rozganiem ziediem, bet, kad sapņotājs ieskatījās tuvāk, viņš ieraudzīja sniegu. Lielas, baltas pārslas krita lejup, visa zeme bija sastingusi baltā ziemas mierā . . .

Dienas un nedēļas aizgāja, tomēr uz gūstekņu nometni neatbrauca ne gaidītā ārstu komisija, ne divīzijas pārstāvji, lai kaņavīrus saformētu atbildīgajam uzdevumam Kurzemes frontē. Kaņavīri nīka aiz dzeloņu stieplu režģiem tikpat noplīsuši un izsalkuši kā senāk.

Arī nopietnas apmācības nenotika, vienīgi paši latviešu virsnieki, lai uzturētu kaņavīros disciplīnu, izveda rotas dažas stundas dienā uz plašā pastaigas laukuma un atkārtoja parasto ierindas soli. Kaņavīru gara stāvoklis kļuva ar katru dienu drūmāks.

Bet sestās nodaļas priekšnieks nenolaida rokas. Jaunais „Kurzemes” nummurs tapa arī šajā utu apsēstajā gūstekņu nometnē. Ievadā lepojās viņa paša raksts par pulkvedi Kalpaku, tālākās lapaspuses greznoja pārdrukātas redzamākās latviešu autoru patriotiskās dzejas, bet blakus tām uzbāzīgi spiedās pašu kaņavīru neveiklie mēģinājumi gan prozā, gan pantos. Tikai Mārtiņš Skara nebija uzrakstījis solīto stāstu par pulkveža Kalpaka varoņgaru, kas pārdzīvots un iznēsāts puteņainā ceļa pārgājienos.

Izņemot savu rakstu, virsleitnants Pusgailis nebija ar žurnāla saturu apmierināts. Pārāk maz dināmikas, lieluma, varoņības gara. Kas ir prese? Tā ir visuvarenā pasaules valdniece, kas nosaka tautu un valstu likteņus, kas izsviež ministrus no valdības krēsliem. Tā nogalina vadoņus, sacel kaņus un noslēdz mierus. Tikai stingriem, cietiem vīriem jāprot šie smalkie burtu pavedieni saturēt pirkstos, ne mirkli tos nedrīkst utzicēt sīkiem cilvēciņiem, nodevējiem, svešu interešu kalpiem.

Vai tie ir kaujas saucieni, ko šie glēvuļi raksta? Seklības, nabadzība, garīgs apšikums! Mākslas un preses lielvalsts nodevība! Ne brīdi viņš šos rakstītājus nedrīkst izlaist no acīm, vienmēr jāskatās viņu tintes pudelēs, jāseko katram spalvas vilcienam. Ar vārdiem un idejām nevar mētāties, sevišķi tagad, kad jāatjauno sagrautā valsts ēka. Tādā kārtā atvērs durvis ošņātājiem suņiem, pielaidīs pie vadoņa muguras skaudīgas lapsas.

Pusgailis ne mirkli nebija drošs, vai literātu un mākslinieku grupa viņu nenodos Gestapo spiegiem par patriotisku stāju un jaunās Latvijas ideoloģiju. Vēl Lielvācijas vadonis nebija kritis, vēl viņa slepenais dienests ievāca ziņas par vīriem, kas atrāvās no jaunās Eiropas, vai kurināja nacionālas jūtas okupētajās zemēs.

Vai viņš nezina, ko šie dzejnieki un rakstnieki runā savā starpā? Vai viņi jūsmo par jaunās Latvijas apgādu? Nē, viņi apbrīno pulkvedi Klijānu, kas aizbraucis uz Kurzemi un organizē savu bandu, lai pirms laika iesētos atbildīgajos valsts amatos. Bet viņu, isto virsaiti, jau ceļā ielenc nodevīgie kalpi ar saindētiem šķēpiem. Lūk, vai nepienāks diena, kad viņam būs jāiet mocekļu nāvē, bet nodevējs Kangars, kas tagad slapstās aiz frontes, pievāks viņa izcīnītos ordeņus!

Bet kā pret šo nodevību cīnīties? Protams, gluži tāpat, kā to dara lielvalstu vadoņi, jo viņa cīņa un ideoloģija nav mazāka. Viņam jāizsūta pretspiegi, bez žēlastības jāizmet no priekšpulka atkritēji un glēvuļi. Bet pārējie jātur mūžīgās bailēs.

Viņi sākuši pārāk patstāvīgi domāt. Viņi nodarbojas tikai ar šauri egoistiskiem plāniem. Viņi klimst bezdarbībā, nodaļā trūkst disciplīnas!

„Stāties!” Pugsailis pēkšņi pārskaities kļiedza. Viņš izdzina karavīrus no telpām, izstiepa roku, norādīdams ierindas virzienu. Sestās nodaļas vīri, ierasto pavēlu satraukti, automatiski sasita viens aiz otra papēžus.

„Aiz manis kolonnā pa vienam soļos, marš!”

Īsā kolonna aplocījās dažas reizes ap baraku, šķērsoja laukumu un nogriezās gar nometnes žoga malu.

„Skriešus!” virsleitnants savilka rokas pie krūtīm un uzsāka vingrošanas skrējiena soli. Grupa vairākkārt apmeta laukumam cilpas, tuvodamās un attālinādamās dzeloņu stieplu žogam. Baigais Žanis pārskaities cieši sekoja virsleitnantam, arī Skara izturēja skrējieni, kaut spītīgās krunkās savilcis pieri. Aiz viņa elsodams steidzās Zvaigžņu Vilis, tāpat Cinis vēlās citiem līdzī, raustīdams bālās lūpas, it kā skaitīdams savus humoristiskos pantus. Pat apaļais Džeks, sviedrus laistīdams, ātrāk nerimās, kamēr nebija panācis savu priekšnieku.

Tikai lielais Kurbads ar dziļi iekritušajiem vaigiem un garais frontes teātra komiķis, nicīgi izstiepis žokļus, pameta ierindu un rāmiem soļiem nāca tieši pāri laukumam. Karikatūrists Hauks bija pilnīgi nozudis.

„Veicīgāk, veicīgāk!” virsleitnants kļiedza. „Viens, divi, viens, divi! Celties, gulties — cak, cak!”

Dažs nometās četrpāpus, cits palika guļot, saķēris pakrūti, vēl citi pārsteigti raudzījās virsleitnanta dusmu piepūstajos vaigos.

„Stāties! — Turpmāk rītos un vakaros notiks kārtējais ierindas solis! Jūs esat jaunās Latvijas priekšpulks, jums jāatgriežas galvas pilsētā kā kaņavīriem, nevis kā svešas zemes putekļiem! Spraigs gars un vesela miesa — mūsu tautas nākotnes auglīgā zeme!”

„ — Un tīrs gaiss vēderā!” Gvido vilka caur zobiem,
„Kas tur sarunājas ierindā? — Soļos, marš!”

Kaņavīru palīdzība . . .

Šoreiz kolonna pagriezās pret mītnēm. Pārējo rotu kaņavīri viņus sagaidīja, smeļoties aiz visiem ēku stūriem.

„Ha, hā? Augšā, zemē — cak, cak! Būs labāka ēstgriba!”

Liekas, pat dzeloņstieplu žogi nirdza pavasara saulē . . .

Arī telpās trakais virsleitnants nelika novārgušos kaņavīrus mierā. Pēc vingrošanas stundām viņš vēl mēdza paceltā balsī stiprināt viņu garīgo stāju.

„Drīz sitīs Kurzemes stunda. Tādēļ pie laika jāsakopo visi izšķiestie spēki. Valsts prese, spiestuves, grāmatu apgādi jāapvieno koncernos, trestos, sindikātos. Es pārbaudīšu katru atsevišķi, lai atbildīgajās vietās nāktu uzticami cilvēki. Es prasu

no visiem darbiniekiem nepārprotamu paklausību, lai es savu kārt viņu rokās varētu ielikt piekritīgo varu!"

Virsliecinants Pusgailis arvien drošāk ieauga diktatora lomā. Bet viņš nēželoja arī sevi. Dažreiz viņš sēdēja drēgnajā redakcijas mītnē līdz pusnaktij un, pats pārrakstīdams ar mašīnu neskaitāmas lapas, sacerēja pulka komandierim ziņojumus par kulturālās daļas līdzšinējo darbību, sasniegumiem, tāpat ierosināja pārdrošus plānus par nākotnes nodomiem. Viņš katēgoriski prasīja sev neierobežotas tiesības, lai no rotām varētu pārskaitīt uz sesto nodaļu visus apdāvinātākos kaņavīrus. Pirms iesoļošanas Kurzemē viņš gribēja noorganizēt un apmācīt spēcīgu kori, izveidot teātra ansambli, baleta trupu un nodibināt grāmatu apgādu. Viss iespējams, ja to darīs plānveidīgi, nesaudzīgi, disciplinēti. Visi pulka mākslinieki jāizmanto kā kāpšļi, lai Kurzemes kaujas vienība varētu pacelties mūžīgā slavā.

Diemžēl, pulka komandieris Sūrmanis sestās nodaļas priekšnieka plānus neizprata. Katru ziņojumu viņš sasvītroja vai uzrakstīja uz malas katēgorisku: nepiekrīt!

Tajās dienās, kad Pusgailis saņēma no štaba atpakaļ plānās papīra loksnes, viņa staltie pleci tā sašļuka, it kā iedomātais jods ar deviņām galvām viņu tiešām būtu ietriecis zemē. Viņa seja kļuva pelēka, lūpas nevarīgi atkārās, acu plaksti trišēdami raustījās. Nemierīgie pirksti neapzinīgi iekrita matos, viņš plūca tos un jauca kā spītīgs zēns.

„Man viņa žēl —“ dažreiz Gvido biedriem čukstēja. „Izskatās kā gailis pirms kaušanas —“

Svaidīdams aprakstītās lapas, viņš ilgi mocījās pie darba galda, līdz beidzot pietrūkās kājās, apsvieda ap vidu jostu un lieliem soļiem izmetās tumsā.

„Kikerīgū!“ kādā telpas stūrī atskanēja gaiļa dziesma, kas drīz vien dažādās skaņās atbalsojās visos kaktos. Kareivji smējās atklātiem smiekliem, tikai ziņnesis, sakārtojot priekšnieka darba galdu, slepeni atzīmēja zobgaļu vārdus.

„Džek, tu necep viņam katru dienu olas ar speķi!“ Gvido vēl pacēla balsi. „Zemes miesas aptaukosies, gara skaidrība netiks laukā!“

Un slepenajā ziņojumā vēlreiz parādījās Alberta Gvido vārds.

Ziemeļos sarkanarmija jau virzījās gar Baltijas jūru, dien-

vidos nepārraujamais tērauda loks cieši sažņaudzās ap Vācijas galvas pilsētu. Fronte jau dunēja tālu aiz mazās Hammersteinas uz Stetīnes pusi. Ielenktie latviešu kaņavīri izmisuši klausījās tālajā dunoņā, kas naktīs, ugunīm blāzmojot, apņēma viņus no visām pusēm kā ēzē nokaitētas milzu kņabiles.

Kas gan tagad pasaulē notiek? Slepni noklausītās radio ziņas vēstīja par austrumu un rietumu fronšu panākumiem, par ielenktajām vācu armijām un iznīcinātiem tanku korpusiem.

Arī par Jaltas konferences gaitu radio viņi atnesa dažas īsas, aprautas ziņas, tikai par Kurzemes cietoksni nedzirdēja neviena vārda. Baltijas valstis pasaulē vairs nepastāvēja. Vienīgi gūstekņu nometnē ieslodzīto kaņavīru domas, sirdis un atlikušie miesas spēki piederēja nelaimīgajam zemes stūrim. Te dega tikai viens ugunīgi dzīvs vārds: Kurzeme!

Tomēr.

Kādā vēlā vakara stundā pulks saņēma divīzijas pavēli nekavējoties atstāt nometni.

— Uz kurienu? Vai tiešām vēl atrodas kāda sprauga, lai izkļūtu no maisa?

„Ech!” Irsts nosvieda mugursomu pie kājām. „Lai viņi nošauj mani uz vietas, bet ar kailiem stilbiem es tālāk nevilksos! — Kurzeme! He! Kaķiem!”

Baigais Žanis gaŗām skriedams uzkliedza: „Tad paliec te pat! Lēnie tevi aizvilks uz bedri!”

„Lai velk ar!” danču meistars īgni atkāra lūpas, pusdzīvi notupdamies pie tukšās somas.

Ap pusnakti pulks atstāja baigo gūstekņu nometni. Rotas atkal izlocījās starp dzeloņu stiepuļu vārtiem, kur vēl arvien stāvēja vācu sardze. Bruņotie vīri noraudzījās uz grāvračiem ar drūmu naidu.

Visu nakti soļojuši, rīta gaismā kaņavīri sasniedza kādu lauku staciju, kur pulkam bija nozīmēts atsevišķs vilciens. Pēc brokasta laika tas sāka kustēties uz rietumiem. Vagonu riteņi vienmuļi kļaudzināja — tik tālāk, tik tālāk, tik tālāk!

Vai tiešām uz Kurzemi? Laukā no bada un utīm, no svešās posta zemes? Visuvarenais Dievs, vai tas vēl iespējams?

Dažreiz gaŗā preču vagonu rinda apstājās kādā stacijā. Neviens nezināja, kad vilciens dosies tālāk un uz kurienu. Kaņavīri nedrīkstēja pamest vagonus, vienīgi caur durvju spraugām viņi noraudzījās baltajā dienas gaismā.

Bet nekā priecīga viņi nesaskatīja. Izsalkušus bērnu barus,

posta un nelaimju nospiestas sievietes. Vīriešus neredzēja. Pat sirmie večuki, mednieku uniformās, nēsāja uz muguras gaŗās šautenes un lepni saucās: tautas frontes cīnītāji.

Pārmīdamies turpu atpakaļ uz sliedēm, vilciens sāka atkal kustēties. Gar acīm slīdēja apsviluŗas mājas, netīras stacijas un drupas, drupas. Netālu aiz dzelzceļa līnijas slēpās ienaidnieks, ik brīdi auroja gaiss un dunēja zeme. Tikai ļaudis kluŗēja, jo uz ielu stūŗiem arvien bieŗāk rēgojās plakāti ar melnā vīra ēnu.

Pēcpusdienā pulks izkāpa Œtetīnes stacijā. Rotas ātri sakāŗtojās gāŗienam un, brīvsolī līgodamās, ieŗrima pilsētas drupās.

Kvartāliem tālu lepno namu vietā slēŗās pret debesīm sa-graŗtas mūŗa sienas. Apkvēpuŗas ķieģeļu drupas aizsprostoja ielas. Kaut aizbēŗtajos pagrabos jau sen bija stāŗusies dzīvība, taŗu likās, ka pazemē vēl vaidēja cilvēki, tur smaka vēl dūmu versmē apraktie bērni un izmisuŗas klieŗza ievainotās mātes. Œis balsis neklusēja vēl Œodien, kaut uz katra ielas stūŗa glūnēja melnais, kūkumā sameties vīrs.

Ilgi Tornas grāvrači nekārtīgā solī klaudzināja Štetines ielas. Dažs kliboja, saudzēdams noberztās kājas, cits slēpa ar plaukštām kailos ceļgalus. Bet citādi kaņavīru gara stāvoklis strauji uzlabojās. Taču fronte bija palīkusi aiz Oderas, pasaulē likteņu veidotāja roka viņus atkal pēdējā mirklī bija izglābusi no uguns un nāves.

Vai radītājam bija kādi sevišķi nodomi? Varbūt. Ja Dievs šos cilvēkus izsūtījis pasaules krustcelēs, tad viņš arī zinās, kurā vietā apturēt viņu gaitas un sastindzināt locekļus. Vai tā būs Latvijas zeme, kur viņi beidzot, noguruši no tālā, bezjēdzīgā gājiena, atspiedīs galvas pret laukakmeni? Jeb viņi aizvērs acis uz mūžu svešos sniega laukos, dzimtenes sauli vairs neredzējuši? Dievs vien to zina.

Beidzot grāvrači sasniedza ostas rajonu, aizvilkās gaŗām Bismarka piemineklim, uzkāpa kalnainajā Oderas krastā. Rotas iegriezās pa izbumbotas fabrikas vārtiem un izklīda mašīnu telpās, kur nebija ne gultu ne salmu, tikai pamesti darba galdi un biezs, eļļas piesmidzināts gaiss.

Vismaz no kukaiņiem šīs telpas bija tīras.

Saimniecības rota apmetās tālāk, plašā sarīkojumu zālē, kur sienas vēl greznoja gaŗi, plati kāšu krusta karogi.

Ierādot mītnes latviešu grāvračiem, nevienam nebija ienācis prātā Lielvācijas varas simbolus novākt. Arī skatuve bija dekorēta ar sarkaniem audumiem un melnām kāšu krusta zīmēm. Nesen te bija noticis kāds svinīgs sarīkojums.

Uz grīdas putēja sagulēti salmi. Neskaitāmi klaidoņu bari šīm telpām bija gājuši cauri, atstādami starp karogotajām sienām lāstus un sviedru smaku.

Tagad te ieradās arī Kurzemes kaujas pulka sestā nodaļa, lai iekārtotos uz skatuves.

Jau pirmajā vakarā Alberts Gvido, sajuzdams zem kājām pazīstamos dēļus, sāka nemierīgi svaiddīt gaŗo augurmu. Viņš atrada arī elektrisko zvanu un, nospiedis pogu, paziņoja rotai, ka tūlīt notiks pirmais kulturālās daļas rīkotais priekšnesumu vakars.

„Biedri, mēs esam apgaismība un kultūral!” komiķis vēla laukā ilgi sakrāto rūgtumu. „Mēs izšāvamies kā liesmas no vēsturiskās pilsētas Tornas, mēs apēnojām pat Kopernika pieminekli, tā kā zvaigzņu vecītis nolēca no pjedestala un aicināja savā vietā jaunās ēras radītāju. Bet mūsu vadonis nepieņēma satrunējušo kapitalistu sēdekli, viņš to satrieca ar ozola

vāli. Tad viņš izpūta no papīra jauno ēru, piebāza ar sociālās darba varas idejām, apjoza ar kapitalistu zelta stīpām un palaida gaŗā propagandas auklā. Bet vecie korupcijas vīri, kas eņģeļu izskatā kā viltīgas lapsas sēdēja debesu mājokļos, sacēla lielus puteņus un uguns viesuļus, tā ka jaunā ēra saplisa un nokrita zem grāvraču kājām kā sabradāts auts. Bet mūsu vadonis nepadevās. Viņš izrāva zobenu, izdūra mākoņiem cauri un nogāza lejā visu debesu parlamentu. Kad Vislas un Oderas ūdeņi krāsojās sarkani, viņš cēlās kājās, lai postos uz Ventas un Daugavas krastiem un cirstu krīvu ozolu birzīs jaunu milnu.

Biedri, kas esat sapulcināti kopā starp varenās lielvalsts zīmēm, kas esat ēduši kolrabju štammu un dzēruši no rūgtā kafijas biķeŗa, lai atsacītos no pasaulīgiem priekiem — ziniet, vēl vadonis jūs sauc uz pēdējo cīņu! Gan pieveikts ir jods ar trejām galvām rietumos, bet sarkanais lācis ar sešām galvām vēl rūc austrumos. Kad tas būs noguldīts tanku aizsprosta grāvī, tad sāksies pēdējā cīņa ar pašu zemes nodevēju — jodu ar deviņām galvām. Biedri, kad arī tas būs nogrūsts no klinšu radzes Daugavā, tad uz jūsu pleciem celsies jaunais vadonis! Gara spēki, sakopotī ar darba varu, dzemdēs atkal jauno ēru, ko ne jodi, ne sumpurņi vairs neplēsīs!"

Škaļi aplausi un piekrišanas auri pāršalca zāli. Tikai nodaļas ziņnesis Džeks, piespundējies sarkanos vaigus, sāniski noskatījās komiķa vaibstos un zīmīgi klusēja.

Baigais Žanis savukārt noraudzījās puīša uzpūtīgajās lūpās un, it kā norijis pretīgu kumosu, sirdīgi nosplāvās.

„Antons — !”

Džeks pagriezās pret kaprāli, noblisināja tumšās skropstas, bet, apvaldījis dusmas, nokrita salmos blakus piebāztajām murgursomām.

Bet Albertu Gvido neapmulsināja ne piekrišanas trokšņi, ne biedrā nodevīgā klusēšana. Nobeidzis priekšnesumu, viņš turpat uz skatuvs sāka pāraut noberztās kājas. Ar vienaldzīgu rāvienu viņš noplēsa no sienas kāšu krusta karogu, sadriskāja to garenās strēmelēs un sāka mierīgi tīt mīksto audumu ap kāju pēdām.

Baigais Žanis, čubinādams sagulētos salmus, brīdi noskatījās biedra rīcībā, tad žigli pielēca kājās, norāva otru karogu un uzklāja uz netīrajiem salmiem palaga vietā.

„Vai tu varēsi uz tā asiņainā liķauta aizmigt?” Gvido pacēla acis.

„Ja tu varēsi staigāt, tad es pampšu uz godal!”

Zālē smieklī bija apklusuši. Kautrīgie latvieši aizgriezās acīs uz otru pusi un sāka spaidīt netīros salmu lēkšķus. Kaut viņi drīkstētu noraut visus šos sarkanos karogus! Tie pretīgi atgādināja pašu mājās Baigā gada asiņainās krāsas. Tāpat uz frenču apkaklēm melnās zīmotnes ar sudrabainiem S veida kāšiem žņaudza viņu kaklus. Kaut viņi varētu noplēst no savām drēbēm arī šās kauna zīmes! Pie velna, vai viņi brauks atpakaļ uz dzimteni ar svešu tautu apspiedēju kāšiem un krustiem?

Bet vīri klusēja. Vācija vēl nebija kapitulējusi, visos kaktos glūnēja spiegi, klusajās ielās aizklaudzēja militārās policijas patruļas.

Un pirmajā vakarā, norijuši trīs dienu pārtikas devu, karavīri ierīkojās netīrajās čūzās.

Otrā rītā, kad sestās nodaļas priekšnieks ieradās darbā, rota piedzīvoja otru izrādi. Šoreiz uz skatuves notika drāmātiskāka aina.

Noteiktiem soļiem Pusgailis izskrēja cauri zālei un pāris lēcienos atradās uz skatuves.

„Stāt! Mierā!” Baigais Žanis īgni nokomandēja.

Kulturālā daļa sastinga. Tikai Gvido, vēl ieracies salmos, pierāvis garās kājas pie vēdera, cieši gulēja, apsedzis galvu. No kaprāļa kliedzienu viņš gan pamodās, bet palika mierīgi savā vietā.

„Kas tas par — ?”

„Kaŗa kalps Gvido, virsleitnanta kungs!” dižkareivis žāvādamies noņurdēja. „Pēc niknas cīņas atdusas uz ienaidnieka ādām!”

„Augšā!”

„Neiespējami, virsleitnanta kungs! Esmu padusē ierīkojis gūstekņu nometni. Lēnie mēģina izbēgt, grauzdami manas miesas mūros dziļus robus, bet es tos visu nakti dzinu atpakaļ . . .”

„Nečivini! Celties! Uz rotu! Idejiskie kaprači lai ķeras pie lāpstām!”

„Tiesa, virsleitnanta kungs! Pie lāpstām!”

„Es tevi pielikšu pie sienas!”

Tagad arī Baigais Žanis pacēla zviļojošās acis. „Par ko? Vai tādēļ, ka viņš sarkano lupatu aptina ap kājām? Es arī

pampu tai virsū visu nakti. Murgi gan rādījās, bet citādi jutos labi."

Nē, tādēļ virsleitnants neuztraucās. Viņš pats paspēra ar kāju kāšu krustu karogu un, ieogrūdis rokas sānos, sprauslādams turpināja: „Uz rotu! Pirmajās ugunīs!"

„Nepabaidies, vecīt!" kaprālis saslējās pretī. „Padod tikai mašīnpistoli! Nevienu dienu ilgāk pie taviem pekstiņiem nekvernēšu! Pašam nodragāšu gar degungalu, ka acis aizkūpēs!" Un gaŗais frontinieks lielīgi izslējās uz skatuves kā laimīgi izcīnījis kauju. Tikai viņa krūtis negreznoja ordeņi, bet noplucis vācu armijas frencis.

Pusgailis ierāva galvu plecos, it kā gar viņa ausīm tiešām būtu aizsvilpušas lodes.

„Tu esi nedisciplinēts! Tu grauj armijas reglamentu, ārdi vienības idejisko spēku!"

„Iekš viena miera, vecīt! Tās utis apēd tavas idejas un reglamentus!"

Bet nodaļas priekšnieks šoreiz nebija iebaidāms. „Ar pulka komandieŗa pavēli jau šodien visi disciplīnas grāvēji tiks aizkomandēti atpakaļ uz rotām. Saprati?"

„Uz goda!" Un Baigais Žanis pagrieza virsleitnantam muguru.

Pusgailis mazliet apjuka. Vai viņš tiešām pēkšņi būtu palicis viens? Viņš uzmeta žiglus skatus Haukam, Cinim, Kurbadam — visi viņam pagrieza muguras. Vienīgi uzticamais Džeks līdzjutīgi ieskatījās priekšnieka acīs. Diemžēl, viņš bija tikai vienkāršs puisis, strādājis Rīgā pie miesnieka. Viņš gan labi prata izcept karbonādi, bet idejiskām cīņām bija nelietoņams.

Varbūt Skara vēl uzticams? Zvaigžņu Vilis?

Ilgi nedomādams, viņš aizrāva abus literātus aiz skatuves kulisēm un satrauktā balsī sāka skaidrot savas rīcības iemeslus.

„Jo tuvāk nāk izšķirīgā diena, jo tīrāks jāizvēdina sasmaķuša gaisis! Nevienš puteklis man nav apslēpts, es pat zinu savu cīnītāju slepenākās domas. Ja kāds iedrošināsies izsmiet manus mērķus, tas noripos no amata tajā pašā stundā kā valsts nodevējs! Es izsekošu visām lapsām, kas man lien aiz muguras, mana kāja arvien gatava spērienam! Un kaut es savā cīņā palikšu viens, Kurzemei jāuzvar! Mūsu karogam jāieņem pirmajam aplenkta citadele! — Kas nāks bez šaubīšanās līdzī? Vai es varu uz jums paļauties?"

„Kāda runa, virsleitnanta kungs!” Skara dzīvi palocījās no vienas kājas uz otras.

„Un tu, dzejniek?”

Vilis sastomījās.

„Nevilcinies, ja esi koklētājs ar skaidru sirdi! Tu esi nepieciešams savai tautai, tev nav pa ceļam ar nodevējiem un aizmugures smējējiem! — Tu nāksi līdz!”

„Uz kurieni, virsleitnanta kungs?”

Pusgailis aizskrēja. Tā arī Vilis nedabūja zināt, uz kādiem cīņu laukiem jāpošas.

Uzejot uz skatuves viņš sakaunējās. Gvido ar Baigo Žani saiņoja mugursomas.

„Mīlie radiņi — !”

„Nepabaidies, vecīt! Drīz arī tu ņemsi vagu. Līdz Kurzes cietoksnim tu netiksi, to ieņems tikai Pusgailis ar savu adjutantu!” Un Baigais sāniski noskatījās uz Džeku, kas, nodūris galvu, spodrināja priekšnieka liekos zābakus. — „Nepamet tos liberīņus utīm! Dabūsi līst uz vēdera pakaļ, tiksi atkal vaņkas nagos! Bet tev vienalga, kādam velnam tu kalpo, savu amatu tu proti simtprocentīgi! — Antons!”

Džeks centās noturēties pašapzinīgi, tomēr skropstas viņš nespēja uz augšu pacelt. Viņš sastomījās, žigli novērsās no gaismas un iegrūda skatu priekšnieka mugursomā.

Tajā pašā dienā abi slaidie puīši atvadījās no biedriem un, mētājot plecos tukšās mugursomas, izgāja cauri karogiem rotātai zālei. Telpā palika dīvains sastingums, likās, jautro stundu priekšgars aizvērās uz mūžīgiem laikiem.

No drūmā noskaņojuma karavīrus atdzīvināja tikai pirmās granātas, kas svilpoja pāri Oderai un ar skaļiem grāvjiem uzvaidīja dārzā augļu koku saknes. Visā ostas rajonā kauca sirēnas, vaidēja artilērijas šāviņu cauraustais gaiss un īsiem starplaikiem raustīdamās drebēja zeme. Arī fabrikas ēka notrīcēja līdz pamatiem, visos stāvos izbīra logu stikli, piešķaidot ar sīkām drumstalām karavīru sejas.

Aiz Oderas plašajiem ūdeņiem dega ciemi. Ar neapbruņotām acīm varēja saskatīt abu pretinieku tankus, kas nepātraukti splāva no lielgabalu stobriem uguns kūļus.

Krievi bija atkal klāt.

Latvieši vēl arvien nepacietīgi gaidīja atkāpšanās pavēli.

Vai visi grāvji būtu jau izrakti, vai ceļi un ielas nosprostotas? Varbūt varenajai vācu valstij pat lāpstas pietrūkušas?

Un kas tagad notiek Kurzemē? Vai deviņpadsmītā divīzija vēl cīnās? Vai tā vēl cerē uz Jaltas konferenci, kad krievi jau pie Štetīnes?

„Skaidrs! Lai tik veči dragā!” karavīri mēloja. „Kamēr mēs ar savām utīm aizvilksimies, zeme būs brīva!”

„Ar ko t' šos izmēzīs? Vai tu domā, ka boļševiki nobīsies no tā melnā vīra, kas te lūr aiz katra stūra? Jeb Eiropu glābs tautas frontinieki, tie veči ar garajām pagalēm?”

„Tie arī!” dažs vēl nopietni piekrita. „Vācu aviācija vēl nav sasista, tas kaut ko nozīmē!”

„Tikai benzīna pietrūcis. Alumīnija putni stāv aerodromos sasiētiem spārniem. Tas arī ko nozīmē!”

„Ek, veči, lidmašīnas savu laiku jau pārdzīvojušas!” grāvrači mēloja viens par otru gudrāki. „Tagad laidīs gaisā sprāgstozo miglu. Uzpūtīs kā dūmus uz ienaidnieka galvām, iemetīs vienā stūrī rokas granātu, un — frontes iecirknis pa tiro!”

„Velns, kas par spēlīti!”

„Tas nav nekas!” pļāpātāju vidū atradās arvien gaišākas galvas. „Vācieši atraduši mākslīgo ledu! Piemēram, vienā naktī sastingst Lamanšas kanāls. No rīta angļu kreiseri paliek kā pīles uz aizsaluša diķa. Fričiem tik atliek no krasta tiešā tēmejumā pagriest stobrus . . .”

„Nu, ta moin!”

„Tas tiešām izklausās pēc pīles,” prātīgākie sprieda. „Bet jaunus ieročus vācieši taista. Ne velti viņi tik spītīgi kūda savu tautu izturēt vēl dažus mēnešus. Bet kas viņiem īsti padomā, par to viņi laikam grāvračus neinformēs.”

„Bet es zinu tieši no slepenajiem avotiem!” pie vārda pie-teicās vēl viens gudrinieks. „Nebūs ne migla, ne ledus, ne gāzes, bet vienkāršas miega zāles! No lidmašīnām appūtīs krievus kā prusakus ar zaļo pulveri. Vaņkas sāks žāvāties un berzēt acis, kamēr noliksies gaŗšļaukus tāpat kā sādžā uz krāsns. Ne Staļina ērģeles tos vairs atmodinās, ne čekistu pistoles. Sak, padažģī, bratka, ja atdochnū!”

„Nudien brangi!” grāvrači smiedamies piekrita. „Nobeigs kaŗu bez naida un sāpēm! Aplasīs mašīnpistoles un ļaus, lai izguļas! Kad pamodīsies, uztaisīs zakurku un ies katrs uz savām mājām.”

„Bet tad jau Kremlis arī jāapsmidzina.”

„Zināms! Vēlāk tēvs un skolotājs tikai izberzīs acis. — Nu, kāk? Zavojevāļi? — Neznājem! — Kak neznažeķe? — Nu tak. Prospāļi. — Vsiech na Sibir! — Bet vecais, ūsas raustīdams, ierauga pa logu, ka sirpja un āmura vietā jau karājas kāšukrusts. — Čort poberī!”

Grāvrači skumji smējās. Drīz arī šī vienīgā jautrība ap-sīka. Vecie ieroči vēl arvien runāja skaudru valodu. Vēl tanku ātršāvēju kārtas no otra Oderas krasta plosīja ostas rajonu, vēl spēcīgas gaisa mīnas satricināja kalnainās priekšpilsētas ielas.

Pilsētā sākās laupīšana. Lidoja konservu kārbas, bira cukurs, mannā, milti, plīsa logu un pudeļu stikli. Lija degvīns un spirts. Alkohola un cigarešu dūmu reibumā ārdījās vācieši, poļi, latvieši. Dzēra visi — sievietes, kareivji, virsnieki. Nāvei nolemtās pilsētas netikumi pēkšņi izlauzās no drupām, no dzer-tuvēm un ostas krogjiem, sagrābdami vēl pēdējo reizi savā varā satrauktos iedzīvotājus.

Tomēr daži latviešu virsnieki turējās stingri. Viņi vēl ticēja cilvēku saprātam, paļāvās uz Dievu, vai vienkārši atstāja savu un savas tautas nākotni Likteņa ziņā.

Kaut šajās baigajās dienās viņu vidū būtu pulkvedis Kli-jāns! — Lāču kalna vīri sprieda. Cik labprāt viņi ļautu atkal sevi iedzīt zemē! — Nē, par veco bataljona komandieri nekas vairs nebija dzirdams, viņš darīja savu darbu aiz frontes līnijām.

Bet starp grāvračiem vēl klaiņoja virsleitnants Ziemelis, bijušais rotas komandieris. Dažreiz viņš mierīgi un stalti aiz-gāja gaŗām sestās nodaļas priekšniekam, lai apsveicinātos ar saviem bijušajiem kaŗavīriem — Skaru, Cini, Hauku, Zvaigzņu Vili, it kā viņi vēl skaitītos ceturtais rotas pirmajā vadā.

„Puiši, negribu jūs glāstīt ar nodrāztiem saukļiem!” virs-leitnants Ziemelis nopietni teica. „Dūre būtu jāsit uz galda, dažkārt jāpiedzeŗas aiz naida, un tomēr mums jātur skaidras galvas! Es varu tikai teikt to pašu, ko toreiz — notikumi ne-stāv uz vietas, un tas ir galvenais!”

Tiešām, notikumi brieda. Dievs zina, vai vācu vadība dzir-dēja latviešu lāstus, vai viņi beidzot bija apnikuši klausīties grāvraču kurnēšanā. Varbūt.

Tajā pašā dienā, kad sarkanarmija lauzās pāri Oderai, Kurzemes kaujas pulks tika pārcelts uz pilsētas rietumu malu. Daŗ gan palīka zem tērauda šķembu lietus, cits drupās vēl iz-

gulēja dzērumu, bet citādi rotas pilnā sastāvā ieņēma atkal telpas moderni izbūvētajās Štetīnes kazarmās.

Šoreiz tiešām pavēle skanēja skaidri un droši. Kaņavīrus steidzīgi pārbaudīs ārstu komisija, vienības pārformēs no jauna un pēc īsām apmācībām nosūtīs uz Svinemindes ostu.

Bet vēl steidzīgāk ar divīzijas komandieŗa pavēli tika aicināti latviešu virsnieki brīvprātīgi pieteikties uz Kurzemi speciāliem uzdevumiem. Komisija ieradās kazarmās, lai svarīgo akciju izvestu uz vietas. Divīzijas štaba priekšnieks ar augstiem vācu virsniekiem uzaicināja visus pulka virsniekus ierindā un vācu valodā nolasīja pavēli.

Brīnums, latvieši klusēja.

— Par vēlul! — dažs ierindā čukstēja kā neatbildīgs ka-reivis.

Tomēr pēc īsas apdomāšanās virsleitnants Ziemeļis iznāca divus soļus uz priekšu.

Vai vairāk neviena — ?

Ierindas priekšā nostājās vēl daži jaunākie kaujas virsnieki, kas, visu laiku aizmugurē pazemoti, bez jēgas klīda apkārt. Vienīgi bijušie policijas kārtībnieki palika ierindā, cieši viens otram piespieduši uzpopētos plecus.

Vācieši smīnēja.

„Vai latvieši vairs negrib cīnīties par savu zemi?”

„Tā jau sen pārdota!” kāds atkal čukstēja mātes valodā.

Dīvains mulsums pārņēma spožo ierindu. Piekrāpti, sašu-tuši un spītīgi, vīri stāvēja savās vietās kā uz nāvi notiesāti dezertieŗi.

„Pusgaili, kāp laukā!” pēkšņi pulka adjutants piegrūda dūri pie sestās nodaļas priekšnieka sāniem. „Laba izdevība pirmajam iekļūt Kurzemes cietoksnī.”

„Es — ?” virsleitnants izstiepa gaŗās puikas lūpas. „Mani speciālie uzdevumi vēl gaida tepat, kapteiņa kungs!”

Vai tiešām nav neviena vairs, kas gribētu kalpot savai dzimtenei? — vācieši sašutuši brīnījās.

Trešā bataljona komandieris pēkšņi iznāca soli uz priekšu un drosmīgi atbildēja: „Nav tiesa! Mēs cīnīsimies par Latviju līdz pēdējam vīram, bet virsnieki negrib pamest savus kareivjus. Mēs gaidām pavēli, lai atgrieztos visi Kurzemes frontē kā slēgta vienība!” Pēc tam kapteinis iestājās atkal ierindā.

Līdz ar to komisijas darbs izbeidzās. Vācieši atlaida virs-

niekus pie savām vienībām, tikai brīvprātīgie palika, kārtojot formalitātes.

Vakarā, atvadījies no pulka štaba, virsleitnants Ziemelis sastapa uz kazarmju takas arī savus Lāču kalna puīšus.

„Pagaidām mums jāšķirās, bet tādēļ nevajag gausties,“ viņš vienkārši teica. „Es vēl ticu uzvarai — mūsu uzvarai! Ja vācieši Baltijas valstis pārdeva, tad sabiedrotie tās ļaus vismaz pašiem izpirkt. Tajā stundā mums visiem jābūt tur!”

Spiezdams palicējiem rokas, virsleitnants cieši ieskatījās katram acīs. Zvaigžņu Vilis vēl arvien staroja, Skara nolaida plakstus, bet Baigais Žanis ilgi nelaida vaļā virsnieka roku.

„Nu tad — uz goda!”

Gvido savilka lūpas greizā smaidā. Viņu uzskatot, virsleitnants atcerējās pirmos ugunskura vakarus Lāču kalnā un sāka piespiesti smieties.

„Jautrības vajag, Gvido — tā palīdz!” un, vēlreiz sakratījis puīšu rokas, virsleitnants devās prom.

Visapkārt smaržoja pavasara gaiss. Agri atmodinātie augļu koku pumpuri jau vērās ziedēšanai. Aiz kazarmu vaļņiem leknajos dārzos locījās vācu sievas, laistīdamas ogulāju spraudekļus. Jaunā dzīvība elpoja pilsētas vienā malā, nāve un iznīcība tuvojās no otras. Vidū stāvēja latviešu kaņavīri un ticēja.

Kurzemes kaujas pulka kaņavīrus spārnoja dīvainas sajūtas. Kaut izbrīduši puteņaino ziemu, novājināti, noskranduši un neapmācīti, viņi cieši ticēja — vēl nav par vēlu atgriezties savā zemē. Vēl viņi tur vajadzīgi. Taisni tagad, kad karš iet uz beigām, kad arī mazās tautas varēs prasīt atpakaļ savas atņemtās tiesības. Beidzot latviešu kaņavīri varēs atrauties no vācu pleciem un paši cīnīties savās robežās, gluži kā pirms vienas paaudzes to darīja tēvi, savu brīvvalsti izkaļojot.

Bet pavēle bija atkal iesalusi. Aizgāja neziņā satrauktas dienas un nedēļas. Visapkārt Štetīnei arvien dobjiāki dunēja frontes aploce. Krievu artilērijas granātas, lidodamas pāri pilsētai, viņus panāca kazarmu parkā.

Pat svaigais pavasara gaiss šķita piesūcies draudu, izmisuma un dusmu.

Ieslēdzot radio aparātu, uz katra skālas iedalījuma kauca īsviļņu kaujas. Spēcīgais sabiedroto raidītājs BBC ik dienas mierīgā balsī vēstīja par rietumu armiju panākumiem Rūras

apgabalā. Drošos, pašapzinīgos ziņojumus nespēja noslāpēt ne atlikušo vācu raidītāju speciālo ziņojumu marši, ne traucētāju svilpes un gaudošana, ne arī vadoņa kliegzieni nodilušajās skaņu platēs.

Varenā Lielvācija, kas kara sākumā izpletās ar zibenīgu spožumu, tagad tikpat pēkšņi sarāvās un dzisa.

Latviešu karavīri, tuvu pieliekuši ausis pie radio aparātiem, nespēja noslēpt prieku par „savas” armijas zaudējumiem. Katra gaisa trauksmes sirēna gan satrauca viņu prātus, bet paslēpušies pazemes bunkuros, viņi iekšīgi gavilēja: jāsgāš, jāpaliek dzīviem — rietumi uzvarēs!

Kaut viņi vēl paspētu atgriezties dzimtenē! Pie velna, kādēļ nenāk pavēle? Vai stulbie vācieši gaidīs, kamēr visas ostas būs okupējuši krievi? Kad Baltijas jūru jau pārvaldīs sarkanā flote? Jā, jā, viņi jau ieraduši tirgoties ar miljoniem dzīvību, kādēļ lai viņi nepārdotu arī šos dažus tūkstošus grāverāču, kas paši negribēja badā nomirt?

Tikai virsleitnants Pusgailis, Kurzemes kaujas pulka priekšgrupas komandieris, jutās pilnīgi iesaistījies cīņā. Viņam nekas nebija jāgaida, viņš savus ieročus jau sen bija uzasinājis un ieņēmis galvenās pozīcijas.

Šajās dienās vajadzēja iznākt jaunajam „Kurzemes” numuram, kas vēl pēdējā brīdī nostiprinātu pulka pašapziņu un atmodinātu iemigušās kaujas spējas. Kamēr pārējie pulka virsnieki nervozēja par vācu divkosīgo rīcību, Pusgailis, ne brīdi nepacēlis acu, čakli rakās iesūtītajos manuskriptos.

Kādēļ viņam jāgaida nenozīmīga pavēle, ja pati Kurzeme viņam gul uz galda? Šo garīgo Kurzemi viņš pats bija radījis, neviens to viņam nevarēja atņemt, ne krievu komunisti, ne vācu nacionālsociālisti, kaut viņi sastrādātu roku rokā.

Kopš Pusgailis bija iztīrījis savas rindas no iekšējiem ienaidniekiem, viņš cīnījās viens. Vai viņš drīkstēja uzticēties šiem glēvajiem dzejniekiem un nenosvērtajiem rakstītājiem? Vai viņi to nepametīs viskritiskākajā brīdī?

Piemēram, karikatūrists Hauks! Šis smīnētājs un lišķis! Vai viņš neglūn kā odze iesāņus no mugurpuses, lai uzķertu uz papīra viņa izteiksmīgo profilu? Lai viņš sargās! Vadoņus nedrīkst kariķēt, var samaitāt tautas gaumi. — Lai viņš sargās! Pulka garīgā virspavēlniecība vēl atrodas viņa rokās!

„Hauk, dod jaunajam numuram kaut ko laikmetīgu! —

Nečivini! Tā ir pavēle! Griez laukā no vēstures lapas pusēm asākās laikmeta kontūras!”

Nē, Hauks nerunāja pretī. Viņš arvien bijis kluss, kautrs, sevī noslēgts puisis. Bet viņš redzēja visas parādības asāk, sevišķi pēdējās kaŗa dienās. Zilos aktu vākos viņš bija sakrājis krietnu kaudzi šo aso laikmeta kontūru . . .

Vakarā viņš pasniedza priekšniekam savu jaunāko kari-
katūru.

„Kas tas ir?”

„ — Uz Kurzemi — virsleitnanta kungs!”

Pusgailis pārlicās pār zīmējumu un ilgi kodīja lūpas. Taču pazīstamas sejas, ar virsnieku uzpleciem. Priekšplānā viņš pats, jā, tas noteikti domāts viņš! Suns, cik glumi nolaizījis viņa jauneklīgo profilu! Un galvu pārsējis ar gaŗiem, pakausī samezglotiem lakatiņu stūŗiem. Arī citiem redzamas vainas — iegipsēta kāja, kaklā pakārta roka, pret kruŗiem atbalstīts augums. Aizmugurē salasāms uzraksts: Ambulance.

„Ko tas nozīmē?”

„Viņi laikam nevarēs uz Kurzemi aizbraukt . . .”

Pēkšņi Pusgailis pārplēsa zīmējumu uz divām daļām un iegrūda papīrkuurvī.

„Tā ir denunciācija, nekaunīga disciplīnas graušana!”

„Man vēl palika novilkums,” Hauks mierīgi runāja.

„Pamatstāju! — Kareivi Hauk, es tevi sodu ar trīs dienām aresta un degradēju no humoristiskās nodaļas redaktora par vienkāršu kareivi! Tava vieta ierakumos, nevis garīgās cīņas priekšpulkā!”

„Klausos, virsleitnanta kungs!”

Tajā pašā dienā arī Hugo Hauks pieteicās pie rotas virs-seržanta, pievienodamies saviem biedriem. Bet kariktūru krājumu viņš bija paņēmis līdzi.

Tomēr vācu armijas vadība kaut ko bija izlēmusi. Kādu nakti Kurzemes kaujas pulks atkal saņēma pavēli atstāt mītnes un ierasties Štetīnes rietumu stacijā. Tur viņus gaidīja gaŗš preču vagonu sastāvs.

Tumsā, smagi atelsdamās, vaidēja sirēnas. Nenosakāmā virzienā dūca bumbvedēju grupas. Ļaudis pazuda no ielām, pieplaka zemei kā nevarīgi tārpi.

Pēkšņi ziemeļos uzliesmoja debesis. Vairākkārt atvērās tumsā plati uguns vārti, tikai tad zemi nodrebēja spēcīgas detonāciju kārtas. Likās, pats nežēlīgais kaŗa dievs dimdināja debesu pamalē smago veseri, šķaidot uz visām pusēm uguns dzirksteles.

Pēc trauksmes atsaukuma kaŗavīri saņēma rīkojumu iekāpt vagonos.

Vai tiešām sāksies pēdējais ceļa posms nāves nojautu pārņemtajā zemē?

Varbūt.

Rīts atausa netālu no Svinemindes. Vilcienam skrēja pretī vienmuļas, klajas lauku ainavas. Uz zilganās šosejas virmoja strauja dzīvība rietumu virzienā. Pie tiltiem un ceļu krustojumos kaŗavīrus un bēgļu masu šķiroja militārā policija, bruņojusies kaujas cepurēs, ar kailliem ieročiem.

Vācu armija šķīda uz visām pusēm. Sajukušās vienības atkāpās bez plāna un atiešanas pavēlēm. Citkārt varonīgie cīnītāji, tikuši savā zemē, dezertēja bez kauna un bailēm. Tikai tālāk uz rietumiem, prom no austrumu šausmām!

Pēcpusdienā vilciens, tvaikus pūzdams, norima Svinemindes ziemeļu stacijā.

Vai tā tiešām bija stacija? Diemžēl, tikai kūpoša gruvešu kaudze. Visa pilsēta vēl smaka melnos kvēpos. Starp kaiju ķercieniem gaisā vēl skanēja cilvēku vaimanas.

Pirms sešpadsmit stundām skaistā kūrorta un ostas pilsēta bija piedzīvojusi smagu amerikāņu bumbvedēju uzbrukumu.

Tornas grāvrači izklīda uz sadragātā perona. Viņi gaidīja stundu, divas, līdz vēlam vakaram. Neviens nezināja, kādēļ viņi te bija atsūtīti — ne pulka vadība, ne stacijas priekšnieks.

— Kuģis? Uz Kurzemi? — vācieši brīnījās, raustīdami plecus. — Tagad, kad Baltijas jūras flote iznīcināta, kad tā vairs nespēj piegādāt municiju pat savas tautas armijai! Un ko jūs tur darīsīt? Kaŗš taču drīz beigsies!

Jā, kaŗš beigsies — un latviešu grāvrači apmulsuši no-
raudzījās savās skrandās.

Līdz vēlai naktij neviens nespēja noskaidrot, kur viņiem jāpaliek, lai sagaidītu solīto kuģi. Varbūt osta izbumbota, varbūt pilsētas komandantūra bija izšķaidīta uz visām pusēm tāpat kā dzelzceļa malā mazās ģimenes dārziņu vasarnīcas.

Nolika galvu uz pakas un pampa . . .

Bet vai nav vienalga, kur klaidoņi pārlaiž nakti? Taču ap-
rīja vēji šajā krastā pūta tikpat silti kā dzimtenē, gan solīdami
lietu no jūras puses, kur kāpa augšup melni mākoņi, savie-
nodamies ar izdegušās pilsētas dūmiem. Tie nogulās atpakaļ
pie nedzīvās zemes, smacēdami izbiedēto cilvēku elpu.

Krēslā kaŗavīri izklīda uz visām pusēm, meklēdami nakts
mājas katrs uz savu laimi. Virsnieki bija nozuduši, arī sestās

nodaļas priekšnieks. Tādēļ atlikusī kulturālā daļa tūlīt uzmeklēja savus padzītos biedrus.

Baigais Žanis uzņēmās vadību tāpat kā senāk. Viņam uztīcīgi sekoja nogurušie puisi un pazuda ģimeņu dārziņu biezoknī.

Kādā pļavmalā viņi atrada siena gubu, virs kuņas vējā čīkstēja salauzts dēlīšu jumts.

„Pampšana uz godal!” Baigais priecājās.

„Būtu vēl ko iesist māgā, tad mūsu pozīcijas atkal noturētos.” Arī Ogulājs jau bija aizmirsis pieklājīgo akadēmijas valodu.

Bet uztura nebija, kaņavīri velti izvandīja nodriskātās somas. Viņi atrada tikai sakaltušus maizes gabaliņus un savazātu veļu.

„Hē, veči!” beidzot Baigais Žanis noslēpumaini ķērās pie savas ceļa kules. „Pēc tam, kad Pusgailis mani padzina, es piesitu pēdu līdz ostmalai. Par vēlu gan aizmanījos, bet dažas bundžas vēl nozorgēju.”

„Mensch!” Skara apsvieda sienā kūleni. „Un tik mierīgi tu stāsti?”

„Nevar zināt, kas iekšā. Varbūt ūdenī sautēti zirņi. — Kam ir kārtīgs nazis?”

„Dod!” Hauks sagrāba konservu kārbu platajās delnās.

„Spied vaļā! Radinies atkal dzelzi stiept, no valsts apgāda esi aizdzīts. Ek, veči, kuņam tagad būs kārtā?”

„Laikam mums ar Kurbadu,” Ogulājs sminēja. „Mēs esam neaktīvākie priekšgrupas grenadieři.”

„Glūži otrādi. Kas nerunā pretī, tas nekaitīgs. Man gan liekas, ka nākošo noraks Cini. Nepabaidies, ka viņš brauks ar savu kultūras vezumu šim tiesas āķim pāri!”

„Beidzot mums ar Skaru vajadzēs cīnīties vieniem,” Zvaigžņu Vilis iesmējās.

„Zināms, es turēšos līdz galam!” žurnālists piekrita. „Kad mēs ar Pusgaili saķersimies uz klinšu radzes, tad abi iegāzīsimies dzelmē . . .”

Kamēr Hauks atvēra konservu kārbu, puisi mīlojās pie sava bijušā priekšnieka vājībām. Bet tikko nāsīs iesitās sautētā cūkgaļas smarža, izsalkušie kaņavīri pēkšņi viņu aizmirsā.

Svaigī konservētie cūkas liesumi paši leca mutē, tādēļ Baigais nežēloja ne otru, ne trešo kārbu. Pēc ilgiem laikiem izsalkušie vīri nomierināja ēstgribu, viņi spēja atkal domāt un just kā cilvēki.

Pēc vakariņām viņi ērti atlaidās pērnajā sienā un brīvi ieelpoja dzestro gaisu, kas plūda no jūras, no ziemeļiem. Vai pavasara vēsmas nesa līdzī Vidzemes pakalnu un Zemgales līdzenumu uzarto lauku dvesmu? Varbūt pāri jūrai atsmaržoja sadegušo trūdu dvinga, kad zemnieki metā ugunsuros pērnos, vājā izkaltušos kartupeļu lakstus un sauso pavasara palu lūžņu? Vai tiešām? Vai tur šovasar vēl kāds taisās art un sēt?

Nē, kaņavīru nāsīs spiedās izdegušās pilsētas dvinga.

— E—ē! — dzestrie vēji kauca no jūras, no ziemeļiem. — E—ē! — tie izmisuši sauca no Kurzemes. — Nāciet drīz, drīz!

Klausoties vēju gaudošanā, kaņavīri klusēja. Tikai Eduards Cinis pēc ilgāka laika skaitīja atmiņā iespiedušās rindas: „Ak, pelni, pelni vēsie — viss dzīves ieguvums! Lai iegūtu šos pelnus, bij liesmās jādeg mums!”

„Kādēļ tu pakļaujies vienam dzejnieka nomāktības brīdim?” Kurbads atkal aizstāvēja savu miera un pašāvēības filozofiju. „Neaizmirsti saulaino Akurāteru, kas šķietamās bezcerības dienās, tālu no Latvijas, uzrakstīja Kalpa zēna vasaru.”

„Toreiz arī kaņš un trimda bija romantiskāki.”

„Nepārspīlēsim šīs dienas sūrumu! Nākošās paaudzes teiks tāpat par mūsu laiku. Atbrīvošanās nāks, tam vajag ticēt. Ne jau mūsu tauta vien klieudz pēc tiesībām. Kaut kur šajā elles jūklī vēl ir dzīva taisnība. Vienreiz tā teiks stingri un neatsaucami: diezgan! Varbūt mēs, latvieši, vēl neesam pietiekoši zaudējuši, varbūt vēl daudziem jāsaņem rīkstes. Liktenis zina, ko dara. Tālab jāpārdzīvo baigās dienas, lai apklustu mutes varoņi!”

„Tādās reizēs tie sāk tikai runāt.”

„To vienu nepieminēsim,” Kurbads mierīgi turpināja. „Visām latviešu paaudzēm nācies kaņā ceļus izstaigāt, visas izturējušas un miera gadus atplaukušas — vai ar mums tas būs citādi? Tikai vairāk pazemības pret laiku un savu Dievu! — Reiz, maisīdamies kā kaņā ziņotājs gar frontes joslu Vidzemē, es sastapu divus vecīšus. Abi dēli iesaukti kaņā, mājās neviena jauna cilvēka. Vecenīte saiņoja, saiņoja drēbes, līdz turpat pārgurusi saļima. Pēc brīža atžirgusi, viņa skaidri zināja, ka nekur vairs neaizbēgs, un tomēr viņa bijīgi čukstēja: Es Dievam pateicos! Es Dievam pateicos! Viņam pateicos, augstajam Dievam!”

Tie bija pēdējie vārdi, kuņus tovakar Kurbadu Pēteris ru-

nāja. Viņa mierīgās balss sastindzināti, biedri pašāvīgi klausījās tālās jūras šalkšanā.

Drīz vien pērnais siens ievilka nogurušo cilvēku augumus čaukstošajā klēpī.

Otrā rītā Kurzemes kaujas pulku gaidīja tas pats vilciens. Vai tālāk uz ostu?

Nē, atpakaļ uz Anklamu — tādu pavēli pulka komandieris bija saņēmis agrā rīta stundā.

Grāvrači niknumā sāka spārdīt savas mugursomas. — Vai vēl šīs nerrastības nepietiek? Vai atkal grāvji jārok, tanku aizsprosti jābūvē? — Un, lādēdami vācu virspavēlniecību, Tornas grāvrači sakāpa vagonos.

Vilciens aizdrāzās atpakaļ uz dienvidiem un apstājās kādāklusā lauku stacijā. Pulka rotas atkal izklīda apkārtējos ciemos un muižās, apmetās šķūņos, un kūts augšu telpās.

Tajā pašā dienā viņiem tiešām izsniedza lāpstas. Vakara jundā tika paziņots arī uzdevums: Ducherovas apkārtne bija jārok jauni tanku grāvji, jānocietina ar baļķiem un akmeņu aizsprostiem ceļu krustojumi un caurbrauktuves. Vācu armija vēl arvien atkāpās, tai vajadzēja nodrošināt aizmuguri.

„Nu, ta moin!”

Tuvojās Lieldienas. Bet velti Vācijas kapitulācijas gadā šie svētki bija atzīmēti kalendāros. Visā valstī Lielās Piektdienas zvanu vietā šķindēja lāpstas. Plašā zeme tika izraknāta krustiem šķērsām, veidojot aizsprostus, grāvjus, patvertnes un patšauteņu ligzdas. Dzeltēnie smilšu vaļņi stiepās nepārskatāmās rindās kā svaigi izrakti kapi. Raka bez jēgas un vajadzības — veči, sievas, bērni un ārzemju strādnieki.

Diemžēl, frontes pie šiem grāvjiem neapstājās. Krievu tanki tos šķērsoja bez pūlēm, angļu un amerikāņu aviācija tālu sniedzās tiem pretī, saņņaudzot plašo Vācijas valsti arvien šaurāku. Sarkanarmija jau laužās Berlīnei apkārt, ziemeļos atvepjot Meklenburgas vārtus. Rietumu sabiedrotie, šķērsojot Reinu, okupēja visu Rūras apgabalu.

Frontes stāvokli vislabāk pazina latvieši. Naktīs, BBC raidījumus klausoties, viņi spīdīgām acīm raudzījās viens otra sejā, kā savstarpēji sasveicinādamies uzvaras dienā.

Tiešām, karš strauji tuvojās beigām.

Bet kādēļ sabiedroto armijas nesteidzās uz Berlīni? Vai rietumnieki tiešām atdos Vācijas galvas pilsētu krieviem?

„Vēl laika diezgan!” paļāvīgie politiķi sprieda. „Ja vajadzēs, nodragās ar tankiem un lidmašīnām vienā dienā.”

Jā, jā, par to neviens nešaubījās. Taču boļševikiem neļaus izlaupīt bagāto Meklenburgu, visas Vācijas maizes klēti.

Bet cik ilgi turēsies Kurzeme? Vai tā izturēs? Vāciešiem vienalga, tie savu karu jau zaudējuši, bet tādēļ latvieši nedrīkst pazaudēt savu zemi! Pat visas Eiropas nākotne guļ uz Baltijas sliekšņa! Tur pukst pasaules sirdsapziņa! Vai rietumu armijas ļaus tai stāties?

Dienas deva . . .

„Ne tik svinīgi!” saīdzis iesaucās žurnālists Skara, lielais skeptiķis un gaišo domu nicinātājs. „Ja Austrālijā pazustu tūkstoš aitu, tad par to uztrauktos visas pasaules prese, bet ja Latvijā vienā naktī pazuda četrpadsmit tūkstoši cilvēku, tad nebija vērts pat pildāmspalvu izvilkēt no kabatas! — Vai jūs to vēl neapjēdzat?”

Grāvrači greizi paraudzījās žurnālista smīnīgajā sejā. Neviens viņu šobrīd neņēma nopietni.

„Bet kādēļ tad notiek konferences? Taču ne tādēļ, lai izvilktu no kabatas tikai pildāmspalvu!”

„Protams, nē! Lai pasniegtu pasaules vergu tirgotājam zelta zobenu, lai iztirgotu miljoniem dzīvības, lai aizvestu tos baros kā kaujamus lopus!”

„Kas par muļķībām!” beidzot nenocietās arī lēnais Ogu-lājs. „Kādēļ tad rietumnieki kaņoja? Kādēļ viņu sievas un bērni apraud savus kritušos? Taču ne tādēļ, lai pakārtu Hitleru, bet viņa līgumus ar Staļinu atstātu spēkā. Tad jau par to brēks visi kapu pieminekļi!”

„Nebrēks ar neko!” Skara ietiepās. „Aizmirsīs. Un miljoniem kritušo nebūs ne kapu, ne krustu, arī tie klusēs. Ha, hā!” žurnālists griezīgi smējās.

Bet drīz viņš aplkusa. Viņu aplenca no visām pusēm sakaitināto biedru balsis.

„Tu esi slims ar savu neticību! Rietumi gan zina, ko dara, bet vēl nav pienācis laiks rīkoties! Varbūt drīz dzirdēsīt ne tikai par divām frontēm, bet arī par trešo. Tā sāksies dienvidos no Grieķijas un stiepsies pāri Balkāniem, bet ziemeļos no Somijas pāri Baltijas valstīm. Angļi un amerikāņi sašķels sarkano armiju divās daļās un viegli piespiedīs atiet savā zemē. Tas taču deklarēts Atlantijas chartā — visām valstīm jāatgūst patstāvība trīsdesmit devītā gada robežās!”

„Zināms!” Skaram uzbruka arī no otras puses. „Kādēļ tad grāfs Bernadote atrodas Vācijā? Viņš ved sarunas ar vācu ģenerāļiem, kam vēl atlicis kaut cik prāta. Zviedrija uzņēmusies starpniecību vācu un sabiedroto pamieram. Tādēļ rietumu fronte nekustas uz priekšu, ka slepenais nolīgums jau stājies spēkā. Vācu nesakautās vienības tiek atvilktas no rietumiem un pārsvietas uz austrumiem. Tūlīt sāksies pēdējā kara faze, lai krievus atsviestu savās robežās. Angļu kaujas kuģi jau stāv pie Baltijas jūras šauruma, zviedru armija kaujas gatavībā gaida pavēles, un amerikāņu bumbvedēji jau startē no Skandināvijas lidlaukiem — ”

„Pst!” pēkšņi Gvido skaļi iešņācās, norādīdams ar roku uz melno papīra vīru ar sagumušiem pleciem, kas visu laiku, pielipis pie ēkas sienas, uzmanīgi klausījās.

Latviešu kaņavīri ticēja šīm spārnainajām baumām. Viena cilvēka pesimisms viņus nespēja nomākt. Dievs, kādi lieli no-

tikum! Kādēļ gan dienas tik lēni velkas? Nosviet apnikušās lāpstas, kaut kājām aizskriet uz Kurzemes krastu! Viņiem vairs nevajag ne vācu ieroču, ne vācu ietērpa, ne apmācību. Viņiem pietiek ar cerībām, ar ticību un drosmi!

Diemžēl, viņi vēl bija saistīti ar Vācijas kara laika likumiem. Viņiem vēl bija jācilā sen apnikušās lāpstas, jāstrādā kopā ar krievu gūstekņiem un austrumu tautu darba vergiem. Visi vienādi viņi tikko kustināja locekļus, bada un pazemojumu izmocīti. Bieži vien viņi kopīgi ietina avižu papīrā pēdējās tabakas paliekas un sarunājās ar krievu zemniekiem, kas vēl atcerējās savas lielās tēvzemes brīvību. Viņi arī neslēpa, ka labprātīgi devušies gūstā, bet tagad drebēja zem katra artillerijas šāviņa, baidīdamies atkal krist čekistu rokās.

Ak, lielās, nevarīgās tautas! — Latvieši, raduši elpot brīvu gaisu, smaka aiz sāpēm un kauna. Viņi tagad baroja tās pašas utis, kas rāpoja krieva, poļa, čecha un dienvidslava skrandās. Neviens tās vairs nespēja iztīrīt, ne apkaņot, tāpat kā abu diktātoru melu mācības no sagūstītās Eiropas ķermeņa. Ne saule, ne pavasara gaiss neapturēja parazitā vairošanos.

Skara, purinādams kreklu šķūņa piesaulē, nekautrēdamies sauca: „Tiš, jaunās Eiropas tauta! Pat vācu meitenei kauns blakus nogulties! . . .”

Henrijam Irstam gadījās to dzirdēt.

„Fui, kā tu runā! Tak skaities inteligents cilvēks.”

„Vai tādēļ manas asinis rūgtākas? Uts nesmādē!”

„Utis un utis! Nekā cita vairs nedzird! — Paklau, tu iemiņies par meitām — vai tev kāda vieta zināma?”

„Ists zvejnieks citiem savus atvarus nerāda.”

„Visi kā vilki — tikai sev un sev!”

„Vai tev vēl tādas lietas prātā?” Skara vaļsirdīgi apjautājās.

Irsts nelaimīgi noplātīja rokas.

„Kauns teikt, vecīt, nav arī vairs neko! Visas meitas liekas kā miesīgas māsas. Kamēr tiek līdz kūts augšai, jāelš kā pārskrietam sunim. Domāju, vecums jau klāt, bet tas no paikas. Ko viņi tagad dod — ech!”

„Ak, vai, Irst! Lai miesa trūd! Ja tikai gars vesels.”

„Gars, gars — aprieties! Plecu pie pleca ar krievu utīm uz tēvzemes altāra — ech! Bet es saku, vācieši vien nav vainīgi! Pašiem dūšas pietrūkst. Ja nedod ēst, nerok! Sviež lāpstas nost un brauc mājās!”

„Jā, pasvelp ormani un brauc mājās!” Skara smīnēdams piekrita.

„Nesmejl! Kungi paši cep un svilina dzīvus taukus ar sīpoliem un olām. Kur viņi tos ņem?”

„Ja vāciete ielaiž letiņu guļamistabā, tad viņa arī zina, ko citu rītu iedot līdzī. — Vai tu Argenuā neēdi olas un speķi?”

„Jā, toreiz —” danču meistars atkal nevarīgi noplātīja rokas un aizvilkās gar stūri gaūss un sapīcis. Viņam tiešām vairs nebija prātā ne dejas, ne sievietes. Domas kavējās tikai pie ēdiena. Vēl pagājušo rudeni viņš plānoja, kad atgriezīsies Rīgā, viņš iekārtos savu dejas skolu, turpretī tagad viņš bija pārliecināts, ka atvērs ēdienu veikalu. Vispirms, kaut kur stacijas tuvumā, mazu kiosku ar siltām desiņām, bet vēlāk restorānu, kur lēti varētu iekost siltu karbonādi un piedzert vēsu alu . . .

Mārtiņš Skara nelielījās velti. Dažu labu nakti viņš pameta tukšās pienotavas telpas, kur pulka sestā nodaļa bija apmetusies, un pārnāca mājās tikai agrā rīta stundā, kad biedri, ar kukaiņiem kaudamies, bija pamodušies no murgainā miega. Brokastīs viņš vairs nedzēra armijas kafiju un negrauzā bada maizi. Dažkārt viņš pacienāja arī biedrus ar žāvēta speķa šķēlēm.

Reiz viņš atnāca mājās pat iereibis.

„Tu aiziesi postā!” Gvido skaudīgi teica.

„Vai tādēļ, ka Klāra mani ēdina ar pankūkām un dzirdina ar olu liķieri?”

„Tu uzrausies uz streifiem!”

Skara likās to nedzirdējis. „Nudien, precētu, ja nebūtu vāciete!”

Bet kādu rītu Mārtiņš Skara tiešām pārnāca mājās satraukts. Protams, ne jau militārā policija viņu tramdījusi, ko gan tā šajā purva ciemā meklēs?

„Neraža, vecī! Pusgailis uzskrēja virsū!”

„Pie tavas Klāras?”

„Pie manas!”

„Ko nu — ?”

„Neko! Dragājām abi. . .”

Tomēr kopš tās reizes Skara vairs negāja uz Rozenheimas ciemu. Viņš dzēra atkal sājo kafiju, grauzā apnicīgo piemaluma maizi un reizēm skumji nopūtās: „Jā, vecīši, spožie uzpleči arī tādās reizēs kaut ko nozīmē! . . .”

Turpretī redakcijas darbā žurnālists vēl arvien sadzīvoja ar nodaļas priekšnieku labi. Viņš vienmēr prata izmanīties, paglaimoja, ierosināja jaunus darbus, lai nebūtu jāņem rokās pretīgā lāpsta.

„Pie trakiem tikai ar labu!” viņš bieži mēdza taisnoties.

Šajās dienās iznāca arī jaunais žurnāls, ar rotātoru pavairots simts eksemplāros. Tajā atspoguļojās pēdējo dienu notikumi abās frontēs un latviešu grāvraču loma starptautiskajā politikā. Starp rindām varēja lasīt — ne krievi uzvarēs, ne vācieši, bet veselīgais brīvības gars.

Bet brīnums! — neviens pēc šī gara neslāpa. Neviens neķēra apdrukāto papīru un nelasīja ar sajūsmu un aizraušanos. Neviens neievēroja uz žurnāla vāka liesmaino lāpu. Tā dega nosviesta visos šķūņū un kūts augšu kaktos, dažkārt samīta zem grāvraču kājām.

„Tumsoņi!” virsleitnants Pugsailis sašutis kļiedza. „Kurbad, ej ar žurnālu pie tautas, izskaidro, ieteic, rīko pārrunu vakarus! Uzņem sakarus ar masām! Kurzemes gars jāielej katram leģionāram tieši sirdī, ja viņi paši savā stulbumā mīda to zem kājām!”

„Nejūtos cienīgs to darīt, virsleitnanta kungs!” kaprālis auksti atbildēja.

„Nečivini!”

„Nē!” Kurbads tāpat atbildēja.

„Uz rotu!”

„Klausos, virsleitnanta kungs!”

„Un tu, gleznotāj — ?”

„Es arī to nedarišu!” Ogulājs zemgalieša lepnumā atbildēja.

„Uz rotu!”

„Klausos, virsleitnanta kungs!”

„Un Cinis — ?”

„Izmēģināšu vēlreiz ar lāpstu, virsleitnanta kungs!”

Pugsailis bailīgi palūkojās apkārt. Lai viņš aizdzen arī Skaru un Zvaigzni? Kaut viņi visi bija blēži un nodevēji, bet tādā gadījumā viņam jāiesniedz pulka komandierim ziņojums par nodaļas likvidēšanu, par latviešu kultūras bojā eju!

Un virsleitnants izbēga no pienotavas kā zilgana žurka no grimstoša kuģa.

Vairākas dienas viņš staigāja klusēdams, ierāvis galvu augstajos plecos. Viņš izskatījās tikpat pazemots un sabradāts

kā jaunais žurnāls. Viņš tāpat iekšīgi dega kā lāpa par savu taisno lietu, bet viņa liesmaino garu mīdīja zem kājām, sākot ar vienkāršu kareivi, beidzot ar pulka komandieri. Neviens viņu vairs sirsnīgi nesveicināja, pat virsnieki izvairījās un bēga. Štaba rakstveži par viņu atklāti smējās.

Bet Pusgailis nepadevās. Viņš gan necirta dūri uz galda, bet nozīmīgi iebāza to kabatā. Lai viņi vēl nesmej par agru, šie lapsas, nodevēji, garīgās dzīves atpakaļrāpuļi!

Un kulturālās daļas vadītājs sasauca slepenu redakcijas sēdi. Protams, viņam bija atlikuši tikai divi līdzstrādnieki, bet izšķirīgā cīņā spēkus apvienot pat nepieciešami.

Zvaigžņu Vilis ieradās pienotavas blakus telpā vienaldzīgs un lēns. Viņa saulainais acu skats sen vairs nepiederēja vienmuļajiem Vācijas laukiem un netīrajem ciemiem, tas bija aizsteidzies pāri jūras līkumam ātrāk par vēju un kajām. Arī puīša ausis vairs dzīvi neuztvēra priekšnieka valodu.

Vienīgi Mārtiņš Skara nebija zaudējis savu garīgo stāju. Viņš prata labi notēlot pieķeršanos pulka žurnālam un respektēt sestās nodaļas priekšnieka plānus.

Šoreiz tie bija sevišķi svarīgi un tālredzīgi.

„Kungi, redaktor!” virsleitnants svinīgi iesāka. „Jau sen mūs ielenc un apdraud iekšējie ienaidnieki. Tagad, kad visi spēki cieši jāsaliedē jaunajai Latvijai, mēs esam palikuši tikai trīs. Bet tādēļ mēs nepametīsim cīņas lauku. Mēs mainīsim tikai taktiku. Stratēģisku iemeslu dēļ mēs atiesim uz aizmugures pozīcijām . . .”

„Kā tas iespējams, virsleitnanta kungs?” Skara žigli apjautājās, ietvērdams savā skatā nervozo priekšnieka seju.

„Mūsu bastions paliks šinī krastā, mēs vadīsim Kurzemes cīņu no drošiem bunkuriem.”

„Uz veselības rotu —?”

„Aital Mēs panāksim komandējumu uz Leģiona štabu!”

„Lieliski!” veiklais žurnālists piekrita. Viņš skaidri redzēja jaunā virsleitnanta acīs bailes no frontes. „Būtu arī neprāts šajā situācijā lēkt pēdējās ugunīs. Pēc mēneša karš beigsies!”

„Nečivini!” Pusgailis uztraukumā trīsēja. „Mēs neesam dezertieři! Mēs tikai ieņemam izdevīgākas pozīcijas, lai varētu labāk pārskatīt kaujas lauku. Tas nenozīmē, ka mēs atsakāmies no cīņas. Ik mirkli mēs būsīsim ar savu gara spēku pie tiem Kurzemē tāpat kā visu puteņaino ziemu!”

„Saprotu, virsleitnanta kungs! Vai es drīkstu cerēt uz šādu komandējumu?”

„Ar maniem sakariem viss iespējams. Tikai grūtāk nokārtot formalitātes. Vienu es varētu ņemt līdzī kā ziņnesi —”

Vilis pēkšņi atrāva acis no pienotavas loga.

„Par mani jums nebūs jā rūpējas, virsleitnanta kungs!”

„Vai arī tu gribi nodot mani pēdējā mirklī?”

Vilis saprata, kādēļ Pusgailis gribēja viņus ņemt līdzī. Ko gan šis lielīgais cilvēks darīs Ģenerālinspektora štābā bez balstiem un darba darītājiem? Viņš pat ziņojumu neprot uzrakstīt!

Pirmo reizi sentimentālais Vidzemes puisis sacietēja kā akmens. „Atkārtotju, es nebraukšu līdzī!”

„Nečivini!”

Skara, raudzīdamies biedra sejā, mierīgi smaidīja. Šajā brīdī viņš īsti pamanīja sāpīnā vidzemnieka spēku. Kaut visu laiku kopā turējušies, viņi nebija varējuši vaļsirdībā atvērt savas domas, tagad žurnālists saprata, ka viņi viens otru bija papildinājuši, gluži kā saskanīgs laulāto pāris.

Tādēļ, Vili no sirds aizstāvēdams, Skara nopietni teica: „Lai Zvaigzne paliek pulkā! Viņu mājās gaida māte.”

„Atļausit iet, virsleitnanta kungs?”

Atbildi nesagaidījis, kareivis sasita papēžus, pagrieza priekšniekam muguru un nozuda aiz pienotavas durvīm.

Pēc nedēļas Kurzemes pulku atkal pārcēla tuvāk Svīnemindei. Grāvračiem izsniedza citas lāpstas. Neierastie rīki sāpīgi grauzā viņu delnas.

Lija. Mūžam nomākušās piejūras debesis gulās pār mālaino zemi, noslāpēdamas pat kaujas trokšņus. Tikai sapieņu virsnieku komandas skanēja arvien nervozāk.

Abas frontes ik dienas žņaudza vareno Lielvācijas valsti, bet diktatora kaps vēl nebija izrakts . . .

Baigajam Žanim atkal gadījās strādāt blakus Irstam. Danču meistars tikko cilāja rokas. Dažreiz viņš iestīga mālainajos dubļos, mīcījās šķidrajā zemes iejavā uz vietas, kamēr darba biedrs viņam pasniedza savu lāpstu kur pieķerties. Notriepies līdz matu galiem, viņš smagi elsdams izrāpās no dubļu mīklas.

„Ech!” viņš pat nespēja vairst lādēties.

„Toreiz tev vajadzēja palikt Hammersteinā, vai nē, Irst?” Baigais Žanis smīnēdams teica. „Varbūt tagad tu jau soļotu uz mājas pusi . . .”

„Vienalga, ehl!”

Bet arī Žanim neveicās darbs. Viņš gan prata apieties ar lāpstu veiklāk nekā danču meistars, tomēr viņa gaŗās rokas brīžiem it kā aizķērās. Jau dienām ilgi viņu mocīja spītīgs rūgtums — kam tas vajadzīgs?

Turpretī vācu sapieŗi centās savas priekšniecības pavēles izpildīt burtiski. Kādā zemes šaurumā, starp ūdens klajumiem bija jārok dziļas, šauras bedres, līdzīgas mazām akām Baigā Žaņa augumā, vienalga, vai apakšā avots burbuļo, vai akmeņi skan.

Iemēŗitajām bedrēm blakus, dubļos ieģrimušas, gulēja zil-ganas aviācijas bumbas ar slaidām skārda astēm kā krastā izmestas līdakas.

Baigais Žanis smīnēja. Viņš zināja, ka granātas tiks apraktas un savienotas ar elektrības vadiem, lai vajadzības brīdī zemes šaurumu uzspertu gaisā.

Un, mētādams slapjās māla pikas pāri galvai, viņš sirdīgi šņāca: „Nabagmāja! Laikam benzīna pietrūcis, lai nomestu no gaisa. Godīgas aviācijas bumbas raks zemē, lai sapūst! Vai te kāds nāks pāri? — Antoni!”

Savās bedrēs cīnījās arī degradētie sestās nodaļas mākslinieki. Frīdrichs Ogulājs, slinki mētādams pustukšo lāpstu, baŗījās atkal par mājas dārzā apraktajiem ieroŗiem. Arī tur pavasaŗos ķepīgais māls piesūcās ar ūdeni. Vai tērauds jau nebūs pārklājies ar rūsu?

Kurbads locīja savu augumu mierīgi un nosvēŗti, tikai reizēm pacēla acis pret miklajām debesīm, it kā sarunādamies ar savu Dievu. Viss mainās un pāŗiet — viņš sevi mierināja — pat melnākie gadi tautu vēsturē.

Arī Hugo Hauks reizēm paraudzījās augšup. Vai nebeigs reiz līt? Nu jau vairākas dienas viņš nevarēja izvilkēt no kabatas papīru. Žēl. Tik daudz slinkuma un negribēšanas raksturoja šo raibo cilvķeku pūli.

Tāpat mazais Tilbītis velti bija paņēmis līdzi savu skiķu mapi. Tā izmirka tāpat kā toreiz cukura maisi. Nespēkā un apnikumā izmirka viss viņa mazais augums, viņš izkusa un sadila arvien sīkāks. Arvien bieŗāk viņš kaunīgi ieklepojās.

„Puikam dilonis — “ biedŗi teica, tūlīt viņu aizmirsdami.

Zvaigŗņu Vilis raka savu bedri visnomaļākā vietā. Darbs viņam veicās viegli, jo domas atkal bija aizsteiguŗās uz mājām. Viņš strādāja tā, it kā uzraktu mātes lecekļu dobes. Viņu

netraucēja ne ūdens, ne dubļi, pat mugura nejuta uzbāzīgo smidzinātāju lietu.

Eduards Cinišs vēl arvien gudroja pantus. Draugi gan smējās, ka taukvielu trūkums apdraudot viņa dzejas dāvanas, bet advokāts šim medicīniskajam spriedumam nepievienojās. Kamēr viņš izraka savu bedri, tikām bija gatavs arī jauns triolēts:

Grenadieža dzīve sūra,
Māli jārok kā no mūra,
Pats līdz ceļiem zemē grimis.
Grenadieža dzīve sūra —
Melnais lūr aiz katra stūra,
Vai viņš darbā nevaids rimis.
Grenadieža dzīve sūra
Bedres jākaļ kā no mūra.

Alberts Gvido strādāja viņam blakus. Reizēm komiķis izlēca no bedres, notupās pantu kalējam blakus, pārlaida slapjo roku pār māliem notriepto seju un pārkliedza ūdeņu čurkstēšanu: „Veči, ar cik c raksta bads?”

Grāvrači saīguši klusēja. Nevienš neiedrošinājās piemērotu skaitli minēt.

Vienīgi žurnālists Skara vēl mācēja patverties zem jumta. — Prātīgs puisis — daži sprieda, bet citi viņu dēvēja par lišķi un liekuli.

„Arī kara kalpam jāmacās,” Mārtiņš Skara taisnojās. Viņš neslēpa, ka par atgriešanos Kurzemē nejūsmo. Nevienam viņš padoma neprasiņa, arī citiem to nepiedāvāja. Viņš tikai laikā sakārtoja mugursomu, pašā dibenā rūpīgi ievīstīdams savas privātās drēbes . . .

Virsleitnants Pusgailis, ik rītus gaidīdams pastu, redzami nervozēja. Vai pārceļšanas pavēle neatnāks par vēlu? Vai tā vēl sasniegs Kurzemes pulka štabu Svinemindes krastā?

Tiešām, jaunā virsnieka sakari ar Leģiona štabu bija iespaidīgi. Kurzemes kaujas pulka komandieris saņēma rīkojumu virsleitnantu Pusgaili un kareivi Mārtiņu Skaru komandēt uz Gistrovu. Tajā pašā dienā pulka adjutants deva rīkojumu savam rakstvedim izgatavot abiem karavīriem komandējuma kokumentus.

Mārtiņš Skara, satraukumu valdīdams, atvadījās no biedriem. Nē, tas nebija tik vienkārši, kā sākumā likās.

„Ja tiekāt Rīgā, aizejiet uz Vērmanģa kafejnīcu un pa-

sveiciniet manu vabulīti!" viņš centās jokot. „Bija forša meitene. Ja patīk, varat piecirst . . .”

„Vai brauksit jau šovakar?” draugi apjautājās ar sastingušām balsīm. „Stacijas pārpildītas, būs grūti pārnakšpot.”

„Kungs domā, ka Rozenheimas meitas nevajadzētu bez ievēribas pamest krieviem . . . Turklāt, gribas atkal reiz labi paēst. Varbūt kaut ko iedos arī līdzī . . .”

Tomēr draugi nesmējās.

Virslieņantam Pusgailim nebija laika pļāpāt. Viņš skraidīja nopietns un nevaļīgs, nespēdams nošķirt nodaļas mantas no savām.

„Džek, kur mani zābaki? Karšu soma? — Kādēļ neesi izgludinājis manas bikses? Vai cigarešu devu esi izņēmis? Žigli!”

„Virslieņanta kungs!” Džeks, bālās lūpas kodīdams, meklēja pietiekoši svarīgus vārdus.

„Kas ir? Nestosties!”

„Virslieņanta kungs — vai es nedrīkstēšu braukt līdzī?”

Pusgailis nedzirdēja. „Neaizmirsti koferī ielikt vecos „Kurzemes” nummurus! Arī neattīstītās filmas! Manuskriptus sakārtošu pats!”

„Virslieņanta kungs, ar mani jums būtu vieglāk! Es jums nogādātu līdz galam visas mantas, jums pašam nemaz nebūtu jāpieliek roka — ”

„Jā, jā, līdz stacijai tu vēl varēsi palīdzēt. Pēc tam tu mani sagaidīsi Kurzemē. Es tev iedošu vēstuli līdzī, to tu nogādāsi maniem vecākiem. Izstāstīsi viņiem visu par žurnālu, par nodaļas darbību un idejiskām cīņām.”

Džeks nedzīvi klausījās priekšnieka steidzīgajos vārdos. Kareivja apaļajos vaigos mainījās sārtums ar bālumu, viņš nekā cita nesaprata kā vienīgi to, ka virslieņants viņu tagad padzen. Vai viņš tiešām nebija kalpojis pietiekoši uzmanīgi? Vai viņš nelīda pēc mugursomas pat zem boļševiku tanka? Vai viņš nebija jutis līdzī viņa idejiskām cīņām, cik tālu viņš tās saprata? Turklāt, viņš taču bija spiegojis, klausījies, pat pielicis mazliet klāt, lai ziņas būtu ticamākas. Ko gan viņam vēl vajadzēja darīt?

Tādēļ šoreiz Džeks smagi cilāja rokas, saņojot priekšnieka koferus.

„Žigli, žigli!” virslieņants uztraucās, atskriedams no pulka štaba. „Rakstniek, nekavē laiku ar vakardienas cilvēkiem!”

Ķeries klāt pie nākotnes ieročiem! Radio un kofeļa rakstāmmašīnu labi iesaiņot! Turēt pie rokas, lai nenokļūst!”

„Nodaļas rakstāmmašīnu — ?” Skara pārsteigts atlieca augumu.

„Nečivini! Mēs nebraucam kapitulēt, bet cīnīties! Ko mēs iesāksim bez ieročiem? Pienācis pēdējais laiks uzmanīgi klausīties jaunās pasaules soļos. Mums jāseko aitēra cīņām un jāšķīļ pretī ugunīgi vārdi par Kurzemes cietoksni un jauno Latviju. — Nečivini! Mums būs jāiesniedz priekšlikumi, protesti, memorandi, lai Baltijas telpā nerastos lieki sarežģījumi...”

„Jā, jā — ” Skara novilkta caur zobiem. Vai viņš atbildīgs, kas atrodas priekšnieka somās? Šobrīd viņš skaitās tikai virsleitnanta ziņnesis.

Tādā kārtā Pusgaiļa somas pieauga necerēti smagas. Džeks tās rūpīgi pārbaudīja, iebāza vēl pēdējo reizi priekšnieka karšu somā vārītas olas. Pat sāli un piparus viņš neaizmirsā.

„Tu viņam vakarā atgādini!” Džeks, asaras rīdams, Skaru pamācīja. „Lai nepaliek neēdis. Un rītos mēģini kaut kur uzsildīt ūdeni — viņš nemīl mazgāties pārāk aukstā — ”

„Gan ieradīs — ” Skara izklaidīgi atbildēja. Līdz vilciena atiešanai bija vairāk nekā stunda laika, viņš vēl gribēja aizskriet uz rotu, lai paspiestu roku Zvaigžņu Vilim.

Pēdējo reizi saticies ar saulaino puisī, viņš mēģināja atvadīties ar savu ierasto bezbēdību: „Tad nu mēs abi ar Pusgaili ņemam vagu!” Bet nākošie vārdi tūlīt sasala žurnālista lūpās. Viņš pēkšņi pamanīja gaišā vidzemnieka acīs tumsu, kaut gan tās mirdzēja kā parasti atgriešanās priekā. Brīnums! Viņš taču bija tik dzīvs, jautrs, pašātvīgs puisis; katru dienu viņš staroja cerībās, ka kašs drīz beigsies, jūsmoja par tautu mieru, par jaunas, raženas dzīves sākšanos. Bet šobrīd Mārtiņš Skara skaidri redzēja jaunā dzejnieka acīs spoguļojamies kaulaino sievu . . .

Paspiedis Zvaigžņiem roku, viņš žigli aizgriezās ar pietvīkušu seju. Ar mokām viņš noturēja plakstos asaras. Bet ko viņš spēja darīt? Viņš taču nevarēja teikt — Vili, dezertēt! Viņš pats atrāvās no dzimtenes visliktenīgākajās dienās, kaut būdams īsts latvietis ar zemnieku asinīm senču paaudzēs.

Bet šodien Svinemindes krastā taču nedrīkst padoties jūtām! Vairs nē, kad visā pasaulē sen tās nokautas, tāpat kā tiesības un pienākumu apziņa.

Ticis atkal svaigā gaisā, Skara noskurinājās, kā izbēdzis no elles un debesu krustceļa.

Paķēris vēl pēdējās priekšnieka somas, viņš skrēja uz staciju, lai tīšām nogurtu, lai nebūtu jādomā par tiem, kas nākošās dienās aizbrauks uz nāves valsti Kurzemi.

Pie izbumbotā perona sēkdama pieskrēja lokomotīve. Cīnoties ar abām dūrēm, viņi novietoja kofeņus un mugursomas uz pārpildītās vagona platformas.

Tikko vilciens sāka kustēties, Skara pēkšņi jutās kā spārnos pacēlies putns. Tikai tagad viņš pilnīgi atrāvās no tēvzemes un leģionāra pienākumiem. Viņš atdalījās arī no draugiem kā sen atrauts, bet tagad apdzijis loceklis. Ar katru vagona riteņu klauzdienu norima sāpes un sirdsapziņas pārmetumi, viņš lūkojās atkal sajauktajā pasaulē ar skaidrām prāta acīm.

Bet virsleitnants Pusgailis mazliet nervozēja. Kad viņš gribēja atvadīties no pulka komandieŗa, pulkvedis Sūrmanis to nebija pieņēmis. Arī štābā, saņemot komandējuma apliecību, viņš bija dzirdējis piezīmes un čukstus. Par šiem sīkumiem nevajadzētu domāt, tie viņu nepārsteidza. Jau sen viņš bija pamests cīņā viens. Tagad viņš pārcelsies uz plašākiem ūdeņiem, un, kas zina, arī pulkvedis Sūrmanis jutīs viņa garīgo spēku . . .

„Beidzot es tos aizsērējušos ūdeņus Leģiona štābā sakuštināšu!” Pusgailis pēkšņi iesaucās, tā, ka pat apputējušie vācu kaŗavīri pacēla acis. „Es tur sadrebināšu visus pelējumus un izvēdināšu sastāvējušo gaisu! Ar saviem darbiem un gara dzirkstelēm mēs sacelsim Gistrovā ne mazāku trauksmi kā amerikāņu bumbvedēji! Kurzeme atkal liesmos kā svaigas eļļas piepildīta lāpa! Tā būs pēdējā cīņa, rakstniek!”

„Pēdējā — “ Skara bez domāšanas atbalsoja priekšnieka saucienu, kāri ļaudams acīm atvadīties no Svinemindes salas. Zem kājām steidzīgi klauzēja vagonu riteņi — tik tālāk uz rietumiem, tik tālāk uz rietumiem!

Vakarā viņi tiešām izkāpa pazīstamajā lauku stacijā. Skara cilāja priekšnieka somas mazliet saīdzis. Viņš pats nesaprata, vai frontes stāvoklis viņu gumdīja nepalikt uz vietas, vai nevēlēšanās vēlreiz ieskatīties vācu meitenes acīs.

Bet ceļa dokumenti viņam bija izgatavoti kopīgi ar virsleitnantu. Tādēļ ar nepatiku viņš palika pie mantu saiņiem un

noskatījās, cik dzīvi Pusgailis izlauzās caur stacijas barjeru un nozuda miesta ielās. Rozenheimas ciems atradās dažus kilometrus uz austrumiem. Skara zināja, ka viņam būs jāgaida vismaz divas stundas, kamēr viesmīlīgais saimnieks atbrauks pēc bagāžas.

Fronte atkal dunēja aizdomīgi tuvu. Uz Anklamas pusi murrāja lidmašīnas. Kaut arī gaisu satricināja dobji sprādzieni, no krievu aviācijas ļaudis sevišķi nesargājās.

Okupācijai nolemto zemi bija pārņēmis dīvains sastin-gums. Cilvēki atgādināja nevarīgas smilgas, kad pirms negaisa uz brīdi apstājās vēji.

Beidzot stacijas laukumā iegriezās dzeltens pajūgs. Izstīdzējis vācu jauneklis atsēja pītos grožus pie sēdekļa un meklēja ar acīm pazīstamo kareivi. Arī Skara viņu atcerējās. Viņš izskatījās līdzīgs savām māsām — kautrīgs, maigs, nevarīgs.

Novietojuši somas ratos, viņi izbrauca no stacijas lauku-ma. Riteņiem rībot, pajūgs iegriezās arvien dziļāk laukos, at-tālinājās no drūzmas un satrauktajiem cilvēkiem. Ceļš pamazām iegrīma zemā, mežainā līdzenumā, kur uzplūdušie jūras attekas ūdeņi mērcēja krūmiem aizaugušās ganības. Lie-kas, viņi brauca kaut kur Rīgas apkārtnē, Babītes vai Olaines pagastā. Tāpat cīruļi lirināja virs sīko bērzu galotnēm, tāpat debesīs saklīdzās ūdens putni kā dzimtenes purvu klajumos.

Skara negribēja par to domāt. Lai nebūtu jāatgriežas pa-gātnē, viņš pacēla acis pret vācu jaunekli.

„Vai tavam tēvam liela saimniecība?”

„Simts hektaru. Aļāmzemes ap sešdesmit, pārējais mežs, ganības, purvi. Mēs ražojam arī kūdrul!” Zēns skaitīja kā iemācījies no galvas.

„Vai tu jau palīdzi tēvam?”

„Jā, es esmu vienīgais dēls!” jauneklis lepnī ziņoja. „Mēs kultivējam purvus un rokam jaunus grāvjus. Mums vēl jāie-gādā dažas mašīnas, arī traktors kara gados nolietots. Bet toties mēs turam divpadsmit gūstekņus.”

„Krievus?”

„Ukraiņus un dienvidslavus. Tie labāk strādā. Darba spēks nekā nemaksā, bet viņi daudz apēd . . .”

Skara līdzjutīgi noskatījās naivajā zēnā. Viņš dzīvoja savos simts hektaros, kā ielīdis tumšā maisā.

„Vai no komunistiem nav bailes?” viņš tišām jautāja.

„Nē. Beigsies ātrāk kašs . . .”

„Jā, kašs beigsies. Diemžēl, mazliet par agru.”

Jauneklis aizdomīgi pavērās latviešu kareivī, kas nēsāja SS zīmotnes un svešas krāsas vairodziņu uz rokas.

„Un māsas — ? Vai arī tās paliks uz vietas?”

„Kādēļ nē?” puika atkal paraudzījās ceļa biedrā ar apmulsušu skatu. Šajā brīdī žurnālists viņu salīdzināja ar visu vācu tautu. Pat tālo kontinentu ļaudis viņam likās līdzīgi nenobriedušajam lauku jauneklim.

„Klāra drīz precēsies,” zēns pļāpāja tālāk. „Viņas līgavainis pārnāca atvaļinājumā, tēvs ar māti viņu pierunāja palikt. Kašs drīz beigsies, viņi saka.”

„Dezertēja — ” Skara iesmējās.

Zēns saknieba lūpas. Vai viņš nebija izrunājies aplami?

„Tātad Klāra precēsies — ? Nu jā — ” Skara vēl arvien rūgti smaidīja. Bet viņš negribēja par to domāt.

Ausīs kļiedza purva putni. Pazīstamās skaņas vibrēja klusajā pavasara vakarā kā sikas flautas, neiederēdamās varēnajā kara simfonijā. Pamalē dūca frontes bazūnes, arvien dobjāk pieaugu artilērijas bungu dārdoņa.

Vēl viena nakts šajā nāves salā jāpārļaiž — Skara domāja.

Pazīstamie ciemiņi vācu ģimenē tika sirsnīgi uzņemti. Vakariņu galdu klāja ēdamzālē. Mājas māte sevišķu vērību veltīja virsleitnantam, tomēr arī Skara, veikli locīdams vācu valodu, nezaudēja viņas acīs cieņu. Taču nodriskātā kareivja forma piederēja vācu armijai. Varbūt dižciltīgā zemniece sakaunējās, jo tikpat netīrs un noplīsis pārnāca mājās arī viņas nākošais znots.

Skara jau paspēja ar viņu iepazīties. Viņš sēdēja Klārai cieši blakus, gaišiem matiem, vasaras raibumiem nobārstītu seju. Puiša acīs gulēja nogurums un skumjas.

Skara nejuta ne greižsirdības ne naida. Viņi abi bija līdzīgi dezertieri, kas pametuši savas kara spēka daļas, lai saturētu vēl rokās dzīvei nolemto daļu.

Arī Pusgailis vairījās no Klāras acīm. Kam viņam vairs tās, ja blakus sēdēja jaunākā māsa, Rozenheimas ciema kautrākā meitene Elīzabete?

Viņi nerunāja par karu. Pusgailim bija jāstāsta par Latviju, par Rīgu un Ķemeru kūrvietu. Nama māte jaunībā bija daudz ceļojusi, viņa pieminēja Itāliju, Franciju, Šveici, bet

ziemeļu zemes viņa nepazīna. Tādēļ klusās radio mūzikas pavadībā viņu valodas ritēja par pirmskaņa dzīves spožajiem gadiem. Arvien tālāk viņi atrāvās no drupām, asinīm un koncentrācijas nometnēm. Viņi tišām atgriezās cilvēcīgās dzīves pajumtē, ko darbīgās Eiropas tautas bija cēlušas gadusimteni ilgi.

Tikai radio mūzikai beidzoties, kad skaļrunī atskanēja dobja balss, cilvēki pēkšņi atgriezās sakropļotajā tagadnē. Runātāja akcents norādīja, ka aparāts bija noskaņots uz populārā BBC raidītāja viļņa.

— Sācies plašs sarkanās armijas uzbrukums Oderas frontē. Amerikāņu aviācija sekmīgi bombardējusi Vācijas galvas pilsētu. Rietumos kapitulē Hitlera armijas ģenerāļi . . .

Mājas saimnieks satrūkās. Ne tādēļ, ka armijas kapitulē, bet radio aparāts bija ienesis istabā neatļauta raidītāja ziņas. Viņš tomēr negribēja savas bailes rādīt, viņš ielēja katram viesim vienu mēru zaļgana šņabja.

Kaut virsleitnants Pūsgailis jau agrāk nebija slēpis savus darbus un uzdevumus latviešu pulkā, taču šovakar viņš ar sevišķu uzsvaru pieminēja savas cīņas un propogandas darbu par tautu sadarbības garu. Turklāt, viņš jau Latvijā bijis redaktors un izdevējs, viņš ir vairāku slavenu rakstu autors par vēstures tēmām. Arī šobrīd viņš nēsā savā karšu somā vērtīgas piezīmes, kas liks pārdomāt par pēdējiem notikumiem ne tikai latviešu tautai vien . . .

Un Skara? Kaut biedrs valkā vienkārša kareivja formu, viņš ir slavens rakstnieks un vairāku grāmatu autors. Diemžēl, tās palikušas dzimtenē.

Naivās vācu meitenes! Viņas laikam ticēja. Abām māsām zibēja acis. Pat Klāra tās vēl nespēja atraut no virsnieka gludī skūtās sejas. Varbūt viņa nožēloja, ka būs jāprec šis vienkāršais puisis, kas tagad sēdēja viņai blakus un vainīgi klusēja. Bet nē, meitene bija gudra diezgan. Viņa zināja, ka viņas jaunība sākusies skarabajos posta gados, kad vācu sievietei ar izmisumu jātur ciet katrs vīrietis. Un Klāra sirsnīgi pieķērās savam līgavainim pie rokas.

Nē, neviens šajā laikmetā nedomāja par 'citiem. Ļaudis slēpa aiz pieklājīgiem vārdiem savu egoismu, ko bija izaudzinājis gadiem ilgstošais karš.

Tādēļ žurnālists Skara šovakar kavējās ar acīm tikai pie vakariņu galda. Šīs mājas žāvēto speķi viņš pazina, arī šķiņķa

liesumu un saceptās olas. Uz šķīvja ritinājās arī tā pati gar-
zīgā lauku desa . . .

Nē, viņš negribēja par to domāt.

Vakariņas tiešām bija bagātīgas. Vācu zemnieks vēl va-
rēja atļauties pēdējā kara gadā žāvēt desas un sautēt cūkas
šķiņķus. Viņš ne mirkli nespēja iedomāties, ka miljoniem cil-
vēku staigā kā skeleti. Viņš vēl cienīja tradīcijas. Pēc labām
vakariņām viņš vēl mīlēja aizkūpināt cigāru un pie smaržīga
dzēriena glāzes pārrunāt savas ģimenes lietas vai medību
panākumus.

Arī šovakar viņi dzēra vīnu. Kamēr kalpones nokopa
galdu, viņi sēdēja viesistabā pie apaļa klāta galda un lēni
sūca sarkano sulu. Bet viņi nerunāja par medībām. Viegļā
vīna reibuma ieaijāti, cilvēki nogrima katrs savas nākotnes
domās.

Mājas saimnieks domāja par šīs vasaras kviešu ražu. Arī
par purvu. Ja varētu dabūt vēl desmit gūstekņu, tad viņš iz-
raktu pēdējos novadgrāvjus, tad šis karš viņam būtu atmak-
sājies, nūdien!

Turpretī saimniece, celdama glāzi pie lūpām, neizlaida
no acīm savas meitas. Lieku reizi viņa nopriecājās, cik tās
bija skaistas un tikumīgas. Un pati, no stiprā vīna nosarkusi,
nejuta, ka Klāra, smaidīdama līgavainim acīs, domāja par aiz-
vadītajām mīlas naktīm . . . Viņa nenotvēra arī Elizabetes
skatu, kas vairākkārt sastapās ar latviešu virsleitnanta kāra-
jām acīm.

Skara, dziļi ierāvis dīvana stūrī un vienatnē sūkdams
reibīgo dziru, domāja par BBC raidījumu. Vai viņiem nevaja-
dzēja vēl šovakar atgriezties stacijā? . . .

Pusgailis šobrīd bija aizmirsis gaidāmo cīņu Leģiona štabā.
Viņš vairākkārt pieskandināja glāzi Elizabetes dzidrajam
traukam.

„Uz labākām dienām!”

„Uz skaistākām dienām!”

Līdz ar stikla šķindoņu nodrebēja tumšās loga rūtis. Kāds
baigs, neredzams viesis viņiem pieskandināja arī savu rūgto
biķeri. . .

Nē, nekas nebija noticis. Citu rītu vientuļais Rozenheimas
ciems vēl arvien mirka purvos, pelēkajās debesīs klaigāja
ūdens putni. Tāpat vērās saimniecības ēku durvis, un zem-

nieki aizbrauca ar mākslīgo mēslu vezumiem. Kaŗa gūstekņi pulciņos aizsoļoja uz purvu kūdras darbos.

Pat fronte šajā naktī nebija pievirzījies tuvāk. Austrumus drebināja artilerija, rietumu pamalē dūca smagie bumbvedēji. Kopš aizbrauca latviešu grāvrači, te pat nemanīja nevienas militāras formas.

Tādēļ šorīt ciema iedzīvotāji pārsteigti noskatījās, ka ap brokastu laiku pa vienīgo bruģēto ielu skanīgiem soļiem ienāca divi vācu militārās policijas vīri.

Uzsit gaisā . . .

Lūk, viņi iegriezās kaimiņu vārtos, kur vakar bija manīts kāds virsleitnants ar svešas krāsas vairodziņu uz rokas.

Saimnieks patlaban cilāja zirga lietas, lai ciemiņus aizvestu uz staciju. Atņemot sveicienu, viņam aizsmaka balss, pirkstos sarežģījās mīkstie groži.

Dievs, tas viņam nemaz nebija ienācis prātā! Tagad viņu aizvedīs un nošaus, viņa nākošo znotu. Nolādētie ārzemnieki! Izspiegojuši!

„Der Lette — ? ” saimnieka pamirušās domas atmodināja atkārtots jautājums.

„Vai viņi ir te? — Jā, lūdzu! Kāds virsnieks un kareivis!” saimnieks ātri nobēra, jauzdams savu nelaimi aizslīdam gaŗām.

Slava Dievam, viņi tiešām cita nemeklēja kā vienīgi latviešu leģiona virsnieku. Mājas saimnieks kļuva neredzēti laipns un palīdzīgs.

Virslieņants Pusgailis patlaban cilāja somas, lai postos ceļā. Saimniece jau skandināja ēdamistabā kafijas traukus.

Pēkšņi atvērās durvis un divi bruņoti vīri nostājās virslieņantam katrā pusē.

„Jūsu dokumentus!”

„Dokumentus —?” virslieņants nedzīvi atkātoja, sāniski vērdamies kailo pistoļu stobros. — Lūdzu! Dokumenti viņam kārtībā — Nedabiskā steigā viņš izrāva kabatas portfeli un noklāja uz galda dienesta apliecību. — Virslieņants Pusgails, Kurzemes kaujas pulka sestās nodaļas priekšnieks. Kopš vakardienas atrodas komandējumā uz Ģenerālinpektora štabu Gistrovā. „Saskan?”

„Saskan!” vācieši apstiprināja. „Jūs esat apcietināts!”

„Par ko?”

„Lūdzu sekot uz Anklamul!”

„Ko tas nozīmē?”

„Mantas pagaidām paliek saimnieka pārziņā.”

„Esmu virslieņants, komandēts svarīgos dienesta pienākumos!” Pusgails gatavojās bērnišķīgi aizstāvēties, bet ciešs seržanta rokas tvēriens viņu aplūsināja.

Citādi abi militārās policijas kaŗavīri izturējās laipni. Viņi pat atļāva ieturēt virslieņantam brokastis. Viņi neieskatījās nevienā istabā, pat Mārtiņš Skara viņiem neinteresēja. Kareivis varētu palikt tepat vai turpināt ceļu, ja vien pulka štabs nebūtu izrakstījis kopīgu komandējuma apliecību. Tagad viņam bija jāturas ar virslieņantu kopā.

Pusgailim brokastis tomēr negaržoja. Viņš pat neieskatījās Elīzabetes izbiedētajās acīs. Vienīgi mājas mātei viņš paspēja pateikt: „Te noticis pārpratums. Es drīz atgriezīšos.”

Un Rozenheimas zemnieki izbrīnā noskatījās, kā skanīgajā aprīļa rītā, ielas akmeņiem klauzdot, aizgāja divi latviešu kaŗavīri, bruņotu sargu pavadībā.

Kaut virslieņants klusēja, sakniebis lūpas, viņš velti nenokāra galvu. Gluži otrādi. Viņš ar nolūku steidzās, lai ātrāk noskaidrotu necienīgās rīcības iemeslus.

„Cik tālu jāiet?” viņš strupi noprasīja vācu valodā.

„Deviņi kilometri!”

„Es viņiem parādīšu, ko nozīmē kaņavīram pielikt soli!” Pusgailis teica latviski, tūlīt turpinādams vāciski: „Sekojiet ātrāk! Es neesmu komandēts no pulka, lai ar jums pastaigātos, man vēl šovakar jātiek Gistrovāl!”

Vācieši, smaidus slēpdami, saskatījās. Viņi bija izturīgi vīri, labi paēduši un trenējušies, viņi tiešām sāka soļot dzīvāk.

„Tā ir necieņas parādīšana!” pēc brīža Pusgailis atkal protestēja latviešu valodā. „Virsnieku var aizturēt tikai virsnieks!”

Skara nešaubījās, ka militārās policijas seržantam ir tiesības apcietināt arī virsleitnantu, bet viņš tišām klusēja, tikko turēdamies līdzī soļošanas sacensībai.

Ar katru nākošo kilometru virsleitnants iekarsis kāpināja tempu. Apkaltie zābaku papēži šķindēja uz ceļa akmeņiem kā satracināta kumeļa pakavi. Viņu dzina bailes un nemiers tāpat kā puteņainajās ziemas dienās, kad aiz muguras grabēja krievu tanki.

Nē, šoreiz traģēdija var izvērsties lielāka! Šorīt netiek apdraudēta tikai viņa personiskā dzīvība vai brīvība, te likta uz Likteņa spēļu galda visa viņa patriotiskā darbība . . .

Beidzot virsleitnants zināja, kādēļ viņu apcietina.

„Vai es neesmu pietiekoši skaļi izteicis savas domas par Latvijas brīvvalsts ideju?” Pusgailis satrūcies pagrieza galvu pret ceļa biedru. „Vai es neesmu par to liesmaini dedzis savās runās un rakstos? Pietiek, ja kāds nodevējs pārtulkoja vāciski manu apceri par pulkvedi Kalpaku!” viņš vēlreiz uzmeta Skaram traģisku skatu. Bet viņš negaidīja apstiprinājuma, viņa aizdomas jau bija izaugušas baigā patiesībā.

„Vai toreiz, kad nodaļa neieradās pilnā sastāvā nāves sodu vietā, es neriskēju pats arī savu galvu?” Pusgailis atrada arvien šausmīgākus iemeslus savaļ apcietināšanai. „Lūk, manas labās sirds dēļ tagad pašam tiek gatavoja cilpa! — Bez tam, tas nerrs Gvido toreiz nemaz neesot bijis slim! Viņam nepietika vēl ar to — Štetinē viņš plēsa neuzvarētas lielvalsts karogu!”

Jā, taisni šī nekrietnība viņu tagad iegrūdusi nelaimē. Ja arī par citām lietām viņam var piespriest dažus koncentrācijas nometnes gadus, tad par kāšu krusta karoga zaimošanu viņš kā sestās nodaļas priekšnieks nes atbildību ar savu galvu. . .

„Tagad viņi mani spīdzinās, lai izspiestu pārējo nacionālistu vārdus!” Pusgailis sevi šausmināja arvien baismīgāk.

„Jau šodien viņi mani iegrūdīs kādā moku kambarī — elles karstumā vai ledainā ūdenī. — Labi, es varu mirt arī varoņa nāvē, ja tas vajadzīgs, bet lapsām es neļaušu pie mana liķa nīrgt! Es viņus nežēlošu! . . .”

Skara izbijies paraudzījās sāņus. Vai šis cilvēks tiešām sāka zaudēt prātu? Vai viņš visu laiku nebija nēsājis zem virsnieka uzpleciem dīvainas vājprātības pazīmes? Jā, jā. Bet kāda viņam vairs daļa? — Un Skara centās turēties steidzīgo soļotāju pēdās.

„Rakstniek, savu piezīmju grāmatiņu es nedrīkstu paturēt pie sevis!” virsleitnants pēkšņi apķērās. „Tajā esmu uzmetis kontūras jaunās Latvijas valsts iekārtai. Šī mazā sarkanā grāmatiņa ir pēdējā ogle, kas iekurinās mūsu tautas nacionālo sārta, bet, tikusi ienaidnieka rokās, sacels naida ugunsgrēku, kuŗā aizies bojā mūsu iecerētā valsts. — Tas nedrīkst notikt! Kad tiksīm dzīvākā satiksmē, es tev to slepeni iegrūdīšu padusē!”

„Nē, virsleitnanta kungs!” Skara strupi noraidīja. „Nieka dēļ nevajaga radīt veltas aizdomas.”

„Nieks — ?” Pusgailis pietvīka, it kā saņēmis no nekautnīgā kareivja plīķi. Ja viņš vēl atrastos pulkā, tad šo zemirdīgo ģeķi tūlīt aizdzītu uz rotu. Diemžēl, šobrīd viņš varēja sakniebt tikai lūpas un pielikt soli, lai ātrāk noskaidrotu, kas viņu nodevis.

Ē! — pēkšņi virsleitnantam ieskrēja prātā svaīga doma. — Kā militārā policija zināja viņu šorīt meklēt tieši Rozenheimā? Vai lišķis un nodevējs viņam nestaigāja blakus?

„Vai tu vakar kādam stāstīji par Rozenheimu?” virsleitnants bāls iesaucās.

Skaram no straujās soļošanas kūpēja pierē. Viņš tikko turējās norūdītajiem kaŗavīriem līdzī. Viņam nebija laika atbildēt uz muļķīgo jautājumu.

Pusgailis to arī negaidīja. Acumirkļi viņš visu saprata. Lieta pārāk skaidra — pēdējais lapsa min viņa pēdās tepat aiz muguras! Kaut viņš tagad varētu atvēzēt kāju! Tas būtu nāvīgs spēriens!

Diemžēl, viņi atradās jau apdzīvotā vietā. Abi bruņotie sargi ieslēdza apcietināto savā vidū.

Beidzot Pusgailis iekšķīgi sabruka. Velti vairs izgāst savu naidu un dusmas. Tāds bijis viņa noliktais mūzs — vienam

cīnīties, vienam nest upurus un beidzot vienam krist varonīgā nāvē ar degošu Kurzemes lāpu sirdī . . .

Ieejot pilsētā, Skara, jūtami noguris, soļoja citiem aiz muguras. Viņš redzēja, ka izdevīgā brīdī Pusgailis atmuguriski iesvieda atkritumu tvertnē sarkano piezīmju grāmatiņu.

Žurnālists vēl pagrieza galvu atpakaļ. Vai no mazās, sarkanās ogles tiešām nesāk kvēlot mitrā tvertne? . . .

Anklamas militārās policijas iecirknī viņus izšķīra. Virsleitnantu ieveda kancelejā, bet kareivim bija jāpaliek uzgaidāmās telpās. Tikai pēc stundas Skara uzzināja, ka viņa priekšnieks tiek apcietināts ar telegrafisku Kurzemes pulka komandieŗa pavēli par nodaļas mantu un naudas piesavināšanos. Aizturētais pagaidām paliks aresta telpās, bet kareivis Mārtiņš Skara var saņemt komandējuma apliecību un doties tālāk.

„Nu ta moin!“ Mārtiņam neviļus paspruka.

Viņš ne mirkli nekavējās. Viņam bija jāsteidzas atpakaļ uz Rozenheimas ciemu, kur mugursomā glabājās privātās drēbes . . .

Pēc dažām dienām Kurzemes kaujas pulku atkal pārcēla uz Svinemindi. Šoreiz kaŗavīriem nevajadzēja gaidīt izbumbotajā stacijā, viņiem tika norādītas apmešanās telpas sagrautās pilsētas nomalē, kur starp priedēm un smilšu pauguriem stāvēja pamestas vācu armijas barakas. Te viņiem būšot jāuzturas tikai dažas dienas, jo nozīmētais kuģis jau stāvot ostā.

„Pāris dienas — ? Hē!“ Tornas grāvrači neticīgi smējās. „Tad nav vērts kājas noaut!“

Pieraduši ik naktis vārtīties svešās, netīrās guļvietās, kaŗavīri nometa mugursomas uz grīdas un puszviļus atlaidās tām blakus. Noguruši no pārgājiēna, viņi bez domām klausījās, kā svaidīgie aprīļa vēji drebināja plānās ēkas sienas. Reizēm nodārdēja loŗa rūtis, jutīgi uztverdamas jūŗas artilērijas grāvienus. Virs kāpām neglīti ķēŗca kaijas.

„Tad nu beidzot kopsimies uz mājām,“ kāds neizturēja klusumu, kas drebināja viscietākās sirdis.

„Jā. — Jūŗas putni jau ķēŗc — brauc, brauc!“

„Lai ķēŗc! No mana vēdera netiks ne zivīm, ne putniem. Tukšs.“

„Vismaz pēdējā dienā izvāŗījuši kāŗtīgu zupu!“ pie otras barakas sienas atsaucās cits. „Tad es būtu ar mieru aizmirst

visas „Zaļās briesmas” un „Vēdera nelaiemes”!

„Neraudiet, veči!” zinātāji izsalkušos mierināja. „Uz kuģa izsniegšot kārtīgu maršporciju!”

„To sola katrā stacijā. Bet pasviež tikai kukuli maizes. Un kas par maizi? Ar trīs procenti rudzu piemaluma. Mutē vien veļas.”

„Kur tu, brālīt, pēdējā kaŗa dienā tīru maizi atradīsi?”

„Kur t' palika? Cik es viens pats Latvijā tīrus kviešus par velti nenodevu? Un speķi, un sviestu, un olas — ! Viss pulks kāzotu nedēļu no vietas. Bet uzspēra gaisā, sadedzināja. Paši nepaspēja aprīt, latviešiem nedeval!”

„Nez, cik tagad kotējas kukulis ruņuča?” praktiskākie kaŗavīri interesējās.

„Divdesmit cigaretes. — Gribi?”

„Dod! Labāk smēķis, nekā bada maize.”

Vīri atkal ilgi klausījās vēju auros, frontes dunēšanā un pretīgajos kaiju ķercienos.

„Varbūt ņemsim vāgu, veči!” kāds vaļsirdīgi ieminējās.

„Nav spēka kājām vilkties. Bet stacijā štreifi pieliks pie sienas . . .”

„Sieva raksta no Bavārijas, lai nelecot karstajā katlā — nekas labs vairs neizvārīšoties.”

Tiešām, daži Kurzemes kaujas pulka kaŗavīri šajās dienās kļuva domīgi. Ticība gan darīja brīnumus, bet zemapziņa dažkārt protestēja — vai jaunā Potsdamas valdība dara pareizi, ļaudama vēl pēdējās dienās novārdzinātos kaŗavīrus aizsūtīt uz Kurzemi.

„Nerunājies muļķības!” karstākie patrioti viņus apsauca. „Piešujiet tikai ielāpus, lai jūŗas vējš galīgi neizģērbj, un brauksim mājās!”

Tā šaudījās mainīgajās aprīļa dienās kaŗavīru prāti. Brīžiem dzirdēja jūsmīgas valodas, brīžiem lādēšanos, bet nevienam neiesēdās sirdī paliekoša doma dezertēt. Kā Liktenis lēmis, tā notiks.

Kaut pulka sestā nodaļa līdz ar priekšnieka aizbraukšanu bija likvidējusies, taču vecie biedri vēl neizlaida viens otru no acīm. Bezdarbībā klaiņojot pa nometnes rajonu, viņi dažkārt satikās priedēs, lai pārrunātu jaunākos notikumus.

„Nu, papīru manšafte!” Baigais Žanis smējās, pūlēdamies noturēt pret vēju garo augumu. „Vai jozīsīm mērkaķus mu-

gurā un dragāsim Kurzemes grāvjos? — Irst, kā tu domā, vai viņi pratīs karstu dzelzi rokās noturēt?"

„Ech!” danču meistars atkal novilka, it kā pats sadedzinājis delnas. Viņš vieba seju un spaidīja ar abām rokām vēderu.

„Kas tev — ?”

„Durchgangs!”

„No kā?”

„Vai te vēl kāds staigā lēnām? Kopš vakardienas zupas mūsu rotā neviens uz vietas nevar nostāvēt . . .”

„Tas ar gudru ziņu, vecīt! Tāpat kā pirms lādēšanas grenadieris izrauj caur stobru eļļainu lupatu, tāpat Verwaltungs izskalo tavu vēderu. Kad aizbrauksi uz Kurzemi, varēsi atkal kniedēt ciet!”

„Manu liķi viņi pārvedīs mājās, ech!”

„Taisnība, Irst! Labam kaŗa kalpam arvien jābūt ar kaut ko nemierā. Tikai tad viņš ir cīņas spējīgs kanaks. — Klausies, cik nežēlīgi kaijas ķērc — Irst, Irst! Brauc, brauc!”

Danču meistars spaidīja saslimušo vēderu. Kad nelīdzēja arī Oto Cigoriņa panti, Alberts Gvido savukārt mēģināja no mūžīgā īgoņa izspiest smaidu.

„Klausies, Irst, kamēr esam šajā krastā, mums vajadzētu sadalīt amatus un namus. Kopš Pugsailis atdusas uz lauriem, mums pašiem būs jātiek ar tiem galā. Piemēram, Cinis nekad vairs nemeklēšot tiesu un taisnību, bet taisīšot humorīgu žurnālu ar motto: Pie trakiem tikai ar labu! — Mēs ar Hauku arī ceram tur kādu latu nopelnīt. Bet tev būtu jādomā par krogu, kur vecajiem SS grenadieriem palielīties. Tai iestādei vajadzētu atrasties pa ceļam uz Uzvaras laukumu, varbūt Pontona tilta galā. Hauks sazīmēs uz krogus sienām kaŗa gleznas, bet Cigoriņš iekals pantus. Bet galvenais, šnabim jāgādā jaunas etiķetes. Ar miera laika markām kanakus neiemānīsi. Piemēram, parasto balto tu varētu nokristīt par Grāvju vaimanām, Meža asarām, vai Krūmu nopūtu. Ja kāds pieprasīs augstgrādīgu pudeli, tad tu pasniegsi Kašķūdeni. Protams, jātur arī speciālas kaŗa laika markas ar fūzeļa garžu un piedeguma smaržu, piemēram Dūmūdenis un Gruzdvillo. Bet, ja tev kāds atvaļināts propogandas leiteris pieprasīs sevišķi smalku dzērienu, tad tu viņam pasniegsi Melasjē.”

„Ech!” Irsts zināja tikai stenēt un, vēderu spiezdams, aizgriezās uz otru pusi.

Gvido līdzjutīgi nopūtās. „Ja man būtu kāda teikšana kalendāra lietās, es viņa dzimumdienu izsludinātu par tautas sēru dienu.

Irsts žigli pazuda priedēs.

Bet tādēļ Alberts neapklusā. Pēdējās dienās viņu dīdīja savāda nervozitāte. Viņš citādi nespēja sevi nomierināt kā smēdinot biedrus. Viņš izmisis cīnījās ar vispārējo grūtsirdību, jo katra nopietna seja apdraudēja viņa paša gara stāvokli.

„He, hē! Kas tur grozās pie virtuves kā godalgota vista? — Vecīt, vai tu gaidi bokserporciju? Labāk pajautā Irstam padomu, he, hē!”

Kareivis pablenza ar greizu skatu.

„Džek, vai tu vari man pateikt, kas ir Antons? — Nē? — Es arī nezinu. Bet īsts grenadieris nekad nav Antons, ko? Vai tev ir kas zināms par jaunās ēras saucēju? — Nē? — Tad tu esi slikts Džeks. Bet apskaties, vai viņš nav pametis mugursomu ar foto aparātiem!”

Nesagaidījis papildporciju, arī Džeks aizbēga no virtuves.

Kaņavīru grupa soļoja uz jūras pusi. Caurie apavi dziļi grima kāpu smiltīs. Nokusuši viņi elsdami raudzījās pāri noņemnes žogam. Aiz priedēm šņāca jūra. Vējš nesa pretī dzestru ūdens zāļu smaržu. Viļņi iedzina vīru sirdīs dīvainu nemieru, tie iešūpoja krūtīs šaubas un cerības. Velti Alberts Gvido pūlējās biedrus izvilkēt krastā . . .

Pie vārtiem sēdēja mazais Tilbītis un, gozēdamies piesaulē, švīkāja atkal ar zīmuli baltu papīru. Neskaitāmas lapas jau gulēja vārgajam kareivim blakus, kur bailīgas līnijas veidoja jūru, priedes un buras; buras, priedes un jūru . . .

„Manu bērniņ!” Gvido pēkšņi pārmainīja balsi. „Tu sa-saldēsies, dabūsi atkal klepu. Velc mugurā vilnas kreklu, bet, kāpjot uz kuģa, palūdz no kapteiņa korķa vestī!”

Zēns pacēla lūdzējas acis. Viņš tiešām sāka klepot.

Gvido samulsa. Viņš žigli aizgriezās sāpus.

Nē, dižkareivim vairs neveicās. Neviens nesmējās par viņa jokiem. Bet ko lai viņš dara? Lai sāk raudāt tāpat kā mazais Tilbītis? Vai lādēt Likteni tāpat kā Henrijs Irsts? Taču rīt vai parīt viņi brauks uz Kurzemi, uz mājām!

Lūk, pa smilšaino taku soļoja līks vācu vecītis ar gaŗu šauteni plecos!

„Pajautāsim tautas šturmistam, kas jauns frontēs!” Gvido attapās. Žigli aizslīdējis gaŗām vārtu sargam, viņš apturēja

veci ar augstu gaisā uzgrūstu roku. Viņi sasmēķēja no dižka-reivja cigarešu devas. Gvido seja kļuva arvien nopietnāka. Šķiroties viņš vairs necēla ākstīgi roku, bet ilgi kratīja tautas frontinieka delnu.

„Tad klausies arī tu, laimīgā grāvraču tauta!” atgriezies pie biedriem, komiķis lielīgi teica. „Kašs ir beidzies, visos frontes apcirkņos ir iestājies liķu kambaja miers!”

Paņēma vagu . . .

„Nemuldi!” Baigais Žanis uztraucās.

„Mauc tik parādes cepuri galvā un spraud pie krūtīm šķipeļu cilātāju ordeni! Šodien radio kastes spēlēs visu valstu himnas un pateiks, ka reiz tā borģele grāvī!”

„Vai tautas šturmits ko — ?”

„Gudrs vecītis. Teica, lai iesmērējot tikai zābaku zoles un pārpakājot mērkaķus. Rīt iebrukšot stacijā bleķa kuģis ar plakanu dibenu un aizvedišot visu grāvraču manšafti uz Rīgu un izsēdināšot taisni pie Centrāltirgus gaļas paviljona! — Lai mana fida sargās, ja būs salaidusi ar čekistiem. Tad matīs, ko spēj vecais Ziemeļblāzmas ballišu čalis!”

Biedri vēl arvien nesmējās. Skarbais aprīļa vējš atsvieda no jūras artilērijas grāvienus un mainīgu lidmašīnu rukoņu.

„Krievi — ” Baigais Žanis nopietni teica.

Grāvrači klausījās, nedrīkstēdami savas domas izteikt skaļi. Vai tagad vairs iespējams Kurzemē atgriezties? Vai krievu aviācija jau negaida okupētajos lidlaukos, kad Kurzemes kaujas pulks iekāps kuģī?

Neviens par to nerunāja. Dīvains saltums stindzināja grāvraču sejas.

Gvido vairs nepulējās. Viņš strauji atdalījās no grupas, skriešus uzskrēja kāpās un smagi elsdams vēroja caur prieku skupsnām melno jūru ar baltām viļņu galotnēm. Liekas, dižkareivja acis aizmigloja vēju atsviestas ūdens šļakatas . . .

Kaijas vēl arvien pretīgi ķerca — brauc, brauc!

Jau trešo dienu jūras vējš lauzīja kroplās priedes. Tas plosīja arī grāvraču skrandas, svaidīja novārgušos augumus un satrauktajā ssirdīs iedzina augošas šaubas.

Kuģis vēl arvien nebija pienācis.

Arī austrumu fronti nespēja noturēt ne izraktie grāvji, ne tanku aizsprosti. Bruņota ar Amerikas ieročiem un satiksmes līdzekļiem, sarkanarmija lauzās arvien dziļāk Vācijā. Štetīne jau bija kritusi, Berlīnes priekšpilsētās iedegās tuvciņas.

Tikai rietumu armijas nekustējās.

Naktīs, klausoties BBC raidījumus, latviešu grāvrači satraukti gaidīja, kad atskanēs ziņojums par angļu vai amerikāņu vienību iesoļošanu Meklenburgā, lai krievus apturētu pie Oderas.

Diemžēl, nekas līdzīgs nenotika. Rietumu armijas kavējās vēl tālu aiz Elbas. Kas noticis? Vai municijas un degvielu pietrūcis? Kaņavīru apgāde aizkavējusies? Dievs, palīdzi viņiem! Visa Eiropa, bailēs trīsēdama, gaida glābējus no rietumiem. Dievs, palīdzi viņiem atvērt koncentrācijas nometņu vārtus!

Vai tiešām varenajai rietumu fronteī būtu pietrūcis spēka? Taču nē! Vēl neredzētas masveidīgas bumbvedēju formācijas dragāja pēdējos Vācijas diktatora cietokšņus, iznīcinātāji zemlidojumos kontrolēja visus galvenos ceļus, pilnīgi paralizējot satiksmi. Miljoniem dolāru vērtībā tika izkrautas Krievijas ziemeļu ostās munīcija, ieroči, pārtika.

Bagātās Amerikas Savienotās Valstīs tikai tagad sāka pilnīgi atraisīt savu spēku.

Dažās Eiropas pilsētās, jauzdami rietumu armiju tuvumu, iedzīvotāji paši sacēlās pret komunistiem un pēdējām Gestapo grupām, lai, parādoties rietumu kaŗaspēkam, ielas būtu tīras un drošas. Dažkārt jau ziedi pazibēja meiteņu rokās, un namu fasādēs atvērās nacionālie karogi, bet —

Rietumu armiju tanki gaidīja aiz pilsētas robežām, kaut ceļos nejuta ne mazākās pretestības. Pat vienību komandieri nezināja, kādēļ pavēles viņiem liedza doties uz priekšu.

Bet sarkanarmija steidzās. Eiropa tika pārpludināta ar mongoļiem. Viņi laupīja, dedzināja, izvaroja sievietes un slepkavoja. Čeka steidzīgi gūstīja jauniešus un vīrus, lai papildinātu vergu nometnēs nāvei nolemto skaitu. Uzvarēto fašistu vietā arvien tālāk Eiropā iespiedās jaunie verdzības nesēji.

Rietumu armijas gaidīja.

Kādēļ, kādēļ, kādēļ?

Šajā jautājumā klusēja pat slepenākie īsviļņu raidītāji. Pār Eiropas tautām gulās liela, melna jautājuma zīme.

Šajās dienās pie Tornas grāvračiem atbrauca atkal divīzijas mācītājs. Viņi pazina šo ticības apgaroto vīru kopš melnajām rudens dienām. Jau toreiz viņš apgalvoja, ka reiz pienāks šīs svinīgi baigās dienas, kad latvieši noņemīs lāpstas un atgriezīsies Kurzemes frontē. Tagad šis brīdis bija klāt.

Ciema kukulim mācītājs atveda dārgu dāvanu — sudrabainas saulītes, kuŗas, uz Kurzemi braucot, kuŗavīri varēs šūt pie apkaklēm. Jaunās zīmotnes bija darinājušas latvju sievietes, kas, izdzītas Vācijas trimdā, ne mirkli neatrāva savas domas no dzimtenes un saviem kuŗavīriem. Katrā sudrabainajā starā bija iešūtas cerība, mīlestība un Latvijas atbrīvošanas prieks.

Mācītājs atveda arī labus vārdus.

Lūk, Kurzeme vēl turas! Tā deg un asiņo mēnešiem ilgi un tomēr vēl turas. Ne tādēļ, ka vācieši vēl sūta uz Liepājas ostu municiju, bet tādēļ, ka tur deg deviņpadsmitās divīzijas vīru sirdis. Tādēļ, ka viņi tic. Dievs, vai viņi kaut brīdi drīkst šaubīties, ka šajā pēdējā cīņā paliks vieni? Tad jau viss gaŗais, nežēlīgais kuŗš bijis velts! Kādēļ tad tautas mocītas verdzībā, kādēļ nogalinātas miljoniem dzīvības, izpostītas pilsētas, dievnami, mākslas tempļi? Vai tādēļ, lai sāktos Eiropā vēl asiņaināka verdzība nekā līdz šim?

Nē, nemuŗam tas nenotiks! — divīzijas mācītājs aizrāva ar savu pārliecību visu Kurzemes kauŗas pulku. Tā satrauca

novārgušo vīru prātus un pacēla nomāktās sirdis. Nekas nebija dabiskāk, kā ticēt pasaules aprātām. Vai latvieši jau nebija divas reizes piedzīvojuši komūnisma briesmas, kas ar meliem, viltu un varu izpostīja viņu valsti? Vai viņi nezināja, ka nabadzības un posta nesējiem nepietiks tikai ar Eiropu? Latviešu kaņavīri to zināja, tādēļ viņi ticēja mācītāja vārdiem, ka no Kurzemes cietokšņa sāksies Eiropas otrreizējā atbrīvošana...

Kaut viņi vēl paspētu nokļūt tur!

Kad Zvaigžņu Vilis turēja pirkstos pazīstamo Latvijas saulīti, tā staroja viņa acīs brīnumainā gaismā. Tā mirdzēja līdzīgi dzimtenes saulei, kad tā uzlēca pār Vidzemes pakalniem skaidrā pavasara rītā. Pat rubeņi aplusināja uz brīdi savas kāzu dūdas, un apaļie kārķu krūmi ar sudrabainām pūpolu virtenēm sāka spoguļoties rāmajās ūdeņu jomās līdz ar vienu, baltu mākoņu pūku debesu pamalē, kas sārtotās kā plaukstošs dienas zieds.

Vai no istabas rīta saulē neiznāk pretī māte? Vai viņa nemāj ar balto galvas lakatiņu? Pat viņas bēdu izgauztajās vaigu grumbās atkal staro austošais rīts!

Ar sauli sirdī tovakar Zvaigžņu Vilis aizmīga, bet ar baigām nojautām citu rītu pamodās. Naktī viņš bija redzējis parasto sapni: mātes sirmajos matos krita sniegs...

Arī Cinis šuva uz svārku atloka jaunās saules zīmes. Kaut arī viņš ticēja mācītāja vārdiem, viņš raudzījās uz notikumiem bez liekas jūsmas. Pēc bezjēdzīgā ziemas gājiena viņš aizvedīs atpakaļ uz dzimteni daudz rūgtuma un neticības. Viņi vairs nevarēs sākt dzīvi no tās vietas, kur tā pārtrūkusī.

Jaunais advokāts redz arī nepārskatāmas drupas, kas viņus sagaidīs atgriežoties. Drupas namu rindās, drupas cilvēku sirdīs. Cik daudz nezināmu kapu un izbālējušu kaulu guļ Latgales purvos, Aiviekstes, Daugavas un Ventas krastos! Latvju saule nemirdzēs ar sudrabainiem stariem, bet skumji rādīs no trimdas pārnākušiem kaņavīriem aizvesto tautiešu pēdas. Vai kāds reiz atgriezīsies no sniegainajām Sibīrijas tundrām?

Cinis redz, ka jaunās Latvijas saule sadrūmusi apgaismo arī tumšos moku kabaņus, kur vēl šodien staigā vergu valsts sabiedrotā — nāve. Kaulainās sievas melnie acu dobumi vēl glūn no čekas pagrabiem, no nezināmiem kapiem, no tundrām un neapjaustiem Sibīrijas sniega laukiem. Vēl šodien tā staigā blakus bruņotiem sargiem, skrien līdzī dresētiem asinssuņiem.

Kaulainās sievas upurus var pazīt pirms nāves. Viņi sāk

līdzināties skeletiem, viņu sejas kļūst nedzīvi dzeltenas, acis iekrīt arvien dziļāk un dziļāk, sarazdamas ar mūžīgo tumsu, līdz negausīgā izkaptis nesēja tajās ieskatās, smīnēdama pēdējo reizi. Tā aiziet miljoni vergu tumšās, puteņainās ziemeļu naktīs, tā aiziet arī latviešu vīri, sievas un bērni kā izdiluši ģindeņi ar melnām, iekritušām acīm. Tikai skarbas mašīnpistoļu kārtas un asinskāro suņu rejas pavada nebeidzamo miroņu pulkus. . .

Jaunās Latvijas saule viņus vairs neatdzīvinās, domā Eduards Cinis. Bet lai Dievs svētī mācītāja vārdus, kas paredz verdzības un posta dienām galu! Lai Dievs piešķir cilvēcisko tiesību sargiem veselu prātu! — Un, ilgi spiezdams pirkstos jaunās Latvijas brīvības sauli, nopietnais kareivis neiedrošinājās to vakaru pacelt pret biedriem acis.

Turpretī Baigais Žanis nedomāja ne tik saulaini kā Zvaigžņu Vilis, ne arī tik baigi kā Eduards Cinis. Piešūvis jaunās zīmotnes, viņš jau atlocīja rokas.

„Nepabaidies! Lai tik palaiž mani pie dragāšanas! Es vēl nobēršu šlagu uz abām pusēm! Vispirms kolchozniekus — marš! — atpakaļ uz roģinu, pēc tam zili pelēkos — uz faterlandi! Ja viņi neklausīs vāgu paņemt ar labu, tad iemērīšu zemi turpat Kurzemes mālos!”

Slaidais kaprālis pēc pusbadā pārciestās ziemas izskatījās nedabiski gašs ar tievām, izdilušām rokām un nevarīgiem kāju stilbiem, kuŗas vēl arvien trūcīgi sedza vācu armijas skrandas. Tikai jaunās saulītes spoži mirdzēja abās pusēs vājjam zodam. Tāpat spīdēja viņa acis un zobi, kad viņš vēra nevaldāmo muti. Tā nežēloja slaistus un liekuļus, gluži kā toreiz pie Aiviekstes. . .

Kaprālis uzmeta biedriem dedzīgu skatu. Vai viņi klausās? Tad viņš varētu pateikt vēl:

„Un tie jaunās ēras taisītāji lai nebrauc tik ātri mājās! Lai pagaida tepat, kamēr man pāries cemme! . . .”

Trīspadsmitā aprīlī tūkstoš deviņi simti četrdesmit piektā gadā Kurzemes kaujas pulka komandieris saņēma pavēli — vienībām jāierodas Svinemindes ostā.

Šajā laikā latviešu kaŗavīri bija lielajam notikumam iekšķīgi nobrieduši. Ar vieglām sirdīm viņi paļāvās Visvarenā lēmumam. Neņemamus gadus viņš uzticami šūpoja Baltijas

jūras viļņus, varbūt viņam bija arī sevišķs nodoms, vēl pēdējās kara dienās pārvedot mājās mazās tautas kaņavīrus.

Vēl arvien pūta mikli rietumu vēji, dzīdami pār melno ūdens klajumu zemu lietus mākoņus.

Pirms aizbraukšana dsivīzijas mācītājs aicināja pulka kaņavīrus uz dievkalpojumu, lai izlūgtos lielā Lēmēja svētību pašiem un samītajai tēvzemei.

Kaņavīri disciplinēti stājās ierindā. Neviens vairs nesarunājās, netraucēja citu domas. Visi posās svinīgajam gājienam gluži kā kādreiz Rīgā uz Brāļu kapiem.

Arī grāvraču skrandas vairs neizskatījās tik nožēlojamas, jo svārku ielokos visiem mirdzēja jaunās sudraba saulītes. Likās, visu ierindu apmirdzēja neparasts gaismas loks.

Kopsolī pulka rotas izlocījās caur ārpilsētas ielām un sasniedza luterāņu baznīcu, kas paļāvīgā mierā cēlā pret debesīm slaidu torni ar krusta zīmi galā. Kaut visa pilsēta bija sagrauta un izdegusi, šī vienīgā Dieva celtne vēl stingri stāvēja aiz izārdītajiem akmens vaļņiem. Tikai augstajos logu spraišļos rēgojās melni tukšumi.

Arī baznīcas ērģeles vēl dūca svinīgi plūstošām skaņām. Pēteris Kurbads, pavēris augšup kalsno seju, lēni un noteikti skāra baltos taustiņus, it kā pats pacēlies no drupām un posta.

Kaņavīri bijīgi ieņēma vietas. Mēmi kustinot lūpas, viņi nolieca kailās galvas lūgšanai. Tikpat klusi un nemanot viņi apsēdās solos. Viņi saspiedās viens otram blakus no sienas līdz sienai, cieši sastājās zem kolonnām un ērģeļu telpā, piepildīja gaitēņus un vidus eju līdz pat kancelei. Nekad vēl Svinemindes nomales baznīca nebija uzņēmusi savās telpās tik daudz dievlūdēju kā šajā stundā, nekad te nebija notikusi tik patiesa savienošana ar Dievu kā šajā lietainajā aprīļa dienā, kad ērģeļu skaņas sacentās ar frontes dārdoņu.

Ērģeļu stabulēm dūcot, kaņavīri ieklausījās savu dvēseļu klusumā. Viņu sirdis drebēja, gluži kā zvaigžņu naktī vērojot debesu dzīli, kad mūžības un bezgalības noslēpumi reibina cilvēku prātus. Viņi pārdzīvoja nākotnes skaistumu, kas tuvojās no tālām saulu sistemām ar gaismas staru spožumu. Varbūt viņi paši būs izdzisuši, kad tas sasniegs zemi, bet viņi nemaldīgi zināja, ka gaisma lauzās cauri tumsai.

Klusums un iekšējs miers viņus atsvabināja no skarabajām kara dienām. Viņi pārdzīvoja šo brīdi kā vienīgo visā mūžā, kad cilvēks jau ieiet nāves Tumšajā dārzā.

Bet mācītājs runāja par dzīvību.

„Kaŗavīri, nodosim svēto solījumu kā apustulis Pāvils to deva Kristum! — Savu dzīvību es par tevi atdošu! Lai ir cilvēki gan bez Dieva, gan pret Dievu, es tomēr palieku pie viņa dzīvē un nāvē! — Dzīvība cilvēkam ir dārgākā manta. Ar dzīvību drikst pirkt tikai augstāko vērtību — dzīvību. Dzīvību pie Dieva, dzīvību savai tautai. Dzīvība pie Dieva mantojama ar ticību sirdī, dzīvība tautai ar upuriem. Tādēļ, soloties Dievam, nodosim svēto solījumu arī Latvijai: savu dzīvību es par tevi nodošu!”

Neskaitāmas lūpas atkāŗtoja: „Savu dzīvību es par tevi nodošu, Latvijai!”

Pēc dievkalpojuma Pēteris Kurbads, svinīgi variējot korāļa tēmu, pāmazām atsauca atpakaļ kaŗavīrus atkal pēdējo dienu tragismā. Pulks nebija vēl atstājis baznīcu, kad varenās ērģeļu skaņas brāzmaini un izmisīgi sāka lūgties — Dievs, svētī Latviju!

Kaŗavīri sastinga savās vietās. Sirdis un lūgšanas vārdi vēlreiz pacēlās ērģeļu balsīm līdzī, pārskanot krievu artilērijas grāvienus, kas jau plosīja Svinemindes ostu.

Tajā pašā naktī Kurzemes kaujas pulka rotas uzņēma preču kuģa karavāna. Latvieši atstāja Vācijas krastu ar dziļu ticību taisnīgam pasaules mieram. Kaŗavīriem līdzī aizbrauca arī divīzijas mācītājs.

Pēc trīs nedēļām Kurzemes cietoksnis kapitulēja. Jaunajam sējas laikam atnākot, pār Austrumeiropas tautām sastinga verdzības ledus. Atkal sākās baigais, nebeidzamais gājiens kaulainās sievās pēdās . . .

Viņai līdzī aizgāja arī Tornas grāvrači.

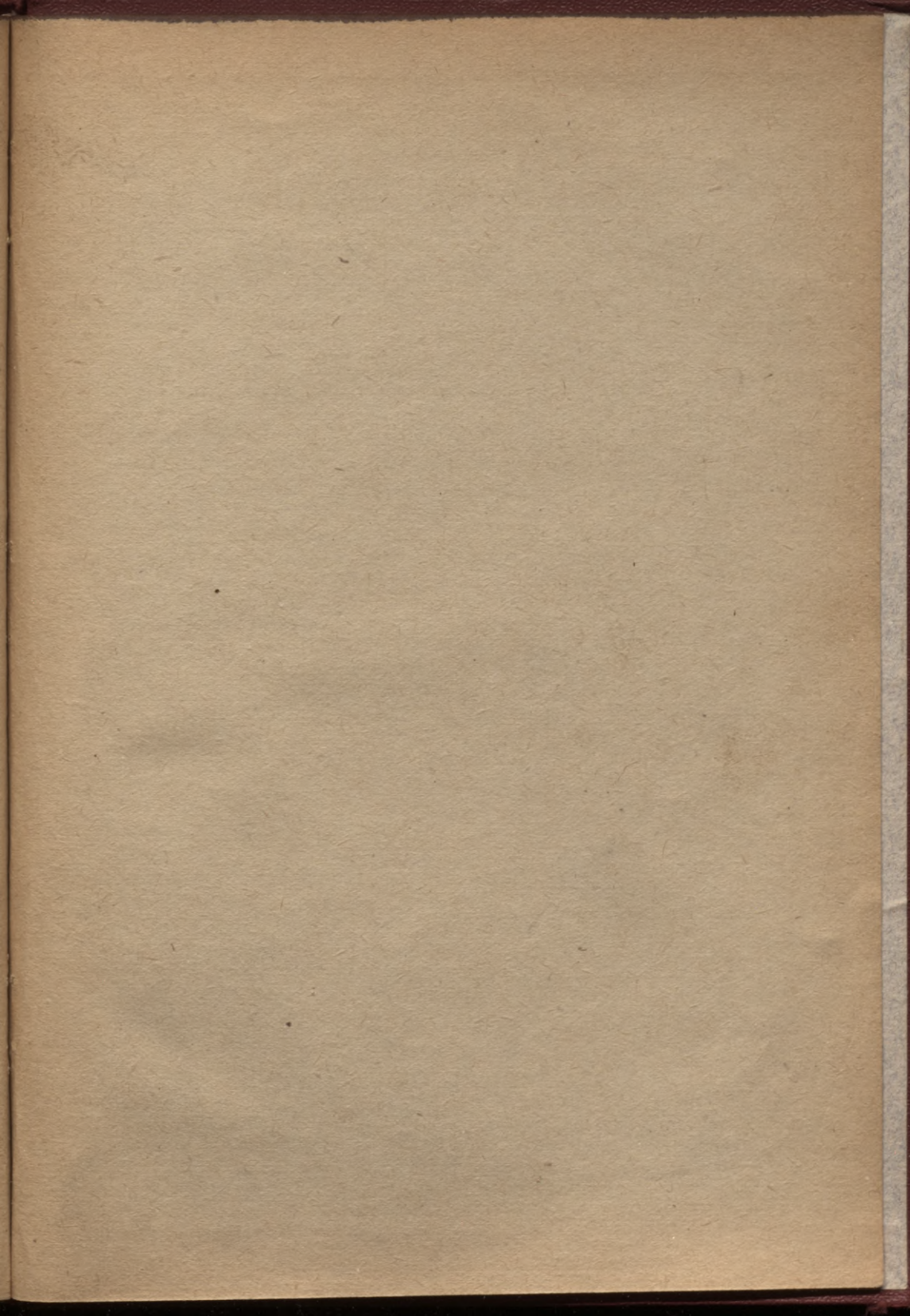
Romāns veltīts visiem puteņainā ceļa līdzgājējiem. Tiem, kas izbrida piesnigušos Pomerānijas laukus, tiem, kas palika guļot visās frontēs, un tiem, kas vēl pēdējā brīdī nodeva savas dzīvības verdzībai.

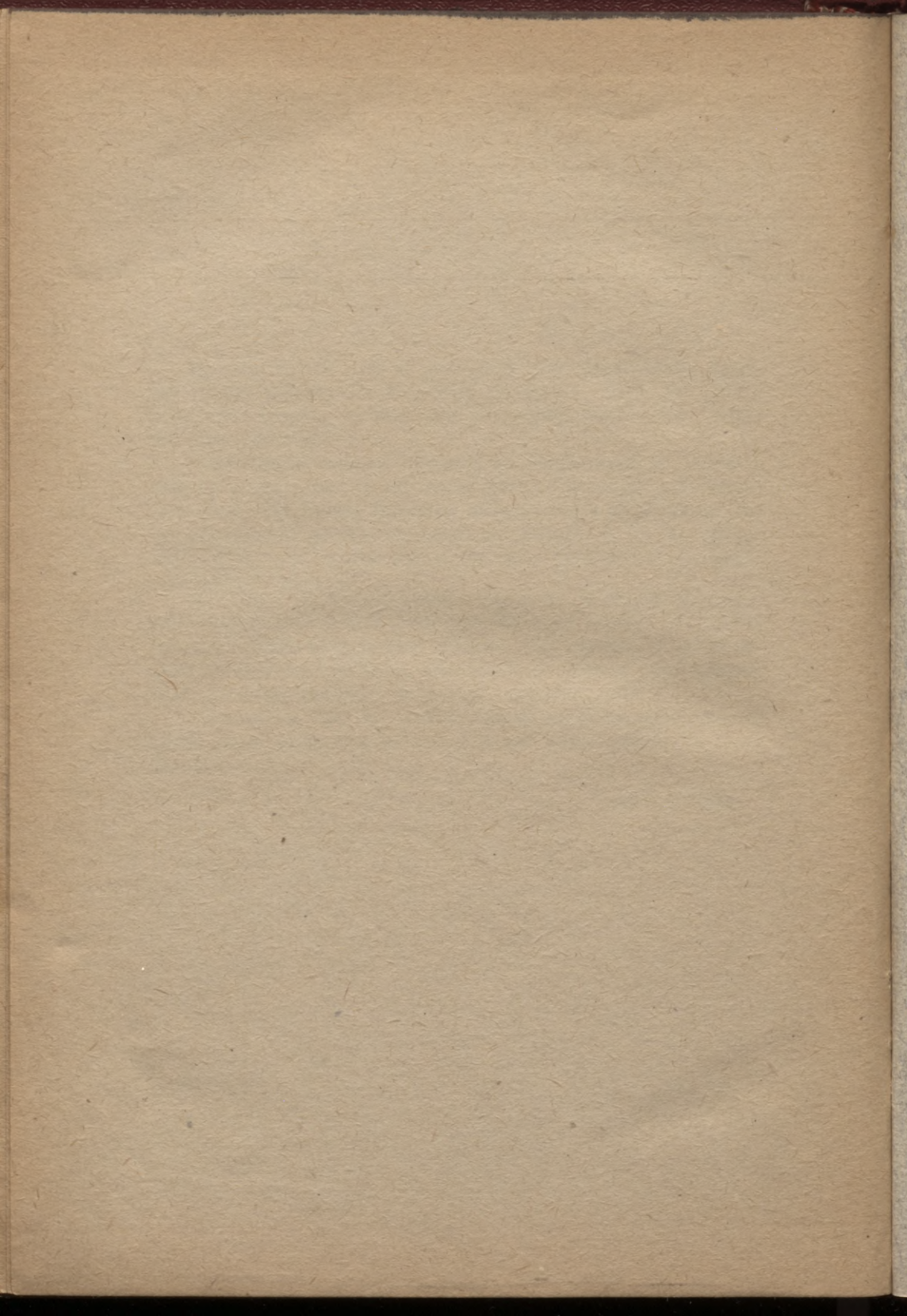
Nemeklējiet romāna cilvēkos savus līdziniekus! Visos ir daļa no jums, tāpat kā no manis paša. Vēl šodien mēs sastopam savā vidū naivos ticētājus, aukstos prāta cilvēkus un viltus patriotus ar skanīgiem saukļiem. Romāns ir literārs darbs, tādēļ blakus vēsturiskai patiesībai esmu centies vairāk izgaismot mākslas patiesību.

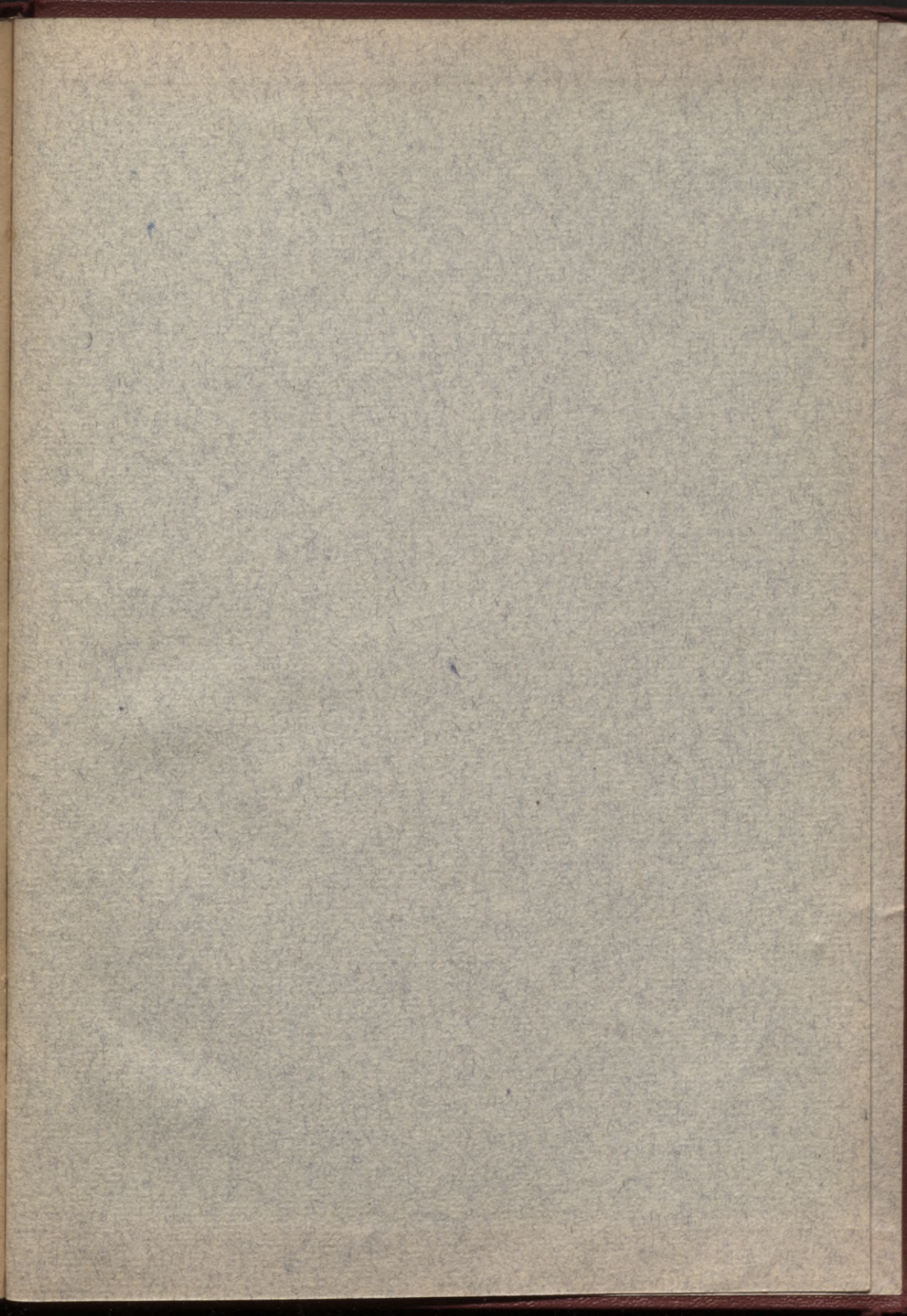
Arī Hugo Hauka karikatūras raksturo šo bezjēdzīgo laiku, kad vistraģiskākos brīžos latviešu karavīri tomēr vēl prata smieties. Kāda kara biedra vēstule, kas sasniegusi brīvo pasauli, liecina, ka zīmējumu autors miris Krievijas klajumos tāpat kā neskaitāmi citi puteņainā ceļa līdzgājēji.

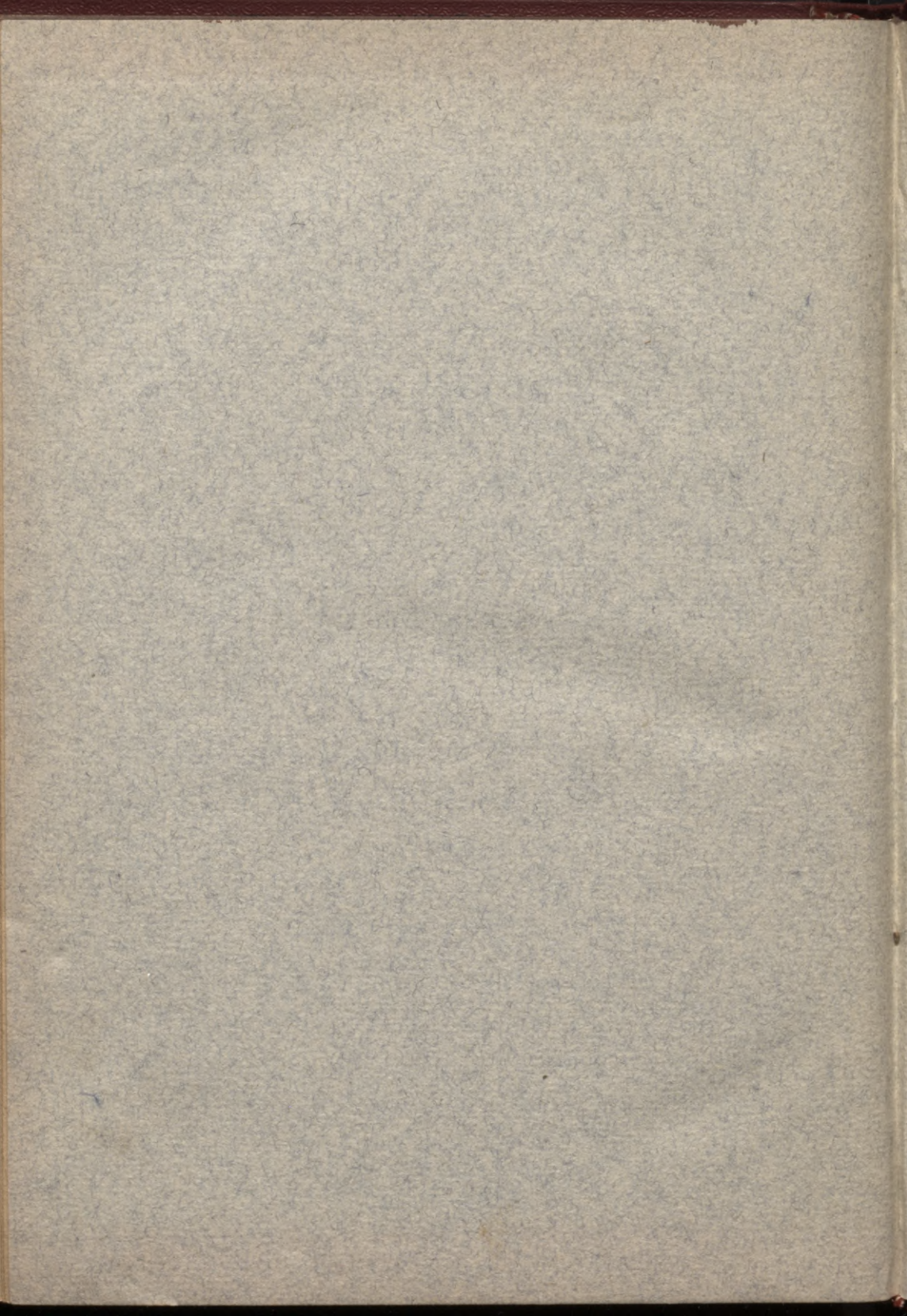
Viņi mīlēja Latviju un ticēja pasaules sirdsapziņai. Pieminēsim viņus visos kontinentos, kas paši esam sudrabaino sauli nesuši sirdīs!

Alfrēds Dziļums

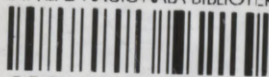

221-

LATVIJAS NACIONĀLA BIBLIOTĒKA

0304087895

